arkzin®
IZLAZI SVAKOG DRUGOG PETKA
ISSN 1330-4011
MEGAZIN ANTIRATNE KAMPANJE HRVATSKE br. 26, 11.11. ... ena 800 lipa, 150 SIT, 4 DEM

Informacija želi biti slobodna!

HOĆE LI I HRVATSKA UKINUTI VOJNU OBAVEZU?

dražen budiša
Da, Hrvatska može biti federacija!

vuk drašković:
Velika Srbija ili treća Jugoslavija

vjeran katunarić:
Što poslije Tuđmana

SPECIJALNI PRILOG:
CYBERPUNK

SADRŽAJ

Radeći ovaj broj inspirirali su nas Andy Warhols Interview, Wired, i-D, Frontpage, The Paper, pivo, Bjork, Twin Peaks & David Lynch, Madonna, ~~Kasandra~~, Globus, RankXerox, Helmut Newton, David Byrne, Mediamatic, Časopis za kritiko znanosti, Slavoj Žižek...
& dolphins - *alien intelligence you don't understand!*

IMPRESSUM
arkzin BY arkzin d.o.o.
BROJ 26
ZAGREB, 11. STUDENOGA 1994.
CIJENA: 800 LIPA
IZDAVAČ: ARKZIN D.O.O. REPUBLIKE AUSTRIJE 23/I, ZAGREB, TEL/FAX (041) 57 19 11
E-MAIL: ARKZIN_ZG@ZAMIR-ZG.ZTN.ZER.DE
GLAVNA I ODGOVORNA: VESNA JANKOVIĆ
ZAMJENIK UREDNIKA: BORIS RAŠETA
ILUSTRATORI: VELJKO DANILOVIĆ & KARO
FOTOGRAFIJE: **ark**PHOTO
GRAFIČKA REDAKCIJA: DEJAN KRŠIĆ, RUTTA D.D.
REDAKCIJA: BORIS BUDEN, MILIVOJ ĐILAS, AIDAN FENTEN, TONI GABRIĆ, MIROSLAV HORVAT, DEJAN KRŠIĆ, IGOR MARKOVIĆ, BOŽO MATIĆ, DAVOR JAMBOR (DUHOVNI ZOV), JO VAN DER SPEK, TATJANA TAGIROV, BORIS TRUPČEVIĆ
TAJNICA: JASNA KOKOT
MAK IS BACK!!!
TISAK: HRVATSKA TISKARA, SLAVONSKA AVENIJA 4
GLAVNI DISTRIBUTER: TISAK, ZAGREB
MIŠLJENJEM MINISTARSTVA KULTURE I PROSVJETE REPUBLIKE HRVATSKE, ARKZIN JE OSLOBOĐEN PLAĆANJA POREZA NA PROMET.

POLUGODIŠNJA PRETPLATA: 20 DEM u protuvrijednosti HRK po tečaju NBH na dan plaćanja. Za Evropu 50 DM, Australiju i SAD 50$.
Uplate na žiro-račun ARKZIN d.o.o. broj 30101-603-28437.
Devizni račun kod Varaždinske banke 34800-620-16, ARKZIN d.o.o. 2500-71-0816396
NE ZABORAVITE POSLATI KOPIJU UPLATNICU SA SVOJOM ČITKO ISPISANOM ADRESOM!!!

Grci

Da nismo koji puta otišli u kino, izgleda da danas ne bismo znali gotovo ništa o modernom građanskom svijetu i životu.

Sveopća fascinacija središtem — ovo je izgleda glavno obilježje hrvatskog političkog ali i intelektualnog trenutka danas. Silna gužva nastala na tom imaginarnom mjestu društvenog središta otkriva najdublje slojeve krize u kojoj se nalazi hrvatsko društvo. Sve što sebe drži pristojnim, pouzdanim, solidnim, sve što dakle u očima publike želi ostaviti dojam ozbiljnosti i sigurnosti u kontrastu spram kaotičnog ludila koje nas okružuje, sve to ili po nekoj čudnoj samorazumljivosti oduvijek već jest u tom društvenom središtu ili, pak, izguravajući druge iz njega zauzima neprestano iznova to neupitno mjesto. Kao da je onaj groteskni ideal primitivne pučke pedagogije — "drž' se zlatne sredine" koji nije samo osiguravao reprodukciju socijalnog konformizma, nego uvijek otkrivao i količinu straha koja je pratila svaki akt socijalizacije pojedinaca postao općevažeće regulativno načelo za sve protagoniste društene stvarnosti. Kad je o politici riječ, onda, osim ekstremističkih ridikula na desnom krilu, gotovo da i nema nikoga tko bi htio biti negdje drugdje osim u samoj sredini. U uvjetima u kojima je konkretni sadržaj desne ekstremističke politike odavno dio vladajuće ideologije kao i institucionalizirane, dakle državne, politike, postojanje nečega "još ekstremnijeg", "još desnijeg" služi tek legitimiranju državne desničarske politike kao umjerenog centrumašenja, njenom lagodnijem smještanju u onu prenapučenu sivu zonu u središtu političkoga spektra. Bučni ustaški cirkus ionako živi od ideološke dotacije državne politike. Realna opasnost da se on otrgne i osamostali te pokrene vlastitu sumanutu dinamiku kojom može ugroziti i egzistenciju društva u cjelini, tek je posredni dokaz s koliko se hazarda može voditi politika koja sebe drži centrumaškom. Pa ipak, čini se da fascinacija središtem najpogubnije posljedice ima u području društvene refleksije — u sferi ideja koje društvo proizvodi o sebi, u točki u kojoj se odvija grozničavi pokušaj razumijevanja političkih, društvenih i kulturnih procesa koji dominiraju našim životima. Ovdje, naime, izgleda da ona uvid u funkcioniranje društvene stvarnosti prije zamračuje no što ga produbljuje.

Krleža - neosviješteni građanski liberal

Jedan izvanredno poučan prikaz ovoga problema izložio je nedavno u *Vijencu* književni teoretičar **Zoran Kravar**. On je analizirao polemiku koju je 1933. **Miroslav Krleža** vodio s **Kerubinom Šegvićem**, pokretačem časopisa *Hrvatska smotra*. Krleža se naime, piše Kravar, osjetio izazvan stavovima koje je Šegvić iznio u proslovu prvom broju Smotre, a posebice Šegvićevom ocjenom da je atmosfera onovremene hrvatske kulture "okužena bacilima materijalizma, marksizma, lažnog, sebičnog kolektivizma i utopijama o nekom raju na zemlji na bazi lenjinizma." Razlažući pedantno Krležinu intervenciju na njene sastavne dijelove Kravar dolazi do zaključka o njenoj temeljnoj podvojenosti. S jedne strane Krleža nastupa s pozicije liberalnog, građanskog intelektualca koji se "naprosto po mjeri dobra građanskog ukusa" suprotstavlja jednoj zaostaloj, svjetonazorski zadrtoj i prema onodobnim evropskim kulturnim standardima sasvim primitivnoj koncepciji književnosti i kulture uopće. S druge pak strane Šegvićevu optužbu za kužni materijalizam i marksizam Krleža je spremno prihvatio, štoviše iskoristio ju je da se otvoreno legitimira u svom materijalističko-marksističkom svjetonazoru. A tim postupkom on je, tumači Kravar, samo potvrdio Šegvićev "odrešiti kulturnopolitički dualizam", "sliku hrvatskoga društva kao poprišta samo dviju nepomirljivih političkih volja", one "idealističke" kao krajnje desne, i one materijalističke kao krajnje lijeve. To, međutim, Krležino otvoreno priklanjanje jednom, krajnje lijevom, ekstremnom političkom stajalištu bilo je, kako danas to vidi Kravar, ne samo zlosretno nego i posve suvišno. Kravar je naime mišljenja da je Krležina kritika Šegvićeva i *Smotrina* kulturnog koncepta i vizije hrvatskog društva bila dostatno utemeljena i u građansko liberalnoj poziciji. Dodatak o materijalizmu i marksizmu smio je, prema Kravaru, i izostati, posebice stoga što bitno sužava "smisao Krležine u osnovi liberalne i slobodnjačke reakcije na pojavu novoga desnog časopisa".

Ovdje se napokon u potpunosti ocrtava stajalište s kojega Kravar podvrgava Krležu kritici. Krleža je naime za Kravara neka vrsta neosvještenog građanskog liberala. Marksističko-materijalistička "ekstremna pozicija" Krležina maligna je izraslina na u osnovi zdravom građanskom tkivu našega velikog pisca. I premda je naslućivao mogućnost liberalne građanske kritike društva i kulture koja bi bila oslobođena prevratničkih i aktivističkih ideoloških motiva, (primjere ovakvog ideološki neobaveznog građanskog buntovništva nalazi Kravar u Krležinim literarnim likovima kao što su Leone Glembay i "doktor" iz romana Na rubu pameti) Krleža nikada nije uvidio koliko je njegovo lijevo ideološko optiranje "lišeno unutrašnjih razloga" te je u sudbonosnim trenucima po hrvatski narod propustio svojim primjerom "ojačati snage društvenoga centra" i doprinijeti "legitimiranju naše moderne, liberalno nastrojene građanske klase", kako na kraju, ne bez jasne crte bolnog razočaranja, zaključuje Kravar. Ovako protumačen Krležin slučaj napokon nalazi svoje mjesto u prilično ambicioznoj Kravarovoj priči o sudbini hrvatskog naroda u 20. stoljeću. Ta sudbina je, kratko i jasno, ova: "hrvatski se narod u svim velikim kušnjama modernoga doba.. ponašao kao društveni organizam s nedjelotvornom sredinom, a s dobro organiziranim ekstremima". Ovdje Kravar napokon zauzima poziciju unutar sasvim recentnih političkih sporova i suprotstavlja se raširenoj tezi o "nacionalnom pomirenju", prema kojoj će nam sunce napokon svanuti tek kada bivši ustaše i bivši komunisti jedni drugima pruže ruku. Ovom ideologemu današnje hrvatske političke elite, kako s pravom karakterizira navedenu tezu, suprotstavlja Kravar ideju **Vlade Gotovca**, prema kojoj hrvatska ljevica i hrvatska desnica moraju napokon "kleknuti pred hrvatski narod i moliti za oprost". Hrvatsko društvo postat će zdravo i moderno tek kad se i bivši komunisti i bivši ustaše "ispri-

nasuprot Barbarima

čaju neutralnom hrvatskom građaninu, kojemu se politika jednih i drugih razbijala o glavu", zaključuje na kraju Zoran Kravar.

Prazno mjesto neutralnog građanina

U ovoj, koliko idiličnoj, toliko i dirljivo naivnoj slici konačnog ozdravljenja hrvatskoga društva u kojoj iznenada prosvijećeni politički ekstremisti pokajnički padaju na koljena pred simboličkim predstavnikom zlatne društvene sredine - u Gotovčevoj populističkoj verziji, pred narodom, a u Kravarovoj elitističkoj pred "neutralnim građaninom" - izlazi na vidjelo temeljni nesporazum na kojem Kravar gradi svoju viziju hrvatskoga društva. To odlikovano središnje mjesto društvenog sistema, u odnosu na koje neka druga pozicija tek može biti smatrana ekstremnom, to mjesto u Kravarovoj socijalnoj fantaziji namijenjeno neutralnom građaninu, potpuno je prazno. Odnosno, ondje se nalazi građanstvo kao puki socijalni sloj, a ne kao osviještena socijalna pozicija koja na temelju jasnih građanskih vrijednosti aktivno suoblikuje društveni život u njegovu moralu, pravu i politici. Da paradoks bude veći, Kravar je i sam svjestan da je taj građanin pred kojim bi na koljena trebali pasti ekstremisti svih vrsta tek njegova himera, konkretno, da je taj građanin, Kravarovim riječima, "... u našem društvu još prilično nezamjetljiv". Ako, dakle, na neki način stvarno i postoji, onda samo u onoj pozi pasivnoga promatrača kojemu se povijest poput elementarne nepogode sručuje na glavu, najčešće dakako u vidu ekstremističkih političkih projekata i njihovih brutalnih realizacija.

Upravo zato što je u potpunosti svjestan ovog kobnog manjka — nepostojanja građanina, odnosno odsutnosti samog onog autentičnog objekta sveopće hrvatske fascinacije središtem — poduhvaća se Kravar analize Krležina teksta i još jednog tumačenja Krležina slučaja uopće. No tu i jest najveća zabluda Zorana Kravara — iluzija da se tako nešto kao što je građanin u modernom demokratskom smislu može simbolički rekonstruirati iz života i djela Miroslava Krleže. Ono što je bilo i ostalo sporno na Krleži, njegov skandal, sastoji se u tome što je on zakazao upravo kao građanin. Kao umjetnik zaslužuje i danas divljenje zbog svoje beskompromisne borbe za slobodu umjetničkog stvaranja. N o

Krleža, Kardelj i Tito na proslavi Titovog rođendana, Beograd 1957.

Upravo zato što je u potpunosti svjestan ovog kobnog manjka - nepostojanja građanina, odnosno odsutnosti samog onog autentičnog objekta sveopće hrvatske fascinacije središtem - poduhvaća se Kravar analize Krležina teksta i još jednog tumačenja Krležina slučaja uopće. No tu i jest najveća zabluda Zorana Kravara - iluzija da se tako nešto kao što je građanin u modernom demokratskom smislu može simbolički rekonstruirati iz života i djela Miroslava Krleže. Ono što je bilo i ostalo sporno na Krleži, njegov skandal, sastoji se u tome što je on zakazao upravo kao građanin. Kao umjetnik zaslužuje i danas divljenje zbog svoje beskompromisne borbe za slobodu umjetničkog stvaranja

pravo koje je tako herojski branio, pravo naime, da se kao umjetnik odrekne svake obaveze prema nekoj društvenoj vrijednosti, bilo da je riječ o istini, moralu ili pravdi, to pravo koje po samorazumljivosti pripada umjetniku građanske epohe, ne pripada automatski i građaninu modernoga društva. Laži, amoralnost i nepravde totalitarnog sistema u kojemu je živio, Krleža je, kao što znamo, prešutio. Jednako iluzornim čini se i pokušaj da se nešto pozitivno o modernom građaninu nauči iz Krležine beletristike, od njegovih, kako piše Kravar, likova "ideološki neobvezanih građanskih pobunjenika" kao što su Leone Glembay i "doktor" iz romana "Na rubu pameti".

Polupismeni kauboj kao uzor

Što znači biti građaninom u modernom demokratskom smislu prije ćemo naučiti iz nekoliko američkih filmova nego iz čitave hrvatske literature, uključujući tu i sve Krležine likove. Jer građaninom se ne postaje pukom pripadnošću socijalnom sloju emancipiranih i obrazovanih građana. Kad onaj, donedavno možda još polupismeni kauboj prihvaća u vesternu šerifsku značku i stavljajući život na kocku suprotstavlja se rulji koja srlja u linč, onda on, stupajući u neposredan odnos s beskonačnom vrijednošću zakona, pravde u njenoj esencijalnoj apstraktnosti, opravo proizvodi mitsku sliku rođenja građanina, autentične građanske socijalizacije. U slavnom filmu **Sidneya Lumeta** "12 gnjevnih ljudi", **Henry Fonda** kao član porote spremno prihvaća neugodni položaj usamljenoga pojedinca nasuprot složnoj većini i do kraja zastupa svoju istinu, uspijeva promijeniti mišljenje ostalih članova porote te na kraju spašava nevinoga. Ondje pravda, ovdje istina, ne kao nešto što postoji po sebi, nego kao ono što uvijek iznova u aktu građanske hrabrosti valja preoteti konformizmu društvenoga središta koje je bez kontrole samostalnog individualnog uvida tako često spremno na linč i na lakoumno žrtvovanje nevinih. I šerif i Henry Fonda su ekstremisti, ali ekstremisti pravde i istine, a u najboljem građanskom smislu te riječi i u najboljoj tradiciji filozofije, kulture i politike Zapada. Nasuprot Krležinim Leoneu Glembayu i gospodinu "doktoru", dvama likovima iz slavne plejade hrvatskih građanskih osujećenika, čije pobune u pravilu završavaju u nemoćnoj frustraciji — rodnom mjestu ressentimenta iz kojeg se reproduciraju prevratnički projekti političkih ekstremista — stoje ovi američki celuloidni junaci u onom istom odnosu u kojem su svojedobno stajali Grci nasuprot barbarima.

Zavidan intelektualni napor koji je Zoran Kravar uložio kako bi u osobi i djelu Miroslava Krleže otkrio neku čvrstu točku o koju bi se mogao osloniti moderni građanski identitet, ostao je uzaludan. Naša hrvatska kulturna tradicija u tom je pogledu stravično prazna. Da nismo koji puta otišli u kino, izgleda da danas ne bismo znali gotovo ništa o modernom građanskom svijetu i životu.

Piše Boris

Blut und Buden

Dražen Budiša

PREDSJEDNIK HSLS-a

Razgovarao: **Toni GABRIĆ**

Hrvatska može biti savezna država!

Ne idem u red onih koji misle da Hrvatska nema drugog puta do puta u diktaturu.

Dražena Budišu i HSLS mnogi smatra ju realnom alternativom aktuelnoj hrvatskoj politici. Saborsku je krizu predsjednik liberala iskoristio da otvoreno nastupi kao vođa parlamentarne opozicije. Dvotjedni prekid maratonske sjednice Zastupničkog doma iskoristili smo da porazgovaramo o Budišinim pogledima na neka od ključnih pitanja naše politike i društva, poput položaja Sabora, problema reintegriranja UNPA-područja i stanja ljudskih prava u Hrvatskoj.

Dinamika političkih događaja potisnula je pitanje saborske krize u drugi plan. Kad će opozicija opet postaviti pitanje legalnosti rada Parlamenta?

Voljeli bismo da se to riješi, premda ne vidim posebni razlog da oporba na tome inzistira. Čekamo inicijativu HDZ-a, i ako je bude, prihvatit ćemo je. Podnosili smo nekoliko prijedloga za razrješenje krize i ni jedan nije usvojen. Ne vidim veliki problem u tome da stanje ostane kakvo je sad. Unatoč razlikama u pogledu legaliteta i statusa predsjednika i tome što nisu izabrani potpredsjednici domova niti je došlo do reorganizacije u odborima i komisijama, Sabor funkcionira. Ako HDZ bude imala volju da se to riješi odazvat ćemo se njihovom pozivu, ali ne namjeravamo poduzimati inicijativu.

Kad bismo danas inzistirali da se izaberu potpredsjednici i da dođe do reorganizacije u odborima, propaganda po kojoj je svrha našeg pritiska samo dobijanje fotelja za članove oporbe pokazala bi se istinitom. To, međutim, nije bila bit parlamentarne krize. I dalje smo zainteresirani za izmjenu saborskog poslovnika, a u to se može ići i bez rješavanja kadrovskih pitanja. Situacija u Županijskom domu je različita od one u Zastupničkom, jer u njemu nije došlo do bitnih povreda Poslovnika pa će se kadrovska pitanja rješavati lakše i brže. Poznato mi je da zastupnici HSS-a namjeravaju pokrenuti inicijativu za izbor potpredsjednika Županijskog doma, i u tome će imati našu potporu. U Zastupničkom će domu ta pitanja biti teže rješavati.

Sjednicu Zastupničkog doma na kojoj je dr. Nedjeljko Mihanović izabran za predsjednika proglasili ste nelegalnom. Jeste li u međuvremenu ublažili svoj sud?

Ostajem pri tome i dalje, ali procjenjujući štete i korist za oporbu kao i za cijelu Hrvatsku zaključili smo da je ipak bolje vratiti se u Sabor. U jednom trenutku suočili smo se s činjenicom da je veliki dio javnosti počeo zaboravljati uzroke parlamentarne krize. Osim toga, na dnevni su red došle krupne političke teme i bilo bi politički neispravno inzistirati na legalnosti. Ocijenili smo da je bolje da se vratimo i damo svoj doprinos rješavanju krupnih društvenih i državnih pitanja. Manji dio javnosti je nezadovoljan tim našim postupkom, ali većina nas želi vidjeti u Saboru. Bez obzira na to kako se ponaša vodstvo HDZ-a, moramo respektirati javno mnijenje i ne možemo povlačiti poteze koji su bitno suprotni volji naroda.

Znači li to da su vam politička pragmatika i volja naroda važniji od legalnosti i procedure?

To se može i tako reći. Ali onaj tko odustane od toga da se u politici ponaša pragmatično i da uvažava volju građana, osuđen je da ostane marginaliziran. Kao takav može se slobodno držati najviših načela. Tad smo bili u dvojbi, ali mislim da je u jednom trenutku HDZ-u odgovaralo da se ne vratimo, a da nas oni svojom propagandnom mašinerijom sotoniziraju radi tobožnje neodgovornosti i izbjegavanja sudjelovanja u rješavanju bitnih problema.

Kad je riječ o statusu predsjednika Sabora, to bi se moglo riješiti vrlo brzo i elegantno s dva zaključka Zastupničkog doma, da se potvrdi razrješenje Stipe Mesića i imenuje Nedjeljko Mihanović. Kad bi HDZ to potaknuo mi bismo prihvatili, ali ne vidim razloga zašto bi oporba na tome inzistirala.

Jednom ste prilikom Sabor nazvali farsičnim parlamentom. Može li se njegov položaj u bitnome promijeniti bez ustavnih promjena?

Kad bismo bili u prilici, mijenjali bismo Ustav odustajući od nekih odredbi polupredsjedničkog sustava, a za bitniju ulogu parlamenta u političkom životu. Bitna se promjena statusa Sabora ne može dogoditi bez ustavnih promjena, što ne znači da se ne mogu dogoditi neke promjene njegovog funkcioniranja i u okviru sadašnjeg sustava. Sabor sada više i nije politička institucija kojoj se šalju uputstva očekujući da ih on samo potvrđuje. Posljednje su rezolucije o mandatu UNPROFOR-a nastajale upravo u Saboru, i to u kooperativnom duhu, uz respektiranje mišljenja oporbe.

Vladimir Šeks vratio se na mjesto potpredsjednika Zastupničkog doma. Kakav je njegov doprinos radu Parlamenta?

Pozitivno ocjenjujem djelovanje g. Šeksa otkad je postao potpredsjednikom Zastupničkog doma. On unosi određeni red u funkcioniranje Sabora, a također i volju da se o nekim stvarima razgovara s predstavnicima klubova oporbenih stranaka. Naravno, ne bih želio ulaziti u motive djelovanja ove ili one struje unutar HDZ-a, kao ni njezinih predstavnika. Zanima me ono što je objektivna činjenica, a to je da je kadrovska promjena o kojoj govorimo bila pozitivna za status Sabora.

Mislite li da će pitanja pretvorbe i privatizacije izazvati novi lom unutar većinske stranke? Saborska diskusija o tome predviđena je za 17. studenoga...

Postoje dva krupna pitanja oko kojih može doći do diferencijacije u HDZ-u, ali i u drugim strankama pa možda i u cjelini hrvatskog političkog korpusa. To je pitanje privatizacije, zajedno s denacionalizacijom, a također i pitanje načina reintegriranja okupiranih područja.

Božo Kovačević nedavno je najavio da će vaša stranka, dođe li na vlast, napraviti reviziju cjelokupne "pretvorbe". Ima li HSLS već sad projekte provođenja takve revizije?

Većina oporbenih stranaka najavljuje reviziju, a HSS govori i o reviziji svega što se dogodilo. HSLS je u tome nešto suzdržanija. Mnogo toga bit će potrebno revidirati, ali ne bih govorio o reviziji cjelokupnog procesa pretvorbe. Treba ići od slučaja do slučaja, jer nije u svakom postupku pretvorbe i privatizacije opljačkana drustvena imovina, mada u većini slučajeva jest. Zbog toga je potreban selektivni pristup. Možda do određenih revizija dođe i prije eventualne promjene vlasti jer je i u samoj vladajućoj stranci prisutno veliko nezadovoljstvo procesom privatizacije i pojavama koje je prate što je vidljivo iz interpolacije kojom je većina zastupnika HDZ-a tražila raspravu o tom procesu. Može se dogoditi da nastupi polarizacija koja više ne bi bila stranačka, nego zastupnička. Pitanje je hoće li u tom slučaju funkcionirati stranačka stega. Prema informacijama koje imam, vodstvo HDZ-a nije bilo presretno inicijativom svojih zastupnika i mislim da ona nije koordinirana s vrhom stranke. Do nas stižu informacije da su njihovi zastupnici dobili po prstima zbog te inicijative jer da je to, tobože, vađenje utrobe Hrvatskoj pred našom javnošću i pred svijetom - "u odlučnim trenucima za budućnost zemlje". Tih će odlučnih momenata, poput reintegracije okupiranih područja i zaustavljanja rata biti još mnogo, i ne možemo zbog njih preskakati pitanje privatizacije. Privatizacija nije ostvarila najavljene ciljeve a nakon završene pretvorbe dobili smo titulara vlasništva na taj način da je osamdeset posto nekadašnjeg društvenog vlasništva danas u rukama države, koja je tako postala i glavni poslodavac. Banalno je isticati da država nikad i nigdje nije bila dobar gospodar. S druge strane, iako nemamo točne podatke, dobili smo eksplicitne izjave pojedinih zastupnika HDZ-a da upravo članovi te stranke moraju ovladati tim bogatstvom. Nije nikakva tajna da se danas stječe bogatstvo na osnovu političkih povlastica koje proizlaze iz statusa u HDZ-u, ili iz bliskosti strukturama vladajuće stranke.

U jednom ste interviewu rekli da je nedvojbeno da u Hrvatskoj postoje političke snage koje žele silom osvojiti vlast. Molim Vas da pokušate pobliže locirati te snage, a također i da ocijenite njihov utjecaj na vojsku i policiju?

U Hrvatskoj postoji opasnost da određene društvene grupe postavljaju zahtjeve ili idu u praktične akcije koje nadilaze njihovu svrhu. Legitimno je da one djeluju kao grupe za pritisak, ali ako preuzmu pravdu u svoje ruke, u zemlji će nastati kaos. Potpuno razumijem nezadovoljstvo naših prognanika, invalida i dragovoljaca domovinskog rata. Ali oni, a pogotovo vodstva njihovih udruga, moraju biti svjesni opasnosti da ukoliko budu zamjenjivali institucije političkog sustava i stjecali političku moć mimo njih, Hrvatska će se naći u kaosu. Takvih tendencija očito ima.

> **"Odbijam tezu Brane Crnčevića, koja je često, bojim se, u svijesti nekih naših ljudi: da se Hrvati kao ljudi potvrđuju po tome, kakav odnos imaju prema Srbima. Oprostite, ali ja na to ne mogu pristati."**

Razumijem motive za akciju prognanika ovoga ljeta, ali u jednom su trenutku oni na sebe preuzeli funkciju koju bi trebale obavljati državne institucije. Imam osjećaj da te udruge u posljednje vrijeme ipak pokazuju smanjeni intenzitet onog političkog djelovanja koje je usmjereno na izlazak izvan okvira zakona i političkih institucija.

HVIDRA je nedavno izvršila jedno nasilno izbacivanje iz stana, najavivši da će i ubuduće intervenirati na sličan način?

Ne znam za taj konkretan slučaj, no dvodnevna rasprava koju je organizirao HHO ukazala je na masovna kršenja zakona pri deložacijama. Izneseni su brojni podaci o skupinama ljudi koji su uzimali vlast u svoje ruke i radili mimo zakona i institucija. Osnovni je problem u tome što se od strane vlasti pošto-poto nastojalo sva ta događanja protumačiti kao legitimna i usklađena sa zakonom i propisima. Znamo kako je nastajala hrvatska država sa svojim institucijama i vojskom. Nije ni bilo izgleda da se ona obrani i organizira a da sve što se na tom polju događa bude u skladu sa zakonom i propisima. Bilo je ponašanja koje je tipično revolucionarno, i iluzorno je sada to sve podvesti pod kapu zakona. Trebalo je naprosto reći da je to bilo tako, i sad ispravljati ono što se ispraviti dade. Kad je došlo do prvih upada u stanove i deložacija, taj je proces bilo teško kontrolirati zbog toga što se vlast suočila s golemim valom izbjeglica na koje nitko nije računao. Hrvatska se država rađala u muci i lako je nekome tko u tome nije sudjelovao i nije bio na terenu sada donositi oštre ocjene. Otkad je zavladao kakav-takav mir, te akte nasilja i uzimanja pravde u svoje ruke trebalo je zaustaviti.

Kakva je situacija danas u Hrvatskoj vojsci? U kojoj je mjeri HDZ na nju proširio svoj utjecaj?

Postoji suviše čvrsta veza izmedju vojske i vladajuće stranke. Ta je veza nastajala još u prvim danima domovinskog rata i organizacije hrvatskih oružanih snaga. HDZ-ov je argument bio da oni naoružavaju svoje jer u njih imaju najveće povjerenje. Mogao bih navesti mnogo primjera nepovjerenja koje je tada bilo iskazivano prema pripadnicima drugih političkih stranaka. Nakon toga se Hrvatska vojska konsolidirala pa je trebao početi proces njezine depolitizacije. U Saboru smo tražili da časnici HV ne budu stranački opredijeljeni, ali to nije prihvaćeno. Ljudi opozicijskih nazora u hrvatskom časničkom kadru postepeno su smjenjivani, poput generala Martina Špegelja ili Karla Gorinšeka. Mi se i dalje zalažemo za depolitiziranu vojsku, a HV danas to nije. U njoj ipak ima časnika iz HSLS-a, ali vrlo malo.

Smatrate li da bi vojska sačinjena od "ljudi od povjerenja" mogla posredovati u slučaju da slijedeći izbori prođu neuspješno po sadašnju vlast?

U Ministarstvu obrane rade ljudi čija se demokratičnost sve češće javno dovodi u pitanje. Ne idem u red onih koji misle da Hrvatska nema drugog puta do puta u diktaturu. Vjerujem da su ljudi o kojima govorite svjesni da Hrvatska u kojoj bi se tako nešto dogodilo nema šansi. Ne vjerujem da bi HDZ u slučaju da na izborima izgubi vlast pokušala da je sačuva uz pomoć vojske ili policije.

Kakva je Vaša ocjena stanja ljudskih prava u hrvatskom društvu?

Stanje ljudskih prava je nezadovoljavajuće, ali bolje nego prije godinu ili dvije. U ovom trenutku deložacije su poprimile goleme razmjere i predstavljaju najveće opterećenje. One imaju pravnu, moralnu, socijalnu i dakako, političku dimenziju. Ako sam dobro očitao poruke predstavnika vlasti na savjetovanju o ljudskim pravima koje je prošloga tjedna organizirao HHO, čini mi se da postoji sklonost da se proglasi zimski moratorij na deložacije i da se ide na izmjenu Zakona o stambenim odnosima iz 1985. Ohrabrujuće su i izjave člana Ustavnog suda g. Bjelajca, kao i same odluke Ustavnog suda kojima je nekoliko deložacija odgođeno. Čeka nas i rasprava u Saboru o tom problemu, pa vjerujem da će se prestati s ovom praksom jer je ona s političkog, moralnog i socijalnog stanovišta neprihvatljiva, a s pravnog u mnogim slučajevima dvojbena. Pravna se dvojbenost vidi i u tome što ni kod predstavnika HHO-a nema jednodušnosti u ocjeni svih slučajeva deložacija. Trebalo bi napraviti kategorizaciju deložiranih ljudi ili onih kojima deložacija prijeti, prema kojoj bi neke kategorije stanovništva nužno bile zaštićene. Nitko ne bi smio deložirati ljude koji su zamijenili stanove uz suglasnost hrvatske Vlade, doševši iz drugih

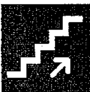
republika bivše Jugoslavije. Nitko ne smije deložirati ni one kojima su se jamčila stečena prava pozivom da napuste JNA i pristupe Hrvatskoj vojsci. Također ni one koji su dugo godina bili na listama čekanja za stanove, stekavši to pravo u jednom nepovoljnom trenutku. Tim bi se putem ustanovile dvije kategorije ljudi: onih koji su ušli u stanove bez ikakvog papira - a riječ je o vrlo velikoj skupini, i onih koji su dobili stanove bez ikakve logike, što znači da nisu bili na listi čekanja niti im je stambeno pitanje bilo neriješeno. Kad bi se napravila takva kategorizacija, vrlo bi mali broj ljudi mogao potpasti pod kategoriju ratnih profitera.

To je vjerojatno sinteza onoga što ćete predložiti u Saboru?

Postoji još nešto što se nažalost previđa. Ne možemo govoriti o deložacijama i stambenom problemu bez obzira na kontekst u koji taj problem ulazi. Nije moguće govoriti o zbrinjavanju prognanika ili invalida domovinskog rata a da se ne dotaknete pitanja funkcionarskih stanova. Ratno profiterstvo nije kategorija koja se može odnositi samo na bivše časnike ili službenike JNA ili SSNO. Ratnih profitera ima, kad su stanovi u pitanju, na mnogim stranama. HSLS je u Saboru već postavljao pitanje funkcionarskih stanova. Činjenica je da su mnogi državni dužnosnici, zahvaljujući Zakonu o pravu otkupa pod povoljnim uvjetima stanova na kojima postoji stanarsko pravo, na problematičan način stekli vlasništvo u vrijednosti ponekad i do pola milijuna DEM, a događa se i to da ministri dobijaju kredite pod uvjetima koji nisu dostupni ostalim građanima. Kad govorimo o stanovima ta se tema ne može zaobići i izabrati jednu kategoriju tobožnjih ratnih profitera koji osim toga nose političku etiketu neprijatelja naroda, dok su ovi drugi "hrvatski patrioti".

Jedna od metoda djelovanja građanskih organizacija za zaštitu ljudskih prava je internacionalizacija problema koji postoje u našem društvu, zbog čega ih neki optužuju za nacionalnu izdaju. Što Vi mislite o toj metodi?

Ljudska su prava danas internacionalizirana. To nije specifičnost Hrvatske, nego objektivna činjenica, htjeli mi to ili ne. Ako Hrvatska hoće biti otvorena zemlja, treba ljudska prava prihvatiti kao otvorenu temu. Važno je ipak da svatko, s obzirom na položaj Hrvatske, izabire svoju mjeru kad o tome govori. Moje je iskustvo iz brojnih razgovora sa stranim diplomatima i istražnim grupama da se stanje u zemlji može prikazati objektivno a da se ne oteža međunarodni

NASTAVAK

Hrvatska može biti savezna država!

položaj Hrvatske niti njezini izgledi da uđe u međunarodne institucije. Ne bih želio davati recept kako treba razgovarati, ali smatram da nikad nisam prešutio bitne činjenice, a da s druge strane nisam i pomogao da se povećaju izgledi Hrvatske za ulazak u međunarodne integracije. Valja voditi računa o tome da nisu građanske organizacije te koje Hrvatskoj postavljaju uvjete za ulazak u međunarodne integracije, već se oni postavljaju od strane međunarodne zajednice. U razgovorima obično polazim od toga da će i HDZ i predsjednik Tuđman jednom proći, a Hrvatska ostaje. Svojom izjavom i svjedočenjem pomažem da Hrvatska uđe u međunarodne ekonomske ili političke asocijacije, a to što time pomognem i sadašnjoj vlasti za mene nije razlog da se drukčije postavim. Ne bih se mogao mirno vratiti kući, kad bih u razgovoru s nekom stranom delegacijom rekao nešto što bi otežalo integraciju Hrvatske u Evropu.

Božo Kovačević tvrdi da međunarodni faktori žele prisiliti Hrvatsku na prihvaćanje rezultata srpske agresije, a da je uslovljavanje ulaska u Vijeće Evrope i PHARE program normalizacijom stanja ljudskih prava u stvari u funkciji tog pritiska?

S time se ne bih u potpunosti složio. Danas postoji sklonost da se Hrvatsku primi u međunarodne institucije i uvjeti za ulazak nisu više tako strogi kao prije. To možemo zahvaliti iskazanoj kooperativnosti službene hrvatske politike prema međunarodnim čimbenicima. U razgovoru s delegacijama koje u posljednje vrijeme dolaze, stekao sam dojam da ni oni sami ne žele čuti takve političke ocjene koje bi našu zemlju odslikale u najcrnjim bojama.

Kako ocjenjujete položaj pripadnika srpske manjine na prostoru pod kontrolom legalne hrvatske vlasti?

Citirat ću vam rečenicu koju sam zadnji put rekao izaslanstvu Komisije Evropske unije, kad su me to isto pitali. Objektivno govoreći, danas nije baš lako biti Srbin u Hrvatskoj - ali biti Hrvat na okupiranom području jednostavno nije moguće. Oni to respektiraju.

To je činjenica, ali nama je vjerojatno ipak u interesu da ljudi u Hrvatskoj žive normalno, da im državne institucije garantiraju sigurnost. Zločini koje je prouzročila kninska vlast uopće nisu predmet spora. Ne mislite valjda da oni mogu opravdati postupke naše vlasti?

Slažem se s vama. I ja sam zainteresiran da svi građani normalno žive. Međutim, ima pretjerivanja kad je u pitanju položaj građana srpske nacionalnosti. Ljudi su često kao građani ugroženi zbog svog socijalnog položaja ili radi političkih nazora i uvjerenja. Ako su ugroženi zbog svog socijalnog položaja a uz to su srpske nacionalnosti, oni to često doživljavaju kao da njihova ugroženost otud proizlazi. Koja je, na primjer, bitna razlika u mom položaju u odnosu na zastupnike srpske nacionalnosti? Recite mi Vi, jesam li ja u boljem položaju u odnosu na npr. Milana Đukića?

Đukić je u boljem položaju od Vas, jer je s 0,5 posto dobijenih glasova postao potpredsjednikom Zastupničkog doma...

Eto vidite, on je postao potpredsjednik Zastupničkog doma, a ja nisam. Njemu je hrvatska država riješila i stambeni problem, itd, itd...

Ali g. Đukić nije tipičan predstavnik srpske manjine. Kad Vas pitam o ljudskim pravima, onda mislim na pripadnike nijeme mase koji nisu u položaju da svoje probleme javno iskazu ili da ih politiziraju, a toj masi dakako ne pripadaju isključivo Srbi...

Na razgovor u *Esplanadi* deseci ljudi su došli svjedočiti o svom položaju, a među njima i mnogi Srbi. Tamo su bili predstavnici vlasti i političkih stranaka. Oni su vrlo slobodno iznijeli svoje nevolje, ali čini mi se da te nevolje nisu ništa veće od nevolja Hrvata koji su se našli u sličnom položaju. Nemam statističkih podataka i ne znam koliki je broj Srba izbačen s posla u odnosu na broj Hrvata ili koliko ih je primljeno na posao. Podaci o desecima tisuća pokrštene srpske djece nisu dokazani. Barata se s brojkama od tristo-četristo tisuća Srba koji su iselili iz Hrvatske, ali ni o tome nemamo točnih podataka.

Ali zašto Sabor ne formira komisiju koja bi istražila točne podatke? Na kraju, zašto vaša stranka u Saboru ne potakne osnivanje jedne takve komisije?

HSLS ne može biti stranka koja će se baviti problemom prava Srba, nego problemom hrvatskih građana bez obzira na to koje su oni nacionalnosti. Kad sam osobno mogao pomoći nekom građaninu srpske nacionalnosti koji mi je došao sa svojim konkretnim problemom ja sam se založio, a u nekim sam slučajevima u tome i uspio. Znalo se dogoditi da me na pojedine slučajeve upozore i iz Srpskog demokratskog foruma. Postoje političke stranke koje se posebno bave pitanjem prava građana srpske nacionalnosti. HSLS to ne može, i nemojmo zaboraviti činjenicu da su najugroženiji dio populacije u cijeloj Hrvatskoj - Hrvati. Znam da HHO ili bilo koja nestranačka udruga teško može rješavati problem prava prognanih Hrvata, no dobro je uvijek napomenuti o čemu se radi. Odbijam tezu Brane Crnčevića, koja je često, bojim se, u svijesti nekih naših ljudi: da se Hrvati kao ljudi potvrđuju po tome, kakav odnos imaju prema Srbima. Oprostite, ali ja na to ne mogu pristati. Sigurno je da se čovjek dade očitati kao osoba ako ima stereotipe, predrasude, ako generalizira, ako nema diferenciran pristup i misli da je netko, ako je određene nacionalnosti nužno i određenih osobina. Netko takvih nazora je ekstremist i šovinist. Ali obrnuto, da netko provjerava kakav ste čovjek po tome kakav stav imate prema Srbima, isto je pogrešno.

Ali ne čini li Vam se da se demokratičnost nekog društva provjerava i po tome kakav odnos to društvo ima prema manjinama?

U našem slučaju to su Srbi, ali također i Talijani i Romi, ili neki posve drugi tipovi društvenih manjina, poput homoseksualaca, vjerskih zajednica, omladinskih subkultura, žena... Slažem se, to je bitno za prepoznavanje otvorenosti i demokratičnosti društva. No ovdje postoji još jedan problem, a to je kako se u Hrvatskoj osjećamo mi, iz oporbe? Vi od mene tražite da svu svoju aktivnost usmjerim na problem manjina, a ja se često pitam - što je s nama, Hrvatima koji drukčije mislimo? No, vratimo se srpskom pitanju, što nas u budućnosti čeka i koji je način rješavanja problema okupiranih područja. Da je s druge strane dosao makar jedan signal spremnosti da se status okupiranih područja rješava u okviru hrvatske države, bila bi neopravdana svaka politika koja bi zauzimala krutu poziciju u odnosu na nase građane srpske nacionalnosti iz okupiranih područja. Ali upravo će ovih dana naš ministar vanjskih poslova razgovarati s jugoslavenskim ministrom Jovanovicem. Hrvatske su novine samo sažeto prenijele izjavu ministra Jovanovića prije tog susreta, i to samo ono što odgovara našoj javnosti. Taj gospodin je izjavio - a to izjavljuje i šef Ureda "SR Jugoslavije" u Zagrebu g. Knežević - da se Srbi trebaju reintegrirati u hrvatski politički sustav, no pritom se ne govori o Srbima iz tzv. Krajine. Kad Jovanović priča o uspostavljanju sportskih i kulturnih veza s Hrvatskom, on misli na dio Hrvatske, koji kontrolira hrvatska vlast. Njegova izjava na radiju nije ponovljena ni u jednim novinama, a ni na HTV-u. Iz beogradske perspektive, tu uopće nije riječ o reintegriranju Srba iz tzv. Krajine u politički život Hrvatske, nego o Srbima iz slobodnog dijela Hrvatske. Drugim riječima, nema ni jedne izjave spremnosti s druge strane, ni iz Knina niti iz Beograda, o reintegraciji "Krajine" u pravni sustav hrvatske države. I sad, da se nadmećemo tko će više ponuditi, tko će biti šire ruke i dobrohotniji - to nije ništa drugo nego nacionalni mazohizam, i za mene je neprihvatljivo. Kad Srbi iskažu spremnost da se reintegriraju u pravni i politički sustav naše države, moći ćemo se nadmetati u tome tko će naći bolju soluciju o modalitetima tog reintegriranja.

U posljednje ste vrijeme nekoliko puta iznijeli stav da Hrvatska nema manevarskog prostora za vođenje aktivne politike za povrat UNPA. Što u stvari naša politika može raditi na tom planu?

Hrvatska može zaštititi sve svoje građane, bez obzira na nacionalnost, i definitivno riješiti pitanje statusa građana srpske nacionalnosti na slobodnom teritoriju, da skinemo taj teret. Na sreću, danas više nema dizanja kuća u zrak ili ako ima, to je neusporedivo s onim što je prije bilo. Riješen je uglavnom i problem domovnica. Trebalo bi poštivati Ustavni zakon o pravima manjina, u dijelu gdje govori o postocima pripadnika srpske nacionalne zajednice u organima vlasti. Valjalo bi voditi računa da nema diskriminacije pri zapošljavanju i otpuštanju radnika. Na taj bismo način mogli eliminirati svaki prigovor da su Srbi ovdje građani drugog reda. Što se Krajine tiče, Hrvatska na diplomatskom planu ne može puno učiniti. Suglasili smo se da se taj problem internacionalizira, i sada nam programe reintegracije stvaraju kontaktne skupine. Budući da je Ustavni zakon o pravima manjina napisan pod sponzorstvom međunarodne zajednice, nema razloga da u ovoj fazi idemo iznad njega. Relativiziranje autonomije kotareva njihovim stavljanjem u županije također se sad može riješiti, s tim da se mora jasno reći da je za Hrvatsku neprihvatljiv bilo kakav oblik teritorijalne autonomije na prostoru gdje Srbi nisu bili apsolutna ili relativna većina prije rata.

Dakle mislite da bi Hrvatska mogla funkcionirati kao savezna država, ili država s više teritorijalnih jedinica?

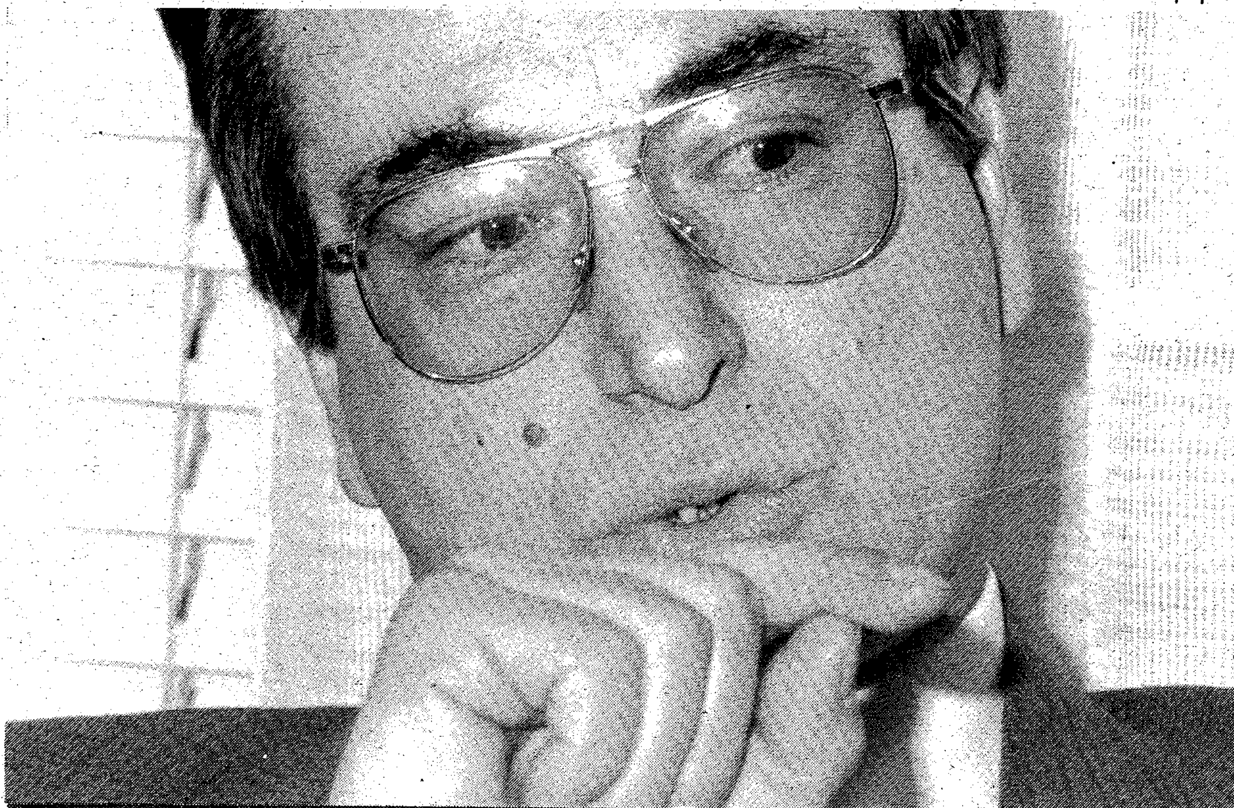
Dugoročno gledano, mislim da bi naša država i tako mogla funkcionirati. Ne bi mogla nikako kao država sastavljena od dva dijela. Smisao ideje za koju sam se zalagao je decentralizirana država u kojoj bi bio povećan autonomni status teritorijalnih jedinica u odnosu na centralnu vlast, jer postavlja se pitanje - zašto i druga područja ne bi imala viši status autonomije, pogotovo ako bi to ujedno niveliralo položaj srpskih teritorijalnih jedinica. Jasno je da Hrvati neće aplaudirati rješenju koje nam eventualno nametne međunarodna zajednica, ali nam nitko ne može nametnuti kako da teritorijalno uredimo državu, ne dirajući onaj stupanj autonomije za Srbe koji je utvrđen pod međunarodnim sponzorstvom.

U javnosti postoje prijedlozi da se hrvatska ustavno definira kao država hrvatskog, ali i srpskog naroda. S druge strane, postoji i prijedlog, kojega zastupa i Zlatko Kramarić, da se određenje prema kojem je Hrvatska država hrvatskog naroda izbaci iz preambule Ustava. Što Vi mislite o promjenama preambule?

Ako bi se to pokazalo bitnom zaprekom u reintegraciji okupiranih područja, ja jesam za izmjenu Ustava u tom dijelu, ali ne u pravcu određivanja Srba kao konstitutivnog naroda. Tu se ne bismo mogli suglasiti. Konstitutivnost znači pravo na samoodređenje. Novi konflikt bio bi samo pitanje vremena i tada bi Srbi na osnovi toga tražili otcjepljenje teritorija na kojem bi bila potvrđena njihova konstitutivnost i njegovo priključenje Srbiji. Bio bih sklon tome da se Hrvatska definira kao država njezinih državljana. U normativnom dijelu ona tako jest definirana, ali je problem s preambulom Ustava. Naša država ništa ne bi izgubila kada te preambule u Ustavu ne bi ni bilo. Problem koji se u tom slučaju javlja jest da morate definirati kolektivna prava nacionalnih entiteta. Kako da u Ustavu definirate prava manjinskih nacionalnih kolektiviteta ako ne definirate pravo onog većinskog? Ne vjerujem da bi se Srbi zadovoljili definicijom Hrvatske kao građanske države u kojoj oni više ne bi bili niti spomenuti. A kako ćete u Ustavu spomenuti srpski nacionalni kolektivitet a da ne spomenete hrvatski? Kad bi Srbi bili suglasni s definicijom Hrvatske kao države njenih državljana a bez spominjanja posebnih nacionalnih kolektiviteta, mogli bismo lako odustati od ustavne preambule.

Kako komentirate posljednje kontakte između predstavnika hrvatskih i srpskih odnosno "jugoslavenskih" vlasti? Čini se kao da predsjednik Tuđman opet omogućava Miloševiću snažniji ulazak u prostor s ove strane Drine, nakon što je, pritiskom međunarodne zajednice koliko-toliko izguran?

Na žalost, ne bih rekao da je izguran. Hrvatska je pozicija od početka u tom pogledu bila pogrešna. Milošević je u jednom trenutku doista bio međunarodno izoliran, i nitko našoj vlasti ne bi mogao prigovoriti da s njegovim režimom ne želi uspostaviti nikakvu relaciju dok ne prizna Hrvatsku i dok ne započne proces reintegracije okupiranih područja. Taj proces dogovaranja i sporazumijevanja je uzeo toliko maha, da ga danas i međunarodna zajednica konačno podupire. Po svemu sudeći, Šarinić je opet došao iz Knina praznih ruku. Ako Jovanovićeva izjava koju sam spomenuo definira srpsku pregovaračku platformu, ni od njegovih razgovora s Granićem nema ništa. Napominjem još jedanput da, unatoč tome što su hrvatske novine pune najava o priznanju naše države i međunarodno priznatim granicama, nikakve potvrde o spremnosti na to priznanje od strane Miloševićevog režima nema. Osim toga, svako približavanje Zagreba i Beograda unosi sumnju u muslimansko-hrvatske odnose. Kad se tome pridoda i izjava lorda Owena da Alija Izetbegović nije bitan na tom sastanku, barem ne u sadašnjem trenutku, to ponovo može kod naših saveznika Muslimana izazivati sumnje u prave namjere hrvatske politike. To je vrlo opasna politika, pogotovo u trenutku kad snage Armije BiH i HVO-a zajednički oslobađaju pojedina područja Bosne i Hercegovine. Nisam dakle ni za kakve razgovore bez prethodnog priznanja Hrvatske od strane Srbije u njenim granicama i ni za kakve hrvatsko-srpske razgovore o Bosni bez treće strane, Muslimana.

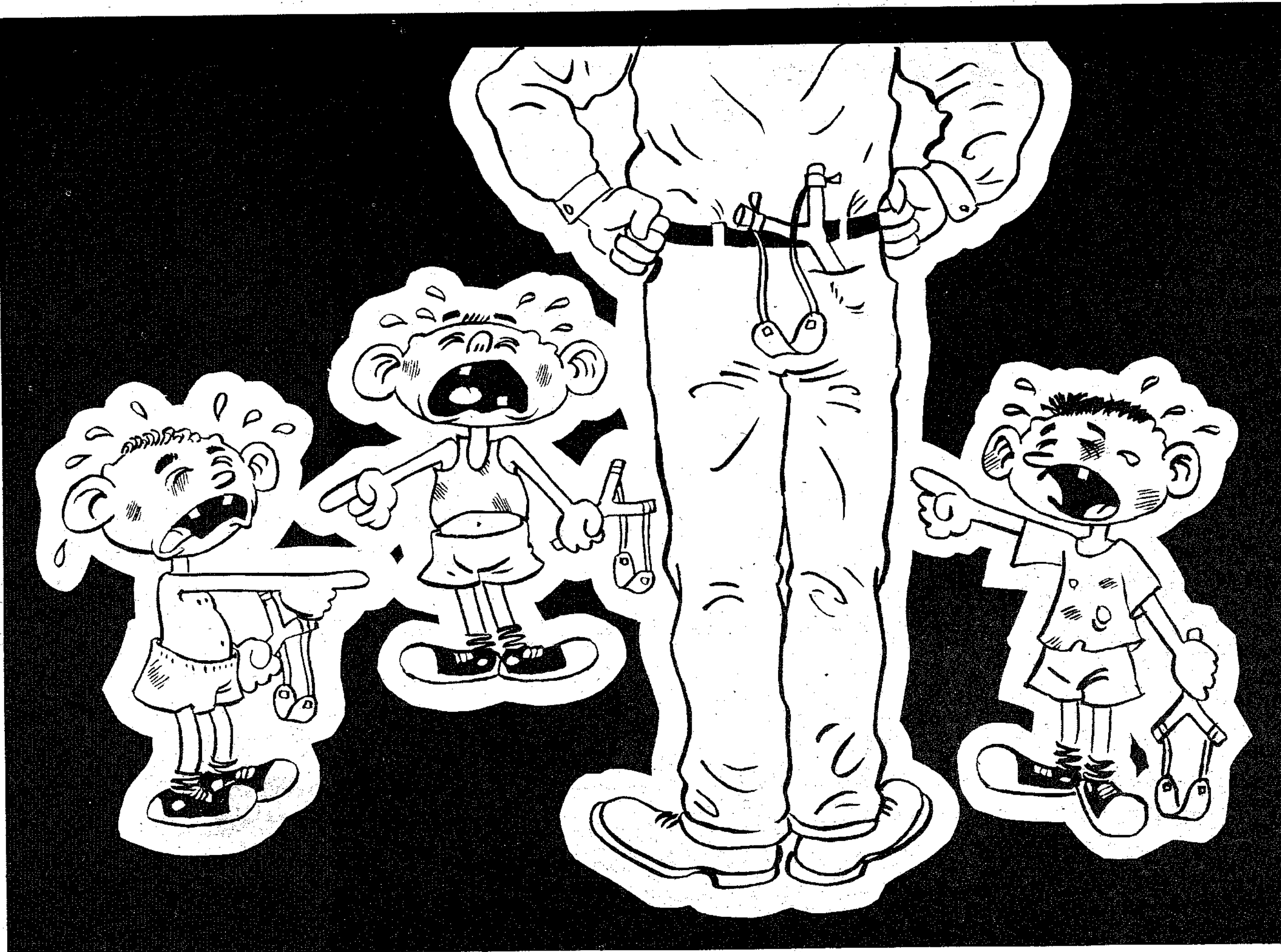
"U razgovorima obično polazim od toga da će i HDZ i predsjednik Tuđman jednom proći, a Hrvatska ostaje. Svojom izjavom i svjedočenjem pomažem da Hrvatska uđe u međunarodne ekonomske ili političke asocijacije, a to što time pomognem i sadašnjoj vlasti za mene nije razlog da se drukčije postavim. Ne bih se mogao mirno vratiti kući, kad bih u razgovoru s nekom stranom delegacijom rekao nešto što bi otežalo integraciju Hrvatske u Evropu"

Piše: **Srđan Dvornik**

Slijepa ulica

Odgovor na pitanje zašto unatoč općem gubitku iluzija još nema alternative sada je jasniji: zato što se 'opozicija' dobrim dijelom slaže s vlastodršcima upravo u promicanju tog mita o nekom 'dubljem' zajedništvu, s onu stranu svih stvarnih razlika.

Inozemni prijatelji sve češće očekuju da im 'stanje u Hrvatskoj' opišete u jednoj rečenici. Toliko je toga, naime, već rečeno u ove 3-4 godine, a ništa se nije promijenilo, da duge priče nisu više samo depresivne, nego naprosto dosadne. A priča sve više i stane u jednu rečenicu: "Nitko više nema iluzija, nitko ne vjeruje u povijesnu misiju 'oca domovine' - ali alternative nema." Sve očitije diktiranje rješenja izvana temeljito je potkopalo povjerenje u sposobnost vlastodržaca da rat okončaju djelotvorno, ali na nivou očekivanja stanovništva. Dok rat stoji na mrtvoj točki, njime je sve teže opravdati sve nove i nove ekonomske neuspjehe. To pak da se "pretvorba" od početka sastojala u besplatnom pretvaranju nacionalnog bogatstva u privatnu prćiju - nikome više ne treba dokazivati. Niti prolazan efekt zaustavljanja inflacije ne može danas zasjeniti činjenicu da su robe prestale poskupljivati tako što su ljudi sve jeftiniji.

OPĆA MJESTA KRITIKE

I tu počinje prava nevolja. Možda još pred ciglih godinu dana vjerovali smo kako bi sve bilo drukčije kada bi neke činjenice samo doprle do javnosti. U onoj mjeri u kojoj se to moglo kroz manjinu neovisnih medija, prokazivano je sve što se moglo: i to da se predsjednikova familija pretvorila u jednu od najbogatijih, a tvrdnja da je to postignuto radom može djelovati tek kao otužan vic. I to da se političke pozicije ekspresno unovčuju kao kontrolno dioničko vlasništvo predstavlja jedno od općih mjesta. I to da vlast zbrinjava i ljude koji su opravdano sumnjivi kao ratni zločinci. Kičasta raskoš kojom se u maniri provincijalnog monarha okružuje predsjednik pruža i najplićoj demagogiji obilje sasvim legitimnog materijala za kritiku. Protiv vlasti se već okrenula i jedna od najizrazitijih komponenti tradicije hrvatskog nacionalizma - ksenofobija i manija proganjanja, koja se sada izražava kroz sve ozbiljnije shvaćanje viceva o sveprisutnim Hercegovcima u vlasti. Ta vlast je već i sama postala svjesna smrada koji se širi ispod skuta svečanih odora i iz kulisa Potemkinovog demokratskog kapitalizma. Njeni predstavnici i te kako dobro znaju da se više ne smiju oglušiti na pozive da dođu i kažu što imaju pred forumima za zaštitu slobode građana. Sve je manje bahatih izjava kako se pisane norme mogu "zataknuti za šešir" ako se moćnicima svidi da ih ignoriraju. Čak i bezobrazno prozirna laž kako je nasilno izbacivanje ljudi iz stanova zapravo u skladu sa zakonom - čak je i ta laž već prvi znak potrebe da se prljavština, za razliku od dosadašnjeg razmetljivog pokazivanja, bar sakrije pod tepihom.

Pa ipak, nešto u toj predstavi nedostaje: glasno zviždanje publike kad se negativcu strgne maska, ili zloban smijeh kad se on počne nespretno pravdati i povlačiti. Ako je stvarna situacija zaista depresivna, još je depresivnijom čini to što ni nakon uvjerljivih akata javnog prokazivanja ništa nije promijenilo. Kao da je i nakon pada svih mitova kako će u neovisnoj državi sve biti bolje jer je 'naše' ipak preživio jedan mit koji ljudima još uvijek ne da da progledaju. Mit je zaista još tu, a njegovu glupost je najpregnantnije iskazao jedan od prvaka najjače opozicijske (sic!) stranke: "Možemo biti u opoziciji spram države, ali ne i spram domovine."

NEPRIJATELJSKA DJELATNOST OPOZICIJE

Ako se spram nečega nikako ne može biti u opoziciji u demokratskoj političkoj igri, onda je to država. Onaj tko se takmiči za mjesta u najvišem zakonodavnom tijelu, tko želi donositi zakone i kontrolirati upravu - taj pada u najočigledniju kontradikciju kada kaže da je spreman oponirati samom institucionalnom okviru te utakmice, samom političkom sistemu u kojem i njegova opozicijska pozicija tek zadobiva neku mjesnu vrijednost. "Opozicija spram države" zove se "neprijateljskom djelatnošću", revolucijom ili kako vam drago, ali politička opozicija ima smisla samo u odnosu na poziciju (vlasti) koju i sama priznaje pristavši na pravila demokratske političke konkurencije.

No, bedastoća o "opoziciji spram države" se tu našla samo da pruži nekakav demokratski privid jednom posve autoritarnom klanjanju mitu. Što bi to, naime, značilo da se ne može biti u opoziciji spram domovine? Što je to "domovina" mimo, osim, onkraj države? Ako je to nešto sveobuhvatno, onda ta riječ doista obuhvaća sve i svašta - i dobro i zlo, i pametno i glupo, i dobro i ružno, i poštene i lopove i ubojice... I tada je očito da je "domovina" nešto tako mnogostruko i nekonzistentno da je naprosto besmisleno zauzimati bilo kakav jedinstven stav spram svega toga - opozicijski ili 'pozicijski'. Ali nije naš domoljubni oporbenjak mislio na to. Njegova maksima implicira kako "domovina" jest nešto više nego skup svih mogućih društvenih razlika, ali ne nešto tako svjetovno kao država (spram koje je opozicija, eto, dopuštena). Ona je neko zajedništvo s onu stranu svih razlika, neki zajednički korijen, neki neupitni metafizički princip koji nitko dosad nije racionalno iskazao (jer se svođenje na racionalne odredbe smatra upravo nepristojnim) - ukratko, ona je onaj zadnji mit koji je još ostao netaknut i koji poput kišobrana štiti sve ovozemaljske prljavštine. Ako je uoči 'pada pod demokraciju' bilo rečeno da je "narod bez države kao govno na kiši", onda je to govno pod kišobranom mita o domovini dobro zbrinuto da ga ništa ne može oprati.

TAKMIČENJE U LINČU

Ako se pričini da je ovaj izvod neko retoričko pretjerivanje, treba se samo podsjetiti svih onih primjera opozicijskih političara koji brane vlast. Te je, rekoše, vlast još slaba i nekonsolidirana pa je ne valja ugrožavati kritikom iz opozicije; te se "Hrvatska nema čega sramiti" u pogledu ljudskih prava; te su primjeri teškog kršenja samo "izolirani slučajevi" po kojima, zaboga, ne valja suditi o cijeloj zemlji... Onima koji se nisu ustručavali kritički govoriti po cijenu prijetnji linčem nije došao ni glasak opozicijske solidarnosti, a Hrvatska će vjerojatno među postkomunističkim zemljama biti primjerom kako se u tom linču opozicija takmičila s agresivnim ekstremistima iz vladajuće formacije.

Hrvatska demokratska zajednica je svoje protudemokratske i protupluralističke sklonosti otvoreno najavila izborom naziva "zajednica". Odgovor na pitanje zašto unatoč općem gubitku iluzija još nema alternative sada je jasniji: zato što se 'opozicija' dobrim dijelom slaže s vlastodršcima upravo u promicanju tog mita o nekom 'dubljem' zajedništvu, s onu stranu svih stvarnih razlika. Zbiljska demokratska politička opozicija počinje tek kad se javno obračuna i s tim zadnjim mitom i potpuno preokrene onu domoljubivu maksimu. Tada će biti mjesta i za pravo zajedništvo među ljudima, za solidarnost sa živim ljudima umjesto obožavanja onostrane zajednice koja se oduvijek više voljela hraniti mrtvima.

DOSSIER: PROFESIONALIZACIJA VOJSKE - DA ILI NE? (1)

Je li Hrvatskoj danas potrebna profesionalna, dobro obučena vojska koja može "izvršavati i najsloženije vojne operacije" ili masovna vojska unovačenih regruta, Marxov "naoružani narod"? Ova se polemika u Hrvatskoj potiho vodi već gotovo tri godine, bez pravog odgovora

Arkzinov ekspertni investigativni mirotvorni tim(AEIMT):

Jednog se jutra Viktor Ivančić, glavni urednik "Feral Tribunea", probudio pretvoren u hrvatskog vojnika. Vladajuća stranka je tako našla - činilo se na prvi pogled - kompromisnu formulu kojom se riješila opasnog oporbenjaka - "destruktivca", a ujedno je dobila i vojnog stručnjaka za delikatne službe. Bio je to primjer kako se država umješno koristi mobilizacijom građana radi imobilizacije oporbenjaka.

U drugom - naravno sasvim fiktivnom slučaju - preofesionalna vojska izvodi puč protiv legalnih organa vlasti, radi smirivanja "napete situacije u zemlji" i "sređivanja unutarnjih prilika". Pukovnici-profesionalci preuzimaju vlast, i zavode red u zemlji. Ni jedna od ove dvije situacije (jedna stvarna, ali neuspješna, druga fiktivna, ali potencijalno uspješna), ne pruža osobite razloge za zadovoljstvo. Obje opcije, međutim, treba imati na umu u današnjoj hrvatskoj raspravi o pitanju: treba li nam mala i profesionalna ili masovna vojska, čiju osnovu čine regruti (novaci)? Ili, možda, postoje još neke mogućnosti koje u javnoj raspravi treba otkriti?

A da ozbiljnih razloga za diskusiju o ovim pitanjima ima nameću već neke činjenice iz medija proteklih mjeseci.

U jednom intervjuu Ante Prkačin govori o drastičnim razlikama uvježbanosti [dakle vojne korisnosti i upotrebljivosti] profesionalnih i domobranskih [novačenih] jedinica. S druge strane govori se o posebnoj jedinici predsjedničke garde (ne o onim šarenim baletanima) koja nije pod komandom Bobetka i Stožera. Tko ju je i kako osnovao, s kakvim zadacima i kakav je njen stvarni položaj u strukturi HV?

Hrvatska vlast kaže da ima miroljubivu politiku, da ne želi voditi osvajačke ratove protiv, recimo, Slovenije, Bosne, Srbije ili Mađarske, i često se ističe da Hrvatska teži stvaranju visokoprofesionalne vojske. Jedan od prvih stvarnih koraka bilo bi proširenje civilne službe te potpuno ukidanje obavezne regrutacije i služenja vojnog roka.

Nedavno je objavljena utješna vijest Ministarstva obrane da se ne razmišlja o produženju vojnog roka s 10 na 12 mjeseci. No, možemo li se time zadovoljiti?

Da ta ideja nije neprovediva pokazuju nam primjeri nekoliko Evropskih zemalja. Među vodećim silama Velika Britanija nema obaveznu regrutaciju i služenje vojnog roka. Ostale evropske zemlje s potpuno dobrovoljačkim, profesionalnim vojskama su Irska, Monako, Lichtenstein, Luxemburg. S početkom 1994. godine ukinuta je obavezna vojna služba i u Belgiji.

Bilo koja opcija potencira najvažnije pitanje - pitanje civilne kontrole armije. Kolika je mogućnost demokratske kontrole Hrvatske vojske danas?

Mada će neki reći kako se takva pitanja ne postavljaju "u ovakvim uvjetima" mislimo da je sada pravi trenutak jer je Hrvatska vojska još u procesu konstituiranja a obzirom na njenu naraslu snagu može imati ulogu u političkim razmiricama. A s nejasnim stavom prema oblicima profesionalizacije armije stranka na vlasti može manipulirati prema zahtjevima trenutka - npr. ako treba smiriti štrajk - mobilizacija; ako treba zavesti kontrolu - profesionalne postrojbe!

Sva ta pitanja želimo problematizirati našim dossierom. U njemu, dakako, neće biti iscrpljeni svi mogući odgovori na navedeno pitanje, ali bitno je otpočeti dikusiju. ARKzin, kao i obično, kreće prvi, čak i ako ne dospijeva najdalje.

Jer, htijući da saznamo sve od onih koji sve znaju, odbili su nas Drago Krpina i Ivan Tolj, dok odgovori Ante Prkačina i Mate Arlovića nisu stigli do zaključenja broja.

HV: Ideologizacija & politizacija

Podobni naprijed, ostali stoj!

Što se krije iza formiranja elitne vojne formacije za specijalne namjene koja broji oko četiri tisuće vojnika, a koja nije pod komandom Janka Bobetka, načelnika Glavnog stožera HV, već pod direktnim zapovjedništvom Ministarstva obrane i Gojka Šuška?

Korijeni Hrvatske vojske sežu u predratno vrijeme, kad se u režiji HDZ-a započelo s organiziranjem "nenaoružanih grupa za zaštitu". Stranka na vlasti takav razvoj događaja iskoristila je da sebi u javnosti priskrbi osobite ratne zasluge u oslobađanju Hrvatske. Sjećamo se izbornog "zagađivanja okoline" plakatima koji ne ostavljaju sumnju tko je zaslužan ratnu pobjedu, a na zahtjev oporbenih stranaka Ustavni sud odgovara da je takav oblik propagande legalan. U isto vrijeme Ministarstvo obrane, pod uređivačkom palicom saborskog zastupnika **Ivana Tolja**, izdaje publikaciju čija je namjena ideološko-političko obrazovanje vojnika (o čemu smo pisali još u prvom broju ***ARKZINA***!). Mladi vojnici iz te knjižice mogu naučiti - bez trunke karikiranja - da je sam Bog Hrvatima poslao aktualnu vlast da ih oslobodi i prosvijetli, a da je sadašnji predsjednik najveća ličnost u povijesti ovoga naroda.

"Čišćenje" jugo-oficira

Istodobno, u HV-u se sistematski podgrijavao sukob između onih oficira koji su "srcem i dušom" za Hrvatsku, i "prevrtljivaca" pridošlih početkom rata iz JNA. Premda su ovim drugima, ako "promijene zastavu", bila garantirana sva prava, ubrzo je počeo veliki val smjenjivanja i umirovljenja, odstranivši mnoge oficire kojima je vlast trebala priznati zasluge za organiziranje kakve-takve obrane od početnog naleta bivše JNA. Nedavno je objavljena informacija prema kojoj je ministar **Gojko Šušak** dosad smijenio 90 posto nekadašnjih jugoslavenskih oficira - riječ je o otprilike 200 ljudi.

Martin Špegelj, jedan od prvih smijenjenih generala, danas izravno tvrdi da ta "kadrovska osvježenja" idu za obrazovanjem političi podobne armije. Ako netko nije u HDZ-u, tvrdi Špegelj, ili bar nije poslušnik, nepodoban je i, bez obzira na stručne kvalifikacije, biva odstranjen, a rezultat je slabljenje obrambene moći zemlje. Špegelj smatra da takva kadrovska politika potiče od samoga Šuška, koja drži apsolutno nesposobnim za funkciju koju obavlja.

Neki drugi promatrači zbivanja u Hrvatskoj vojsci smatraju da ta smjenjivanja nemaju za cilj prosto "ideološko čišćenje" od "komunjara", koje bi samim njihovim odstranjenjem ispunilo svoju svrhu. Posrijedi je svojevrsna priprema za vojnu akciju "oslobađanja" područja pod srpskom kontrolom, tumači **Karl Gorinšek**, a ta se akcija ne bi završila zabijanjem hrvatske zastave na kninsku tvrđavu ili na desnu obalu Une, nego bi, prema viziji onih koji su preuzeli kontrolu nad vojskom, bila uspješno okončana tek tad kad srpska manjina u Hrvatskoj ne bude predstavljala značajniju brojčanu ili političku snagu. Prema tim interpretacijama vojna akcija za povrat teritorija koji drže Srbi pretvorila bi se u etničko čišćenje, a oni rukovodeći kadrovi u vojsci koji bi to mogli ometati, moraju biti odstranjeni. Ideološko se čišćenje ne provodi samo u vojsci i udruženjima ratnih veterana, već je ono uznapredovalo i u civilnim organizacijama koje su na bilo koji način vezane uz vojnu silu. U tijelima Ministarstva obrane ili MUP-a, pa sve do saborskog Odbora za nacionalnu sigurnost, na vodećim položajima su oni koji su već odavno javno prepoznati kao nositelji tendencija sumnjive demokratičnosti u našem političkom životu: **Gojko Šušak**, **Ivan Milas**, **Vice Vukojević**, **Ivan Tolj**, **Luka Bebić**, **Josip Juras**, **Goran Dodig**... Za takvu kadrovsku politiku odgovaraju predsjednik **Tuđman** koji odlučuje o vlasnicima fotelja u ministarstvima i **Vice Vukojević**, predsjednik Odbora za izbore i imenovanja.

Šutnja kao vojna tajna

Na pitanje sprema li predsjednik kakvu opasnu igru u slučaju da njegova stranka ili on sam ne pobijede na legalan način na sljedećim izborima, nema još odgovora. Može se tek naslutiti da ni Tuđman previše ne vjeruje vlastitim naoružanim jastrebovima, što je vidljivo iz pokušaja da se njihova vojna moć podijeli i napravi neka vrst protuteže. Javnosti je poznat podatak da je stvorena elitna vojna formacija za specijalne namjene koja broji oko četiri tisuće vojnika, a koja nije pod komandom **Janka Bobetka**, načelnika **Glavnog stožera HV**, već pod direktnim zapovjedništvom **Ministarstva obrane** i **Gojka Šuška**.

Vodeći predstavnici opozicije zasad još ne razmišljaju o svim opasnostima takve kadrovske politike, bar o tome ne govore javno. Najviše što se od većine stranačkih vođa može čuti jest da Hrvatska vojska predstavlja neodvojivi dio društva, pa će se zbog toga i ponašati u skladu s općim interesima i demokratskim načelima. Ipak, opozicijske su stranke dosad u više navrata zahtijevale saborsku raspravu o stanju u HV, što je odbijano s argumentom da bi time mogle biti javno iznesene pojedine vojne tajne. Tako zbog vojnih tajni Sabor uopće ne može diskutirati o vojsci, što napadno podsjeća na jugoslavenske prilike kad se tajnom smatrao i podatak o broju dugmadi na vojničkim odorama. Sam Tuđman u posljednje vrijeme pokušava smekšati čvrsto jezgro stvoreno u krilu oružanih snaga. Hoće li to biti suviše tvrd orah za državnog poglavara i nejaku hrvatsku demokraciju, vidjet će se najkasnije nakon slijedećih političkih izbora.

Toni GABRIĆ

PITANJA:

1. Kakav je stav Vaše stranke o organizaciji HV?
2. Smatrate li da postoji dovoljna civilna kontrola nad vojskom?
3. Da li bi hrvatska obrana, po ugledu na mnoge evropske zemlje, bila efikasnija sa profesionalnom vojskom?
4. Da li bi Vaša stranka, i Vi osobno, podržali zahtjev za ukidanjem obavezne vojne službe?
5. Da li bi se trebao promijeniti odnos prema pričuvi? Da li su česte mobilizacije rezervista korisne ili štetne?
6. Što mislite o prigovoru savjesti? Da li bi Srbe trebalo i dalje mobilizirati?

DOBROSLAV PARAGA (HSP)

1. Katastrofa. Pogotovo u zloupotrabi sredstava, umnožavanje činova, kao i drugim organizacijskim pitanjima.

2. Civilna kontrola nad vojskom uopće ne postoji.

3. Da, kada Hrvatska ne bi bila okupirana i u ratu, i u problemima u kojima je. U budućnosti kada Hrvatska bude imala evropske uvjete, a nadam se da će tako biti, Hrvatska treba postupati kao i druge europske zemlje.

4. Ne, zbog sadašnje stuacije. U pojedinačnim slučajevima dovoljan je tzv. prigovor savjesti, ili mogućnost civilnog služenja vojnog roka, ako se pojedinac opredijeli za tako nešto. Ustalom, za djecu povlaštenog hadezeovskog sloja ni danas ne postoji vojna služba, a ako je ponekad ima, onda je daleko od ratišta.

5. Mobilizacija rezervista nužnost je u zemlji koja je okupirana, ali u svrhu oslobođenja te zemlje, a ne politikanske svrhe, ili represije nad neistomišljenicima. Isto tako, ljude treba zvati kad postoji stvarna potreba, a ne bespotrebno i neracionalno, kao što je čest slučaj.

6. Svi građani i državljani Hrvatske se trebaju mobilizirati u HV kad za to postoji potreba. To je građanska i ustavna, a ne samo domoljubna dužnost. To vrijedi i za Srbe, državljane RH. Jasno, ne u svrhu bilo kakve represije.

VESNA KESIĆ (B.A.B.E.)

1. Vrlo malo znam o organizaciji HV. To nije isključivo posljedica mog osobnog nedostatka interesa već potpunog izostanka transparentnih podataka i pristupačnih, svima razumljivih znanja o HV u hrvatskoj javnosti. Informacija o nacionalnoj obrani u demokratskom društvu mora biti razumljiva i dostupna svima, jer je to eminentno političko pitanje.

2. U Hrvatskoj gotovo uopće ne postoji civilna kontrola nad nacionalnom vojskom. O tome govori nekoliko evidentnih činjenica: odbijanje vladajuće strukture da provede parlamentarnu raspravu o vojsci i obrani, nepostojanje parlamentarne komisije koja bi obavljala stalnu kontrolu nad vojskom ili preispitivala pojedine "slučajeve" (poput nesreće u Sesvetama, npr.), i najvažnije, nema ni traga širem nacionalnom dijalogu u kojem bi sudjelovale sve zainteresirane grupacije, uključujući mirovnjake, prigovarače savjesti, žene itd. Poneki "geostrateški stručnjaci" koji se pojavljuju u javnosti (Višnar, Pavić i sl.) samo još više zamagljuju situaciju, jer se stvara privid javne rasprave, u kojoj, međutim, ipak samo sudjeluju "stručnjaci" stanovite orijentacije - zaljubljenici u vojna znanja! Uz navedeno, postoji još pokazatelja da smo bliži kontroli vojske nad civilnim strukturama, nego obrnuto. Ministar obrane nikada nikome ne odgovara javno o stanju vojske i obrane, ali se vrlo često, gdje treba i ne treba, pojavljuje kao protokolarna osoba i u izrazito političkoj funkciji (u diplomatskim misijama, pri "otvaranjima", vjerskim ritualima, u predsjednikovoj pratnji itd.) Pojedini generali, napose gen. Bobetko, razbacuju se političkim procjenama i optimizom, kad god im se prohtije, a da za to nikad nisu bili opomenuti od vojnih ili civilnih struktura. Sve to ukazuje na tendenciju militarizacije društva.

Na pitanja **3, 4** i **5** teško i je odgovoriti bez široke javne rasprave.

6. Građani srpske nacionalnosti morali bi, kao i svi drugi građani, imati pravo na prigovor savjesti - odbijanje sudjelovanja u vojsci i ratu iz uvaženih osobnih razloga (duhovnih, političkih, etničkih). Za njih bi to pravo trebalo biti čak i potencirano, jer je prisiljavanje Srba da sudjeluju u ratu da bi dokazali "lojalnost" RH najgrublji oblik prisile i manipulacije, sličan izravnim ili neizravnim pritiscima na prekrštavanje (a vjerojatno i u obrambenom smislu nefunkcionalno). Tim građanima u postojećeim ratnim uvjetima i zbog specifičnosti situacije trebalo bi prepustiti da potpuno slobodno odluče kako će se ponašati i da zbog svoga izbora ne snose nikakve posljedice.

KARL GORINŠEK, GENERAL-BOJNIK U MIROVINI

1. HV se postupno iz tzv. ratne vojske (u Domovinskom ratu) transformira u nacionalnu vojsku većinskog državotvornog naroda, odnosno buduće vladajuće elite u hrvatskom kapitalizmu. Stoga se ona ciljano, sistematično, pretvara u poslušno oruđe te elite. Iz HV se odstranjuju svi koji nisu "podobni", s tim da taj proces nije završen. Organizacija HV je zakonski regulirana, no samo globalno, pri čemu su izuzetno velike ovlasti odgovornih djelatnika, počev od glavnog zapovjednika vojske do zapovjednika bojne, kao i u segmentu tzv. civilne strukture Ministarstva obrane, te u vojnoj policiji i SIS-u. Na znatnom dijelu vodećih i zapovjednih funkcija razmješteni su kadrovi vladajuće stranke, ili barem ljudi u koje ta stranka ima povjerenje. HV još nema definiranu mirnodopsku strukturu, ni po veličini, ni po ustroju, što je razumljivo s obzirom na stanje ni rata ni

PROFI-RAMBO ILI DOMOBRAN-JAMBOR?

mira u kojem se država trenutno nalazi. Dakle, HV je sada uglavnom prilagođena trenutnim potrebama obrane države od vanjske agresije i čuvanja državno-političkog poretka, a u funkciji ostvarivanja programa vladajuće stranke.

2. Na žalost, nad radom vojske ne postoji djelotvorna višestranačka kontrola civilnog društva. Stoga nije čudno da ni saborski zastupnici ne poznaju organizaciju, strukturi i borbenu sposobnost HV, što je lijepo izrazio g. Pankretić svojim pitanjem - ima li HV dovoljno "baruta". Ovaj problem može u našim uvjetima razriješiti jedino stalno saborsko istražno povjerenstvo, predviđeno čl. 92 Ustava kojeg, na žalost, nema u saborskoj praksi.

3. Tendencija stvaranja profesionalnih vojski u zemljama Zapada, pored profesionalno-stručnih razloga, ima i tzv. političku pozadinu u obliku vlasti koja je na sceni. Profesionalne vojske su plaćeničke vojske, stoga su pouzdanije za svaku vladajuću elitu. Takve vojske se mogu upotrijebiti vrlo efikasno i za tzv. domaće potrebe. S druge strane, znanstveno-tehnički razvitak na planu ratne tehnike i tehnologije u suvremenim uvjetima (a još više u bliskoj budućnosti) traži vojne profesionalce visokog stupnja obrazovanosti i uvježbanosti za rukovanje izuzetno složenim sustavima. Za RH je, u današnjim uvjetima, najbolji put kombinacija opće vojne obveze i profesionalne vojske. RH financijski nije u mogućnosti držati veliku plaćeničku vojsku, najviše 15 do 20 tisuća vojnika i časnika, sve ostalo je pričuva i kontigent novaka na služenju vojnog roka. Samo velike i gospodarski jake države mogu sebi dopustiti isključivo profesionalnu vojsku u doba mira, te u slučajevima manjih regionalnih ratova (Pustinjska oluja i slično). Obrana je svakako djelotvornija osloncem na profesionalnu vojsku, no i tu ima ograničenja. Potrebe države u ratu za vojskom su uvijek multiplicirane.

4. Smatram da još nije vrijeme za takav zahtjev. On će doći na dnevni red tek nakon potpune stabilizacije vojno-političkih prilika na Balkanu, i šire. Nacionalna sigurnost se danas može osigurati jedino osloncem na vlastite snage, a manjim dijelom na međunarodne institucije (UN, KESS, NATO itd.).

5. Borbena sposobnost pričuve najviše ovisi o kondiciranju i davanju novih novih znanja i vještina. To se kod vojnika najbolje postiže češćim pozivanjem na vojne vježbe, odnosno obuku na više dana. Drugo je pitanje kvaliteta te obuke, što presudno ovisi od stručnosti časnika - izvođača obuke, metodike izvođenja, materijalnih uvjeta i slično. Stoga je pozivanje pričuve nužnost.

6. Srbi, građani RH, moraju služiti HV kao i ostali građani iz korpusa nacionalnih manjina i etničkih zajednica. Drugo je pitanje političke klime u društvu i HV u odnosu na taj problem. Prigovor savjesti je normalno sredstvo civilnog društva u zaštiti osobnosti, stoga ga treba respektirati.

JADRANKA POLOVIĆ (DA)

1. Članovi DA u velikoj su mjeri sudjelovali u stvaranju HV, osobito u vremenu kad se Hrvatska branila od agresije i kad su se naši članovi masovno uključili u obranu zemlje. međutim, nakon početka sukoba Hrvata i Muslimana-Bošnjaka, te nakon što su članovi HV počeli sudjelovati u kršenjima ljudskih prava (npr. deložacije) došlo je do stanovitog "hlađenja" i gubljenja početnog morala. Osim toga, na žalost, vrlo brzo su iz HV izbacivani naši veterani i dobrovoljci i to samo zbog neodgovarajuće stranačke pripadnosti. Članstvo u HDZ čini se, postaje preporuka i pretpostavka za pripadnost i napredovanje u HV.

2. Na žalost ne! Ne postoji kontrola nad strategijom hrvatske obrane, niti postoji demokratska kontrola nad unutrašnjim stanjem u vojsci. S obzirom na prvu činjenicu realna je opasnost da se HV pretvori u samostalnu političku snagu što bi dodatno zaoštrilo stanje u Hrvatskoj.

Druga činjenica onemogućava nam zauzimanje jasnih političkih stavova, jer mi danas ne znamo koliko je jaka HV, da li je elementarno sposobna za obranu i slično, a time mi ne možemo odlučivati o bitnim pitanjima za budućnost Hrvatske.

3. Ni jedna zemlja u svijetu ne ukida obveznu vojnu službu dok vodi obrambeni rat. Problemi nastaju kad ratni ciljevi više nisu jasni, kad je očito da u obrani sudjeluju jedni, a drugi se dotle bogate, bave pljačkom i žive od ratnih profita. Dakle, osim analize tko sudjeluje u obrani zemlje, a tko ne, i potrebe da nam svima budu jasni ciljevi i svrha HV, ipak već sad treba postavljati temelje kasnijoj profesionalizaciji. To, na žalost, neće bit moguće u skoroj budućnosti, kao što neće biti tako skoro moguće provesti demilitarizaciju, što bi bilo pravo dugoročno rješenje za čitav ovaj prostor, ali ju je nemoguće provesti dok Srbija nastoji vrlo agresivno provesti svoje ekspanzionističke ciljeve.

U trenutku kad se vodi obrambeni rat ne može se isključivo osloniti na profesionalnu vojsku, već je

potrebno uključiti sve patriotske snage.

4. Da, pod uvjetom da se najprije postigne trajan mir i politička stabilnost na ovom području.

5. Korisne su kad služe ranije opisanim jasnim i pravednim ciljevima i kad se provode neselektivno. Budući da je praksa često upravo suprotna tome, pa se u nerazmjerno visokom broju mobiliziraju politički oponenti i pripadnici određene etničke skupine, onda je sve to vrlo štetno, jer se mobilizacija doživljava - i ona to stvarno jest - kao kazna i udaljavanje s političke scene.

6. Treba otvoriti jasnu i otvorenu političku raspravu o tom pitanju. S jedne strane, ne treba ni od jednog naroda stvarati građane drugog reda i ne dozvoliti im da se uključe u obranu svoje zemlje, ali s druge strane, i tu treba uvažavati ono što se inače uvažava u civiliziranim zemljama, a to je prigovor savjesti koji je prije svega vrlo važno individualno pravo, a ne nikakva izdaja. Takvo gledanje na problem garantira ravnopravnost svih građana bez obzira na etničku pripadnost. Uz to trajna orijentacija prema mirnom rješenju svih političkih problema vjerojatno bi smanjila napetost na ovom osjetljivom području.

MLADEN VILFAN (HSLS)

1. U organizaciji, a posebno u obuci HV-a potrebne su značajne promjene prije svega u formiranju i obuci, te u selekciji zapovjednog kadra. Naročito zabrinjava situacija u vojnoj industriji. Našu hrvatsku vojsku trajno, dugi niz godina očekuju teške zadaće. Srbija nikad neće odustati od svoje ekspanzije na račun svojih zapadnih i južnih susjeda, pa će zato Hrvatska vojska trajno ostati najvažniji čimbenik hrvatske politike osiguranja slobode i neovisnosti naše domovine.

2. Ne postoji dovoljna civilna kontrola nad vojskom ni od strane Sabora, ni od Vlade. Vojsku kontrolira isključivo Predsjednik Republike. Bar on to vjeruje.

3.Uvjeren sam da Hrvatska još dugo treba vojnu obvezu. Profesionalna vojska je samo udarna snaga narodne obrane.

4. Ne, ni HSLS ni ja osobno ne bismo podržali zahtjev za ukidanjem vojne službe.

5.Smatram da u stanju ni rata ni mira treba jačati pričuvni sastav. To radi npr. Švicarska koja nije ratovala od 1812. godine.

6. Da, Srbi su punopravni građani Hrvatske, pa to trebaju biti i u svojim obavezama. Naravno, ukoliko smatraju Hrvatsku svojom domovinom.

IVAN PAULETTA (IDS)

1.Potrebne su promjene, a ne razmetanje neutemeljenim izjavama. Sve se više sumnja u dobar ustroj naše vojske, i za to je najviše zaslužno vojno profiterstvo i razbacivanje činovima.

2. Nema civilne kontrole.

3. Treba i jednu i drugu.

4. Ne.

5. Da. Štetne.

6. Ne znam.

MIROVNI POKRET I VOJNA OBVEZA

Ukidanje opće vojne obveze bitno mijenja okolnosti u kojima mirovni pokreti djeluju i postavlja nove dileme

Odbijanje vojne službe karakteristika je nekih vjerskih sljedbi. Najpoznatiji su kvekeri, koji su još oko 1830. spriječili obavezno novačenje u Velikoj Britaniji, a 1916. (kad je ono privremeno uvedeno) iznudili priznavanje prigovora savjesti i alternativnu civilnu službu. U isto vrijeme s uvođenjem opće vojne obaveze nastaje pacifistički pokret, koji razvija uvjerenje da je odbijanje vojne službe učinkovit put za onemogućavanje ratova. Pokret se snažno razvija tokom devetnaestog stoljeća (kao prva organizacija navodi se britansko Mirovno društvo 1816.), a 1891. osniva Međunarodni ured za mir.

Apstraktno moraliziranje, koju su s pravom kritizirali marksisti, učinilo je ovaj pokret neutjecajnim. Njegovu tradiciju danas obnavlja Gandhi-Information Zentrum iz Berlina, koji je prošle godine započeo svjetsku kampanju potpisivanja Manifesta protiv novačenja i vojnog sistema, u kojem se traži "opće ukidanje novačenja kao velik i odlučujući korak prema potpunom razoružanju". Pozivaju se na slične manifeste iz 1925. i 1930., koje su potpisali brojni ugledni intelektualci.

Nakon prvog svjetskog rata nastaju međunarodne organizacije poput International Fellowship of Reconciliation (osnovana 1919.) i War Resisters International (1921.), koje su i danas aktivne. Razvoj koncepcije ljudskih prava daje čvršći teorijski okvir religioznim i moralnim argumentima. Pravo na odbijanje vojničkih dužnosti zbog "prigovora savjesti" postepeno je priznato kao jedno od temeljnih ljudskih prava.

S druge strane, pacifističke organizacije temelje svoj ugled ne samo na pukom odbijanju vojne službe i moraliziranju (ili propagandi poput Jehovinih svjedoka) nego prvenstveno na požrtvovnom dobrovoljnom radu za pomoć žrtvama rata i drugim nevoljnicima, za pomirenje zavađenih i srodnim aktivnostima. Za takve zasluge kvekeri su dobili Nobelovu nagradu za mir 1947. godine. Takav svoj pristup one potvrđuju i u slučaju rata na području bivše Jugoslavije. Praksa inspirirana pacifizmom postepeno se razgranala, ali sama teorija ostala je površna i eklektična.

Ukidanje opće vojne obveze bitno mijenja okolnosti u kojima mirovni pokreti djeluju i postavlja nove dileme.

Razne grupe u mirovnom pokretu promatraju taj razvoj sa pomiješanim osjećajima. Mnogi prigovaratelji zadovoljavaju se time da više neće biti pozivani u vojsku. Nasuprot tome, mnogi ističu da profesionalna vojska znači socijalnu diskriminaciju, jer u pravilu malo cijenjen, opasan i relativno slabo plaćen posao profesionalnog vojnika biraju ljudi porijeklom iz nižih društvenih slojeva.

Je li profesionalna vojska potencijalna prijetnja demokraciji? Iskustvo pokazuje da rizik nije manji u zemljama koje imaju opću vojnu obavezu, jer i u njima oficiri-profesionalci imaju potpunu kontrolu. Bivša JNA je osobito drastičan primjer. Pobune unovačenih vojnika vrlo su rijetke. S druge strane, u portugalskoj "revoluciji karanfila" 1975. vojska je imala osobito pozitivnu ulogu.

Neki pacifisti i mirovni aktivisti međutim smatraju da će profesionalizacija značiti pojačanu militarizaciju cijelog društva zbog intenziviranja propagande za vojnički poziv.

S druge strane, u budućnosti će vjerojatno znatno veća pažnja biti posvećena "prigovoru savjesti" profesionalnih i dobrovoljnih vojnika, naime njihovom pravu da odbiju naređenje koje se kosi sa njihovom etikom i da odbiju sudjelovati u ratovima i akcijama koje smatraju neopravdanim. Takvih pojedinaca bilo je, primjerice, u Falklandskom ratu u britanskoj i u Zaljevskom ratu u američkoj vojsci. Tako definiran prigovor savjesti mogao bi se onda proširiti i na druge državne službenike, primjerice u policiji ili administraciji (službenik odbija potpisati odluku koja po njegovom mišljenju krši ljudska prava, recimo o deložaciji), pa i u privatnom biznisu (npr. pojedinac odbija učestvovati u zagađivanju okoliša). To nas vraća na probleme vezane uz odnos između prava na otpor i građanske neposlušnosti s jedne strane, te obaveze pokoravanja zakonima i izbjegavanja nasilja s druge. Ti problemi prisutni su i do danas nisu razriješeni u teorijama liberala, radikalne ljevice i pacifista.

Zoran OŠTRIĆ

J'accuse Mi bismo živjeli u samo demokratskoj, a ne najdemokratskijoj državi

Piše: Tatjana TAGIROV
Foto: Keith HOLMES

Ovo je samo time-out! Hrvatska će ili u diktaturu, ili u vladavinu prava

Dvodnevni skup "Deložacije u RH - pravni, moralni i društveni aspekti", održan početkom studenog u zagrebačkom hotelu *Esplanade*, u organizaciji *Hrvatskog helsinškog odbora*, imao je namjeru "okupiti na jednom mjestu različite pojedince i grupacije involvirane u ovaj izuzetno aktualni problem", uz želju da problem deložacija bude razmotren cjelovito, ali "ne pretendirajući na nuđenje recepata i gotovih rješenja, želeći pripomoći u pronalaženju najboljih, optimalnih rješenja koja bi smirila razbuktale strasti i umjesto mržnje, sile i oružja ponudili argumente".

Okupljeni pripadnici nevladinih organizacija, te predstavnici oporbe (**Budiša**, **Paraga**, **Pankretić**, **Pejnović**, **Degen**...) i, s druge strane (a tu razliku nije poništila čak ni činjenica da se sve odvijalo za okruglim stolom) predstavnici vlasti, nisu se suglasili u stavovima, ma koliko taj skup otvorio prostora za drugo i drukčije mišljenje, važno ako ni zbog čega drugoga, onda zbog predstojeće rasprave u Saboru o problemu dugom tri godine: deložacijama. I još nešto, nakon isto toliko duge šutnje HRTV-a, taj skup se ipak našao na TV-ekranima državne televizije (dosadašnji skupovi u organizaciji HHO-a bili su - prešućivani).

Predstavnici vlasti - Vladimir Šeks, Ivica Kostović, Branko Babac, Petar Šale, Boris Koketi, te predstavnici Ministarstva obrane RH, svim su se silama upinjali da postupcima (sporno) nadležnih daju zakonsko opravdanje. Ostali su tvrdili suprotno, a učinak svega je negdje pri kraju drugoga dana rasprave, **Slobodan Budak** definirao ovako: "Nemoguće je o ovome govoriti bez svijesti da je uzrok svemu što nam se događa velikosrpska agresija na Hrvatsku i Bosnu, to je alfa svega. Međutim, to nikome ne daje za pravo da se radi ovako kako se radi. Šeks je politički najvažnija ličnost na ovom skupu, i ja znam da on ovdje zastupa stajališta najvišeg državnog autoriteta u RH. Ja, na žalost, ne vjerujem u promjene i mislim da je ovo jeftina i gruba taktika vlasti koja je pritjerana uza zid da nešto poduzme i prizna što se događa. Tko će odgovarati za ovo dosad učinjeno gospodo? Vi ćete odgovarati! Ne može na čelu MORH-a ostati osoba koja je dovela do ovdje, pa ni Vi gospodine Šeks ne možete ostati na vašoj funkciji. Ovo je samo time-out! Hrvatska će ili u diktaturu, ili u vladavinu prava. A ovo nije put u vladavinu prava".

Šuška čuva invalid iz Širokog Brijega

Taj pesimizam imao je osnova, od samoga starta, u informaciji da je nekoliko dana ranije provaljeno u obiteljsku kuću S. Budaka u Karlobagu, i sjekirom ili nečim sličnim uništeno sve u njoj. Budak pretpostavlja da je tome razlog njegova izjava o "nestalim" (čitaj ubijenim) Srbima u TV-parlamentu, za što je Šeks rekao: "To je pretpostavka". Valjda još od vremena kad su podnesene krivične prijave protiv "nepoznatih počinitelja", a kad je Šeks bio državni odvjetnik!

A upravo o svojoj zaludnoj borbi za pravdu pričali su na skupu oni koji su istu sudbinu već proživjeli, ili im ona neposredno prijeti. Svi pozvani svjedoci, osim žene iz Vinkovaca, kojoj su najprije "uniformirane osobe" usred noći odvele muža, koji je zatim ubijen i njegov leš bačen ispred zgrade bolnice u kojoj je radio, a ona potom izbačena iz kuće bez ijedne svoje "krpice", ispričali su svoje sudbine. I oni kojima su nasilnici upali u stan bez ikakvog rješenja, koje ni nadležni sudovi ne mogu izbaciti, i oni kojima su nasilnici "naoružani" među ostalim, i famoznim rješenjima MORH-a.

Oko uredbi Vlade, na kojima se cijela priča temelji, pozicije su ostale nepomirljive. **Boris Koketi**, zamjenik javnog pravobranitelja je, doduše, pokušao je cijelu stvar obraniti tvrdnjom da ni u jednom rješenje o privremenom korištenju stanova nije upisan datum useljenja, ali mu je replicirao odvjetnik **Čedo Prodanović**, upitom kako to da ne dovodi u pitanje zakonitost takvih rješenja, s obzirom da se ona mogu, po slovu Zakona, dodijeliti tek za stanove prazne od osoba i stvari. Uobičajeni način na koji se deložacije odvijaju - po rješenjima MORH-a za stanove koji nisu prazni - **Pavle Kalinić**, i sam invalid Domovinskog rata naziva - "oslobađanjem stanova". Dodajući: "oslobođeni stanovi" u 90 posto slučajeva ne dodjeljuju se invalidima. Primjer je i posljednja deložacija **Nevenke Jednak** i njene malodobne kćeri iz stana koji je dodijeljen izvjesnom **Matiću** iz Širokog Brijega, tjelohranitelju ministra **Gojka Šuška**. Taj, zasigurno, kao invalid ne čuva ministra! Kalinić ima i konkretan podatak - od 15 tisuća dosad dodijeljenih stanova, manje od 200 stanova dobili su invalidi! No, nije to sve - prema riječima odvjetnika **Ranka Radovića**, i u garsonjeri u kojoj je N. Jednak živjela prije nego što je 1991. godine zamijenila stan iz kojega je sad deložirana, živi djelatnik MUP-a, također izvjesni (slučajno?) Matić iz također (ipet slučajno?) Širokog Brijega.

"Hrvatsko pravo jače od muslimanskoga"

Teza da se nagomilani problemi pokušavaju zamagliti konfrontacijom različitih frustriranih kategorija društva (izbjeglica, invalida...) razvila se u nekoliko pravaca - raspravu o etničkom čišćenju kao pozadini deložacija, o dirigiranju nekih krugova vlasti cijelom pričom, o manipuliranju brojkama i istodobnoj neviđenoj pljački društvene imovine od vladajuće kaste.

Drago Pilsel, član HHO, komparirajući osnovna kršćanska načela s onim što se događa, i zalažući se za to "da država mora biti u službi naroda, a ne obrnuto", ustanovio je slijedeće: da se opet rabi kriterij podobnosti, i opet je na djelu strah, a u pozadini deložacija je ideja o stvaranju etnički čistih prostora. **Vladimir Šeks** se usprotivio tome, tvrdnjom da nema evidencije o etiničkoj pripadnosti "žrtava" deložacija, niti se o tome vodilo računa, ali je Pavle Kalinić podastro podatke - točno je da su ove godine u 82 posto slučajeva posrijedi Hrvati, kao što je točno da su tokom 1992. i 1993. godine deložirani uglavnom Srbi, ali njih danas više nema, pa su na red došli Hrvati.

Branko Babac, pučki pravobranitelj, također se oborio na te tvrdnje - etnicitet, po njemu, nije uzrok deložacijama, ali "gospoda koja to iznose nisu rekli konkretne podatke". Ne vjerujući Kaliniću, i usprkos tome što mu funkcija nalaže da i sam raspolaže relevantnim podacima, tek tren potom izjavio: "Eto, imate slučaj **Melkića** koji je Musliman, koji treba biti deložiran iz stana u kojega treba useliti osoba hrvatske nacionalnosti kojoj su dva sina poginula u ratu. Tko je jači u pravu na stan?"

Tko će stati pred invalide i prognanike i objasniti im da se "četnike" (kako je "sporne" stanare, koje se "po uredbama" deložira, nazvao predsjednik glavom) neće izbaciti iz stanova, pitanje je koje muči predstavnike MORH-a. **Petar Mrkalj**, voditelj Suradnog centra HHO u Karlovcu vrlo se oštro suprotstavio takvim tezama, govoreći o nemogućnosti povratka u privatne stanove i kuće onih koji su nasilno iz njih izbačeni. "Izbjeglice nisu došli pljačkati, ali su bili upućivani da provaljuju u *nenapuštene* stanove, dok su vlasnici bili na poslu ili na tržnici. Oni koji su to poticali i dan danas su na vlasti, i u Karlovcu, i na republičkom nivou".

Bogata zemlja prepuna siromaha

No, unatoč nedavnom zaključku Predsjedništva HDZ-a da će "poštivati Ustav, zakone i sudske odluke" (sic!), što je kao važno iznio Šeks, na karlovačko, nastavilo se i splitsko iskustvo. Predsjednik DOS-a **Ivo Ožić** naveo je podatak: 27 obitelji je u posljednjih godinu dana izbačeno iz svojih stanova, bez ikakvog pravnog akta. O svakom od tih slučajeva obaviješteni su Šušak, Laušić, **Valentić** i predsjednik **Tuđman**. Nadležni, međutim, poduzimaju toliko malo da se to može nazvati - ništa.

Ivo Banac problem deložacija vidi na političkoj razini, u prelamanju dvije osnovne teze u Hrvatskoj - je li ovo revolucionarno, ili pravno društvo i koji su rezultati svake od tih dviju opcija po višenacionalnu državu. Deložacije nisu eksces, kaže Banac, nego stav vlasti da "naši dečki" moraju dobiti određenu zadovoljštinu, pa tako praktično imamo slučajeve državnog ili poludržavnog terora. Ako za primjer uzmemo Tursku i njihovo "humano preseljenje", ustanovit ćemo da cijeli gradovi više ne postoje. Kakve su posljedice doseljavanja Hrvata iz BiH u Hrvatsku na dugoročne perspektive? "Moramo zagovarati građansko pravo za zavičaj. U suprotnom, ovo je tek početak drame koja nas udaljava od moguće demokratizacije", pesimističan je Banac.

U toj drami, evidentna je i strateška i moralna greška nevladinih organizacija za ljudska prava koje kao da ignoriraju činjenicu da se ogromne svote troše na ministarske stanove i luksuz, što u ni jednoj zemlji koja je u ratu, nije viđeno, tvrdi **Bogdan Denić**, uz zrnce satire: "Mi nismo siromašna zemlja, nego zemlja s puno siromaha". To potkrepljuju i podaci sociologa **Gojka Bežovana**, da je prije rata građeno prosječno 30 tisuća stambenih jedinica godišnje, a prošle godine tek osam tisuća! Podatak da je i prije rata bio manjak od 100 tisuća stanova, govori dovoljno o sadašnjoj teškoj situaciji.

Oni nisu odgovorni!

"Politički najvažniji čovjek" na skupu, V. Šeks, tvrdeći da je skup pomalo zakasnio (valjda je HHO kriv za to!), ustanovio je da pri kraju da je ipak "povoljna klima između NVO-a i aktualne vlasti, kako se to recentno naziva", ali da se moratorij na deložacije, kao dominantno trenutačno pitanje, može (pod uvjetom da ga netko proglasi), odnositi generalno na sve deložacije, pa i one sudske. Taj spretni manevar političara koji se, u međuvremenu, naljutio i pripriječio Budaku koji ga je prozvao kao (su)odgovornog za situaciju, osujetila je **Tereza Ganza-Aras** rečenicom: "Nema moratorija na sudske odluke, jer se baš *one* trebaju provoditi". Još je jasnije replicirao **Ivan Zvonimir Čičak**: "Moratorij na sudske odluke postoji već godinu dana, jer se one ne izvršavaju!".

Zaključiti cijelu priču o deložacijama najbolje se može riječima koje je izgovorio **Vjekoslav Magaš**, analitičar HHO: "Kao i mnoge druge stvari, i problemi s deložacijama posljedica su jedne neozbiljne, neodgovorne i nedovoljno promišljene političke strategije koja se dade odčitati iz bezbrojnih javnih istupa najodgovornijih čimbenika hrvatskog javnog i političkog života. Političko bukaštvo i jeftina demagogija u potpunosti su zasjenili rijetke glasove razbora i trezvenosti u promišljanju hrvatske države, glasove na tragu onih civilizacijskih standarda koji joj jedini mogu jamčiti istinsku integraciju u zajednicu civiliziranih naroda svijeta".

Ili, Čičkovom definicijom: "Mi bismo živjeli u samo demokratskoj, a ne najdemokratskijoj državi".

No, definicija Slobodana Budaka, s početka ovoga teksta, čini se realnijom slikom naše budućnosti.

Agencije za "humano preseljavanje" stanovništva

još jedan rat dobro bi nam došao

Piše: **Alen ANIĆ**

Dovršavanje nacionalno čistih, "stabilnih" država još nije privedeno kraju. "*Mi očekujemo još bolju zaradu*" - tvrde u agencijama za "humano preseljavanje" stanovništva.

Jeste li se ikada, listajući *Plavi* ili *Zeleni oglasnik*, tražeći rijetku knjigu, polovne skije ili psa, zapitali što se zaista krije iza oglasa tipa: ***"Mijenjam dvosobni stan u Zagrebu, 65 m², za isti ili manji u Novom Sadu ili Beogradu"***, ili ***"Mijenjam stan u Novom Sadu, 80 m², za dvije veće garsonjere u Zadru ili Rijeci"***, i sve to uz iscrpan izvještaj o veličini terase, ili mjeri zemljišta i kvaliteti traktora ili kombajna, ili pak, detaljno poetsko opisivanje tapeta, kućnih aparata, namještaja i "nove kuhinje" iz Trsta ili Graca?

Hoćete li tad cinično sami sebi odgovoriti: "***Rat je***" pa, kao i inače, prijeći na "numizmatiku" i "osobne kontakte", ili pomirljivo slegnuti ramenima priznajući nemoć i opće ludilo, ili sasvim slučajno biti iznimka pa se zaista upitati: ***"Čega ih je strah, i tko ih prisiljava da odlaze iz svoje domovine i svojih kuća"?***

ŠIROK RASPON USLUGA

U Hrvatskoj danas postoji najmanje 150 agencija nekretninama, koje su stjecajem ratnih okolnosti proširile raspon svojih usluga do asistencije pri međudržavnoj zamjeni stanova, i pomoći u pronalaženju "nove domovine" ljudima koji su postali nepoželjni u svojim sredinama, i kao takvi bili prisiljeni na krajnji korak - bijeg. Dio tih agencija - vjerojatno najveći - radi protivno zakonima Republike Hrvatske, dakle, nelegalno, time što uz blagoslov države, i njenih manje vidljivih institucija i službi, "humano uklanja" nepoželjne osobe u druge regije i države bivše Jugoslavije Zakon kaže da je zabranjen promet nekretninama "ljudi bez domovnice", (većina koja je otišla nije imala domovnicu), s onima koji je imaju (npr. vojvođanski Hrvati) ali da je moguć kada se zamjena ili kupoprodaja obavljaju unutar granice pravnog sustava Hrvatske. Onaj manji dio "poštenih agencija" ipak radi legalno, rekli bi cinici, sebi na štetu.

Jedna od takvih (tzv. nelegalnih) agencija nalazi se u zagrebačkoj Dubravi, i, prema riječima vlasnika M.M., ***"svoj asortiman usluga proširila je početkom 1992. godine, kad je bilo sve više ponuda za dobar bussiness, i za nas, a i za one koji su željeli otići. Ne zaboravite, mi ispunjavamo njihove želje, i normalno je da nešto i zaradimo".***

Svi koji su željeli doći u Hrvatsku, ili otići iz nje, koristili su oglase i usluge agencija za promet nekretnina iz Hrvatske, ili, ako su se željeli dodatno osigurati, i "Oglasnik četvrtkom" beogradske "Politike", koji je također prepun sličnih prijedloga: ***"Menjam novu kuću od dvesto kvadratnih metara, pored Beograda, za kuću ili stan na Hrvatskom primorju"***, i to sve u okviru iznad kojeg se crnim debelim slovima šepuri veliki naslov - **INTERDIL, KUPOPRODAJA I ZAMENA STANOVA**, Francuska 37, itd.

BUSINESS AS USUAL

Hrvati iz Vojvodine, i Srbi iz urbanih krajeva Hrvatske najčešće daju oglase i najviše uspijevaju u svojoj namjeri da odu tamo gdje nikad nisu živjeli jer im je to u domovini postalo nemoguće.

Filip K. rođen je na jednom salašu pored Subotice. Tamo je živio trideset godina, sve do lipnja 1992. godine kada je uslijed pritisaka kako kaže, "domaćih četnika", morao napustiti Vojvodinu, tajno, u prtljažniku prijateljevog taksija. Za to vrijeme njegova majka, (preko Agencije za promet nekretnina, EVROLEX ISTOK, Koče kapetana 4, Voždovac), pronalazi stan u zagrebačkom predgrađu Kozari putu, gdje je jedna srpska obitelj imala sličnih problema, i bila prisiljena (zbog dva pokušaja dizanja u zrak njihove dvokatnice) za istim načinom "zamjene domovine".

Izvježbane metode zastrašivanja - uništavanje usjeva, paljenje testisa, svakodnevno batinjanje "u prolazu", dizanje automobila, kuća i stanova, izravne prijetnje i silovanja, planirana su, bar kad je o Srbiji riječ, u "dirljivom" suglasju kancelarijskih toplih soba i "operativaca na terenu". Vlada samoproglašene SR Jugoslavije nikad nije demantirala svoju neposrednu ulogu u "humanim preseljenjim" i etničkom čišćenju, niti je ikada priznala, pa i pod političkim pritiscima, "dogovor o humanom preseljenju" s Republikom Hrvatskom, koji je u više navrata, i u našim, i u svjetskim medijima, prokazan kao dogovor koji se "dogodio", i čijih smo monstruoznih posljedica posljednje dvije godine, i sami svjedoci.

Službeni izvori hrvatske države dosad još nisu objavili koliko je ljudi, na koji način i zbog čega dospjelo do poglavlja "glavni junaci", u temi pod radnim naslovom, "Oni više ne stanuju ovdje". Nadležni državni organi Republike Hrvatske, priopćili su našem suradniku, da ***"nisu ovlašteni davati podatke novinarima i ostalim zainteresiranim, jer se još nisu stekli uvjeti za davanje povjerljivih informacija".***

Dobili smo odgovor da "nije vrijeme, i da rat još uvijek nije završen" i da ako želimo, "što ih ne prebrojimo".

Međutim, mi to nismo mogli napraviti, pa smo zato obišli pojedine parlamentarne stranke, u čežnji za informacijom, i za odgovorom: "Da, mi smo to učinili". Pošto je i ta vrsta suradnje izostala (izuzev kolebljivih činjenica i teza koje su dali određeni čelnici), odlučili smo se javljati na oglase, (kojih ima sve manje) i dobiti informaciju iz prve ruke, od ljudi koji žele napustiti Hrvatsku, ili su je napustili, pa se vratili, iz bilo kojih razloga. Od 1. do 15. listopada. 1994. godine razgovarali smo sa nekoliko obitelji, vlasnika agencija i zaposlenih u njima.

MAMA, ZAŠTO SAM JA ČETNIK?

M.M je vlasnik, **Dara D.** je korisnik. Upoznali su se dva puta. Prvi put, kada je Dara odlazila, drugi put kada se vraćala. Danas živi u mjestu nekoliko kilometara udaljenom od Zagreba. To nije kuća u kojoj je prije živjela, to je kuća Srbina koji je otišao. On danas živi u Beogradu.

"Živjela sam u Zagrebu. Otišla sam zbog sina"- govori nam Dara. ***"Kada je rat počeo, svaki dan je dolazio kući uplakan. Pitala sam ga zašto. Odgovorio je pitanjem: 'Mama, zašto sam ja četnik'? Uskoro sam ostala bez posla, i nakon nekog vremena odlučila da odem".***

"Dara je jedno jutro došla u moju kancelariju" - priča M.M o događajima iz proljeća 1992. godine." ***"Znala je već našu cijenu. Sredili smo i transport. Imala je sreće da je baš taj dan došao dati oglas brat jednog Hrvata iz Beograda, koji želi zamijeniti kuću za Zagreb. A kada se htjela vratiti, tada je već sve bilo lakše. Uigrali smo se, i naći joj zamjenu, bila je šala".***

M.M. kaže još, da mu posao sve slabije ide, jer ima malo ljudi koji danas žele otići iz Hrvatske. ***"Dobro bi mi došao još jedan mali rat"***- kaže M.M., šeretski se smijuljeći.

Pitamo ga, znade li zbog čega ljudi odlaze. Odgovara da ponekad sazna, ali da ljudi to taje, i ne žele o tome razgovarati. Samo je dva - tri puta bio svjedokom potresnih ispovijesti, odmah na početku rada agencije. Danas na njih reagira, ***"kao i na sve ostalo, okrenem glavu"***... Sjeća se, ***"kada je jedan čovjek, do tada liječnik u jednoj od zagrebačkih bolnica, govorio o tome. Prvo su ga noćima zvali telefonom, i kada se javio poklapali slušalice, ili mu nešto govorili. Jedne noći četvorica ljudi, nisu svi bili uniformirani, provalila su u njegov stan, pretukla ga, i pritom vrijeđala. Njegovom dvanaestogodišnjem sinu stavili su ručnu bombu na glavu i prijetili da će otkočiti"*** - rutinskim glasom prepričava **M.M**

U jednoj popularnoj zagrebačkoj ulici, u obnovljenoj i svježe ofarbanoj zgradi, na drugom katu, u peterosobnom stanu, smjestila se, nekad samo jedna od mnogih Agencija za kupoprodaju nekretnina, danas trgovački gigant, koji ima preko dvadeset zaposlenih, i tri kamiona i kombi. ***"Mi se širimo. Tijekom zadnje dvije godine, pomogli smo tisućama obitelji da zamjene stanove, ili da prodaju nekretnine. Često nam govore da u ovim ratnim vremenima iskorištavamo ljudsku nesreću i tako se bogatimo. Mi se bogatimo, to je točno, ali i pomažemo ljudima da odu tamo gdje se neće bojati za život. Nismo mi krivi. što im tuku djecu, "dižu" kuće i imanja, uskraćuju državljanstvo, otpuštaju s posla i šalju anonimna pisma. Mi smo servis za njihove usluge, i činimo dobro time što im nalazimo stanove, omogućavamo transport, i u posljednje vrijeme požurujemo dozvole i potvrde za prelazak mađarske granice"*** - zajapureno govori i žestoko mlatara rukama ispred nosa sredovječni vlasnik (drugi po redu) agencije. S njegovom tezom se slažu i mnogi saborski zastupnici. Pitamo ga da li je ikada imao problema sa državnom administracijom, i je li katkad prvi ponudio usluge zamjene i transporta, (tzv. igra lažnih prijatelja) na osnovu informacija pojedinih državnih službi. Ante V. nije odgovorio, tek je napomenuo da pazim što pišem, i da mu u tekstu ne spomenem ime i prezime, *"jer ja znam kako onda."*.

U Hrvatskoj danas postoji najmanje 150 agencija nekretninama - najmanje 100 ih je u Zagrebu - koje su proširile raspon svojih usluga do asistencije pri međudržavnoj zamjeni stanova i ljudi

TISUĆU MARAKA PO SLUČAJU

Cijene "agencijskih usluga" nisu za sve agencije iste. One koje u svom radu pokazuju spretnost, efikasnost i povjerljivost, imaju najveću zaradu. Prema izjavama "korisnika" (koje su uglavnom bile proturječne) prosječna cijena iznosi od 1000 do 2500 DEM, zavisno od udaljenosti, "tržišne procjene", veličini usluga i, vjerovali ili ne, poznanstvima.

Kada "korisnici" odluče "krenuti", u većini slučajeva prodaju stvari i namještaj agencijama po "tadašnjoj objektivnoj cijeni", što iznosi najviše petinu realne cijene, i sigurnu zaradu od 2 do 3 tisuće DEM po "slučaju".

Ivanka T. rođena je Zagrebu, godinama je živjela u Pančevu. Sredinom 1993. godine, sa majkom i sestrom, nakon što im je otac ubijen u "uličnoj tučnjavi", odlazi u jednu od beogradskih agencija i uskoro se (nakon dva mjeseca) nastanjuje u Zagrebu, u općini Črnomerac. Tamo i danas živi.

"Ne zna se što je gore", priča Ivanka T., "da li prelazak granice, strah od budućnosti, iscrpljujuće višesatno čekanje na dogovorenim punktovima u Mađarskoj, ili osjećaj dolaska u zemlju u kojoj sam rođena, ali ipak stranac." Pitamo je kako se odvijalo putovanje.

"Nikako. Pokrali su nas u Mađarskoj. Čekali smo cijelu noć. Spavali smo u autu. Ujutro smo se probudili, a pored ceste leže naše stvari. Ostavili su samo mašinu za pranje rublja, kartonske kutije sa odjećom i uspomenama. Majka je počela plakati. Na sreću, uskoro su došli s kamionom osječani (transportni radnici agencije iz Osijeka). Pokupili ostatak naših stvari, stavili ih u kamion, i sada smo tu gdje jesmo"

Na srbijanskoj granici gotovo je pravilo da se daje mito. Uglavnom policiji, i tarifa je uglavnom stalna, od 200 do 400 DEM. Nerijetko "nesretni ljudi dobiju i batine" (provala savjesti administratora iz jedne zagrebačke agencije nekretninama).

NESTAŠNI DJEČACI

U Hrvatskoj, prema procjenama **Đure Vidmarovića**, predsjednika saborskog odbora za nacionalne manjine, živi oko 15 tisuća vojvođanskih Hrvata, od 35 tisuća, koliko ih je izbjeglo ili prognano. Svi su oni došli preko agencija ili direktnog kontakta s ljudima koji su željeli isto; otići iz domovine u kojoj su rođeni, ili su živjeli decenijama, u neko drugo, dotad nepoznato mjesto, jer im neki ljudi prijete, i noću ih hapse i odvode na "informativne razgovore", a susjedi ne žele njihovo susjedstvo. Takvi momci koji dolaze u grupama, i silom iseljavaju, ili toliko straše, da obitelji same odlaze, u Srbiji se, to znamo, zovu četnici, arkanovci, šešeljevci, razni Orlovi, Tigrovi, "Delije" i ostali rogobatnici.

Kako se ti dečki zovu u Hrvatskoj?

Nikako. Jer, prema službenom stavu, takvih "dečaka" nema u Hrvatskoj, "tek samo junaka", prisjetimo li se izjave **Drage Krpine** iz proljeća prošle godine. Činjenica je da hrvatska država nije pravno reagirala na tisuće deložacija i nasilnih upada u stanove zadnjih tri godine, kada je tisuće ljudi bilo prisiljeno napustiti Hrvatsku iz prostog razloga jer su se "dečki" uselili u njihove stanove, opiračem, ili direktnom nasilnom akcijom.

Ukoliko uskoro uslijedi međusobno priznanje Hrvatske i Srbije, (u što se više i ne sumnja) i agencije postanu društveno opravdane i korisne, i predstavljene kao "humani most među narodima", a kao točka pod razno bude "poželjan" i omogućen povratak "odseljenih" Srba, hoćemo li tada reći kako smo mi oduvijek bili braća i "dobre komšije", samo nas je "kurva od politike zavadila", ili priznati da nas je netko nasanjkao. A dotada agencije rade ono što rade, države također, ljudi odlaze i dolaze, bosanskim Hrvatima naseljavaju Istru, kosovskim Hrvatima Slavoniju, a Vojvodinu bosanskim i hrvatskim krajišnicima. Dovršavanje nacionalno čistih, "stabilnih" država, naprotiv, ne privodi se kraju. ***"Mi očekujemo još bolju zaradu"*** - radni je moto agencijskih profitera. Za budućnost.

Interview: Haris Silajdžić, premijer Bosne i Hercegovine

Rat će uskoro biti gotov

"Da nije Bošnjaka Muslimana mi bismo ovdje odavno imali Veliku Srbiju i Veliku Hrvatsku"

Razgovarao: **Senad PEĆANIN ("Dani")**

Intervju s bosanskim premijerom Harisom Silajdžićem iz sarajevskih "Dana" prenosimo uz redakcijska kraćenja.

Gospodine Silajdžiću, jeste li Vi osobno tokom ovog rata ijednom došli u iskušenje da puki opstanak Bošnjaka pretpostavite multikulturnoj i cjelovitoj Bosni i Hercegovini?

Ja sam opstanak Bošnjaka Muslimana uvijek vezivao za Bosnu kakva jeste. Nije ni bilo moguće drugačije, i neće ni biti. To je neodvojivo. Da se razumijemo: Muslimani su muslimani u Evropi. Oni su to strano tijelo. Stvaranje nekakve čiste etničke države sa entitetom o kojem govorim, je čisto samoubistvo. Zbog toga ne razmišljam o tim varijantama.

Imam jedno delikatno pitanje za Vas. Pozivam Vas da vratite sjećanje na 18. januar 1994. godine, neposredno prije najvažnije ženevske sesije u ovoj godini, na sjednicu najužeg državnog i nacionalnog vrha. Odlučivalo se, u tadašnjim okvirima vrlo nepovoljnih okolnosti, o sudbini Bošnjaka i države. Prema mojim izvorima, u iscrpljujućim sedmosatnim razgovorima, Vi ste se zalagali za spašavanje Bošnjaka kroz stvaranje etničke države na jednom dijelu teritorija Bosne i Hercegvine. Je li to istina?

Koliko se ja sjećam, jer, nažalost, mnoge stvari ne zapisujem, mislim da je to dobrim dijelom točno. Vidite, multikulturalnost, multietičnost se ne može održati ako se ne održi svaki narod. Ukoliko je u jednom trenutku ugrožen bošnjačko-muslimanski narod, naravno da ću se zabrinuti i zbog toga što sam ja pripadnik toga naroda. To znači da ću ja u tom trenutku angažovati sve svoje mogućnosti da sačuvam taj narod. Isto kao što mi je stalo da oni Srbi i Hrvati koji su sa nama, tu i ostanu. To je Bosna.

Ukoliko su u tom trenutku Bošnjaci bili ugroženi, ja sam reagovao na taj način. Ali, nikada ne bih zagovarao čistu etničku državu. Prvo, zato što je to nemoguće, to bi bila politički prazna priča. Drugo, što smatram da bi to bilo pogrešno. Upravo nas tu smještaju neprijatelji Bošnjaka Muslimana, poput nekih engleskih medijatora u ovom našem procesu. Sve vrijeme nas smještaju u tri etničke i nacionalne državice. Sada možete misliti kako bi ta etnička muslimanska državica prošla sa fundamentalističkom etiketom koja nam se sada lijepi. Sužavanje životnog prostora, sužavanje kulturnog prostora, sužavanje bilo kojeg prostora ide na štetu Bošnjaka Muslimana. Jedno takvo sužavanje se već dogodilo. Sandžak je ostao izvan matične države. I znam kako ti ljudi prolaze danas - pedesetak sela uz granicu je već očišćeno. Tamo se ljudi praktično prisiljavaju da odlaze. Zašto? Zato što su odvojeni od matice države. Na kraju, sasvim je dovoljno reći da nam tu državu žele i Karadžić i Mladić, to je dovoljno za zaključak da na nije u bošnjačko-muslimanskom interesu. Multietničnost se ne može sačuvati nestankom Bošnjaka Muslimana, jer su oni osnovno vezivno tkivo. Da nije Bošnjaka Muslimana mi bismo ovdje odavno imali Veliku Srbiju i Veliku Hrvatsku. Činjenica je da su Bošnjaci vjerni Bosni. Ne mislim da Bošnjake treba satjerati u jednu malu etničku državicu gdje bi se sa njima radilo što bi se htjelo.

Vaši odnosi sa predsjednikom Izetbegovićem su meta čistih špekulacija, različitih nagađanja i u domaćim i u stranim medijima. Biste li to prokomentarisali?

Kako da ne. Ovo je dobra prilika da kažem jednu stvar: ne znam kako je u ostalim dijelovima, ali u Sarajevu se kreira jedna nevjerovatna količina trača. Nažalost, i neka sredstva informisanja misle da je trač vrsta doprinosa borbi za slobodu Bosne. Vjerujte da od toga nema ništa. Ja za to nemam vremena i nikada nijedan sukob između mene i predsjednika Izetbegovića nije postojao.

Kako gledate na kritike u javnosti, pa i samog predsjednika Izetbegovića, da Vlada nije dovoljno učinila na unutrašnjem planu?

Nisam ni ja zadovoljan! Daleko od toga. Ali, treba gledati i na mogućnosti. Ovo je Vlada koja treba da položi račun skupštini o sto dana. Neko je čuo negdje da postoji sto dana i sad mi treba da polažemo račun za te dane. Kao da je ovo najnormalnijih sto dana negdje u Evropi nakon kojih Vlada mora reći šta je uradila! To su stereotipi. U svakom slučaju, ova vlada, Vlada Republike, Vlada Federacije, bori se da bude i Vlada Herceg-Bosne. Znači, ova vlada ima predsjedništvo, ima predsjednika Federacije, potpredsjednika Federacije, ova vlada ima parlament, ova vlada ima stranke koje žele da učestvuju direktno u njenom radu. Ova vlada ima puno centara moći koji su stvoreni, ima puno paralelnih linija odlučivanja. Ova vlada treba da napravi federaciju na terotoriji koje nema, u stanju rata, između naroda koji su do juče bili u ratu. Ja mislim da toga u istoriji nema. I sada bi mi trebali pružiti rezultate bolje nego što ih pruža, recimo, belgijska vlada. Ova vlada je, otkad sam ja predsjednik, imala zadatak da preživimo lanjsku zimu. Mislim da je taj zadatak dobro obavljen, sudeći po jednoglasnoj, tajno iskazanoj, podršci Parlamenta. Ako smo još trebali izaći sa nekoliko stotina miliona dolara viška, onda ova vlada ne može pa taman to bio debakl. Ali i može, ako bude ostavljena na miru da radi od svakog tko se petlja a ne treba. Dakle, ukoliko Vlada bude ostavljena na miru, ona će nešto i moći uraditi. Koliko, zavisi od raznih centara moći, razne logistike, raznih paralela koje ne polažu račun, smatrajući da Vlada treba njima da polaže račune.

Znate li da je nedavno u Zenici stranka čijem vrhu pripadate smijenila oko 150 rukovodnih radnika, uglavnom Bošnjaka, nešto malo Srba i Hrvata, i na njihova mjesta dovela Bošnjake, isključivo pripadnike Stranke demokratske akcije?

Ja sam u Stranci zadužen za Vladu. Vama će biti omogućeno da sa ljudima koji su za to zaduženi razgovarate.

Jeste li upoznati sa tim činjenicama?

Jesam.

I?

Ja ne dajem mišljenje za Stranku i protivim se tome da Stranka daje mišljenje za Vladu. Ja u ovom trenutku razgovaram sa vama kao premijer Vlade.

Ne mislite li da time, ipak, jednu vrstu odgovornosti koju imate kao uvažen čovjek odlažete za kasnije?

Ne bježim od toga, ali koliko nam to pomaže, ne znam.

Gospodine Silajdžiću, Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini sve češće dolazi u žižu interesovanja međunarodne javnosti. Kako gledate na osjetljivi uticaj koji Islamska zajednica ostvaruje na sve pore javnog života?

Islamska zajednica je nadvijena nad sudbinom bosanskog naroda. Pogrešno je očekivati da se Islamska zajednica ponaša na najmirodopskiji način. Ja bih to pitanje formulisao sasvim drugačije. Ponašanje islamske zajednice, kao i bošnjačkog naroda, je ponašanje sa visokom svješću o potrebi drugoga. Treba znati, takođe, za nus pojavu da neki ljudi taktiziraju kada je u pitanju islam, radikalizam itd. Sve je neprirodno, suvišno je. Ali, uvijek će se naći jedan broj ljudi koji će se prikloniti određenom trendu. Ja znam puno ljudi koji su postali članovi partije zato što su smatrali da to nije u trendu. Meni je razumljivo da mnogi misle da će na sadašnjem trendu ispoljavanja vjerskih i nacionalnih sloboda ostvariti neki profit.

Na koga mislite?

Pa, ne znam ko je sve u pitanju, ali činjenica je da je to jedna pojava prisutna u Bosni, živi ljudi to rade. Ja ću vam reći da u džamiju idem onoliko koliko sam išao i prije. Može biti da neki ljudi osjećaju grižnju savjesti ili smatraju da ranije to nisu dovoljno činili, ili misle da je to dobro... Ali ja im neću biti sudija. Što se tiče, pak, muslimana i Islamske zajednice, mislim da, uopšte govoreći, ima nekih iskakanja, ali da sveukupno možemo biti ponosni. Recimo, ja kao bosanski musliman sam ponosan. Islamska zajednica ne zagovara genocid, ne zagovara paljenje crkava i to nije učinjeno. Da je zagovarala, nestalo bi crkava koje ovdje vidite. Mogle su nestati u plamenu rata, mogle su biti pogođene nekim zapaljivim metkom "s Trebevića" - a nisu! I oni koji su pritekli u pomoć u spašavanju Pravoslavne crkve bili su muslimani. Da je Islamska zajednica djelovala kao što, nažalost, djeluje Srpska pravoslavna crkva, situacija bi bila sasvim druga. Prema tome, ja mogu biti ponosan na nju, ali neke bih stvari drugačije uradio, formulisao drugačiji pristup.

Mislim da je osnovno civilizacijsko pravilo dopustiti čovjeku da vjeruje u šta hoće, da se nosi onako kako hoće, ukoliko to ne zadire u pravo drugoga. Evo, sada su aktuelne polemike oko toga kako se ko nosi. Nedavno je neko dobro rekao da se u jednoj Evropi, koja se diči ljudskim pravima, muškarcu i ženi ne dozvoljava da se nose onako kako žele. Dakle, vi možete staviti na glavu bilo kakav šešir, ali muslimanka ne može mahramu. Kakve su to slobode?

Svjedoci smo da je ovih dana još jedan talas odlazaka značajnih ljudi zapljusnuo Sarajevo. Šta Vi kao premijer Vlade možete ponuditi za ostanak ovdje, osim patriotizma? Da li Vlada uopšte razmišlja o onome što se naziva "odliv mozgova"?

Nažalost, ne možemo puno. Znam da kod nekih ljudi, pogotovo mladih, patriotizam nije dovoljan motiv. Njih možemo privući poslom, naukom, kulturom... Mi smo još uvijek u situaciji da to ne možemo. Kada sam bio postavljen za ministra inostranih poslova, pozvao sam sve mlade ljude koji znaju jezike i imaju afiniteta da dođu u Ministarstvo i mnogi su tu i ostali. Spreman sam uvijek preporučiti mladog čovjeka. Međutim, ja bih radije govorio djeci. To je ono što me strašno pogađa. Imamo već generacije koje nisu formirane kao ličnosti. Kakve će one biti? Šteta je utoliko veća što znamo da su osuđeni na gladovanje, na patnje, bez normalnog djetinjstva, a da razloge zločina nad njima ne mogu ni dokučiti. Posebna stvar je ubijanje djece. Sve

čovjek može zaboraviti, ali takav zločin nikad. To je krajnja instanca zločina koju uopšte mogu shvatiti. Ova djeca su prerano upoznala smrt. Šta će to biti?!

Vjerujete li, onako iskreno, da će Sarajevo sačuvati sve prepoznatljive atribute?

Iskreno: nešto od toga - da! Ne sve. Nikad neće biti isto. Uspjeli smo se spasiti od potpune propasti koja nam je bila namijenjena. Samim tim to je veliki uspjeh. Očekivati je da će zlo biti pobijeđeno ali na tome moramo raditi svi.

Neobično oštar ton raspravama o demokratiji u ratu, dali ste u jednom intervjuu, kada ste rekli da se osjeća čudan strah kod ljudi i pitali vrača li se to ponovo "vrijeme kožnih mantila". Mnoge ste iznenadili tom izjavom.

Bez obzira u kakvom je socijalnom i materijalnom statusu, čovjek mora imati minimum samopoštovanja. Ništa ga ne uništava kao činjenica da neko neovlašteno zadire u njegovu intimu. Ja sam to rekao jer ima ljudi koji vjeruju da u jednoj stranci svi potpuno isto misle. Tako nešto nam je ostalo od prеđašnjeg policijskog mentaliteta treba pratiti svakog - ko kome oponira, ko je s kim popio kahvu i ko to, na kraju nije podoban. Ja to ne mogu prihvatiti. Nisu bitne podobnosti, već da li građanin poštuje zakone, a ne da li ima svoje mišljenje. Međutim, kao po nekoj inerciji, događa se da ljudi uzimaju sebi za pravo da kažu drugom što treba da misli. Ovi što pucaju, žele drugima na taj način da nametnu Veliku Srbiju. Tako i neki iz drugih nacionalnosti žele da nametnu svoje mišljenje, samo na drugi način. Ne smije se dozvoliti bilo kome da zato što je u trenutnoj poziciji nameće svoje mišljenje kao jedino važno. Ili da instrumente vlasti upotrebljava u te svrhe.

Mada znam da su prognoze nezahvalne, koliko dugo će rat još trajati?

Neće dugo.

Ima li racionalnih razloga zbog kojih mislite da neće dugo, ili...

Ima i racionalnih i intuitivnih razloga. Ne bih sada elaborirao, ali mi se čini da se silnice kreću ka jednoj tački koja je takva a uz malo zakonitosti i malo intuicije pokazuje da su se stekli uvjeti za prelazak u jednu drugu fazu.

"Treba otvoreno reći da zapadna civilizacija preko Bosne vrlo jasno pokazuje svoj stav prema islamu i muslimanima. Ako i pored svih naših postupaka, kojima uporno istrajavamo na građenju civilizacijskih mostova, ostajemo bez razumijevanja na drugoj strani, onda je to jasna poruka"

Tokom cijelog pregovaračkog procesa imali ste priliku da se susrećete sa predstavnicima paljanskih vlasti. Kakav je Vaš doživljaj tih ljudi, koje poznajete još iz predratnih vremena?

To su pregovarački odnosi. Međutim, ima tu i emocionalnog odnosa, jer se, jednostavno, ni jednog trenutka ne može zaboraviti da su ti ljudi krivi za jedan užas.

Jeste li ijednog trenutka kod tih ljudi osjetili svijest o razmjerama zločina koji su počinili?

Jesam. U njihovom stalnom odbijanju bilo kakve krivice.

Imaju li oni ikakvu emociju prema gradu u kojem su živjeli, prema Sarajevu?

Krajišnik je rekao da ima.

Mnogi se pitaju, povlačeći paralelu po kojoj danas u Sarajevu sjede prestavnici Herceg-Bosne, da li postoje mogućnosti da sutra neki od paljanskih lidera takođe dođe ovdje?

Neću o tome da razgovaram.

Što predstavlja Bosna danas u islamskom svijetu? Mislite li da je ono što su do sada islamske zemlje učinile za Bosnu zaista njihov maksimum?

To je vrlo teško reći, ali mislim da nije. Vjerujem da se moglo i više učiniti. Činjenica je da danas u islamskom svijetu Bosna simbolizira borbu muslimana u svijetu. Bosna je napadnuta kao što je bio Alžir, na primjer. Mnoge stvari bi bile razumljivije kada bi se o njima otvoreno govorilo. Primjera radi, treba otvoreno reći da zapadna civilizacija preko Bosne vrlo jasno pokazuje svoj stav prema islamu i muslimanima. Ako i pored svih naših postupaka, kojima uporno istrajavamo na građenju civilizacijskih mostova, ostajemo bez razumijevanja na drugoj strani, onda je to jasna poruka. A činjenica je da se u Bosni može puno toga napraviti, i muslimani u svijetu to očekuju i sa velikom pažnjom prate što se događa. Naravno da iz svega oni za sebe izvlače poruku zapadne civilizacije Istoku. Razumljivo je islamsko razmišljanje da ako Zapad nije spreman pomoći Bosni, gdje je potrebno samo minimum pravednosti, onda tek oni nemaju šta da traže u odnosima sa Zapadom. Mi našim zapadnim sagovornicima stalno poručujemo da preko Bosne mogu puno toga napraviti, ali i odaslati poruku o rješavanju nekih pitanja na miran, civiliziran način.

Vjerujete li i Vi u sve moderniju tezu po kojoj će razoblje pred nama obilježiti zamjena hladnoratovske konfrontacije Istoka i Zapada konfrontacijom između Zapada i Islama?

Na Zapadu su spremni učiniti sve samo da se u mogućim konfrontacijama ne ide do krajnje instance, a krajnja instanca je nuklearni sukob. Spremni su, dakle, dozvoliti sve, uključujući i genocid. Pri tom nije toliki problem što se on događa u Evropi, ni što se moglo učiniti puno toga da se on spriječi ili zaustavi. Režim u Beogradu je to znao i igrao je na ispravnu kartu.

Dugogodišnja praksa šematiziranja tipa "kapitalizam-socijalizam" ostavila je u nasljeđe naviku šematiziranja puno složenijih odnosa i pojava. Nema se u vidu jedan značajan fenomen koji je na djelu - fenomen povratka na političku scenu jedne milijarde ljudi. Radi se o muslimanima koji su postali svjesni svoje pozicije, potpuno neadekvatne u svijetu u kojem žive. Čovjek može shvatiti jedan fenomen samo ukoliko postoje određena saznanja, uporedbe ili asocijacije na taj fenomen. Zapad se u odnosu na fenomen islama ponaša kao da istorija pruža maksime, a ne fenomene. Prema tome, ne mogu se prenositi svoja ili bilo koja istorijska iskustva na jedan fenomen u jednom kalupu, tako da se kaže da postoji analogija i da ta analogija posluži za objašnjenje. Ne može se ići na stereotip ako se želi dinamički objašnjavati jedan fenomen. Odnos statike i dinamike prati odnos orijentalizma prema islamu. Orijentalizam je zgodni pokušaj objašnjavanja islama na zapadni način. I da je jedini mogući način, to ne znači da je ispravan. Recimo, orijentalisti su vrlo rijetko ili nikada dozvoljavali da muslimani sebe objašnjavaju. Uvijek su to radije radili oni. I to sa pravom da izvrše selekciju predmeta ili dijela predmeta na način na koji to žele, upotrijebe terminologiju koju žele, vrijeme koje žele i, slijedeći period koji žele, stvore utisak da fenomen i postoji zbog znanstvenika orijentalista. Cijeli odnos je takav. Samo se pokušava prožeti jednim dinamičkim odnosim prema jednom iskustvu za koje se misli da je statično, okamenjeno, da je u istoriji stalo tamo gdje je, recimo, prestao kolonijalni odnos. Onda je došlo do procesa koji su jednostavno izmakli ne samo kontroli nego i pažnji. Tek tada se stiglo i do svijesti da se radi o jednom procesu označenom imenom posuđenim iz crkvene terminologije - fundamentalizmu. Kao da je islam tu nešto posebno, kao da svaka religija nije funamentalistička.

Ono što jako odbija od islamskog fundamentalizma jesu metode kojima se služe za ostvarenje svojih ciljeva: ubijanje, prijetnje, naslina zatvaranja univerziteta, škola...

A gdje je to?

U Alžiru, recimo.

Ali, imate stotine miliona muslimana u svijetu koji bi se po zapadnim mjerilima mogli smatrati fundamentalistima. E, sada zamislite da je tačno to što vi kažete, što bi se dogodilo? Mada nema ništa potpuno, u jednom gotovo stoprocentnom omjeru radi se o ljudima koji žele da budu ostavljeni na miru, da upražnjavaju svoju vjeru na način na koji to njima ne odgovara. To su ljudi koji poštuju svoj i međunarodni poredak. Normalno je i da taj fenomen može biti iskorišten, kao i svaki drugi, u nekom drugom pravcu. Terorizam je nešto sasvim drugo. Ima i njega, ali se ne smiju zaboraviti i dvostruki aršini koje Zapad primjenjuje kada je i terorizam u pitanju. Zahvaljujući njima, i naši su vojnici zamalo postali teroristi. Jesmo li neki dan imali Akašija ovdje, koji nas je u prvi mah optužio što je na Igmanu nastradalo 20 četnika, u uniformama, sa oružjem, na borbenim položajima sa kojih je ubijeno 10 hiljada ljudi u Sarajevu? Mi za njega u tom trenutku nismo bili borci sa slobodu, nego teroristi. Ja sam prije svega bosanski musliman, a pošto sam musliman, ne mislim terorom postizati svoje ciljeve.

Grad u kojemu se još živi i umire zajedno

Tuzla, bosanski početak ili kraj?

Zapisao: **Lino VELJAK**

Nacionalne stranke pokušavaju zamijeniti duh zajedničkog života klimom nepovjerenja

Nakon 28 sati putovanja od Zagreba, evo nas u Tuzli. Ponoć je, 3. studeni. Preko Splita i Metkovića putovali smo do državne granice s "državom Herceg-Bosnom". Zaključili smo to po zastavama i graničnim oznakama na hrvatsko-bosansko-hercegovačkoj granici (nigdje bosanske zastave!), a posebno po stravičnim slikama dinamitiranih kuća - na stotine njih, čini se da ni jedna nehrvatska kuća u donjem toku Neretve nije ostala pošteđena od "pravedne osvete junačkih bojovnika".

Mjesec ili, ipak, Mostar?

Napuštamo područje pod kontrolom HVO-a i ispraćeni pogledom HB-policajca (odavno već nisam vidio tako očit izraz mržnje!) ulazimo u istočni Mostar. Novo neugodno iznenađenje - muslimanska zastava na ulazu u područje pod kontrolom BiH-armije. Ipak, kad Mostar ostavimo za sobom, uvjerit ćemo se da jedine zastave koje se inače mogu vidjeti na području pod kontrolom sarajevske vlade, jesu - državne zastave BiH.

Mostar djelomično podsjeća - posebno dio grada na (sad muslimanskoj) lijevoj obali Neretve - na Mjesečev krajolik. U gornjem toku Neretve nema više stravičnih scena. Tragovi ratnih razaranja sreću se ipak vrlo često. Pred Ivan-Sedlom, na "granici" hercegovačke i bosanske Bosne, spaljeno selo. Spalili su ga, kažu, Muslimani, da bi prikrili tragove pljačke.

U Tarčinu, mjestu dvadesetak kilometara prije Sarajeva napuštamo asvalt. Prate nas zvuci mitraljeske paljbe s obližnje Bjelašnice. Zemljanim putem stižemo u Kreševo. Potom smo opet na asvaltu. U Varešu napuštamo naš udoban autobus i prelazimo u nekakvo rasklimano vozilo, koje mene podsjeća na ZET-ove autobuse. Večera u oficirskoj menzi pakistanskog bataljuna UNPROFOR-a na planini Zvijezdi. Egzotična, ali ukusna orijentalna hrana (usput: o tome što Bosanci misle o UNPROFOR-u najbolje svjedoči odgovor jednoga visokoga funkcionera Skupštine BiH, na pitanje koliko je vojnika zaštitnih snaga dosad poginulo u Bosni: "Premalo!"). Još malo truckanja po makadamu, još nekoliko planina, i evo nas pred hotelom "Tuzla" (kažu, najbolji hotel u cijeloj državi).

Topovi me bude

Budim se u maglovito svitanje. Odjek topovske paljbe u daljini. Potom, tišina. Hotelsko predvorje vrvi osiguranjem. Ništa nije prepušteno slučaju. Nestaje struje. Kažu - to je uobičajeno. Građani, uostalom, imaju struju četiri-pet sati dnevno. Struja se začas vraća. Do početka konferencije Verona-foruma ima još vremena. Svraćam u butik u hotelskom predvorju. Cijene kozmetike standardno evropske. Kutija "Yorka" i "Partnera" može se kupiti za dvije marke, jedna cigareta za 20 pfeniga. Kune i lipe ne primaju. Na ulici prodaju banane (1,40 DEM), grožđe (0,25 DEM kilogram), šećer (jedna marka) i puno drugih artikala. Najviša plaća je šest maraka (tj. 60 bonova), ali većina zaposlenih ne prima nikakvu plaću. Ljudi ipak kupuju, rodbina iz inozemstva redovno šalje devize. Ostali žive od humanitarne pomoći. Zimus se, čujem, i gladovalo.

Počinje i konferencija na temu "Da li je Evropa moguća bez multikulture?". U Kristalnoj dvorani hotela sedamdesetak sudionika iz dvanaest ili trinaest država Evrope, SAD, Kanade i Brazila, evropski i nacionalni parlamentarci, političari, mirovnjaci, sindikalisti, humanitarni djelatnici. Pored nas iz Hrvatske (**Dragutin Palašek**, **Srećko Lorger** i ja), tu su i predstavnici antimiloševićevske i antišovinističke opozicije iz Srbije i Crne Gore, izvanparlamentarne iz Srbije (predsjednik Beogradskog kruga **Miladin Životić**, predsjednik Lige socijaldemokrata Vojvodine **Nenad Čanak**, predsjednica Helsinškog odbora **Zorica Trifunović**, književnik **Ivan Čolović**) i parlamentarne iz Crne Gore (liberal **Dževad Perović**, potpredsjednik Skupštine Crne Gore, socijalemokrat **Dragiša Burzan**, predsjednik parlamentarne Komisije za istragu zločina u Štrpcima).

Oaza u bosanskom ludilu

Uz sudionike, u dvorani je i velik broj slušača. Došli smo u Tuzlu da pružimo podršku duhu tolerancije i zajedničkog života, koji je u Tuzli opstao. Tuzla je pokazala da efikasna obrana grada i regije uopće nije nespojiva s punom zaštitom ljudskih prava svih građana i s odlučnim odbijanjem ideje kolektivne krivnje. Pokazalo se, dapače, da je upravo zaštita pripadnika manjinskih narodnosti (u Tuzli danas živi oko 20 posto Hrvata i upola manje Srba) uvjet efikasne obrane multinacionalne sredine kakva je Bosna.

Većina izlaganja naših domaćina iz Tuzle, Sarajeva i Zenice bila je u tom tonu.

Lijepo je i ohrabrujuće to čuti, ali je li zaista tako? Poučeni našim domaćim iskustvima (ne govore li naši državnici inozemnim gostima o Hrvatskoj kao o zemlji savršene demokracije i gotovo idealnih ljudskih prava?) moramo biti oprezni. Zato znatiželjno razgovaramo i s "običnim" građanima. Prilaze nam i lokalni Hrvati. Njihove primjedbe na gradske vlasti sasvim su mirnodopske naravi (grad ne daje odgovarajuće prostorije za djelatnost hrvatskih kulturnih institucija, dolazak desetaka tisuća uglavnom muslimanskih prognanika mijenja etničku strukturu okolnih hrvatskih sela, itd.). Srbi nemaju gotovo nikakvih primjedbi na lokalnu vlast (u Tuzli je, inače, na vlasti koalicija građanskih stranaka na čelu s Unijom bosanskih socijaldemokrata), ali osjećaju pritisak radikalnog krila SDA, koja je bez izbora preuzela vlast u novoosnovanom kantonu i izabrala za svojega koalicijskog partnera stranku koja je u Tuzli na predratnim izborima dobila nešto manje od tri posto glasova (treba li reći da se ta stranka zove HDZ?). Taj pritisak osjeća i muslimanska "raja iz čaršije", kojoj se ne sviđa tjeranje u bošnjački nacionalni tor niti perspektiva dominacije fundamentalističkog Islama. Uglavnom, u Tuzli je realnost ovakva: međunacionalno povjerenje je, unatoč svim emisarima, u osnovi posve sačuvano, nijedna kuća nije minirana, nije zabilježen nijedan slučaj teškog kršenja ljudskih prava, kriminal je na predratnoj razini, nema neotkrivenih teških kaznenih djela, ali - problema ipak ima. Najkritičnije je bilo u vrijeme hrvatsko-bošnjačkog sukoba kad su u Hercegovini masakrirani pripadnici jednog tuzlanskog humanitarnog konvoja. Muslimanski ekstremisti tad su pokušali stvoriti atmosferu osvete i planirali "čišćenje" hrvatskih sela u okolici Tuzle. Tuzlanske gradske vlasti spriječile su ostvarenje toga plana, intenzivno propagirajući na lokalnoj televiziji postupak grupe tuzlanskih Hrvata, izginulih braneći isti konvoj.

Tuzlanski model nasuprot smrti

Danas je najveći problem u pokušaju kantonalnih vlasti da marginaliziraju vlasti gradske uprave. Problem je i što su veliki privredni sistemi potpali pod ingerenciju središnje vlasti u Sarajevu, koja je sklona uklanjanju rukovodećih kadrova srpske i hrvatske nacionalnosti, pri čemu se kadrovska politika faktički vodi u kantonu. Tako dolazimo do apsurda da tuzlanski HDZ sudjeluje u smjenjivanju tuzlanskih Hrvata s rukovodećih položaja u privredi. Tko im je, ustalom, kriv da nisu glasovali za HDZ!

Ukratko, tuzlanski model doista nije fikcija. Tuzla je, međutim, izložena žestokom pritisku nacionalnih stranaka: dvije stranke pokušavaju zamijeniti duh zajedničkog života klimom nepovjerenja, a treća "bratska" stranka tome često "prilaže" granate s obližnje Majevice.

S potpunim uvjerenjem da smo u pravu, i da bi svaki drukčiji postupak bio prilog daljnjem ubijanju Bosne, potpisujemo završnu rezoluciju: naglasak je na apelu svjetskoj demokratskoj javnosti da pomogne afirmaciji tuzlanskog modela kao modela koji će Bosni donijeti mir i prosperitet.

Vraćamo se istim putem. Prolazeći cestom pored Visokog, tek smo pola kilometra udaljeni od **Karadžićevih** bunkera.

U Hrvatskoj nas očekuje kiša.

Vuk Drašković, predsjednik Srpskog pokreta obnove, za Arkzin govori o Miloševićevom porazu, ratu i miru, mogućim rješenjima krize u bivšoj Jugoslaviji. Po njemu, postoje samo dvije opcije:

Velika Srbija ili treća Jugoslavija!

Razgovarala: Vesna Bjekić (AIM)

Interview

Lideru SPO Vuku Draškoviću i njegovoj stranci ni opozicija ni vlast ne mogu odreći da su od početka raspada Jugoslavije bili protiv rata. "Nacionalista srpski jesam bio i - ostao, ali u normalnom značenju tog pojma. Šovinizam, pak, nikada nije bio vera ni SPO niti moja" kaže Drašković.

Da li je podrška mirovnom planu za BiH predstavlja kapitulaciju Miloševićeve politike?

Po meni ovo je iznuđeni potez. Predsjednik Srbije je, možda, u poslednjem trenutku shvatio svu pogibelj nastavka politike rata i svađe sa čitavim svetom. Inače, ja lično nikada nisam verovao u Miloševićev nacionalizam, ni u Miloševićev šovinizam. Mislim da je on posegnuo za šovinističkim zastavama da bi se u tadašnjoj atmosferi i vremenu održao na vlasti. Samo je njegova vera - komunizam - bila postojana.

Znači li to da ne verujete ni u predsednikovo mirotvorstvo?

Milošević je čovek koji je iznenada, pod prinudom surove realnosti, bez mnogo kompleksa i ustručavanja, utrčao u dvorište i kuću SPO. Ništa mu nije smetalo što je ušao u kuću onih koje je u poslednje četiri godine nemilosrdno proganjao. Ja neću, niti imam razloga da bežim iz svoje kuće, zbog toga što je pljusak naterao Miloševića da se skloni pod moj krov. Ni SPO, ni ja nemamo prava da se iseljavamo iz naše kuće i iz svog programa i da tražimo status podstanara kod ratnog lobija i kod onih sa kojima, po mnogim pitanjima, a pre svega odnosom prema ratu i miru, ničeg dodirnog nemamo.

Koliko je stvarno jak ratni lobi u Srbiji danas?

Ratni lobi u Srbiji je jači na televizijskim ekranima, na stranicama štampe, na raznoraznim tribinama, kafanama, kada se, naročito pri piću, izbacuju krupne reči i parole, nego što je jak u stvarnosti. Ogroman deo građana Srbije je protiv rata, umoran je od mržnje i nesreće i ovakvog života. Svi oni žele da država što pre izađe iz međunarodnog zatvora, jer kada jedna država živi u zatvoru, nekako i njeni stanovnici poprimaju zatvorsku psihologiju, a to niko neće.

Osim Šešelja, koji najefikasnije radi protiv sebe samog, i nekih par kokošarskih stranaka nabijenih slepim šovinizmom, mi u tom ratnom lobiju u stvarnosti nemamo nikog jakog. Mada na fotografiji imamo tzv. nove četnike, nove rodoljupce kao što su Zoran Đinđić ili Vojislav Koštunica. Ali, to su marketinški Srbi. Oni su, naprosto, procenili da treba zauzeti dojučerašnju Miloševićevu poziciju, jer i, bukvalno, govore ono što je Milošević govorio juče. Misle da na taj način, kao slabe stranke, pretvore sebe u ribare u mutnoj vodi i da na udicu gromkih reči pecaju što više izbeglica u Srbiji i Srba koji su poreklom iz tih krajeva. I to je sve strategija. To je marketinški cilj da se dodvore tim zbunjenim i ojađenim ljudima.

Možda ja grešim, možda je ratni put preči i bolji, ali gospoda koja udaraju u diple rata dužni su pokazati činjenice - da pred Srbiju istupe sa mapama za koje vredi ginuti, da kažu koliko će još ljudi za te granice morati da pogine, dužni su reći koliko će još srpske omladine pobeći iz Srbije zbog takvog rata, koliko će to koštati srpsku ekonomiju i gde ćemo se nakon svih tih smrti i postradanja naći.

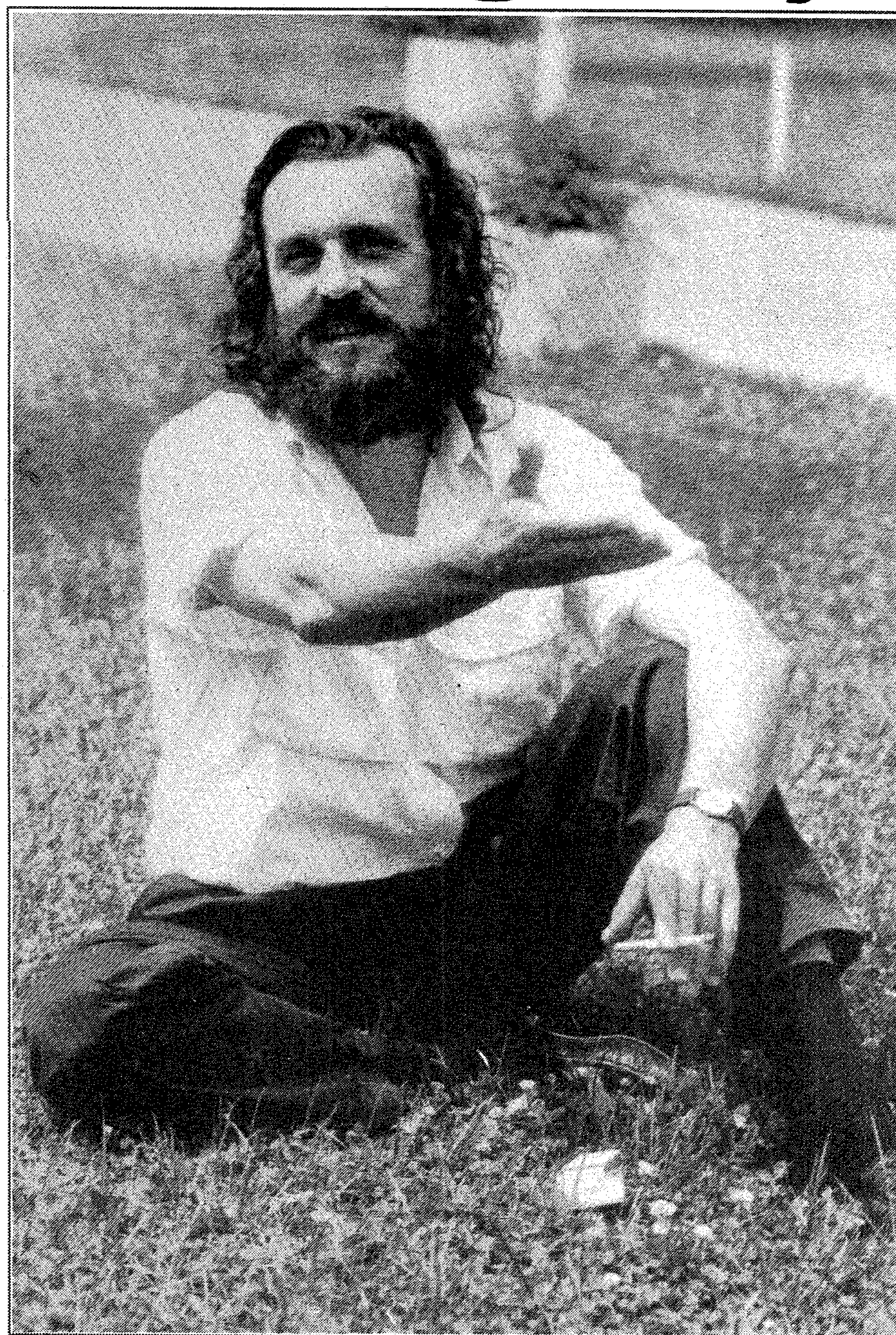
Kakva je pozicija Crkve?

Što se crkve tiče, mislim da treba razdvojiti na jednoj strani sveštenstvo, čiji je najveći deo na pozicijama mira, sa kojom je patrijarh, od jedne, na žalost, militantne grupe episkopa koja se uhvatila za ekstremne Karadžićeve vladike.

Kada je reč o sankcijama, ja sam uveren da su sve političke stranke, sve važne nacionalne institucije jednoglasno podržale mirovni plan Kontakt grupe i kazale - mir, dosta smrti, rušenja i nesreće, da bi rukovodstvo na Palama prihvatilo plan. Tako jednodušna preporuka matične zemlje bila bi tako snažna da bi je razumeli i prihvatili Srbi u Bosni, a Karadžić ne bi mogao da manipuliše i da se kocka u glavu tog naroda. Ovako, marketinški patrioti buču i proizvode maglu, a Karadžić se na nju poziva.

Iako se često govori da Zapad podržava demokratsku opoziciju, uvek kada je to potrebno, Zapad podrži Miloševića, a okrene leđa njegovim oponentima. Analitičari to tumače činjenicom da je svet shvatio da je, bar u dogledno vreme, jedina alternativa Miloševiću - Milošević. Kako Vi objašnjavate te poteze Zapada?

Zapad nastupa pragmatično, sa pozicije svojih interesa i svojih ciljeva. Zapad i Rusija pravilno procenjuju da obustave rata na prostorima bivše Jugoslavije nema, ukoliko se za mirovnu opciju i prekid rata ne pridobije, pre svega, Srbija (po broju stanovnika i vojnom potencijalu) najjača zemja bivše Jugoslavije. Ako je Zapad došao na procenu da je Milošević taj koji u Srbiji može odigrati tu ulogu, onda Zapad podržava Miloševića da taj posao i obavi. Ja se samo jednog plašim - da po obustavi rata, po nekoj inerciji ili iz nekih drugih strateških interesa, velike sile ne nastave podržavati ovaj režim i kada bude jasno da će on, zapravo, učvršćivati i obnavljati komunističke principe vladanja. A, to je i sada prilično vidljivo.

Vuk u Miloševićevoj koži

"Stvar je, dakle, veoma komplikovana, krivice su uzajamne, ludilo obostrano, a sudbine isprepletene. Zbog toga će se problem Krajine rešavati nekoliko godina i na kraju biti rešen, usuđujem se reći, na dva načina. Prvi, i verovatniji, odvajanjem zapadne Hercegovine i delova centralne Bosne od BiH i njihovim pripajanjem Hrvatskoj, a uključivanjem srpske Krajine u BiH. Drugo rešenje jeste čitav lanac federacija, konfederacija isl., gde bi se opet našli i Srpska Krajina u Hrvatskoj i Bosni, i Srbija i Crna Gora. Svi bi bili međunarodno priznati, a istovremeno bi suverenitet sviju bio ograničen"

Ovih dana u javnosti pojavilo pismo koje ste još početkom septembra uputili Kontakt grupi i tražili ukidanje sankcija. Mnogi su ga ovde protumačili kao nesebičnu podršku predsedniku Srbije, iako on još govori da je dosadašnji nacionalni koncept "dobar" i "pravi" i da je ostvario "istorijske rezultate". Zašto je javnost naknadno saznala za pismo Kontakt grupi?

Ja sam navijač Zvezde. Pratim mečeve Zvezde i Partizana već gotovo četiri decenije i još nikada nisam čuo da trener i igrači Partizana kada izgube od Zvezde priznaju da su poraženi i da su poraz zaslužili. Naprotiv. Uvek je kriv sudija, a oni su sjajno igrali. Zar vi očekujete od Miloševića da posle jedne katastrofalne utakmice koju je izgubio izađe pred Srbiju i kaže: Ja sam poražen, izgubio sam ovu utakmicu i sad sam odlučio da igram jednu drugačiju igru. Ne, on mora u prvoj fazi govoriti da utakmicu nije izgubio, da je sve to sjajno završeno, da je zapravo mir rezultat jedne ratnoborstvene politike. U to ne veruje ni on sam, niti mu ko u to veruje, ali ga spašava činjenica što je narodu dosta rata. Već sam rekao ko je kome prišao u pitanju mira. Ne mogu ja podržavati program mira, nego je obrnuto. Što se tiče pisma, nisam želeo da od toga pravim političku promociju, niti da to udaram na velika zvona.

Kada govorim o miru, govorim o prekidu rata - da se ućutka oružje i smrt na balkanskim prostorima, a ne govorim o onome šta će biti posle toga. To je već program u kojem se mi dijametralno razlikujemo i sada od Miloševića. Naš mir ima za cilj da dovede Evropu u Srbiju, kako bi Srbija mogla da uđe u Evropu. Socijalisti gotovo da veruju da treba otići na železničku stanicu ili u JAT i kupiti kartu za Evropu?

Hoće li predsednik Srbije sledeći logiku mirovne misije, uskoro priznati Bosnu i Hercegovinu, a zatim i Hrvatsko u međunarodno priznatim granicama?

Ne znam uopšte odakle ideja i priče da Milošević treba naknadno da prizna Bosnu i Hercegovinu. Slobodan Milošević je prihvatio plan Kontakt grupe, a u tom mirovnom planu jasno je napisano da se tri etniciteta u BiH razdvajaju unutar postojećih granica suverene BiH. Zar to nije to? Što se Hrvatske tiče, stvar stoji drugačije. Sankcije nisu uvedene zbog rata u Hrvatskoj, niti se priznanje Hrvatske u njenim granicama postavlja kao uslov za ukidanje sankcija. Sankcije su uvedene isključivo zbog naše upetljanosti u rat u Bosni. U Hrvatskoj je problem mnogo kompleksniji i mnogo duže će se rešavati. Zašto? Prvo, pre pobune Srba u Hrvatskoj desile su se nad njima od strane Tuđmana i hrvatske vlasti dva nasilja: pravno i terorističko. Pravno, jer su Srbi kao konstitutivni narod izbačeni iz Ustava, za čim nije bilo nikakve potrebe. Terorističko nasilje počinjeno je dizanjem u vazduh kuća na jadranskoj obli. Miniranje na hiljade srpskih kuća je bezumno. Kao reakcija na to, a podstaknuti cd vlasti iz Beograda, Srbi su se pobunili i otkazali poslušnost toj vlasti koja se prema njima ponela neprijateljski. To svet zna i zato nije ni pretio sankcijama za vreme rata u Hrvatskoj. Svet je znao za velike zločine počinjene tokom Drugog svetskog rata nad Srbima i imao je razumevanja za strah toga naroda od ponavljanja ustaškog noža iz 1941.

Istovremeno, svet nije mogao da odobri ono što je srpska strana u ovom ratu učinila. Setimo se samo Vukovara, razaranja gradova, setimo se šovinističkog šljama i ološa odavde koji je, pod parolom osvete, činio sve ono što su 41. činile ustaše, ili ono što su 91. činili potomci ustaša. Za to razumevanja nema. Stvar je, dakle, veoma komplikovana, krivice su uzajamne, ludilo obostrano, a sudbine isprepletene. Zbog toga će se, mislim, problem Krajine rešavati nekoliko godina i na kraju biti rešen, usuđujem se reći na dva načina. Prvi, i verovatniji, odvajanjem zapadne Hercegovine i delova centralne Bosne od BiH i njihovo pripajanje Hrvatskoj, a uključivanjem srpske Krajine u BiH. Tako će se kalup i Hrvatske i BiH izmeniti, ali teritorijalno ni jedna ni druga neće biti umanjene. Drugo rešenje koje bi budućnost mogla da donese, jeste čitav lanac federacija, konfederacija, ne znam čega sve još, gde bi se, upetljani u nekakav čvor, opet našli i Srpska Krajina u Hrvatskoj i Bosni, i Srbija i Crna Gora. Svi bi bili međunarodno priznati, a istovremeno bi suverenitet svih bio ograničen, jer bi i neka vrsta unije i državne asocijacije značila opet, ako ne krov, a ono šatorsko krilo iznad svega toga.

Nešto slično onome što predlaže francuski ministar odbrane Alen Žipe? Kako komentarišete njegove predloge?

Znam za neka razmišljanja u tom pravcu da se, recimo, Hrvatska federalizuje i da Srpska Krajina bude federalna članica Hrvatske. Nije isključeno da to bude rešenje, a da istovremeno, zapadna Hercegovina ostane u federaciji sa Bosnom i u konfederaciji sa Hrvatskom, da Republika Srpska bude u federaciji sa Muslimanima i Hrvatima, a u konfederaciji sa Srbijom, a da muslimanski deo Bosne bude u duplom braku.

To rešenje zvuči vrlo komplikovano i teoretski. Kako će to izgledati u praksi? Mnogi kažu "Made in AVNOJ".

U praksi će to voditi ekonomskoj integraciji koja mora u prelaznom periodu dobiti i ovako komplikovane i, možda, pravno neodržive konstrukcije u prvoj fazi, da bi u sledećoj preraslo u neku jugoslovensku uniju koja bi se uključila i Evropsku uniju.

Posle prestanka rata, sa političke scene će nestati kreatori ratne politike na sve tri strane. Na političkoj pozornici će se pojaviti novi ljudi koji su od početka protiv rata i koji će se brzo sporazumeti. Ono za šta se mi u programu SPO zalažemo, jeste da se BiH uredi kao federacija regija i kantona, od kojih će sve regije i kantoni, osim zapadnohercegovačkoga, težiti integraciji sa Srbijom, Crnom Gorom i Makedonijom. To su želje, ali ono što je u ovom trenutku realno očekivati po uspostavljanju mira je jednа vrsta unije između Srbije, Crne Gore i Makedonije. Neće se dugo čekati na to da se sa srpsko-makedonske granice uklone vojnici i carinici.

Čini se da više nismo u Kanzasu, Toto!

Kuljišu, ne pakovati!!!

piše: Dejan KRŠIĆ

Kuljiš sam brutalno razotkriva vlastitu poziciju - čovjeka koji ne preza od upotrebe sile, predstavlja se kao *bulevarski* siledžija koji šamara male novinarske amatere. No začuđuje Kuljišev sindrom Howarda Hughesa - riječ je o moćniku koji takav, svemoguć kakav je, čije novine čita "barem pola milijuna ljudi", ipak živi u paničnom strahu od "mikroba"

Kad se nađe u ovakvoj situaciji, čovjek se uvijek zapita da li je iskoristiti, otvoriti žuč i arhive i uzvratiti istom mjerom - na bezobrazluk bezobrazlukom - da "oni koji ne prezaju od upotrebe moći" osjete kako je to naći se u položaju žrtve, čisto onako pedagoški!

Mogao bih tako **Kuljiša** razotkriti "u njegovoj najtrivijalnijoj ljudskosti" - možda kao dijete "vojnog lica", stanara vojnog stana, kao intimnog prijatelja **Miroslava Lazanskog**, medijskog huškača koji obitelj šalje u inozemstvo; insinuirati, recimo, da zloupotrebljava svoj položaj štipkajući mlade suradnice ili se upitati kakva je to libidalna ekonomija na djelu u tom pozornom praćenju mog "lika i djela"!?

No sve to nećemo, jer je baš to način na koji funkcionira i Kuljišev "ekspert" **Letica!** Takvo korištenje privatnih informacija ne spada u domenu ni demokratske politike ni javne i relevantne polemike.

No mogli bi se pozvati neke već objavljene tekstove. Jer, zašto bi jedino **Kuljiš** bio amnestiran od prošlosti? Mogli bi tako izvući tekst ***"O impresumu novog tjednika Globus: Priča o malom od dostave"*** iz *Večernjeg lista* od 15.12.90. u kojem **Branimir Donat** ("kolumnist od 10. broja") govori o *"grupi korumpiranih omladinaca... komitetsko šuvarovskim janjičarima"* i zaključuje: *"sve ovo što sam napisao... može se uzeti kao dokaz da uredništvo i nije baš najspremnije vjerovati da je u novinarskom 'kodeksu' nekoliko riječi posvećeno i etici."* Moglo bi se reći da ih je **Branimir Donat** odmah pročitao. Što li ga je samo ponukalo da dva mjeseca kasnije postane *Globusov* kolumnist i stručnjak za slastice!?

Rosebud

U Kuljiševom pismu sa zadovoljstvom uočavamo nostalgični, toplo ljudski element - činjenicu da se jedan veliki medijski *tycoon*, jedan *Kane*, sjeća svog *"rosebuda"*, vremena dok je još *poletno* obilazio srednje škole i smatrao da je vrijedno pisati o marginalnim školskim novinama i amaterskim video skupinama!

Treba li se baviti uzaludnim poslom i posebno napominjati da i u "odgovoru" **Kuljiš** iskazuje svoj poslovični prezir prema činjenicama? Pokušati neupućenima objasniti kako **Vjekoslava Koprivnjaka** nikad nisam ni vidio, kamoli da bi me doveo u *Start*... Najgore što se može reći je da sam tamo došao zahvaljujući poznanstvu s **Marjanom Jurlekom** (dugogodišnji redaktor i urednik deska u *Poletu* i *Startu*, zatim glavni urednik *Starta* a sada u Ambasadi USA) te **Vesnom Kesić**!

Kako je to Kuljišev *team* bio izbačen iz *Starta* kad sam mu prelamao tekstove o avionima; kad su **Sina Karli** i **Marko Grčić** uredno putovali u Veronu kad se pripremalo i radilo talijansko izdanje i sl. No **Kuljiš** to ni ne piše zato što mu je stalo o istine!

Ali nešto jeste istina. Kuljiš se *na hodniku dobro snašao*! I tu bi se mogli pozvati na tekstove o "privatizaciji" *Globusa* i odnosima s *Revijama Vjesnik!*

Crveni baron

Kuljiš sam brutalno razotkriva vlastitu poziciju - poziciju čovjeka koji ne preza od upotrebe (medijske) sile, predstavlja se (doduše maloj Arkzinovoj ali ne i uglednoj Globusovoj publici!) kao *bulevarski* siledžija koji šamara male novinarske amatere. No začuđuje Kuljišev sindrom **Howarda Hughesa** - riječ je o moćniku čije novine čita "barem pola milijuna ljudi", a koji takav, svemoguć kakav je, ipak živi u paničnom strahu od "mikroba"!

Kuljiš pati za akrobacijama ali kako nema F-16 već samo malu *cessnu*, umjesto pothvata dostojih *top gun* pilota lovaca ili barem viteškog ponašanja zračnih asova prvog svjetskog rata, nisko se zadovoljava prizemnim udarcima, verbalnom pirtehnikom i nabacuje 'krmačama' od tinte. Ne poštujući osnovna pravila teorijskog fairplaya **Kuljiš** je nasrnuo grubom silom zabravljajući pri tom da ionako nismo u istoj kategoriji - on je nesumnjivo u teškoj, ja neka lakša, reklo bi se čak teorijska, dakle *papir*, kategorija koju on olako proglašava dosadnom muhom koju se snažnim lupanjem po stolu može lako otjerati.

Tako od ni od njegove velike uloge "lovca na krupnu divljač" ne ostaje ništa - on se riječima takvim prikazuje ali tu poziciju svojim djelom ne dokazuje - umjesto, recimo, pisanja o stvarnim problemima npr. deložacija i domovnica, statusa izbjeglica, pretvorbe... on se s toliko žuči obara na one "koje ne smatra vrijednima pažnje"!

Vjerujemo da **Kuljiš** ne bi tako bijesno odgovarao da se u tekstu nije dobro prepoznao. Ono paradoksalno je činjenica da je, iz tuđih usta, u svom jubilarnom broju, **Globus** sve to već i sam objavio - ali opremivši to senzacionalnim naslovima prema receptima razotkrivenim u našem tekstu, fotografijom na kojoj **Kuljiš** zauzima mjesto nule i horoskopom koji "znanstveno" tvrdi da "Globus nikad neće upasti u senzacionalizam"!

Onaj tugaljivi element, kako u **Ivančićevoj** polemici tako i u Kuljiševom "odgovoru", je bijeg od na argumentima utemeljene rasprave. **Kuljiš** nije u stanju prihvatiti teorijski i analitički diskurs (kojim se njegovi "ekspertni timovi" navodno toliko ponose!), već raspravu personalizira. To nas navodi na drugu, zabrinjavajuću pomisao: ako se tako ponašaju glavni ljudi naših novina, što onda možemo zamjeriti ljudima na vlasti kad se donose voluntarističke odluke, bez rasprave i bez uvažavanja argumenata!?

Vratimo se tekstu Kuljiševog pisma. Što se ozloglašenog ST-a tiče, tamo me nije doveo **Marinko Božić** već **Mate Bašić** (novinar *Globusa* od tko zna kojeg broja), **Tomislav Wruss** (pomoćnik urednice *Glorije*; novopostavljeni urednik u *Areni*...), **Edward Edo Popović** (novinar *Globusa*...) i **Roman Majetić** (pomoćnik glavnog urednika, novinar od 2. broja) što uopće ne bi bilo važno kad nam ne bi pokazivalo da su za *Globus* radili (i rade) brojni novinari i urednici ST-a i da to Kuljišu nikad nije posebno smetalo. Uredno ih je koristio. Kao što se sada iz njegovog teksta može očitati poruka: "a kad odrastete doći ćete k meni u prave novine"! Bez brige, **Kuljiš** bi u svojim visokonakladnim novinama vrlo rado vidio i **Budena i Kršića**, kao što je rado primio i **Branimira Donata**! Jer Kuljišev cinizam prema čitateljima prvo se iskazuje kao cinički odnos prema vlastitim novinarima. On svakoga može uzeti u svoje okrilje znajući da bez obzira na njihove individualne karakteristike, profesionalizam, novinarsku skrupuloznost ili nešto suprotno tome, u konačnici sve može prekriti *Globusova* konstrukcija stvarnosti. Stvarno i metaforički "redakcijska oprema"!

Slučaj A

U vrijeme kad je stiglo Kuljiševo pismo, u novinama je objavljen izvještaj s rasprave u Općinskom sudu povodom privatne tužbe **Tihomira Mikulića** protiv **Ratka Boškovića** i *Globusa* zbog krivičnog djela klevete. Citiramo *Vjesnik*: "Povod tužbi je članak objavljen 2. srpnja 1993. godine pod nazivom: ***"Skandalozno - Gnjusna pronevjera u Fondu zdravstva: Financijski inženjeri opljačkali su milijune maraka!"...*** *Raspravni sudac saslušao je iskaz tuženika Boškovića koji je priznao autorstvo spornog članka, ali ne i njegovu opremu (naslov i nadnaslov), dodavši da su za opremu zaduženi urednici i redaktori... te dodavši* ***da u svom članku nije nigdje navodio riječ pljačka, niti je navodio da se radi o nezakonitoj djelatnosti...*** *kao svjedok pozvat će se i* ***Denis Kuljiš****, glavni urednik* ***Globusa****, koji će svjedočiti o okolnostima opreme teksta..."*

Pouka je - zbog senzacionalističke opreme jedna dobra tema i stvaran problem - razlika između morala i zakona - je upropaštena, nikakve javne reakcije protiv takve prakse nije bilo a novinari se potežu po sudu zbog klevete! Razotkrijmo ponovo Kuljiša njihovom vlastitom metodom: što bi rekao da pročita naslov: ***"Skandalozno - Gnjusna pronevjera u Revijama Vjesnik: Osnivači Globusa opljačkali milijune maraka!"...***

Slučaj B

Prošlog tjedna u javnost je izašao poziv članovima **Hrvatske glazbene unije** da bojkotiraju izdanja **Europapress Holdinga** (**Globus, Gloria, Mila, Arena**...) zato što su: *"objavljujući senzacionalističke, lažne, neprovjerene, krive i iskrivljene izjave i informacije nanijeli ogromne štete ne samo glazbenicima... već i hrvatskoj glazbi u cjelini... Novinari Globusa pokušavali su ismijati i prikazati u najgorem svjetlu hrvatske glazbenike, stavljajući im u usta izmišljene izjave, opremajući tekst naslovima i podnaslovima koji nisu ničim bili potkrijepljeni u popratnom tekstu..."* U odgovoru HGU **Kuljiš** se ponovo postavlja na istu poziciju moći: *Sfecci? Mihaljek? Tko su ti?* No naravno da je ta ignorancija lažna. Ako ništa drugo sjeća ih se iz svojih *poletnih* dana. A ako se ozbiljno osjeti ugroženim izvući će im i žene i ljubavnice, homoseksualne i narkomanske afere, jugonostalgiju i vojne stanove...

Sve ako ovog puta bojkot HGU i ne donese nekog konkretnog uspjeha, važno je da je netko na javnoj sceni izvan alternativnih skupina konačno postao svjestan svoje snage, snage organizirane građanske akcije i rekao historijsko NE! Ovaj put protiv **Globusa**, sljedeći put protiv tvornica koje zagađuju okoliš, monopolista koji nabijaju cijene itd. A činjenica da se pošlo od Globusa, od medija i nije nelogična. Činjenica je da je od medija sve i počelo.

EKSKLUZIVNO
PRENOSIMO IZ GLOBUSA

"Mnogi su tekstovi ***pisani na senzacionalistički način...****"* **Ivan Gabelica**

"Globus je **bez prepoznatljivog političkog identiteta, nejasne, nedosljene koncepcije**. Sve u svemu, **doima se poput mješavine dvojice pokojnika, Starta i Slobodnog tjednika, a sadrži i ponešto od beogradske Duge**... nerijetko skončava u jefinom senzacionalizmu, proizvodnji skanala i niskim udarcima. Globusu nedostaje jak urednički uvodnik, a intervjui se donose inflatorno. Negašnja zvijezda **TT utonula je u isprazni manirizam i rutinu bez nadahnuća...**" **Mladen Schwartz**

"Globus ***potpuno ignorira osnovna pravila novinarske profesije, osobito ubacivanjem vlastitih krivotvrina u intervjue, tiskanjem naslova i podnaslova često bez ikakve podloge u tekstu, hotimičnim miješanjem misli autora sa svojim komentarom; neprovjerene tvrdnje predstavlja kao činjenice****"* **Vladimir Šeks**

"Govor o Globusu je govor o estetici kiča..." **Zlatko Kramarić**

*"****Globus svrstavam u tabloide...*** *raznim aferama, kriminalnim, ljubavnim, političkim i drugim temama Globus nastoji* ***privući čitalačku publiku ne vodeći uvijek računa o istinitosti sadržaja...****"* **Vesna Škare-Ožbolt**

"Velika naklada, senzacionalistički veliki naslovi, a sadržaj popunjen jednim do dva kvalitetna priloga... Sve su češće pogreške poput onih da **u naslovu čitam jedno, a u tekstu drugo**. Pomalo nedopustivo za ozbiljne novine. Sumnja u istinitost objavljenih tekstova je tim veća jer **nema reakcija**... U Globusu je vidno da **nema određenog cilja ili je cilj senzacija**. Nema sustavne obrade određenih tema, **sve više zbunjuje, a sve manje utječe na pozitivna nastojanja promjena postojećeg stanja**. Možda je to igra Denisa Kuljiša jer je ionako dostignuo vrhunac u novinarstvu pa se sada zabavlja." **Branko Borković**

"...ima previše površnosti, nedovoljne profesionalne ozbiljnosti, blaćenja pojedinaca i nesolidne obrade činjenica, što narušava vjerdostojnost vašeg tjednika i smanjuje njegov stvarni utjecaj u politici. ***Vjerujem da je moguće uskladiti tržišne imperative s odgovornim i ozbiljnim novinarstvom****"* **Mate Meštrović**

"Ako je cilj njegovih vlasnika i urednika isključivo velika naklada onda su shvatljivi i **senzacionalistički naslovi i razne konstrukcije koje prečesto nemaju blage veze sa stvarnošću...**" **Anto Đapić**

"...ovdje nije riječ o čestom pomanjkanju dobrog ukusa, nego o teškim padovima koji su u već krajnje nervoznoj ratnoj situaciji samo ***pridonijeli masovnoj histeriji****, a pojedince izložili fizičkim opasnostima i javnoj osudi. Mislim, prije svega, na slučajeve Mire Furlan i tzv. "vještica iz Rija", koji se i danas spominju kao* ***samo dno novinarske zloupotrebe****. U Hrvatskoj, nažalost, nije razvijena osjetljivost protiv nacionalnih, rasnih i regionalnih stereotipa... U tom kontekstu moram izdvojiti* ***protumuslimanske stereotipe Tanje Torbarine, koji su****, uvjeren sam,* ***raspaljivali teško prebrođeni ratni sukob s Muslimanima****"* **Ivo Banac**

"Globus ocjenjujem s minus jedan... U napadu na dostojanstvo ljudi prešli ste sve granice..." **Hrvoje Šošić**

"Neka vrsta prepotencije ili pak ignorancije je ono što u Globusu ozbiljno smeta normalnom potrošaču informacija... Nacionalni tjednik je nešto što Globus zasigurno nije... Kao sudac, ističem da taj stil pisanja završava podnošenjem tužbi sudu za naknadu štete... ***Umjesto da Globus pridonosi ignitetu Hrvatske kao pravne države, urušava sve to često neodgovornim pisanjem...****"* **Milan Vuković**

"**Redakcija s jedne strane pokazuje želju da se predstavi ozbiljnim političkim tjednikom, a s druge, objavljuje priloge kojima je mjesto u ekstremno žutom tisku.** Na taj su način, po mojem mišljenju, **izgubili bilo kakvu uvjerljivost** i kada objavljuju ozbiljne političke članke, jer se zapravo nikad ne zna koje je provenijencije tekst i koji se cilj želi postići..." **Drago Krpina**

GLOBUS br. 200, 14. listopada 1994.

Zagonetne zagrebačke okolnosti

Piše: Toni GABRIĆ

Evropski je trend u što većojmjeri odijeliti problem droga od područja zdravstva i prebacivanje težišta s izuzetno skupog bolničkog liječenja na jeftinije ali plodotvornije različite modele prevencije, što je intencija i Frankfurtske rezolucije koju je među ostalim evropskim gradovima potpisao i Zagreb

Prema najnovijim podacima Kliničke bolnice Sestara Milosrdnica, u prošloj je godini u Hrvatskoj bilo 327 novih slučajeva ambulantno liječenih ovisnika. Od tog broja samo na Zagreb otpada 191 ovisnik, zbog čega dr. **Jerka Jukić**, zagrebački sekretar za zdravstvo, izražava bojazan da naš glavni grad polako od Splita preuzima ulogu najugroženijega grada u zemlji.

Strah od proširenja ovisništva nije, dakako, zagrebačka specifičnost, već je prisutan u gotovo svim evropskim gradovima. Nastojanje da se zajedno nešto napravi dovelo je 1990. do osnivanja svojevrsnog pokreta "Evropskih gradova o politici prema drogama" (European Cities on Drug Policy - ECDP). Ova koordinacija započeta je prilikom konferencije o ilegalnoj trgovini drogama održanoj u Frankfurtu, a inicirali su je predstavnici Amsterdama, Hamburga, Züricha i Frankfurta.

Temeljni politički dokument ove međugradske koordinacije, nazvan "Frankfurtskom rezolucijom", polazeći od konstatacije da je drogu nemoguće suzbiti već se društvo mora naučiti živjeti s njom, zalaže se za razvijanje radikalno drukčijih pristupa. Glavne značajke pristupa za koje se Rezolucija zalaže su izbjegavanje represije i orijentacija na smanjenje rizika, kao i depenalizacija kanabisa i ispitivanje mogućnosti za medicinski kontrolirano uzimanje opasnih droga. Rezolucija također zahtijeva intenzivnu suradnju i razmjenu stručnjaka u raznim disciplinama vezanim uz problem ovisnosti, kao i diskusiju o iskustvima pojedinih gradova u provođenju politike spram droga. Frankfurtskom je rezolucijom predviđeno neprekidno širenje kruga onih koji su uključeni u suradnju.

Službeni dokumenti ECDP-a govore o tridesetak evropskih gradova koji su potpisali Rezoluciju, ali navode i podatak da predstavnici još pedesetak gradova, te svih evropskih zemalja, djeluju kao vanjski suradnici. Dokumenti navode i to da je na konferenciji u Bologni, održanoj 1992. godine pod radnim naslovom "Evropski gradovi za novu politiku prema drogama", ECDP-u pristupio i Zagreb. Zagrebačko potpisivanje Frankfurtske rezolucije odigralo se uz niz posve zagonetnih okolnosti, a simptomatično je da se o tom učlanjenju u našoj javnosti ništa nije moglo čuti.

Dr. Jerka Jukić ističe da se u materijalima Sekretarijata ne može naići na podatke o službeno ovlaštenoj osobi za potpisivanje Frankfurtske rezolucije, ali službeni materijali "Evrpskih gradova" ipak sadrže podatak o osobi koja je potpisala Rezoluciju. Za naš je glavni grad to obavio dr. **Anton Hećimović**, liječnik opće prakse iz Doma zdravlja u Remetincu. Danas se dr. Hećimović u velikoj mjeri "ohladio" prema mogućnostima koje otvara suradnja u ECDP-u. "Ta je suradnja već na početku, zbog pomanjkanja sredstava, onemogućena na nivou grada. Sam odlazak u Bolognu nisu potakle gradske vlasti, nego hrvatski ogranak Transnacionalne radikalne stranke koja nam je i financirala put", tvrdi dr. Hećimović. Drukčiju priču čuli smo od prof. **Marije Cahunjek Žunec**, terapeutice na Odjelu za liječenje ovisništva bolnice Sestre milosrednice. U službenim dokumentima Evropskih gradova gdja Cahunjek-Žunec predstavljena je kao koordinatorica za Zagreb. Prema njezinim riječima, dr. Hećimović je kao iskusni liječnik s dugogodišnjom praksom u radu s ovisnicima imao ovlaštenje za potpisivanje Frankfurtske rezolucije, mada ne zna od koga je to ovlaštenje dobio. Gdja Cahunek Žunec redovito prima poštu s vijestima o aktivnostima ECDP-a kao i pozive na međunarodne skupove, ali kaže da nije znala da su je proglasili koordinatoricom za Zagreb.

Uočljiva je i znatna razlika izmedju dr. Jukić i prof. Cahunek Žunec u stavovima o pristupu problemu droge. Prema riječima gradske ministrice, Zagrebu je u velikom interesu da se konačno uspostavi čvrst program sustavnog odnosa prema drogama, a potaknute su i neke inicijative za zbrinjavanje narkomana. Grad je kroz svoje proračune odvojio dio sredstava da bi se namjenski povećali kapaciteti za ambulantno i stacionarno zbrinjavanje narkomana u bolnici Vrapče. Projekt je napravljen, a realizacija se nalazi u fazi dobijanja građevinske dozvole. Gospođa Jukić rekla nam je i da grad Zagreb podržava politiku borbe protiv droga koja mora biti sustavni dio državne politike. Državna komisija za politiku prema drogama na čelu s dr. Slavkom Sakomanom najavila je završetak izrade osnovnog koncepta već za

FRANKFURTSKA REZOLUCIJA

Mi, potpisnici Frankfurtske rezolucije. sporazumjeli smo se da kontinuirano izmjenjujemo iskustva i surađujemo u politici spram droga.

1. Utvrdili smo slijedeće:

A. Pokušaj eliminacije kupovine i korištenja droga u našem je društvu promašen. Potražnja za drogom usprkos svim odgojnim pokušajima i dalje postoji, a svi znakovi upućuju na to da ćemo i ubuduće živjeti s drogama i njihovim korisnicima.

B. Ovisnost je društvena pojava koju politika spram droge ne može iskorijeniti, ali je može regulirati i u najboljem slučaju ograničiti. Za mnoge uživaoce ovisnost je prelazna faza u krizi vlastite osobnosti, a može biti nadvladana procesom sazrijevanja izvan utjecaja droge. Politika spram droga ne bi trebala priječiti taj proces, već mora osigurati pomoć i podršku.

C. Politika spram droga koja se pokušava boriti protiv ovisnosti isključivo krivičnim zakonom i prinudom na apstinenciju, te koja želju za apstinencijom smatra preduvjetom državne pomoći, pokazala se promašenom. Želja za drogama ne smanjuje se, psihičke patnje i socijalna bijeda ovisnika rastu, sve je više ovisnika zaraženo HIV-om, sve ih više umire, nelegalna trgovina drogom se širi i proizvodi sve veći i veći profit, strah građana zbog trgovine drogom i beskrupuloznog kriminala raste.

D. Problemi s drogom ne proizlaze isključivo iz farmakoloških svojstava droge, nego prije svega iz činjenice nelegalnosti njezinog uzimanja. Nelegalnost uzrokuje nečistoću i visoku cijenu, a sve to stvara poteškoće pri doziranju. Nelegalnost je prvi faktor koji dovodi ovisnike u bijedu, prouzročuje smrtnost i potiče beskrupulozne kriminalne radnje. Kriminalizacija nije samo zapreka u pomociji terapije, već također dovodi policiju i sudski sistem pred zadatak koji se ne može izvršiti.

E. Korisnici droga najvećim dijelom žive u velikim gradovima ili k njima gravitiraju, jer ondje nalaze tržište, narko scenu i mogućnosti za pomoć. Zbog toga su veliki gradovi najviše opterećeni, ali njihov je utjecaj na politiku spram droga skroman i nalazi se u izrazitom kontrastu s bremenom koje moraju podnositi.

2. Zbog toga utvrđujemo slijedeće:

A. Bitna je velika promjena prioriteta u politici prema drogama. Pristup politici spram droga mora se zasnivati na pomoći ovisnicima u istoj mjeri kao i na preventivnim i odgojnim mjerama. Ovisnicima i korisnicima droge mora biti dostupna maksimalna socijalna i zdravstvena zaštita, a represija mora biti smanjena na minimum. Krivični postupci trebali bi fokusirati svoje prioritete na borbu protiv ilegalne trgovine drogom. Zaštita stanovništva treba biti osobita dužnost policije. Svatko tko želi smanjiti patnju, bijedu i smrt, prvenstveno mora osloboditi ovisnike o drogi od procesuiranja zbog samog njezinog uzimanja. Drugo, od korisnika pomoći ne smije se nužno zahtijevati potpuna apstinencija od droga. Pomoć ne bi trebala imati za svrhu samo prekid s ovisnošću, nego također mora dopustiti i dostojanstven život sa drogama.

B. Bitno je da politika spram droga odvoji kanabis od drugih ilegalnih droga. Njihove razlike su ogromne s obzirom na mogućnost stvaranja ovisnosti, rizičnost i kulturnu prihvatljivost.

C. Podjela sterilnih igala korisnicima droga i uzdržavanje na metadonu važni su načini za smanjivanje rizika.

D. Zakonska osnova mora biti stvarana na način da budu dopuštene "shooting galleries", narko-prostori u kojima bi se droge mogle uzimati pod nadzorom.

E. Medicinski kontrolirani recepti na droge za one koji je uzimaju duže vrijeme trebali bi biti razmatrani bez predrasuda i s obzirom na smanjenje rizika. Na tom polju trebalo bi poticati znanstvena istraživanja.

F. Zahtijevamo bolju suradnju i koordinaciju u politici spram droga između velikih gradova i njihovih regija te među samim gradovima, a također između evropskih država. Ako samo nekoliko glavnih gradova uvede politiku spram droga koja prihvaća realnost u vezi s ovisništvom i koja nudi bezuvjetnu pomoć ti će gradovi poput magneta privući korisnike droga i u kratko vrijeme će biti pretrpani problemima kojima su se nastojali suprotstaviti.

3. Smatramo neophodnim:

A. Da koncept naše politike spram droga dobije neophodnu zakonsku, organizacionu i financijsku pomoć od nacionalnih i regionalnih vlada.

B. Da se nabavka, posjedovanje i uzimanje canabisa više ne smatraju kažnjivim djelatnostima. Trgovina bi trebala biti zakonski regulirana.

C. Da korisnici drugih zabranjenih droga ne budu kažnjavani niti proganjani zbog nabavke, posjedovanja i uzimanja malih količina za osobne potrebe.

D. Da se obrazuju zakonski, organizacijski i financijski programi koji će proširiti izdavanje recepata za metadon u našim gradovima.

E. Da zakonodavci i nacionalne vlade stvaraju pretpostavke za laku dostupnost metadonskih recepata i za medicinska i znanstvena ispitivanja rezultata korištenja metadona. U vezi s tim mora biti garantirana psihosocijalna zaštita.

4. Dogovori: Zajedno s procesom ujedinjenja Evrope i otvaranjem granica, rađa se i situacija kojoj se može pristupiti samo na međunarodnoj razini i u međusobnoj suradnji gradova koji su pogođeni. Mi, potpisnici Frankfurtske rezolucije, shodno tome odlučujemo da u uskoj suradnji s postojećim inicijativama Savjeta evropskih općina i regija, (Conseil des Communes et Regions d'Europe), Vijeća Evrope i Evropske sekcije Svjetske zdravstvene organizacije učvršćujemo mrežu suradnje na osiguravanju redovite međugradske razmjene iskustava. Novi putovi politike spram droga moraju biti zajednički pripremani, a rezultati i iskustva razmijenjivani. Da bismo postigli tu svrhu, težiti ćemo:

A. Jačanju evropske koordinacije u predmetima koji imaju veze s drogom;

B. Redovitim susretima koordinatora za drogu;

C. Razmjeni specijalista iz područja zaštite, prevencije, unutrašnjih poslova i javnog zdravstva;

D. Organiziranju godišnjih gradskih konferencija. Krug gradova koji surađuju mora se neprestalno širiti. Od osobite je važnosti osnivanje institucije koja bi, u suradnji s Vijećem Evrope, Komisijom evropskih regija i Evrooskom sekcijom Svjetske zdravstvene organizacije koordinirala i provodila znanstvena istraživanja problema vezanih uz drogu u Evropi, te inicirala znanstvene projekte za zaštitu od droge koji bi prvenstveno pokušavali pronalaziti nove pristupe ovom problemu. Ističemo da je u napretku procesa ujedinjenja Evrope neophodna koordinacija nacionalnih pravnih sistema, zasnovana na politici dekriminalizacije i depenalizacije korisnika droge, kao i na smanjenju rizika.

GRADOVI POTPISNICI

Amsterdam, Arnhem, Arona, Basel, Bern, Bologna, Bolzano, Catanzaro, Charlerol, Copenhagen, Emilia Romagna, Frankfurt, Genova, Hamburg, Hanover, Kallithea, Linz, Ljubljana, Luzern, Milano, Napulj, Nürnberg, Pesaro, Rimini, Rotterdam, Schio, St.Gallen, Teramo, Torino, Trento, Venezia, Zagreb, Zürich

ovu jesen. "Tek nakon ustanovljenja takve politike mogla bi se potpisati rezolucija poput Frankfurtske, dakako od strane ovlaštenih ljudi - a to bi bili gradonačelnik ili sekretar za zdravstvo. Zagreb ipak ne izlazi iz toga niti želi izići. "Zbog silnih problema kojima smo opterećeni mi se želimo uključiti, a jedan od vidova uključivanja je i to da je grad platio izradu projektne dokumentacije i građevne dozvole za povećavanje kapaciteta u Vrapču što je iznosilo pedesetak tisuća maraka. Kad državna komisija donese program, on će se moći započeti odmah ostvarivati", kaže gdja Jukić.

Za razliku od toga, prof. Cahunek Žunec napominje da prije dvije godine još uopće nije bilo govora o kreiranju nacionalne politike spram droga. Ulazak u pokret evropskih gradova stoga nije imao za cilj da se "National Drug Policy" preduhitri ili da se radi protiv nje. Za razliku od dr. Jukić koja ističe širenje ambulantnih i stacionarnih kapaciteta, prof. Cahunek Žunec upozorava na evropske trendove da se problem droga u što većoj mjeri odijeli od područja zdravstva i da se težište s izuzetno skupog bolničkog liječenja prebaci na jeftinije ali plodotvornije različite modele prevencije što je intencija i Frankfurtske rezolucije. "U Norveškoj već dvadeset i pet godina razvijaju nekoliko efikasnih oblika tzv. 'street corner' rada. Timovi socijalnih radnika ili bolničara krstare gradovima i u neobaveznom razgovoru sa grupama mladih ljudi - ovisnicima ili potencijalnim korisnicima droga - pružaju osnovne podatke o štetnosti droge, mogućnostima za smanjivanje rizika, putovima dobijanja neophodne pomoći. U tim se kontaktima izbjegava svaki oblik pritiska, a naglasak je na edukaciji. Postoje također i timovi za hitnu pomoć u slučajevima overdosea ili alkoholiziranosti, čiji se telefonski broj intenzivno reklamira a poziv je besplatan; možete ih nazvati iz javne govornice bez upotrebe žetona."

Gdja Cahunek-Žunec smatra da bi takve oblike prevencije trebalo početi uvoditi u Zagrebu i Hrvatskoj, pogotovo zbog izrazite skupoće bolničkog liječenja. Bolnica nije svima potrebna i bilo bi dobro kad bi se stvorila ekipa profesionalaca ili volontera koja bi za početak mogla samo davati informacije. Prema njezinim riječima to bi se trebalo organizirati na razini gradskog sekretarijata, ali ne za zdravstvenu već za socijalnu zaštitu.

"Još prije potpisivanja FR bilo je razgovora i kontakata s našim pravosudnim organima u kojima je preporučeno da se goni i kažnjava dilere a ne ovisnike", odgovara gdja Cahunek-Žunec na pitanje o zahtjevu za liberalizaciju droge sadržanom u tekstu Frankfurtske rezolucije. "To se u praksi provodi, iako takav koncept još nije formalno prihvaćen. Policija ne maltretira niti privodi one kod kojih nađe marihuanu. Prijedlozi nekih naših sociologa za "legalizaciju" marihuane za naše su prilike preuranjeni, jer imamo drugih, daleko težih problema s teškim drogama."

Narkofanovi zlatne doline

"Pljugu" ili "joint" relativno je lako nabaviti na cesti već za 20-25 kuna, ovisno, radi li se o "ludari", "bljuvari" ili pak "opakuši". Za "teže" opijate, poput heroina, valja naći prijevoz do nekog od susjednih gradova, najčešće Slavonskog Broda, a ponekad i do Zagreba ili čak Splita jer prema iskazu požeških ljubitelja introvenoznog doziranja, sva količina "horsa" u gradu struji venama

Piše: **Goran IVANOVIĆ**

Žao mi je dati klincu 'šut', kad nem am ni za sebe", kaže **Arthur B.** i dodaje: "Svi plaše djecu drogom, stvaraju bauk onim spikama o ubacivanjima u kavu, davanju bombona... Nitko im ne objašnjava što to ustvari jest. Osuđujem svakog tko 'navlači' maloljetnika na 'dop'. Klince treba educirati pa onda neka sami snose odgovornost za svoje postupke!"

Prigodom izlazaka u grad potreban je novac, a uživatelj narkotika, naročito narkoman, treba podosta love. Dok većina u potrazi za zabavom ili "smislom života" džeparac, ušteđevinu ili plaćicu troši na alkohol i cigarete, narkofanovi masu novaca pretvaraju u "dop". U Požegi je najčešće riječ o blažim opijatima, uglavnom "domaće" proizvodnje. "Pljugu" ili "joint" relativno je lako nabaviti na cesti već za 20-25 kuna, ovisno, radi li se o "ludari", "bljuvari" ili pak "opakuši". Za "teže" opijate, poput heroina, valja naći prijevoz do nekog od susjednih gradova, najčešće Slavonskog Broda, a ponekad i do Zagreba ili čak Splita jer prema iskazu požeških ljubitelja introvenoznog doziranja, sva količina "horsa" u gradu struji venama. Na svakom ćošku ga nema, a gram "uvoznog" vrijedi od 100 do 150 DEM. Ponekad se netko odluči i na put do Virovitice gdje ima industrijske konoplje, a uz ceste ima puno makova čije učestalo zarezivanje u sezoni nije nikakva tabula rasa ekipi željnoj furanja. Osim "okice", tijekom zime dobar je i čaj. Nisu stare babe bez vraga prenosile "tajnu" spravljanja opijumskog napitka od kuhanih makovih glavica, iako im je možda bilo strano da mak sadrži i tridesetak moćnih alkaloida.

Nekada su klinci znali masovnije "snifati" (nema više "Tigra"!). Sada im baš nisu nepoznati barbiturati poput apaurina ili poneki antiperkinsonik, kao što su narkopani, akinetoni, artani i slično, o čemu svjedoče prazne "kartice" pakovanja tableta po nužnicima i šire. Kokain je još poprilično skupa egzota, koju će svaki "junkie" rado kušati, a ostali eksperimenti s pojedinim halucinogenim sintetičnim ili biljnim "preparatima" stvar su ukusa, snalažljivosti i kupovne moći pojedinaca - "dobar 'trip' zlata vrijedi".

"Trava" u žardinjeri, mak u polju

Upućeni znaju da Hrvatska ima vrlo povoljne klimatske preduvjete za uzgoj cannabisa, a prije par godina u valjanost te tvrdnje mogli su se uvjeriti i šetači pješačkom zonom uže gradske jezgre Požege gdje je u javnoj cvjetnoj žardinjeri, nježna, ali otporna biljka, dosegla i više od pola metra. Naravno, iskusno oko nije ništa prepustilo slučaju pa je na znanstvenu raščlambu otišla tek obrana stabljika.

Nerijetko ezoteriju veža, parkiranih automobila, zasjenjenih kutova grada ili nekakvog sličnog skrovitog kutka, šireći nozdrve slučajnim prolaznicima, otkriva trpko-slatkasti dim, sagorjevak "trubice", "malog debeljka" ili "stikića" "grasa". Poslije ostaju filteri srolanog tvrđeg papira, za koje je idealna mjera tramvajska karta.

Da "travuljage" ima svjedoči i ovogodišnja 1.785 grama teška policijska berba, što je ipak daleko od tristotinjak zaplijenjenih stabljika "uzoritog" požeškog "poljodjelca", rekordera "crne kronike", zatečenog na posjedu još prije rata. Pride je policija ove godine pokupila i 3.500 zarezanih glavica maka, kojih je dio "in flagranti" uhićeni dvojac "obrađivao" u po' bijela dana. Podneseno je 15 krivičnih prijava protiv 23 osobe zbog neovlaštene proizvodnje i puštanja u promet opojnih sredstava te osam prekršajnih prijava zbog omogućavanja uživanja narkotika. Novine su donijele podatak da je među inkriminiranim počiniteljima bilo i pripadnika Hrvatske vojske, a prema dostupnim informacijama požeška vojarna, sa djećacima iz svih krajeva Domovine, svojevrsna je "siva" zona, što službeni izvori preciziraju kao "problem".

"Teže droge", najorganiziranija institucija za suzbijanje problema društveno neprihvatljivog ponašanja mladeži, policija, koja u Požegi ima nedovoljno ekipiranih i priučenih "drugsquad" nije ove godine (još) provela kroz svoje kompjutere. No, zato je u njima gotovo 120 uživatelja te desetak psihofizičkih ovisnika, od kojih su neki objeručke prihvatili metadonsku terapiju dr. Slavka Sakomana. Kažu da su na taj način riješili poteškoće krizne nabave narkotika i oslobodili se sekundarnog kriminaliteta. Svi su uglavnom potrošači jer nitko nema novca za puno "dopa" kako bi se počeo ozbiljnije baviti "dilanjem". I kad bi nabavili nešto više dopa, dok bi se potrudili naći kupca već bi sve sami "ufurali". "Ja sam počeo prije 10 godina, kad sam imao 19, i to odmah s 'furanjem' u venu. nije lako biti 'junkie', stalno si nekom dužan, trči ovdje, trči tamo, mada mi se čini da je sada lakše naći 'dop' nego prije 3-4 godine. Ponekad tražim opravdanje za taj moj početak, ali to je ipak samo traženje opravdanja", nastavlja svoju priču Artur.

Veterani "do daske"

Prema dostupnim podacima, unatoč činjenici da su srednjoškolci, ili preciznije "teenageri" rizična skupina, u požeškim osnovnim i srednjim školama nije službeno zabilježena pojavnost uporabe narkotika. Doduše prije dvije godine zatečen je trinaestogodišnjak na "težim" drogama, za čiju sudbinu sada brinu relevantne odgojne ustanove. Među ovisnicima o opasnijim drogama uglavnom su iskusniji punoljetnici čiji broj se smanjuje iz godine u godinu, ali ne zbog "skidanja" ili izliječenja već zbog smrtnih slučajeva. Organizmi iscrpljeni dugogodišnjim "udarničkim" prebacivanjem "kubika" ili overdoziranja - najčešće naletom na "čistak" prorijedili su redove požeških veterana. Najuporniji tvrde da idu "do daske" jer ih zanima što će se dogoditi kad "daska" popusti. Mada paze na čistoću igala i ostalih priručnih sredstava, prisutna je bojazan od podmuklog hepatitisa koje se straše više od AIDS-a ili smrti. "Virus AIDS-a ugiba na šprici nakon nekoliko sati, ali virus hepatitisa se zadrži i po 6 mjeseci", pojašnjava Arthur, dodajući kako je bilo par slučajeva hepatitične zaraze.

Legalizacija? Da!

Ne samo oni koji su kušali raznolike vrste narkotika ili ih redovitije konzumiraju, već i znatan broj mlađahne populacije koja teško da pripada i "sivoj", uživateljsko neotkrivenoj grupaciji, razmišlja o korisnosti legalizacije "lakih" opijata, o čemu svjedoči i nekoliko radijskih te novinskih anketa provedenih u gradu. Liberalniji odnos prema "drogama s Juga" u Hrvatskoj bi za krajnji domet, prema mišljenjima stručnjaka koji se na državnoj razini bave tom tematikom, mogao imati dekriminalizaciju određene količine "lakših" droga namijenjenih osobnoj uporabi. Kao temeljnu kočnicu eventualno opuštenijem stavu društva prema narkoticima, navode raširenost "droga sa Sjevera", alkohola i duhana koji su legalizirani te ujedno i normalno prihvaćene lake "droge", što nije pridonijelo smanjenju njihove uporabe. Statističari dvocifrenim postocima računaju broj uživatelja i ovisnika o alkoholnim pićima, a 50 posto odraslih muškaraca u Hrvatskoj ovisno je o nikotinu.

Iako Požega ima više registriranih uživatelja i ovisnika nego npr. Đakovo (omjer je otprilike 4:3), stanje u gradu i Županiji je ocjenjeno povoljnim za pravodobno poduzimanje mjera i programa koji bi spriječili "epidemiju" narkotika. O tome će skrbiti Koordinacijski odbor za probleme društveno neprihvatljivog ponašanja djece i mladeži, utemeljenih u lipnju pri Gradskom poglavarstvu. Za sada su počeli s edukacijom nastavnika, psihologa i pedagoga osnovnih i srednjih škola, od kojih su mnogi tek na predavanju dr. Sakomana vidjeli "pravu drogu". Oni će se pridružiti makro i mikro timovima koji će razmatrati kako reducirati interes i potražnju mladih ljudi za različitim stimulansima. Dok su malodobnici u pitanju, društvo osjeća odgovornost. Kad postanete punoljetni onda ste sami odgovorni za svoje postupke. Možda vam netko i pomogne. Ponajprije "diler". A kažu da ih u Požegi nema...

Interview

Vjeran Katunarić, sociolog

Dr Vjeran Katunarić redovni je profesor sociologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, gdje predaje sistematsku sociologiju. Povod razgovoru je nedavno izašla njegova nova knjiga pod naslovom "Bogovi, elite, narodi" u izdanju "Antibarbarus"-biblioteke, u kojoj profesor Katunarić problematizira, između ostalog, povijesne modele raspodjele moći u društvu.

U vašoj knjizi problematizirate raspodjelu moći između različitih tipova društvenih elita, političke, ekonomske i kulturne. Kakav je - kronološki gledajući - bio povijesni modus raspodjele moći između elita? Opišite nam glavne modele.

Riječ je o staroj mitskoj predodžbi o društvu podijeljenom na svećenstvo, ratnike i one koji rade, odnosno proizvode bogatstvo. Ja sam to preveo na jezik teorije društva. Radi se o težnji ka samodovoljnom društvu, što je arhaičan oblik nacionalizma, i težnji k dostizanju apsolutne moći. Mit govori o bogovima, a realna povijest o vladarima i elitama koje kontroliraju znanje, silu i bogatstvo. U borbi za moć koriste se sva sredstva. Važno je kojim redom se koriste i što ima prednost. Notorna je stvar da su se stara carstva stvarala, širila i održavala vojnopolitičkim sredstvima. Uz sredstva sile nalaze se sredstva uvjeravanja, neki ideologizirani oblik religije, mitskih vjerovanja. To eliti koja kontrolira i primjenjuje silu daje uzvišeno značenje. Uz to idu materijalne povlastice. To je poredak o kojem govorim u svojoj knjizi. On se tokom povijesti mijenja i elite zamijenjuju mjesta. One se "vrte". U knjizi opisujem rimski, arhaički i imperijalni poredak, istočnjački, evropski srednjovjekovni, rani novovjekovni i tri moderna: rani i zreli zapadni kapitalizam te boljševizam. Naciju-državu opisujem kao najpogodniji okvir u kojem se, nakon rušenja carstava, smjestio poredak elita moći.

Bitne su dvije stvari. Prvo, svaki pomak u raspodjeli moći, ili napor da se spriječi takav pomak, pokreće mase ljudi. Ratovi i revolucije se vode u ime svetih ciljeva, a pravi cilj je raspodjela ili preraspodjela moći u vrhu društva. Drugo, bitno je za čime elite posežu, za kojim oblikom moći, da održe poredak i da ljude motiviraju da rade ili da idu u rat? U tom pogledu neka društva, kao zapadna, evoluiraju. Ona se uglavnom služe ekonomskim sredstvima moći. U drugim društvima političke ili vojnopolitičke elite imaju glavnu riječ. Taj sustav moći raste, drobi se na manje jedinice, ali u poretku elita nema bitnog pomaka.

O čemu ovisi distribucija moći?

Najjednostavnije, ovisi o tome da li se sila koristi redovito ili u krajnjem slučaju. Ovisi o tome gdje se najviše troše sredstva. Tako je u Rimskom carstvu oko 70 posto državnog proračuna odlazilo na vojsku, a 15 posto na javnu prehranu. Naravno, društva se mogu dugoročno održavati samo ako su osigurala ekonomsku reprodukciju. Ljude se ne može samo prisiljavati i indoktrinirati, oni moraju imati osigurana sredstva za život. To važi za rimsku "legionarsku privredu" kao i tursku "pljačkašku privredu". Ni sovjetski režim se u zadnjoj fazi nije oslanjao samo na teror. Bitno je, međutim, kako se vlast ponaša kada dolazi do promjena, otpora, sukoba. Tu sila ima prvorazrednu ulogu. Nju će vlast upotrijebiti ili protiv svog naroda ili protiv susjednog. U potonjem slučaju opravdanje je lakše naći i tu je osigurana podrška većine, kao i kulturnih elita, više vjerskih nego svjetovnih. Tu je i nacionalizam veoma važan. Važne su sve ultimativne ideje, konačne istine, da bi ljudi prihvatili apsurdne posljedice borbe za moć. To važi i za sustav agresora i za sustav žrtve. Žrtva ne može prihvatiti užas nego kao neminovnost.

Gdje leže korijeni promjene moći?

Prave promjene su rijetke. U knjizi razlikujem osam modaliteta sustava moći, od toga šest do sada ostvarenih, ovisno o poretku između (vojno)političkih, ekonomskih i kulturnih elita. Nacrt moći u društvu kreiraju kulturne elite. One su izvorni stvaraoci mitova, od arhaičnih do nacionalnih. One najavljuju ili opravdavaju kozmički ili društveni poredak, objašnjavaju što je cilj, što je pravedno, neizbježno. To čine u ime svetih vrijednosti, od Boga do naroda. Tako je od brahmanske kaste u staroj Indiji do, ako hoćete, SANU u Srbiji. Ali, kada se nacrt ostvari, te elite dobijaju ceremonijalnu i sporednu ulogu. To je mitsko-epska vertikala. Okoštali poredak ne stavlja u prvi plan vizionare, nego silnike i špekulante. Kultura je ukras i dvorska luda. Zato, povijesno gledajući, postoje samo dva osnovna sustava moći. Ona su se ostvarila i danas. U prvom sustavu, zapadnom, primat imaju ekonomske elite. Barem od 1848. liberalizam inzistira na nenasilnim metodama upravljanja privredom i društvom, prije svega u odnosu na radnike i seljake. To je ekonomska racionalnost. Ona napušta druge mitove moći. Ona priznaje u krajnjoj liniji samo onu politiku i kulturu koja podupire moć novca, kupoprodaju. Ostalo tolerira pod uvjetom da ne ugrožavaju takvu moć.

Koji je drugi sustav?

Drugi sustav je "politokratski". Rado se služi silom, a umjesto tržišnih pravila igre služi se korupcijom. Tome je uzrok monopol političkih elita. Tu se "buržoazija" nalazi pod tutorstvom države ili stare rentijerske elite. Taj sustav obuhvaća najveći dio suvremenog svijeta. Po formaciji nalikuje na rani moderni Zapad. Teško je reći da li se taj sustav, mislim na današnji treći svijet, stvarno mijenja ili je trajno zamrznut u začaranom krugu.

S jedne strane, teško je očekivati da će politokracija uzmaknuti zbog djelovanja samo unutrašnjih snaga, zapostavljenih elita, bez pritiska izvana, sa Zapada. S druge strane, Zapad se boji ući dublje u nesigurno područje. Njegov sustav ne pomaže velikodušno, nego ide tamo gdje ima manje materijalnih troškova, a više dobiti. On sada teško podnosi i veći broj izbjeglica iz drugog sustava. Po logici stvari Zapad će podržati elite koje će održavati mir po svaku cijenu, da bi se smanjili njegovi troškovi intervencije. Ali ni ta politika nije sasvim nedvosmislena.

U kojem smislu?

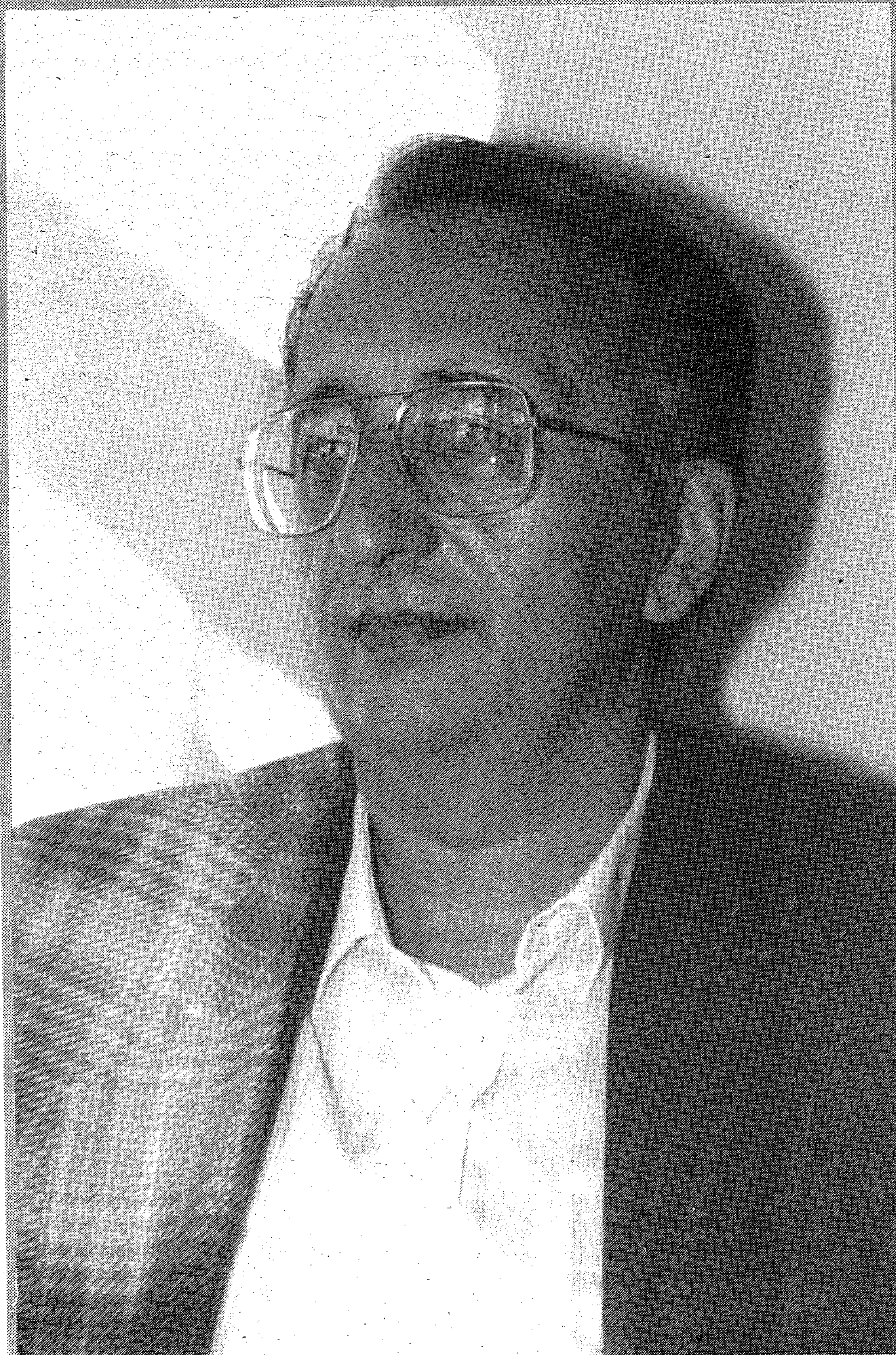
Mislim na ulogu vojnoindustrijskog kompleksa koji teško podnosi pomisao da bi mogao ostati neuposlen. Tu mu na ruku idu lokalne države iz drugog sustava moći, od Saddamovog Iraka do Karadžićeve države u Bosni. Osim toga, oružje treba Muslimanima i Hrvatskoj. Takvih "klijenata" ima puno širom svijeta, vjerojatno sve više i više. Prema tome, oba osnovna sustava moći se u krajnjoj liniji ne isključuju, nego dopunjavaju.

Jednom prilikom istakli ste da se "iz totalitarnog režima u demokraciju prolazi kroz stadij autoritarnog režima". Je li u pitanju društvena zakonitost? Kako iz totalitarnog dostići liberalno ustojstvo društva?

U totalitarnom režimu politička moć i kontrola nad ljudima je sveprisutna, država i društvo su stopljeni. Doduše, takav režim nije bio savršeno organiziran. U Sovjetskom Savezu još u vrijeme Suslova zaživjela je "samizdat kultura". Nije bilo moguće sve spriječavati. Međutim, činjenica je da se on raspao zahvaljujući snagama nacionalnih pokreta čije su elite, barem dijelom, sudjelovale u tom režimu, bez obzira da li do njegova kraja ili su otpale prije u brojnim čistkama u partiji i državi. Hoću reći dvije stvari.

Prvo, režim je bio organiziran na multinacionalnoj osnovi. On je pružio izvjesnu infrastrukturu za buduće države, svoje bivše dijelove. Pitanje je da li je režim time sebi kopao jamu ili se spašavao, jer je dosta ljudi iz njegovih redova našlo mjesto u novom režimu. Oni su jednostavno promijenili barjak; promijenili su samo atribute moći.

Drugo, nacija je središte masovnog političkog okupljanja, novi atributi moći. Iz toga izviru i liberalne i autoritarne težnje. Ali, o prvima se samo govori, a na druge se misli. Kao, naprimjer, demokraciju i slobodu mogu uživati samo pripadnici vlastite nacije. Malo poslije niti oni u većini, nego samo povlašteni sloj političara, policajaca, vojnika i poduzetnika kojima se većina ljudi ne smije zamjerati. U totalitarizmu ljudi su se bojali politike, a sada im se gadi i smatraju ju je nečasnim poslom, ponajprije intelektualci. Ta averzija je razumljiva i opravdana. Međutim, ona pogoduje eliti na vlasti. Ljudi govore o mafiji i to rezignirano, nitko nema ideje ni hrabrosti da joj se suprostavi jer je to opasno. Tko može i ima želuca, sam se

Važne su sve ultimativne ideje, konačne istine, da bi ljudi prihvatili apsurdne posljedice borbe za moć. To važi i za sustav agresora i za sustav žrtve. Žrtva ne može prihvatiti užas nego kao neminovnost.

Što poslije Tuđmana?

Razgovarala: Nela GUBIĆ

uključuje u igru, a ostali padaju u apatiju i siromaštvo. Tu priskaču u pomoć stare agencije za bijeg iz stvarnosti - crkve, sekte, narko-mreže.

Dakle, sada imate višestranački sustav, novine različitih profila i možete iskazati svoja neslaganja, ali ne možete bitno utjecati na stvari. Magija govora demokracije i nacionalne slobode potrošena je za većinu ljudi. Možete slobodno reći da ste Hrvat, ali od toga više nema ni štete ni koristi. Možete ići i u crkvu da vas svi vide, ni to više ne poboljšava izglede da ćete nešto ušićariti, da ćete povećati svoje šanse. Raspodjela položaja u vlasti i njezinoj blizini napravljena je brzo, preko noći, pa je većina ostala kratkih rukava. Čak i u vrijeme rata brzo su podijeljeni visoki vojni činovi kako bi se spriječila velika navala veterana na položaje nakon završetka rata i demobilizacije. Uistinu je žalosno vidjeti toliki broj osakaćenih mladih ljudi, dali su sve što su imali i mogli za domovinu, i sad su u socijalnoj bijedi. To može izazvati novi revolt, što može ići na ruku još autoritarnijim rješenjima. Koliko mi je poznato, u Rusiji je Žirinovski najžešći kritičar vlasti zbog njezine nemoralnosti i sprege s mafijom. Zar nije slično nastupao Mussolini u Italiji? Kod nas je u početku u tom pogledu bio najglasniji Paraga, dok mu se stranka nije raspala.

Dakle, u autoritarnom režimu, unatoč mogućnosti drugačijeg izbora, većina ljudi bira jakog vođu, diktatora. Time bira i sve loše posljedice. To je paradoks početničke demokracije. Teorijski gledano, i totalitaran režim je također autoritaran. Ako vođa i nije popularan, on stvara potrebu kod ljudi za jakom, zaštitničkom figurom vođe. To je ovisnost, vjeruje se da će vođa ili vlast riješiti sve probleme. Tako se priprema teren za idućeg diktatora u uvjetima višestranačke demokracije.

Tu postoje varijacije. Barem u Sloveniji, Češkoj, Mađarskoj autoritarne tendencije su manje izražene nego u drugim zemljama Istoka. Tamošnje autoritarne elite, kao i u prošlom režimu, igraju na kartu neuspjeha privrednih reformi. Put iz jednog sustava moći u drugi teško je prohodan. Mnogi bi ljudi radije iselili na Zapad zbog posla i sigurnosti, nego čekali ne znam koju fazu reforme. Ali, Zapad se zatvorio. On ima svoje nezaposlene. Tamo raste ksenofobija. Uopće, sustav moći se otvara kada treba uzeti nešto korisno izvana. Inače ostaje zatvoren.

Gdje smo sad mi u Hrvatskoj?

Nemam dojam da Hrvatska ima strategiju preraspodjele moći i razvoja. U ovakvim uvjetima privatizacija i restrukturiranje privrede dovest će do još većeg lova u mutnom. U politici mogu još ojačati autoritarne pa i totalitarne tendencije. Naprimjer, nedavno iznesen prijelog, doduše u novinama, da se zabrane štrajkovi, nije neka eskapada. Takvo shvaćanje proizlazi iz osornog ponašanja vlasti prema školskim sindikatima u štrajku.

Ipak je teško zamisliti da bi se nakon Tuđmana mogao nametnuti neki novi desni vođa koji bi uveo čvrstu ruku. Takve tendencije će vjerojatno samo pojačati nesigurnost i ugroziti krhki mir, otvoriti bjesomučnu borbu za vlast; možda i utrku za naklonost vojske, kako bi se inicirao vojni puč, slično situaciji pred raspadom Jugoslavije. Mislim da bi to bilo kobno i za našu vojsku i za Hrvatsku u cjelini. Pitanje je da li naš politički vrh i sam predsjednik uopće razmišljaju o onome o čemu je bilo zabranjeno govoriti u drugoj Jugoslaviji, naime "što poslije Tita?" Sadašnja situacija zahtijeva jasan ogovor na analogno pitanje. I, naravno, veoma kvalificirane ljude. Dakle, promjene u eliti.

Wright Mils je jednom prilikom napisao da se najvažnije odluke za budućnost američkoga društva donose na golf-terenu predsjednika Eisenhowera. Imamo li mi uopće ekonomsku elitu? Koliko je ona utjecajna i moćna?

Mi imamo sloj novih bogataša plus direktore starih državnih poduzeća. Svi su oni izravno ovisni o državi. Oni nju itekako trebaju u predstojećim operacijama. Svaka čast pojedincima, ali većina tih ljudi dolazi do bogatstva na sumnjiv način. Oni su utjecajni i moćni u svom krugu, a u društvu preko svojih političkih patrona. U jednom intervjuu vlasnik prve privatne banke se tuži na niski ugled poduzetnika. Ljudi vide što se radi i kako se dolazi do bogatstva. Ali se ne usuđuju pogledati istini u oči, tko stoji iza njih. Jer ti koji štite nove bogataše skreću pažnju na sasvim druge stvari, poput mađioničara. Govore o ugroženoj Hrvatskoj, o zavjeri, o srpskoj aveti. To zavodi ljude. Tako će im ogaditi i kapitalizam. Ne zbog toga što hoće uspostaviti pravedniji poredak, nego autokratski. Modernu ekonomsku elitu, tehnokraciju, prepoznat ćete po načinu izražavanja. Ona ima svoj specifičan profesionalni jezik. Ona je školovana. Nema potrebu da stalno ističe svoju političku ili nacionalnu opredijeljenost. Takvih ljudi imamo i u Vladi i u Komori, bar se trude da govore moderno. Ali, zasad je to samo fasada za "kramarsku elitu". Stručnjaci imaju sličan položaj kao u prošlom režimu. To je paravan iz kojeg stoje druge snage. Oni rade po političkom nalogu. Vidite samo koliko je ministara u Vladi smijenjeno od uspostave naše države. Suci bježe iz sudova. Najbolji stručnjaci odlaze na Zapad.

Mora li formiranje ekonomske elite nužno za sobom vući i proces liberalizacije društva?

Ne mora. Iako liberalizacija nužno ne znači i demokraciju. Slobodna konkurencija bez adekvatnog radnog zakonodavstva, socijalnog zakonodavstva, kulturne i obrazovne politike - to je čisti darvinizam. Neki teoretičari smatraju da je liberalizam više aristokratska ideologija, tj. meritokratska. Nikome ne davati povlastice ili sigurnost ako to ne zasluži u izravnom nadmetanju sa svojim sposobnostima. To da većina ljudi, koji nužno ispadaju iz utakmice, ima u osnovi ista prava kao i najuspješniji - još više da suodlučuju - ustvari je ideja radikala, ljevice. Drugim riječima, za istinsku demokraciju potrebna je ravnoteža moći između radnozavisnog stanovništva i privatnih vlasnika, odnosno ekonomske elite, uz posredovanje države. Kod nas se sada vodi kampanja protiv sindikata i radničkih prava, kao komunističke subverzije. Tu se očituje jaki interes špekulantske elite. Čini se da ni MMF, po običaju, nije zainteresiran za probleme zavisnog stanovništva. Tu voda ide na mlin snagama autoritarne desnice.

Liberalizam na samom Zapadu je druga priča. To je strategija moći koja nužno traži mir i poštivanje ljudskih prava, jer samo u tim uvjetima može se ostvariti privredni rast i blagostanje. Tu je spreman platiti troškove za održavanje socijalnog mira. Teško je očekivati da će takve troškove plaćati izvan Zapada. Tamo se red uspostavlja drugim metodama. Znate, ne mislim da se radi o nekoj zavjeri protiv nerazvijenih zemalja, nego naprosto o logici jednog sustava, dokle on može podnositi teret za koji smatra da ne spada u njegov djelokrug. Svijet je tako podijeljen, na nacije-države, da u njemu uzroci nemaju izravne veze - pravne, moralne - s posljedicama. To što nemate para, zaposlenja, što vas zapostavljaju, što vas napadaju - ispada da ste na koncu sami krivi. Krupne situacije u koje ste dovedeni i koje niste mogli proizvesti - one se personaliziraju. Ljude se gura u primitivnu svijest, nabija im se osjećaj krivnje. Svjetske dominantne elite vam poručuju: "sami ste si krivi". To isto nam poručuje domaća elita. Ne znam da li je vic ili istina da je naš potpredsjednik Vlade poručio jednom ubogom umirovljeniku da proda svoju nepokretnu i pokretnu imovinu, pa mu je ovaj rekao da sve što ima je pokretno zubalo i nepokretno spolovilo. To je ono što vam ostaje na koncu priče, kada živite i ostarite u takvom sustavu moći. On vas uvlači u skupu igru i na kraju vam šalje račun koji ne možete platiti. Ono što možete i smijete to je da beskrajno mrzite sve oko sebe. To je jamstvo da ćete se prije ili kasnije međusobno potući ili pokokati. Takve sukobe je relativno lako kontrolirati. Osim toga idu na ruku sustavu moći jer se on tim putem stalno reciklira.

Dojam je da "tranzicija" - što god pod tim pojmom podrazumijevali - kod nas ide prilično sporo. Zašto je tomu tako?

"Tranzicija" je eufemizam poput nekadašnjeg "privremenog rada u inozemstvu". Velika lekcija o tranziciji je Južna Amerika. Zaista sve ide sporo i neizvjesno. Veliko je pitanje kako da "klijenti", "podanici" postanu građani. Postoji poludemokratski režim. Vodi ga autoritarna državna elita koja manipulira izborima, izvrdava zakone i uopće pravila igre. Ona se najviše okomljuje na pokušaje da se organiziraju samostalna udruženja ili kolektivne akcije. Ona hoće sve kontrolirati. Sve dok ta elita ostaje jedinstvena, nema šansi za promjenama. Tu postoji jedna paralela s našom situacijom. To je onaj problem s uvođenjem elektronskog glasovanja u Saboru. Mislim da je kontrola nad glasovanjem osnovna poluga za održavanje jedinstva vladajuće stranke.

Konstatirali ste da društveni kaos pogoduje jednom broju ljudi da dođe do privilegija, položaja, novca i da "sve dok se ta navala ne završi" nema šansi za pravnu državu, jer im ona ne odgovara. Danas se, čini se i kroz "pretvorbu" i kroz slučajeve "deložacija" ta ocjena može dodatno potvrditi. Međutim, taj bi proces mogao trajati desetljećima?

To može ići unedogled. Netko mora presjeći stvar jer od Hrvatske tako neće ostati ništa. Oni koji danas lako pljačkaju imovinu Hrvatske, sutra će isto tako lako prodavati njezine teritorije. Oni imaju račune u stranim bankama, neki i strana državljanstva i kada zagusti dići će sidro. Znam da je ovo što kažem moraliziranje. Ali naprosto nema činjeničnih argumenata. Ne mogu reći da će se novi bogataši zaustaviti i racionalno postaviti stvar: sada kada smo se nagrabili, moramo uvesti pravila, proceduru, zakone koji štite naše vlasništvo i koji će važiti podjednako za sve; mi smo ionako u bitnoj prednosti na tržištu jer imamo mnogo veća sredstva.

Pitanje je, naprimjer, da li su nedavne akcije Vladine financijske policije protiv utaje poreza provedene samo da se napune proračunski fondovi ili da se konačno povuče crta između onih kojima se gledalo kroz prste i onih kojima se neće gledati kroz prste.

Naravno, drugi faktor koji može zaustaviti grabež je stalna konkurencija na domaćem terenu. I to će, po svemu sudeći, ići teško. Čuju se glasovi protiv rasprodaje Hrvatske, protiv liberalizma kao transnacionalne ideologije. Oni, doduše, dolaze iz opozicijske i izvanparlamentarne desnice, ali mogu biti jak ulog u idućim borbama između reformističkog i autoritarnog krila u HDZ-u. Da ovo što čine domaći lovatori čine stranci, već bi bilo velike bure. Zato je nacionalizam sjajna legitimacija za ovaj oblik moći.

Zanimljivo je kako se u ovim okolnostima formira slika "drugoga" - neprijatelja, ili naprosto pripadnika druge nacije ili vjere kao Stone. Ima li i u tome nečeg arhaičkog, iskonskog, što je tehničkim sredstvima samo dobilo na snazi?

Taj arhaizam postoji, ali u određenim okolnostima jenjava. Kod obrazovanijih, urbanijih ljudi, kod ljudi iz mješovitih etničkih sredina - pod uvjetom da vlada mir, da ima dovoljno posla, da je komunikacija otvorena, da sudstvo i druge ustanove normalno rade. Takve okolnosti u većem dijelu svijeta ne postoje. Pa čak i tamo gdje postoje, može se dogoditi, i događa se, da neke političke grupe hoće povećati svoju moć na račun razdvajanja i sukobljavanja ljudi prema vjerskoj i etničkoj pripadnosti. Moć je prilično autonoman faktor. Možda većina ljudi želi živjeti u miru, ali nekima vrag ne da mira. Dinamika moći je složena i duga priča. U svojoj knjizi govorim o tome, ali i o jednoj drugoj priči o moći. Nju iskazuju kulturni ljudi koje ne privlači vlast i novčano bogatstvo, od biblijskih apokaliptičara do hrvatskih pjesnika. To je mudrost koja, ustvari, od neprijatelja pravi prijatelja. Po nekima, kapitalizam je pronašao taj ključ moći u svojoj zreloj fazi. Kaže se da privredno najrazvijenije zemlje imaju više prijatelja nego neprijatelja. Ipak, to nije dovoljno da se ukloni neprijateljstvo i antagonizam, jer privredna kretanja osciliraju. Ne može se sve staviti u ovisnost s takvim konjunkturama. Dok ima posla, onda se podnosimo, kada ga nema onda se gložimo. Potreban je neki sigurniji sustav koji vezuje ljude i narode. Potrebna je jedna kultura mira i stvralaštva, o kojoj iz svoje perspektive govori i Papa. Taj potencijal leži u svakom narodu. Nadajmo se da će nacionalno u budućnosti pokazati svoje drugo lice, da ćemo se ponositi drugačijom Hrvatskom.

Veliko je pitanje kako da "klijenti", "podanici" postanu građani. Postoji poludemokratski režim. Vodi ga autoritarna državna elita koja manipulira izborima, izvrdava zakone i uopće pravila igre. Ona se najviše okomljuje na pokušaje da se organiziraju samostalna udruženja ili kolektivne akcije. Ona hoće sve kontrolirati. Sve dok ta elita ostaje jedinstvena, nema šansi za promjenama. Tu postoji jedna paralela s našom situacijom. To je onaj problem s uvođenjem elektronskog glasovanja u Saboru. Mislim da je kontrola nad glasovanjem osnovna poluga za održavanje jedinstva vladajuće stranke.

"Vruća" ideja komunitarizma

("What's Left ?", Newsweek, October 10, 1994, prevela: Jasna Perčun Rečkovac, kraćenja redakcijska)

Piše **Michael ELLIOTT**

Socijalističke i socijaldemokratske stranke Europe, deziluzionirane i prepuštene događajima, tragaju za novim idejama. Predstavlja li "komunitarizam" mogući odgovor?

Prostrano sjedište francuske Socijalističke stranke u ulici Solferino u Parizu stavljeno je na prodaju. U Tunisu, **Bettino Craxi**, jedan od najuspješnijih talijanskih socijalističkih vođa, živi u egzilu i ne usuđuje se vratiti kući bojeći se suočiti s optužbama za korupciju. U Španjolskoj, gdje socijalisti s **Felipeom Gonzalesom** na čelu vladaju od 1982., unutrašnje nesuglasice, a još i više optužbe za korupciju, ugrozile su reputaciju stranke. U Njemačkoj će Socijaldemokratska stranka najvjerojatnije izgubiti četvrte izbore za redom, usprkos činjenici da joj je protivnik umorna konzervativna vlada koja je na vlasti od 1982. Valja se upitati: nije li to kraj socijalističke linije u zapadnoj Europi? Što je preostalo od ljevice?

PRIJE PAKAO NEGO RAJ

Osamdesete su za europske socijaliste bile razdoblje kretanja k umjerenim stavovima. Mnogo prije kolapsa socijalističkih ekonomija u Istočnoj Europi, većina ljevičara na zapadnoj polovici kontinenta uočila je proturječja centralnog planiranja. Osnovna značajka "državnog upravljanja" ekonomijom su činovnici koji se igraju Boga na tržištu, i to ne baš najbolje. Goleme svote novca koje su potrošile socijalne države u Europi bile su, kao što mnogi Nijemci sada priznaju, za ekonomiju prevelik teret, dok je njihov utjecaj na socijalne uvjete, u najboljem slučaju, dvoznačan. Blokovi stambenih zgrada u mnogim europskim gradovima prije su slični betonskom paklu, nego Corbusierovom raju. Propast komunizma je najvećim dijelom dovršila proces deziluzioniranja. Postalo je nemoguće vjerovati u državu kao u jedino sredstvo uspostave jednakosti i ekonomske pravde. "Marxova ideja socijalizma, ideja da sve treba koncentrirati u ruke države, mrtva je", rekao je za *Newsweek* prošlog tjedna vođa britanske Laburističke stranke. "Ne umorna, već mrtva".

No, to ne znači konačni trijumf nesputanog kapitalizma. Čak i danas, Europljani tradicionalno skloni socijalistima tragaju za novim idejama, novim načinima unapređivanja vrijednosti naslijeđenih od fabijanizma ili populizma, pa čak i od socijalnog pokreta unutar devetnaestostoljetnog kršćanstva. Pokret nastao u Americi pod imenom "komunitarizam" počeo je privlačiti pažnju europskih socijalista. On sadrži elemente preuzete iz obje krajnosti političkog spektra. Poput ljevice se zalaže za preraspodjelu bogatstva i prihoda, ali bez mehanizma centralnog planiranja. Poput desnice, pak, veliča vrijednost obitelji i tradicije, a u tipičnom obliku sadrži i religijsku komponentu. No, komunitarizam jednako tako odbacuje individualizam svojstven ideologijama slobodnog tržišta. Može li se on ukorijeniti u europskom tlu, drugo je pitanje.

POTENCIJALI LJEVICE

U Europi politička ideja jednakosti još uvijek nailazi na dobrodošlicu. Prošlog je mjeseca koalicija s ljevicom na čelu došla na vlast u Danskoj, dok su se u Švedskoj socijaldemokrati vratili na vlast nakon što su tri godine bili u opoziciji. Usprkos tome što je na ovogodišnjim lipanjskim izborima za Europski parlament dobila samo 14,5 posto glasova, francuska Socijalistička stranka, odluči li se na kraju ipak sudjelovati na predsjedničkim izborima slijedeće godine, ima potencijalno vrlo jakog kandidata u osobi Jacquesa Delorsa.

Povrh svega, ne smije se zaboraviti Velika Britanija. Laburistička stranka, čiji su se članovi okupili ovoga tjedna u vjetrovitom Blackpoolu na svojoj godišnjoj konferenciji, prema predizbornim ispitivanjima javnog mijenja prednjači u odnosu na konzervativce više no ikada otkako se takva istraživanja provode. Četrdesetjednogodišnji Blair je postigao zapanjujuću popularnost. "Središnji dio ljevice vidi u njemu novog Mesiju", kaže **Ben Pimlott**, historičar ljevice s Londonskog sveučilišta. Osim toga, on nije zvijezda samo u Britaniji. Valdo Spini, firentinac koji ima nezahvalnu zadaću da ponovno izgradi Craxievu uzdrmanu stranku, govori o njemu s neskrivenim divljenjem; Spini čak, dijelom sasvim ozbiljno, razmišlja da promjeni ime svoje stranke u "Laburistička stranka".

NOVA POLITIKA EUROPSKE LJEVICE

Danas je Britanija preplavljena knjigama i pamfletima koje dolaze s ljevice. Blairov prethodnik **John Smith**, koji je umro od srčanog udara u svibnju, smatrao je da bi bilo kakva diskusija o lijevim idejama samo odbila birače. Njemu nasuprot, kaže Pimlott, Blair je "zainteresiraniji za ideje od bilo kojeg laburističkog vođe u posljednjih trideset godina".

Pogleda li se dobro, očito je da se pojavljuje nova politika europske ljevice. Ona je sklopila trnovit i nelagodan mir s tržišnom ekonomijom. Ali, duboko je ukorijenjeno uvjerenje da, prepusti li se sve samo tržištu, ekonomija nagrađuje bogate i kažnjava siromašne. "Segregacija koja proizlazi iz socioekonomskog statusa suprotna je samoj naravi švedskog naroda", kaže Goran Perrson, novi švedski ministar financija. To objašnjava zašto, usprkos potrebi da se javni troškovi dovedu u red, švedski socijalisti pokazuju malo volje da preurede svoju socijalnu državu. **Rudolf Scharping**, vođa njemačke Socijaldemokratske stranke, kaže da "deregulacija nije u skladu s našom kulturnom tradicijom i tradicijom socijalne države", i to u zemlji gdje se vrata trgovina treskom zatvaraju u 18 sati.

Ljevičari danas tragaju za novim načinima izražavanja vjerovanja u uzajamne obaveze među ljudima. Neki su se nadali da bi ekološki pokret mogao postati novi stijeg pod kojim bi se ljevica ponovo okupila. No rastuća recesija diljem Europe učinila je "zelenu politiku" manje važnom. Eurosocijalisti su se radije ponovo okrenuli vjerovanju u ono što Blair zove "socijalnom solidarnošću", ideji da muškarci i žene nisu samo individue, prepuštene vlastitom (ne)uspjehu, već i članovi društva koje ih poštuje i kojemu duguju odgovornost. "Socijalizam", nedavno je Delors rekao *Le Mondu*, "podrazumijeva slobodu, solidarnost i odgovornost". Među europskim socijalistima uobičajilo se smatrati da je državna intervencija glavni način pomoću kojega se može uobličiti taj princip solidarnosti. Zato "socijalna država".

KRIZA TRADICIONALNIH VRIJEDNOSTI

Kriza s kojom se suočava evropski socijalizam leži u slijedećem: upravo u trenutku kada je država izgubila svoju privlačnost, oslabile su i ostale institucije društvene kohezije. Završeno je stoljeće dugo zlatno doba tradicionalne porodice, u kojoj muž, koji radi izvan kuće, i žena, koja radi u kući, ostaju u braku dok ih smrt ne razdvoji. U europskim nacijama stopa razvoda se od 1970. (u najmanju ruku) udvostručila. Britanija i Francuska su 1990. imale približno isti postotak djece rođene izvan braka kao i SAD. Povrh toga, razvoj tehnologije je doveo do zatvaranja velikih tvornica i rudnika, gdje su načela solidarnosti imala duboke korijene. Veća mobilnost radne snage neizmjerno je otežala razvoj sollidarnosti koja bi proizlazila iz vezanosti uz pojedino mjesto (ruralna Francuska se, na primjer, danas suočava s problemom napuštanja posjeda, većim nego što je to bilo u Americi pedesetih godina ovog stoljeća). Ako država, porodica, tvornica i rodno mjesto ne mogu razviti u ljudima osjećaj društvene solidarnosti, što onda može?

Na ovom se mjestu pojavljuje **Amitai Etzioni**, kozmopolitski sociolog sa George Washington University u Washingtonu, D.C., koji tvrdi da je ključ budućnosti politika "zajednice" Njegov "komunitaristički program" naglašava da pojedinci imaju i prava i obveze. Ako Etzionijev rad smjera na nekoga posebno, onda su to "radikalni individualisti", koji "brkaju pravo da ih država ostavi na miru s nepostojećim pravom da budu slobodni od moralnih obzira spram drugih pojedinaca i zajednice". Komunitaristi se, drugim riječima, razlikuju od klasičnih liberala (koji su u Americi poznati pod zbunjujućim imenom konzervativci) time što osporavaju ideju da je vlastiti interes pojedinca dobar temelj društva. Od socijalista se pak razlikuju favoriziranjem malih društvenih jedinica: porodice, gradskih četvrti, škola, crkava i svih onih stvari zbog kojih je život u američkim predgrađima prožet (na volju vam) ili zavirivanjem u tuđe lonce i konformizmom, ili pak ugodno prijateljskom atmosferom. Ako je bilo koja ideja na europskoj ljevici danas "vruća", onda je to ova. **Tony Blair** jedva da je u stanju govoriti pet minuta, a da ne počne govoriti o potrebi ponovnog otkrivanja smisla zajednice.

Etzioni, koji s poprilično entuzijazmom govori o prihvaćanju svojih ideja u Njemačkoj, Britaniji i Skandinaviji, naslućuje da takva razmišljanja mogu najbolje uhvatiti korijenje u "sjevernim" društvima.

ČVRSTA VJERA

Možda najoštriji raskid sa starom politikom europske ljevice predstavlja Delorsov i Blairov stav o važnosti porodice i religije. Iako je Blair protestant, a Delors rimokatolik, obojica su predani kršćani. Teško se sjetiti doba kada se to moglo reći za vodeće socijaliste u Francuskoj i Britaniji. "Što sam stariji, to mi se više crkvena doktrina čini boljom", rekao je **Jacques Delors** Grantu. Blair je nešto oprezniji. "Ne volim političare koji koriste Boga kao reklamu", rekao je za Newsweek. S druge strane kaže: "U ono u što vjerujem, vjerujem vrlo čvrsto". Na pitanje da li je njegova religioznost relevantna u vremenu u kojem političke stranke traže nove vrijednosti, Blair jasno odgovara da jest. Etzioni se na neki način s time slaže. "Jasno je da nam je potrebna duhovna obnova", kaže on. "Još uvijek je dvojbeno da li ta duhovna obnova treba biti religiozne naravi. Ne možete ljudima nametati religiju". Po svoj prilici, Delorsu njegov katolicizam može samo pomoći. Iako Francuzi ne idu u crkvu, još uvijek su vezani uz neke simbole njihovog kršćanskog naslijeđa: nedavno provedene ankete su pokazale da 59 posto Francuza želi da im se djeca vjenčaju u crkvi, a netom izašli *Novi katekizam* prodan je u Francuskoj u 600 tisuća primjeraka. **Georges Montaron**, urednik lijevo orijentiranog časopisa *Kršćanski svjedok*, smatra da bi Delors mogao desnici oteti katoličke birače. "Ljudi ga ne doživljavaju kao revolucionara", zaključuje Montaron, "On ima image odgovornog čovjeka".

Ono što bi moglo biti važno jest, može li Blair svoju zbrkanu priču o zajednici pretvoriti u realnu politiku. Etzioni si može priuštiti akademski luksuz i reći da politika komunitarizma treba početi s "moralnim jezikom; to bi dovelo do promjene osobnog načina života, što bi pak onda trebalo stvoriti politiku". Političari za tako što nemaju dovoljno vremena. **Gilles Radice**, laburistički zastupnik u Parlamentu, bavio se ciljanim grupama engleskih birača za koje se - kasnije će se pokazati, pogrešno - mislilo da će na izborima 1992. glasati za laburiste. Iako je Radice kritike Blairovih nejasnoća nazvao "potpunim bljezgarijama", priznao je da ideje kao što su "zajednica" i "poštenje" moraju u svijesti birača biti povezane s konkretnom politikom.

POLITIKA JE DOSADNA

Kako bi mogla izgledati komunitaristička politika? Etzioni daje primjer. Ljudi koji dožive srčani udar imaju najbolju šansu da prežive ako im se odmah pruži kardiopulmonarna resuscitacija (CPR). Socijalisti bi mogli zahtijevati od države da kupi stotine novih ambulantnih kola, kako bi se moglo u svakom hitnom slučaju odmah intervenirati. Grad Seattle je, umjesto toga, obučio tisuće ljudi za CPR, pokrivajući svaku ulicu potencijalnim spasiteljima ljudskih života.

Do sada se još uvijek nije započelo s ozbiljnim razvijanjem politike zasnovane na osjećaju za zajednicu. Možda ni neće. Možda je, kao što Mulgan sugerira, europsko društvo postalo tako usitnjeno da svaki razgovor o "zajednici", čak i o samoj politici, predstavlja veliku gnjavažu. Na zadnjim izborima u Britaniji 45 posto birača ispod 25 godina nije glasalo. U Francuskoj, takozvanoj bof generaciji klinaca (kada ih se pita za mišljenje, slegnu ramenima, uvuku zrak u pluća i odu "bof"- s dosadom i prezirom), politika je prilično dosadna. Nijemci su zabrinuti, kaže **Keith Bullivan** sa Sveučilišta u Floridi, jer se njihovi mladi naraštaji osjećaju *null bock* - što hoće reći da se "ne daju gnjaviti" nekakvim političkim pitanjima. Možda su mladi ljudi diljem Europe neskloni bilo kojem obliku političkog sudjelovanja. Možda Europljani neće nikada biti sposobni oponašati američka predgrađa, gdje se "politika" manje tiče izbora za državnu Skupštinu, a više izbora školskog odbora ili trenera nogometnog kluba. Takav plan može izgledati trivijalnim onima koji su (kao u statutu Laburističke stranke) jednom obećali da će sredstva proizvodnje, raspodjele i razmjene postati "zajedničkim vlasništvom". No možda je to jedini način da ljevica u Zapadnoj Europi preživi.

Zagrebačka rasprava o liberalizmu i komunitarizmu

Komunitarizam izvan mitova

Piše: **Nenad Zakošek**

Zagrebački je skup bio karakterističan indeks stanja hrvatske političke i društvene teorije

Krajem listopada (od 20. do 22.) u Zagrebu je u organizaciji Fakulteta političkih znanosti i Goethe-Instituta održana rasprava o liberalizmu i komunitarizmu, u kojoj su sudjelovali njemački i hrvatski politolozi i filozofi (Jürgen Gebhardt, Günter Frankenberg, Werner Becker i Henning Ottmann s njemačke, te Davor Rodin, Ante Pažanin, Zvonko Posavec, Darko Polšek i Nenad Zakošek s hrvatske strane). Riječ je o događaju koji na nekoliko razina može pobuditi više od puko akademskog interesa: ponajprije izborom teme i njezinim odnosom prema aktualnom političkom i društvenom kontekstu, samim sadržajem priloga i rasprave na skupu, a naposljetku i kao primjer njemačko-hrvatske znanstvene suradnje u uvjetima znatno osiromašenih hrvatskih međunarodnih znanstvenih kontakata.

Aktualnost teme

Ozbiljan razgovor o liberalizmu, koji između ostaloga ima namjeru da u hrvatski intelektualni prostor uvede kategorije i probleme koji su relevantni za suvremenu političku teoriju, u današnjoj je Hrvatskoj politički (a ne samo teorijski) izazov. U desnome diskursu koji danas u Hrvatskoj prevladava - a o kojemu najbolje svjedoče različiti govori predsjednika Republike - liberalizam je prokazan kao ideologija koja je potpuno strana hrvatskoj političkoj tradiciji te je stoga i danas opasna za hrvatski puk. Za takvu tribalistički isključivu desnu poziciju liberalizam je artificijelan, zapadno-dekadentan, anacionalan, kvari nacionalno jedinstvo. Treba ga bezuvjetno odbaciti jer razara srž političke zajednice i potkopava povjerenje u nacionalne vođe.

Nasuprot takvome predominantnom intelektualnom raspoloženju, podsjećanje na nezaobilaznost liberalizma za utemeljenje suvremenih političkih poredaka ima u Hrvatskoj upravo civilizatorsko značenje. S druge strane, komunitarizam kao glavni suvremeni teorijski oponent liberalnoj političkoj teoriji u današnjoj je Hrvatskoj još egzotičnija tema. Termin, kao i s njime povezane teorije, izvorno su nastali u SAD-u (uz participaciju nekih engleskih filozofa), u Evropu su stigli tek potkraj osamdesetih i početkom devedesetih godina (primjerice, njemački politološki leksikoni iz druge polovice osamdesetih još uopće ne bilježe komunitarizam kao natuknicu). U Hrvatskoj, međutim, sam pojam kao i debata liberala i komunitaraca uglavnom još uopće nisu recipirani (koliko je meni poznato, dosadašnja se recepcija svodi na spominjanja u nekoliko časopisnih tekstova). Organizacija rasprave o komunitarizmu imala je, dakle, prije svega svrhu da informira hrvatsku intelektualnu publiku o tome značajnom pravcu političke teorije, a kroz to i da inovira kako teorijski tako i javni politički diskurs u Hrvatskoj.

Naglasci rasprave

Na ovom mjestu nije moguće, a ni potrebno, iscrpno prikazati cjelokupnu raspravu na skupu. Htio bih naprosto izdvojiti za mene najzanimljivije naglaske. U pogledu geneze komunitarističke političke teorije u SAD-u najinstruktivniji je bio prilog Jürgena Gebhardta. Polazeći od - kako je sam to označio - perspektive sociologije znanosti, Gebhardt je novi polet liberalne političke teorije (nakon objavljivanja Rawlsove *A Theory of Justice* 1971. godine) kao i pojavu komunitarističke kritike liberalizma objasnio velikom smjenom generacija unutar američke akademske zajednice. Velika imena poslijeratne američke političke teorije (koja su većim dijelom zapravo njemački emigranti) povukla su se s akademske scene, a pojavila se nova, postšezdesetosmaška generacija koja je inicirala nove rasprave. Zanimljivo je da se središnja ličnost tih rasprava, John Rawls, teorijski formirao i profilirao još pedesetih i šezdesetih godina, dakle pod utjecajem stare generacije, ali je njegova teorija liberalizma do punog značenja došla tek u novom kontekstu. Gebhardt je naglasio da je spor liberala i komunitaraca u biti spor na američkoj "intelektualnoj ljevici": dakle, u političkom smislu, rasprava između različitih liberalnih nijansi. Pravi američki konzervativci (a to su s jedne strane radikalni neoliberalni teoretičari nesputanog tržišta, a s druge strane konzervativni zagovornici američke imperijalne uloge u svjetskoj politici) manje više ignoriraju taj "ljevičarski" spor. Ta je rasprava, također, duboko ukorijenjena u američkoj političkoj tradiciji: pojmovi o kojima se diskutira - normativno utemeljenje i izvori solidarnosti političke zajednice, republikanske vrijednosti i građanske političke vrline - bili su prisutni u političkoj filozofiji od samih početaka SAD-a i uvijek iznova su obnavljani u novim debatama. Je li moguće prenijeti tu raspravu liberala i komunitaraca izvan specifičnoga američkog konteksta i ima li ona univerzalne implikacije? To je pitanje na zagrebačkom skupu ostalo sporno. Dok je Gebhardt inzistirao na tome da svaka nacionalna recepcija rasprave neminovno reflektira poseban politički kontekst (primjerice, u Njemačkoj su Rawls i komunitarci intenzivno recipirani tek nakon raspada komunizma i krize lijeve političke teorije koja je rezultirala potragom za novim teorijskim paradigmama), drugi su diskutanti upozoravali na njezino univerzalno značenje: u toj je perspektivi aktualni spor liberala i komunitaraca samo nastavak dugotrajne novovjekovne debate između lockeovskih kontraktualističkih liberala i rousseauovskih republikanaca. Drugi njemački sudionici tematizirali su ključna pitanja liberalno-komunitarističke diskusije: Becker je analizirao važnost naslijeđenih moralnih vrijednosti za funkcioniranje liberalne demokracije kao metode vladanja; Ottmann je razmotrio pojmove građanstva i građanske vrline u komunitarističkom shvaćanju demokracije, da bi ga konfrontirao s vlastitim tumačenjem patriotizma kao neophodnog resursa demokratske republike; Frankenberg je istražio implikacije komunitarističkog shvaćanja solidarnosti za kritiku i moguće preinake suvremene socijalne države.

Hrvatski su se sudionici svojim prilozima dijelom priključili analizi odnosa komunitarizma i liberalne demokracije, a djelomice su se usredotočili na probleme značajne za demokratske poretke koji nastaju u Istočnoj Evropi: pitanje aktualnosti nacionalizma i nacionalne države, problem opsega državne intervencije te procjenu budućih izgleda liberalizma u postsocijalizmu na temelju analize konkurencije liberalnih nacionalpopulističkih političkih elita.

Renesansa međunarodne znanstvene suradnje?

U stanovitom smislu, zagrebački je skup bio karakterističan indeks stanja hrvatske političke i društvene teorije (dakako, samo u mjeri u kojoj ga se može smatrati egzemplarnim jer s hrvatske je strane ipak sudjelovao samo mali segment društvenih znanstvenika i filozofa): podsjetio nas je da su nekad naše veze sa svijetom bile znatno intenzivnije i kvalitetnije (sjetimo se samo dubrovačkih seminara na IUC-u koji su okupljali svjetsku kremu filozofije i društvenih znanosti). To što o jednoj pretežno američkoj debati hrvatski znanstvenici saznaju iz rasprave s Nijemcima nedvojbeno svjedoči o današnjim hrvatskim ograničenjima (čini se gotovo nezamislivim dovesti u Zagreb jednog Johna Rawlsa, Charlesa Taylora ili Michaela Walzera!). Ipak, kvaliteta rasprava i dobra radna atmosfera zagrebačkog skupa možda ipak nagovješćuju bolja vremena za hrvatsku međunarodnu znanstvenu suradnju.

(Ne)zavisni "balkanski heroji"

Želimo li biti pošteni moramo priznati da ponekad nisu samo ratne traume i glad lomili duh ljudi, nego i način na koji su izgubili svoju nezavisnost poslujući s birokracijom stranih "humanitaraca" (Radio ZID, Sarajevo)

Prvi puta od početka rata skupilo se na jednom mjestu 120 ljudi - novinara iz svih republika bivše Jugoslavije, predstavnika evropskih NVO-a koji podržavaju nezavisne medije i drugih međunarodnih organizacija - "evropskih trezora" za financiranje nazavisnosti..

Treći okrugli stol o strategiji neovisnih medija na Balkanu, Ohrid, 5-6 studeni 1994.

Humanitarna pomoć stvara svoje vlastite žrtve. Prisiljavanje ljudi da se podvrgavaju njenim pravilima, smanjuje mogućnost ljudskog bića da bude više od jadnog gubitnika, sposobnog da improvizira vlastita rješenja, pomaže si na vlastiti način, i čak kritizira te strance koji "su tu samo da vam pomognu". Na sličan način "solidarci" mogu uništiti autonomiju i dostojanstvo svojih partnera namećući svoj način rada, svoje vrijednosti i svoje dileme ljudima koji ionako imaju više nego dovoljno problema za riješiti. "Solidarci" sa Zapada našli su u "nezavisnim medijima" svoje balkanske heroje, mada se čini da neki od njih ne mogu odoljeti perverznom užitku razvijanja zavisnosti o samima sebi. A mediji koji su već izdržali rat, represiju i druge "normalne" probleme, moraju izdržati zavisnost o modelu nezavisnosti koji je stvoren. I kojega nisu stvorili oni, nego nevladine organizacije iz bogatog svijeta da bi zadovoljile svoje vlade i građane, ne bi li podržali svoje miljenike.

Evropska komisija sačuvala je nekoliko miliona ECU-a za podršku nezavisnim medijima i sada se NVO-i natječu za njihov udio u novcu i moći. A nezavisni mediji trebaju sad igrati igru prema uvezenim pravilima. I ako ne plešeš po melodiji novčanih čarobnjaka iz Evrope ostat ćeš i dalje samo gubitnik.

Treći okrugli stol o strategiji nezavisnih medija, koji su organizirali Koordinacioni centar Međunarodne federacije novinara (IFJ) i Međunarodna federacija novinskih izdavača (FIEJ), bio je zapravo četvrtasti stol. Organizatori su htjeli pokazati da uistinu mogu "koordinirati" ili, bolje, reprezentirati nezavisne medije i da za to trebaju gomilu novca. Sve što su trebali od konferencije bila je rezolucija kojom se vapi za pomoć i priznaje Koordinacioni centar za legitimnog posrednika. Na žalost, bilo je nekih neslaganja između članova različitih NVO-a, tako da se sama Rezolucija gotovo zagubila u diskusiji koju praktično nitko od nezavisnih nije mogao razumjeti. Sami nezavisni su se trudili dokazati da je svaki od njih naj-nezavisniji, naj-profesionalniji i najveća žrtva okolnosti u kojima radi. Priredili su horor-predstavu opisujući svoju situaciju, a NVO-i su to popratili s razumijevanjem, ne ulazeći u detalje poput: kako pravedno odlučiti tko treba dobiti pomoć i kako, a tko ne. "Thank you very much indeed", bio je standardni zaključak predsjedavajućega Aidana Whitea (IFJ).

Naravno da je nemoguće postići konsenzus o novcu, čak kad bi se radilo i o 100 milijuna ECU-a. Kad je novac u pitanju, posljedica je beskompromisna utrka između nezavisnih medija, koja može uništiti minimum solidarnosti među konkurentima, osobito unutar jednog istoga područja (Hrvatska, Sarajevo, Makedonija...). Za ljude koji ne mogu čitati novine, praktično je nemoguće suditi o profesionalizmu ili političkoj korektnosti svojih klijenata. Ponekad je moguće mjeriti uspjeh (prodavanost, poznatost u Evropi, sposobnost da se preživi u teškim okolnostima), ali je nemoguće suditi o ustupcima koje nezavisni moraju učiniti, bilo političkim, bilo ekonomskim moćnicima. Tako, na kraju, dobijanje pomoći najviše ovisi o sposobnosti nezavisnih medija da se predstave na pravi način (govorite li engleski, znate li upotrijebiti prave riječi u svojoj aplikaciji), da imaju prave kontakte (jeste li ručali sa ..., jeste li bili na konferenciji u ...) i da su strateški važni (TV je važnija od novina, Beograd od Sandžaka ...). To nije istina samo za ex-Yu medije, nego i za različite NVO-e koji se bave prikupljanjem novca iz Evrope. Koji NVO kontrolira "budžetske kanale", tko je "naj-reprezentativniji" (ima najviše "klijenata").

Pravi posao napravljen je u holu i oko bara. Kao i obično. Pozitivna strana ovakvih konferencija je mogućnost susreta kolega iz različitih "područja" i unapređenja komunikacije između medija koji imaju štogod zajedničko.

Možda bi slijedeći okrugli stol trebao biti u oblику zvijezde ili na brodu, nema veze. No, nadamo se da mi kao nezavisni ili alternativni ili ne-profitni mediji možemo razgovarati o tome kako što prije postati nezavisni od vlastite zavisnosti o evropskim analfabetima koji se prave da znaju kako koordinirati medije u ovim krajevima. Bolje je ovisiti o čitateljima, slušateljima i gledateljima nego o nedemokratskim, neprofesionalnim posrednicima između evropske političke ispravnosti i preživljavajućeg barbarizma.

Jo van der Spek

BIOLOŠKI UZGOJ HRANE

Piše: **Zoran Oštrić**

Umjesto primjene mehaničkih zakonitosti uz razaranje onoga što se u njih ne uklapa, treba formirati cjeloviti samoregulativni agro-ekološki sustav koji se temelji na životu tla. Razumijevajući ekološke zakonitosti, elementi prirodnih eko-sustava kombiniraju se i dovode u novi sklad, novu ravnotežu. Važno je dakle da "prirodna ravnoteža" nije predmet mističkog obožavanja, nego znanstvenog istraživanja.

Prije dvadeset i dvije godine tiskana je u Rijeci, kao privatno izdanje prevodioca **dr Pavla Kriškovića**, knjiga francuskog autora **Claude Auberta** *"Biološka agrikultura - za zdravlje i napredak čovjeka"*. Na tu je knjigu i na to doba podsjetio jedan od sudionika okruglog stola *"Vrijednost organsko-biološkog uzgoja hrane za Hrvatsku"*, održane krajem listopada u Zagrebu. Po njegovim riječima, knjiga je tada bila anatemizirana kao "buržuaska izmišljotina". U to je doba neograničeno povjerenje u sposobnost znanosti, tehnologije i industrije da riješi sve razvojne probleme bilo neupitni temelj socijalističke ideologije. Doduše, sve do početka sedamdesetih godina ni u kapitalizmu nije bilo mnogo drugačije. Postepeno stvari su se počele mijenjati. Problemi na koje su upozoravali malobrojni naivni zanesenjaci postale su predmet razmišljanja i diskusija i na najvišem nivou.

Iste godine kada je jedan od tih zanesenjaka, dr. Krišković, uz mrštenje političara i podsmijeh kolega izdao spomenutu knjigu, slavni *Rimski klub* izdao je svoj prvi i najslavniji izvještaj: *"Granice rasta"*. Iste godine u Stockholmu je održana prva konferencija UNa o okolišu. Iste godine je u SAD zabranjena upotreba DDT-a, deset godina nakon što je na probleme pri njegovoj upotrebi ukazala **Rachel Carson** u slavnoj knjizi *"Nijemo proljeće"*.

Umjetna gnojiva i slučaj DDT

Bio je to prvi uspjeh onih koji su ukazivali da vladajući pristup u poljoprivredi može dovesti do ozbiljnih problema. Zašto je zapravo zabranjen DDT (di-klor difenil tri-kloretan)? Počevši od 1940. godine, ovaj moćni insekticid efikasno je uništavao štetnike i time naglo povećavao prinose. Njegova upotreba je istovremeno gotovo iskorijenila neke bolesti koje prenose insekti, poput malarije, pjegavog tifusa i žute groznice.

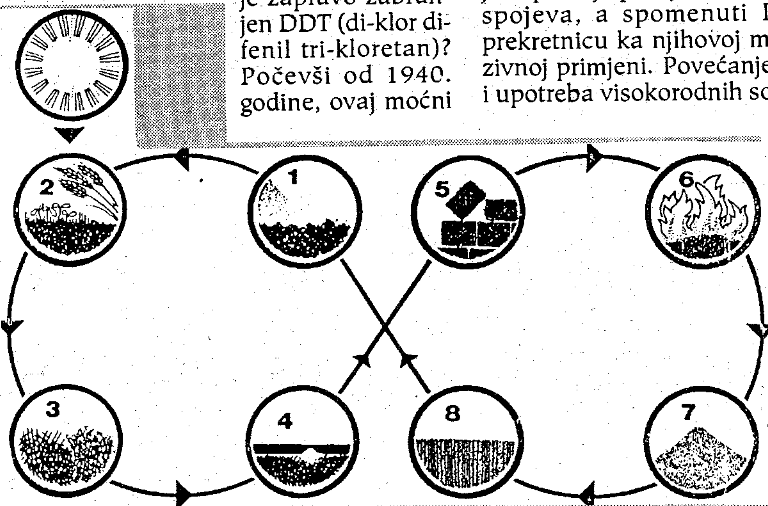
Međutim, postepeno je uočen tipični ekološki problem koji donosi nepromišljeno korištenje proizvoda kemijske industrije: DDT se teško raspada, stalnim unosom novih količina akumulira se u živim organizmima i prenosi kroz prehrambene lance sve do čovjeka izazivajući razna oboljenja. Vremenom njegov učinak opada, jer se prirodnim odabirom razvijaju varijeteti insekata znatno otporniji na njegovo djelovanje.

DDT je, doduše, zamijenjen drugim insekticidima koji nemaju tako negativno djelovanje. Međutim "alternativci" koji promiču organsko-biološke metode tvrde da ovakvi poremećaji nisu slučajne posljedice grešaka u detaljima, nego izraz temeljne promašenosti vladajućeg pristupa.

O čemu je riječ? Industrijalizacija poljoprivrede započinje sredinom 19. stoljeća u Velikoj Britaniji, masovnom proizvodnjom i upotrebom mineralnih gnojiva. Njihovo korištenje temelji se na otkriću **Justusa Liebiga** da se hranjivi elementi potrebni biljci za rast mogu vratiti tlu i u obliku anorganskih soli, a ne samo u organskom obliku. Kemijska industrija razvila je jeftine metode masovne proizvodnje potrebnih tvari. Pokazalo se, međutim, da je biljka othranjena mineralnim gnojivima znatno neotpornija na razne bolesti i nametnike nego u prirodnom stanju. Kemijska industrija ponudila je odgovor u obliku pesticida. Krajem 19. stoljeća počinje primjena sintetskih organskih spojeva, a spomenuti DDT značio je prekretnicu ka njihovoj masovnoj i intenzivnoj primjeni. Povećanje prinosa donosi i upotreba visokorodnih sorti proizvedenih umjetnom selekcijom (primjerice *Ajdared* i *Zlatni delišes* kod jabuka).

Mineralna gnojiva, pesticidi, selekcija sorti i poljoprivredni strojevi preobrazili su poljoprivredu. Zahvaljujući "zelenoj revoluciji" svijet danas ima viškove hrane - umiranje od gladi već je duže vrijeme problem raspodjele, a ne proizvodnje.

Probleme, koji su se ubrzo počeli iskazivati, objašnjava u svojoj knjizi *"Bioagrikultura u praksi"* dr Krišković objašnjava: "Dodavanjem umjetnih gnojiva remeti se mikrobiološka ravnoteža u tlu, a time se ujedno vrši negativna selekcija koja redovito sprječava rad korisnih mikroorganizama na račun patogenih. (...) Kako bi se takvo umnožavanje spriječilo, poduzimaju se razne mjere, i to uvijek novim i sve težim otrovima, kojima se želi spriječiti razvoj patogenih mokroorganizama. Time se stvara začarani krug iz kojeg je vrlo teško pronaći izlaz."

Jedna od metoda biološke poljoprivrede je i kompostiranje. Shema prikazuje jedan takav ciklus
1.gnojenje biljaka pripremljenim pepelom i prirodnim dušičnim prinosom
2.Uzgoj prehrambenih i drugih kultura
3.Urod i žetva
4.Sušenje i tlačenje slame i trave - dobivanje visokovrijednog goriva
5.Isporuka i uskladištavanje istog kod potrošača
6.Iskorištavanje akumulirane energije
7.Naslage pepela kao nusprodukt pri gorenju
8.Skupljanje i obogaćivanje pepela prirodnim mineralnim gnojivom

> ***Masovnim korištenjem mineralnih gnojiva se uništava život u tlu te ono postaje znatno podložnije eroziji. Tako se sve više narušava prirodni krug materije i energije te stvara spirala koja se sve opasnije udaljava od prirodne stabilne ravnoteže i zahtijeva sve više rada i energije da bi se održala nova, umjetna, nestabilna ravnoteža. Tako umjesto žuđene nezavisnosti od prirode, na skriveni način postajemo od nje sve zavisniji***

Narušena prirodna ravnoteža

Mineralna gnojiva hrane biljku, a tako proizvedena biljka hrani stoku i čovjeka. Međutim, na taj način proizvedena hrana osiromašena je u odnosu na prirodnu i zato se "obogaćuje" raznim aditivima. Ona narušavaju prirodnu ravnotežu organizma i čini ga znatno podložnijim raznim bolestima (osobito rak i druge degenerativne bolesti!). Zato se masovno koriste antibiotici (naročito u uzgoju stoke), što vodi daljem remećenju prirodne ravnoteže. Zatim, visokorodne sorte valjano uspijevaju samo na tlu specifičnog sastava, koji se postiže masovnim korištenjem mineralnih gnojiva. Time se uništava život u tlu i ono postaje znatno podložnije eroziji. Tako se sve više narušava prirodni krug materije, energije i informacije i stvara spomenuti "začarani krug" - zapravo, spirala koja se sve opasnije udaljava od stabilne prirodne ravnoteže i zahtijeva sve više rada i energije da bi se održala nova, umjetna, nestabilna ravnoteža. Tako umjesto žuđene nezavisnosti od prirode, na skriveni način postajemo od nje sve zavisniji. U SAD primjerice, za proizvodnju jednog džula u hrani potroši se šest puta više energije u mineralnim gnojivima, fosilnim gorivima itd. Pristaše bioloških metoda smatraju da je riječ o temeljnoj zabludi u pristupu, o promašenosti "mehanicističke" filozofije koja je preuzeta iz industrije. **Zlata Nanić**, suvlasnik imanja za biološko-organski uzgoj hrane *Zrno* i novootvorene prodavaonice *Rosa* ovako izlaže alternativni pristup: "Organskim načinom uzgoja dobiva se hrana koja sadrži vitalnu energiju biljke. (...) Biljka se hrani prirodnim putem uz pomoć mikroorganizama iz tla i na taj način stiče prirodnu otpornost koju kasnije kroz hranu prenosi na naše tijelo i podržava naš imunološki sustav."

Naravno, alternativa ne bi bila vrijedna pažnje kada bi se temeljila samo na nostalgičnom vraćanju u pred-industrijsku i predurbanu prošlost. Ona znanstvenim metodama proučava zakone prirode. Temeljna je razlika u filozofiji tog pristupa, koji se uklapa u ono što **Fritjof Capra** naziva "zaokretanjem struje" od kartezijansko-njutnovske misli ka sistematskom poimanju. Krišković piše: "Umjesto da se borimo protiv prirode, treba u prvom redu proučiti njezine zakone, a zatim primijeniti one metode koje su u skladu s njom; prema tome surađivati s prirodom, a ne boriti se protiv nje." Capra ovo naziva judo-principom i poziva se na taoističku filozofiju.

Kompostiranje - izlaz iz začaranog kruga ?!

Kao što je korištenje mineralnih gnojiva temelj industrijalizirane poljoprivrede, tako je i korištenje prirodnih gnojiva u obliku komposta temelj biološkog uzgoja. Dr **Krsto Benčević** izrazio je biološki pristup sintagmom "Hraniti tlo, a ne biljku!". Umjesto primjene mehaničkih zakonitosti uz razaranje onoga što se u njih ne uklapa, treba formirati cjeloviti samoregulativni agro-ekološki sustav koji se temelji na životu tla. Razumijevajući ekološke zakonitosti, elementi prirodnih eko-sustava kombiniraju se i dovode u novi sklad, novu ravnotežu. Važno je dakle da "prirodna ravnoteža" nije predmet mističkog obožavanja, nego znanstvenog istraživanja.

Nasuprot oduševljenju entuzijasta, treba priznati da su ova istraživanja tek na početku. Da bi se potencijali novog pristupa istražili i razvili, bilo bi potrebno presmjeriti dominantni smjer postojećih agronomskih istraživanja. Primjerice, do sada su se selekcijom uzgajale visokorodne sorte, a zatim se istraživalo kako da se tlo prilagodi za maksimalni prinos te sorte. Alternativni pristup istražuje svojstva tla na različitim mjestima (i, osobito, promjene svojstava iz sezone u sezonu, zavisno o korištenju) te traži koje su sorte za to tlo optimalne. Na taj način umjesto unificirane masovne proizvodnje dobivamo raznolikost i fleksibilnost uzgoja, koji se može skladno uklapiti u cjelinu biosfere. Zatim, treba istraživati različite biološke metode zaštite, a razvijaju se i strojevi za "integralnu obradu" tla prilagođenu biološkom uzgoju.

Zašto Hrvatska ne podupire biološku poljoprivredu?

Postojeći agro-industrijski kompleks, međutim, ima veliku inerciju i financira istraživanja koja su u skladu sa principima na kojima se i sam temelji; on neće financirati svoje uništenje. Ipak, novi se pristup postepeno probija, sve više potrošača traži ono što se popularno zove "zdrava hrana" i spremni su je skupo platiti, a što je glavna snaga koja može iznuditi krupnije promjene u tržišnoj privredi.

U Hrvatskoj, taj pristup promoviraju prvenstveno *BIOS -Savez za organsko-biološko gospodarstvo* i *Društvo za unapređivanje kvalitete života*. Nažalost, Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva do danas nije pokazalo čak ni minimalni interes. Predsjednik BIOS-a dr **Jan Čižek** žali se da su tokom posljednje dvije godine u Ministarstvu bili previše lijeni da bi poslali jedno ljubazno pisamce Komisiji Evropske Unije, a da bi Hrvatska bila unesena u spisak zemalja koje su priznati proizvođači biološki uzgojene hrane. No, u zemlji u kojoj parlament treba četiri godine za donošenje *Zakona o zaštiti okoliša*, niti to ne čudi.

Imperija udara prva

Sve češći odgovor na zelene inicijative u Sjedinjenim Državama jest nasilje i primjena zakona jačega.

"Ako ne možete urazumiti eko-luđake, onda ih svakako možete zaplašiti", izjavljuje samozadovoljno **Rick Sieman**, vođa *Sahara Cluba*, najveće kalifornijske anti-okoliš grupe, koja je izdala bilten sa imenima aktivista u borbi za zaštitu okoliša, njihovim adresama i drugim korisnim podacima. Lista započinje prijedlogom "Sada znate tko su i gdje su. Učinite pravu stvar i neka vam savjest bude vodič". Da se ne radi o još jednom pokušaju samoreklame, već o vrlo savjesnim i opasnim ljudima osjetili su već mnogi. Nasilje upereno protiv zelenih aktivista u posljednjih se šest godina u Sjedinjenim Državama udeseterostručilo. Većina napada još uvijek se odvija u ruralnim i nerazvijenim područjima, a koriste se svi već prokušani metodi: fizičko zlostavljanje, paljenje kuća, trovanje kućnih ljubimaca, silovanje...

Pokret "pametna upotreba", ili "vlasnička prava" kako sebe često nazivaju aktivisti "Sahara Cluba", ali i drugih srodnih organizacija, podupiru neograničenu sječu šuma i neomeđeni "razvoj", a cilj im je i ukidanje zakonske legislative na području zaštite okoliša. Članstvo je više nego šaroliko, i podsjeća na gledalište u Muppet showu, mnogo više nego na ozbiljnu organizaciju. Tu se nalaze nezaposleni drvosječe, ostarjeli Hell's Angels, provincijski činovnici, ali i bogati industrijalci. Pokret je iznimno imućan, iako izvori tog blagostanja nisu do kraja jasni. Njihov moto je, prema riječima jednog od vođa, "sveti rat protiv nevjernika koji obožavaju drveće a žrtvuju ljude". Osim nisko plaćenih radnika indoktriniranih strahom da će ih borba "zelenih" ostaviti bez posla, u anti-okolišnim organizacijama masovno se pojavljuje i nova, privilegirana, kasta - "kauboji" i plaćeni ubojice, zapravo profesionalni agenti za sigurnost i specijalisti za terorističke akcije. To su isti ljudi koji su svojedobno palili afro-američke crkve, a danas rade za prljavu industriju. Bussines privatnih osiguravajućih kompanija je jedno od najbrže razvijajućih područja gospodarstva u SAD u posljednje vrijeme, a istovremeno je i jedno od zakonski najslabije reguliranih. Broj privatnih agenata je danas dvostruko veći od broja uniformiranih policajaca. Posao je dobro plaćen, jer velike kompanije ne prezaju ni od čega pri zaštiti svog profita. Primjerice, *North Slope Pipeline Company*, platila je preko dva miliona dolara privatnoj agenciji *Wackenhut*, da istražuje, ali i da poduzima terorističke akcije protiv različitih udruženja, novinara, stručnjaka, i svih ostalih koji su iznosili dokaze o katastrofi Exxon Valdeza, a čiji je vlasnik spomenuta kompanija. *Wackenhut* je proširio svoja "istraživanja" i na sve zaposlene u tvrtki *Alyaska* koja je napravila izvještaj o katatastrofi, te na veći broj državnih službenika, kao i na samog kongresmana Georga Millera, koji je ispitivao cijeli slučaj. Uprkos učestalim napadima, prijetnjama i propagandi, američki zeleni se ne predaju. U lipnju 1993, tridesetak žrtava napada anti-okoliš udruženja sakupilo se u New Marketu na kongresu gdje su dogovorili nove metode borbe i zaštite. Između ostalih zaključaka osnovana je i "Narodna mreža" - kompjutorska baza podataka o nasilju nad zelenima.

Javna riječ i edukacija osnovno su oružje zelenih. Njima nasuprot je prikrivena državna politika, novac i oružje, pohlepa. U svijetu kakav jest, prepunom sebičnosti, korupcije i "napredka", borba izgleda neravnopravna. Pa ipak sukobi se pretvaraju u globalni rat, koij će se ubrzo zakucati i na naše granice. Pripremimo se.

Velimir Rodić

SABOR NAPRASNO POZELENIO

Zakon, Uprava etc.

Piše: **Igor Marković**

Opća praksa u domeni zaštite okoliša do sada je bila marginalizirana i uglavnom se povodila za sitnoekonomskim interesima. Nema razloga za vjeru da će se s novim, tako mukotrpno donesenim, Zakonom išta promijeniti.

Nakon što smo već izgubili svaku nadu, čudo se ipak dogodilo! Hrvatski je Sabor donio Zakon o zaštiti okoliša. Nakon gotovo četiri godine, što je svojevrstan rekord, donesen je jedan od najvažnijih zakona za gospodarski budućnost Hrvatske. Kako je to lijepo napisala u otvorenom pismu zastupnicima zagrebačka *Zelena akcija*, za donošenje takvoga zakona potrebna je "duga i kvalitetna priprema". Skrivenu ironiju lako je uočiti svakome tko jasno sagledava orijentaciju Hrvatske: čist i zdrav okoliš u okviru kojega će se naći ponajprije mjesto za turizam, ali i za druge okolišu prihvatljive djelatnosti. No našem Saboru daleko važnije je bilo raspravljati o svim mogućim i nemogućim stvarima, nego donijeti taj zakon. Rasprava o "gostoprimstvu" UNPROFOR-u, na primjer, bila je izuzetno plodna i dugotrajna, ali je svakome tko je iole pismen jasno da o takvim pitanjima ne odlučuje ni Sabor ni njegovi zastupnici - svako suprotstavljanje odlukama Stalne petorice Vijeća sigurnosti, a koji odlučuju o globalnoj politici u gotovo svim slučajevima, dovelo bi do nezamislive izoliranosti od svih svjetskih izvora financiranja. Može se izraziti neslaganje, ali njihova odluka se mora prihvatiti. Osim ukoliko ne budemo imali još jedno "historijsko ne", ovaj put "*UN-izmu*". Zakon o telekomunikacijama je, također, vrlo brzo usvojen, jer je riječ o visokoprofitabilnom poslu koji je trenutno u rukama malog broja odabranih. Uslijed sveopće zatucanosti i medijskog pranja mozgova od državno kontroliranih medija (nije valjda međunarodna politika ono što o Hrvatskoj piše Deutsche Algemeine Zeitung, zaboga) jasno je da taj zakon ima prioritet pred nekakvom zaštitom okoliša. S druge strane donošenje Zakona o zaštiti okoliša koji bi zadovoljavao svjetske kriterije, a to je zakon kakav želimo, donio bi smanjenje zarade novokomponiranoj ekonomskoj eliti koja bi morale uvelike povećati izdvajanja za zaštitu okoliša. Povećanje cijena, s obzirom na trenutnu gospodarsku situaciju bez inflacije, ne bi bilo izvedivo te bi dodatni troškovi morali ići iz džepa vlasnika. A za većina tih "menadžera" jedina predstava o kapitalizmu jest: grabi gdje stigneš.

Sam tekst zakona ima svoje pobornike i svoje kritičare, i uglavnom se postavlja pitanje je li samo donošenje Zakona, pozitivna činjenica, po onoj narodnoj *bolje išta nego ništa*, ili je pak trebalo insistirati na oštrini, ostaje da se vidi u praksi. Ukoliko se iskustva iz prakse budu dosljedno i promptno pretakala u amandmane, sve će biti u najboljem redu. Međutim, ako zakon bude sličan drugima, sa simboličnim kaznama i bez prave kontrole, onda je s njim kao i bez njega. A možda se ponove i simpatični nonsensi iz, prošlog donesenog, Zakona o lovstvu, u kome se divljači smatra, između ostalih, i dabar (*Castor Fiber*), kojega već desetljećima nema na području Hrvatske, ali za čiju reintrodukciju postoje ozbiljni planovi. Za svaki slučaj, ako netko ipak bude financirao (naravno iz inozemstva) taj projekt, dočekat ćemo to spremni.

Uprava, i to Državna

Ukoliko je suditi po raspravi o novim tijelima državne uprave, Zakon će biti samo loša maska za dalju nebrigu. Jer u raspravi oko eventualnog uspostavljanja zasebnog Ministarstva zaštite okoliša dobro se vidjelo kako se taj problem tretira. Iako je naš cijenjeni premijer naglasio da "za Vladu i državu" (narod ionako nitko ne pita, plati porez i šuti, ima tko misli za tebe) "ekologija predstavlja izuzetan interes" (vjerojatno i druge prirodne znanosti, ali što je se zaštitom okoliša?) ipak je odlučio, a vrijedni zastupnici ozakonili dizanjem ručica, da se osnuje Državna uprava umjesto zasebnog ministarstva. Saborski odbor za prostorno uređenje i zaštitu okoliša i njezin predsjednik, dr Goran Granić predložili su amandman o osnivanju tog prijeko potrebnog Ministarstva, a to su podržali redom dr Marko Ivanović u ime HSLS-a, Milan Stanojević u ime SDP-a, Elio Martinčić u ime HND-a, Dino Debeljuh u ime IDS-a itd. Ali, ministar uprave Davorin Mlakar objasnio je da se taj amandman ne prihvaća, to obrazložio velikim brojem već postojećih Ministarstava (sic!) i tu je priči kraj. Da sve bude još otužnije na istoj sjednici je prihvaćen amandman "svjetski poznatog stručnjaka" gde mr Gordane Turić (HDZ) o osnivanju Državnog zavoda za zaštitu (od koga?) obitelji, materinstva (a što je s očevima?) i mladeži, koji će prema mom najdubljem uvjerenju poslužiti jedinu uhljebljivanju ogromnog broje referenata i drugih činovničića, zna se odakle.

E, ako je to ta famozna demokracija, jebeš ju.

Razlika između Ministarstva i Državne uprave više je nego očita. Luki Bebiću, međutim nije, pa on smatra da uopće nije bitno kako se što zove, nego kolike ovlasti ima. Naravno da upravo iz naziva tijela proizlaze i njegove ovlasti. S obzirom da je zaštita okoliša u mladoj hrvatskoj demokraciji do sada bila na margini, potrebno je upravo za nju postaviti hijerarhijski što nezavisnije tijelo koje može odlučivati bez pritiska i koja nije ni pod čijim utjecajem. Iluzorno je očekivati da će, u praksi, jedan direktor Državne uprave imati makar i približna prava i ovlasti kao jedan ministar.

Bakarski memento

Opća praksa u domeni zaštite okoliša do sada se uglavnom povodila za sitnoekonomskim interesima. Primjerice, Hrvatska je jedna od zemalja sa najmanjim brojem ratificiranih međunarodnih konvencija. Jedino što smo ratificirali jest Baselska konvencija o prometu opasnog otpada, a i to isključivo iz koristi. Naime, Hrvatska ima veliku količinu otpadnog PCB-a koji je trebao biti poslan u Francusku na procesiranje, kao što to čini i većina evropskih zemalja. Ali za prijevoz takvog opasnog tereta kroz Sloveniju, Italiju, i Francusku bili su neophodni papiri koji su mogli biti izdani tek nakon ratifikacije. I eto nam ratifikacije. Za Konvencije koje se Hrvatska u Riu obvezala ratificirati ih, još se nije našao adekvatan interes, a to vrijedi i za čitav niz drugih. Sve to je tim gore što opća orijentacija ekonomske politike ne ide u smjeru zaštite okoliša i dugo proklamirane "jadranske orijentacije", a koja je trebala biti temelj gospodarskog razvoja. Famozno zatvaranje Bakarske koksare samo je obična koincidencija. Da se ne bi zavaravali ne postoji plan kojime bi se veliki zagađivači na Jadranu, a i šire, (što je npr. s Našicecementom ili zloglasnim INA Vinilom?) zatvorili, niti plan kojime bi se radnici prekvalificirali za rad u okolišu prihvatljivijim granama gospodarstva. Koksara je bila preveliki gubitaš, a sretno se poklopilo da je istovremeno i veliki zagađivač. I to je cijela priča. Sve u svjetskom trendu *greenwashinga* imagea.

Sve u svemu mogli smo proći i lošije, ali ne mnogo. Iz saborske konfrontacije - HDZ protiv svih - može se zaključiti da se pitanje zaštite okoliša u visokim i nedodirljivim političkim sferama ipak smatra važnim za Hrvatsku, jer samo pri doista važnim pitanjima se ta konfrontacija razvija. Takve tenzije možda rezultiraju pozitivnim promjenama u budućnosti, ali *ne lipši magare do zelene trave*. Tu smo gdje smo i poželimo novom Državnom zavodu da u svoje redove dobije makar dobre stručnjake, kad već nema ovlasti, i da se ne ponove slučajevi postavljanja politički zaslužnih pojedinaca na važne položaje u državnim službama. No to je već tema nekog drugog teksta.

TEATAR &TD

Prvih 30 godina

Piše: **Božo MATIĆ**

Postanak središnjeg prostora

Kroničari kazališnih zbivanja još se uvijek nisu uspjeli složiti. Prema "Povijesti hrvatskoga kazališta" Nikole Batušića Teatar &TD otvoren je premijerom Genetova "Balkona" u Durbešićevoj režiji 10. siječnja 1966., "Repertoar hrvatskih kazališta" navodi godinu 1963. i Krležine "Balade Petrice Kerempuha", u nepotpisanom tekstu "Deset godina Teatra &TD" pohranjenom u arhivu kazališta bilježi se predstava "Kafanica, sudnica, ludnica" iz 1966. kao prva izveba redovne kazališne produkcije, neki pak premijeru "Neznanog generala" Renea de Obaldie i "Molitvu" Ferdinanda Arrabala u 1967. godini smatraju početkom... Najprikladnijim se pak čini kraj 1964. godine i izveba Bulatovićeva "Budilnika" s kojom je djelovanje tadašnje "Komorne pozornice" dobilo karakter repertoara, a budući Teatar &TD postao profesionalnim kazalištem.

"Ukoliko znamo i možemo odrediti one duhovne okvire, onu kulturnu i intelektualnu klimu koja je vladala okolicom sredine 60-ih godina, moći ćemo dosta precizno ustanoviti i to unutar kojih je mišljenih angažmana nastao Teatar &TD. Da se podsjetimo: to su godine pune aktivnosti revije **Razlog**, jakog zamaha časopisa **Praxis**, uporne borbe ljubljanskog časopisa **Perspektive**, a u zagrebačkim kazalištima to su godine školskih repertoara, naime igra se ono što odgovara potrebama školske lektire. To su i godine silaska nekad dotad jakih osobnosti s pozornice neposrednih utjecaja. Godine oko 1966. su po mom mišljenju godine jakih profilacija u književnom, književnoteorijskom, filozofskom, filozofsko-političkom, sociološkom, sociopolitičkom i političkom životu zemlje. Uzbudljiva otvrenost i opasna ozbiljnost toga vremena otvorile su, mislim i vrata Teatru &TD. **Teatar &TD**, dakle, nije nastao prvenstveno iz takozvanih kazališnih potreba. Vrijeme ga je otcijepilo od sudbine postojećih kazališnih institucija i programa i privuklo ga jednom radu kojim je sam vladao najsnažnije", zapisao je 1974. **Vjeran Zuppa**, utemeljitelj Teatra &TD i njegov dugogodišnji upravitelj.

Lišen kazališnog manifesta i objava programskih načela Teatar &TD se pojavio kao iskaz vremena što je svoje probleme odlučilo rješavati i u teatru. Slijedeći tada već iscrpljenu definiciju o "zrcalu stvarnosti" kazalište smješteno u bivši talijanski paviljon nekadašnjeg Zagrebačkog zbora prilagodilo se senzibilitetu trenutka u kojem je nastalo i upravo zbog svoje različitosti okupilo na pozornici i u gledalištu generaciju koja je željela biti drukčija. Bilo je to doba još jedne krize Hrvatskoga narodnog kazališta, odsutnosti stila u hrvatskom teatru, neprimjerene strukture organizacije kazališnih institucija, odustajanja "kartela", nedefiniranih repertoara, nedstatka informacija i sveopćeg ravnodušja što je publiku ubrzo udaljilo od teatra. Krajem 60-ih Teatar &TD osigurao je sebi svoj prostor u iznalaženju novog kazališnog iskaza bliskog suvremenim scenskim kretanjima zasigurno jednim od najzanimljivijih u 20. stoljeću. I dok se poraće već pomalo zaboravljalo, novi je društveni poredak poprimao obrise. Vodeća je filozofija bila filozofija egzistencijalizma u kojoj se naknadno iz retrospektivnog pogleda, iz obrata ili negativnih artikulacija prepoznavao zadnji misaoni heroizam ovoga stoljeća. Tih se godina otkrivao **Martin Heidegger** i fascinacija njegovom mišlju potresala je duhovnost Europe. U središtu intelektualne pažnje, Francuska je tada iznimno privlačila hrvatsku kulturu.

Teatar je, pak, bio opsjednut dramaturgijom ideja, djelima **Sartrea** i **Camusa**, tezama domišljanim u kritičkom relativizmu koji neće uspostavljati nove vrijednosne kategorije, ali će se naprezati da im otvori prostor. U tom se prostoru ubrzo zametnuo teatar apsurda sklon prepoznavanju negativnih impulsa iz svijeta koji je sam sebi zaprijetio katastrofom. Nova je tjeskoba obuzela svjetsku stvarnost i na pozornici su se uskoro pojavile drame **Samuela Backetta, Eugenea Ionesca, Arthura Adamova, Harolda Pintera, Jeana Geneta.**

"Naglašavajući nemir, tu egzistencijalnu tjeskobu &TD je postao mjesto stanovite oporbe, oporbe ružičastom finalizmu koji nas je želio uvjeriti da se čovjek ispunja jedino u povijesti i da je dovoljno stvari programirati prema tom povijesnom rasporedu kako bismo živjeli u najboljem od svih svjetova. Pa ako smo u našim razgovorima bili skloni, kao determinativ prvoga &TD-a, upotrijebiti upravo termin teatra povijesti, onda je to bilo htijenje da se podsvjesnost potvrđuje njezinim stalnim kritičkim pobijanjem kroz egzistencijalni izazov. Postoje trenuci kada je pogled na ponor i beznađe plodniji od aktualnog optimizma, a mi smo u to vjerovali htijući slijediti pogled umirućih kraljeva", bilježi **Petar Selem** prisjećajući se početaka.

Okupljajući studente, filozofe, književnike, slikare i glazbenike Teatar &TD je uskoro postao središnji prostor u gradskim rasporedima u kojem su glumci, redatelji i gledatelji istraživali opsesivne motive literature i vremena. Prestižno zagrebačko kazalište odredilo je svoju funkciju i upravo repertoarnim odabirom poručilo kako ne želimo biti na kraju Europe. Na pozornici Teatra &TD krajem 60-ih, 70-ih i početkom 80-ih godina propitivala su se recentna dramska djela kao i suvremeni teatarski pokreti. Teatar &TD intenzivno je proživio vrijeme avangardnog kazališta kada se na pozornici sve činilo mogućim i umiruće u doba post-stilova.

Lišen kazališnog manifesta i objava programskih načela Teatar &TD se pojavio kao iskaz vremena što je svoje probleme odlučilo rješavati i u teatru. Slijedeći tada već iscrpljenu definiciju o "zrcalu stvarnosti" kazalište smješteno u bivši talijanski paviljon nekadašnjeg Zagrebačkog zbora prilagodilo se senzibilitetu trenutka u kojem je nastalo i upravo zbog svoje različitosti okupilo na pozornici i u gledalištu generaciju koja je željela biti drukčija

Od provokativnog Genetova "Balkona", Ionescove tragične farse "Kralj umire" iz sezone 1967/68., Camusova "Caligule", kultne predstave "Stilske vježbe" koja se od listopada 1968. nalazi na repertoaru, Claudelove "Razdiobe podneva", Handkeova neprilagođenog "Kaspara", Grassove političke drame "Plebejci uvježbavaju ustanak", Stoppardova "Hamleta" (koji je proputovao cijeli svijet), "Travestija" i "Rosencranz i Guildenstern su mrtvi", Šoljanove "Dioklecijanove palače" i "Romance o tri ljubavi", "Pozdrava" Ivice Boban, "Mirisa, zlata i tamjana" Slobodanova Novaka, trijumfalnog uspjeha Brešanova "Hamleta u Mrduši Donjoj" u godini 1971., Ivšićeva "Gordogana" sve do Murellove "Sare ili vriska languste", "Opasnih veza", Gavranove "Ljubavi Georgea Washingtona", "Tita Andronika", Nolina "Noćnog leta", Vidićevih "Putnika", Bryerove postmoderne izvedbe "Budi se lijepa" i Paljetkova "Poslije Hamleta" svaka je predstava postavljala nove probleme i na svoj specifičan način obračunavala sa svijetom.

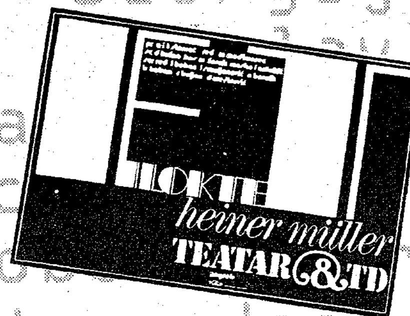
Tijekom proteklih trideset godina ravnatelji toga kazališta **Vjeran Zuppa, Slobodan Šembera, Miro Gavran** i **Mani Gotovac** svako sa svojim odabirom i poetikom smjelo su tragali za estetskim i institucionalnim modelom koji bi &TD učinio drukčijim i ovoj sredini najzanimljivijim. "Moderna organizacija kazališta sve se jače otvara kao presudno pitanje daljnje sudbine samog teatra. Ukoliko, naime, kazališta ne budu usmjeravana, financirana i administrativno-tehnički ustrojena tako da sama pozornica postane glumcu i redatelju pitanje što će s teatrom biti, a ne samo pitanje što će se u njoj igrati, a što režirati, razgovor o nekom novom teatru postat će svršen. Ne može se reći da su glumci umorni, niti u Teatru &TD, niti u bilo kojem drugom teatru, nego se prije svega može reći da se nije umorila birokracija... Kriza teatra u Zagrebu u prošlom desetljeću nastala je zbog odnosa prema teatarskoj literaturi: mislilo se da je sve u glumi i režiji, da glumci mogu nadigrati mane teksta, a pokazalo se da to nije točno. Mi smo pošli sa sasvim druge pozicije i uspjeli smo. Otvorenost Teatra &TD bila je otvorenost vremena koje se još nije bilo definiralo. Teatar &TD nije pripadao gotovo ni po čemu zagrebačkom kazališnom životu, s njim je nastajala naša kultura", pisao je Zuppa prije dvadeset godina.

Šezdesete su u &TD-u bile posvećene smjelim scenskim istraživanjima egzistencijalističke literature prepadnute kaotičnim svijetom u najavi katastrofe, sedamdesete su u zadnjim odjecima teatra apsurda propitivale našu prilično neuljepšanu stvarnost Brešanovim "Hamletom u Mrduši Donjoj" na početku i Stoppardovim "Travestijama" na kraju, osamdesete su protekle u znaku suvremene hrvatske drame i stišanih tonova postavangardnog teatra, dok su 90-te ponudile neku novu smjelost izvedenu iz ravnodušnog vremena i spoznaje da se doista više nema što izgubiti.

Festival "Poslije Hamleta &TD" održan prije nekoliko dana u Teatru &TD prikazao je različite pokušaje da se prepozna senzibilitet gledatelja koji posljednjih godina iznova popunjavaju do posljednjeg mjesta u gledalištima ovog popularnog kazališta. Uprizorenje Paljetkove drame "Poslije Hamleta", Balbelova "Milovanja", "Hamletmaschine" **Heinera Müllera** ili simpatična predstava studenata Akademije dramske umjetnosti koja veoma točno ocrtava beznađe njihove i naše stvarnosti pokazala su kako su na prijelazu stoljeća svi žanrovi, stilovi, prikazi i poetike jednako vrijedni i podjednako prihvatljivi. U tom šarmantnom teatarskom vašarom otkrivale su se poruke i značenja nedefiniranog doba koje se ni u teatru ne može pronaći.

Teatar &TD tako iznova postaje mjesto ne samo scenskog istraživanja. Što se kazališnoga života u Zagrebu tiče, prilike su slične onima iz vremena kada je u Savskoj ulici nastajalo novo kazalište. No, imamo li mi danas te smjelosti?

Nešto je trulo u državi Danskoj: hamletovština među nama

Duhovi više ne postoje

Pet hrvatskih Hamleta: glumište koje je poseglo za Hamletom moralo je imati unutrašnji osjećaj kako Hamletova kolebljivost i rezignacija, duboko dodiruje i našu zbilju za koju moramo tražiti da "onaj koji dolazi poslije" riješi naše "biti ili ne biti"

Kada je 1953. godine na dubrovačkom Lovrijencu uprizoren "Hamlet", u soc-realističkom maniru, prvi redovi u publici bili su rezervirani za političku elitu s crvenim karanfilima. Uz takvu publiku, koja se našla na jednoj od tih prvih predstava (neki od njih zasigurno i na svojoj prvoj predstavi u životu), vezana je i jedna anegdota. Naime, u trenutku pojavljivanja Duha Hamletova oca na sceni, jedan od nadobudnih komunističkih funkcionara dići će se sa svog mjesta i uzviknuti "Drugovi! Svi mi danas dobro znamo kako duhovi više ne postoje!". Ova naizgled smješna upadica, ili besmislica samo pokazuje kako je ova Shakespearova drama neodvojiva od političkog konteksta. Dapače, taj i takav kontekst joj je imanentan. Predstava "Hamlet" uvijek je bila politički i društveno indikativna. "Hamlet" se ne igra tek tako, s njim se uvijek nešto hoće reći. To da se ove godine u Hrvatskoj pripremilo ili je u pripremi čak pet kazališnih predstava koje se na manje-više direktan način vežu uz Shakespeareovog "Hamleta", trebalo bi nešto značiti. Postoji li neko osebujno srodništvo u pozadini svih tih predstava?

Još **Stoppardovom** dramom 70-ih "Rosenkranz i Gildenstern su mrtvi", koja je na jedan vrlo zanimljiv način izvukla neke momente iz izvornika, ali prije svega pokušala otvoriti pozadinu problema Hamleta preko sporednih likova, po jednom vrlo zanimljivom dramaturškom ključu tematiziran je život Hamletove periferije. To je na određeni način legaliziralo brojne pristupe Hamletu. Gotovo svaka genaracija, dajući prednost nekom novom tipu analize iznova piše i daje "Hamleta".

Kada je 1973. godine **Krsto Papić** režirao **Brešanovu** dramu "Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja", služeći se postupkom ironiziranja i groteske, otkrio je u svom filmu naličje stvarnosti užasavajućeg i zatupljujućeg dogmatizma jedne provincijske sredine. Taj ključ razumijevanja zbilje neke društvene sredine kroz Hamleta čini se da je postao opće mjesto komuniciranja svakog nacionalnog teatra. To se događa i danas s ovim našim brojnim Hamletima: **Müllerova** "Hamletmaschine" u režiji **Ivice Boban**, splitski "Hamlet" u **Perkovićevoj** režiji, istom dramom u režiji **Joška Juvančića** ovogodišnju sezonu otvorio je zagrebački HNK, **Paljetak/Dolenčićeva** predstava "Poslije Hamleta", u ponovnoj pripremi je **Brešanov** "Hamlet u Mrduši Donjoj" u režiji **Mustafe Nadarevića**, a i prvi blok festivala u ITD-u, kojim se obilježava 30-godišnjica tog teatra, bio je posvećen Hamletu.

Tko je onaj koji dolazi?

"Ako se Hamlet danas igra u tolikoj množini, evidentno je da se on ponovno pojavljuje kao tema preko koje se očito nešto hoće", kaže **Vjeran Zuppa**, profesor dramturgije na zagrebačkoj Akademiji dramskih umjetnosti, objašnjavajući fenomen *hamletovštine*. "Kad malo bolje razmotrimo zbog čega baš danas Hamlet, onda za to može biti više razloga. Izaberimo dva. Jedan je navlačenje Hamleta na politički teatar, gdje se zapravo više-manje redatelji i spisatelji koncentriraju na temu "poslije Hamleta". Postoji i onaj drugi formalne prirode koju dramski tekst "Hamlet" skriva, a vezan uz postmodernu estetiku. Ne postmodernu u smislu njenih tema i sadržaja - o čemu se obično govori - već u smislu nearistotelovske dramske strukturiranosti djela, jer Hamlet cijelo vreme preispituje dramatršku strukturu sve dok ona ne realizira i jednu drugu optiku na njega. Nas u ovom trenutku zanima više politički aspekt Hamleta. I tu se fenomen Fortinbrasa pokazuje doista indikativan. Interesantno je da je nakon Titove smrti **Ljubiša Ristić** u HNK-u odmah postavio "Hamleta", s onda evidentnom tendencijom da tematizira pitanje "a što poslije Hamleta?" Tada je ta predstava izazvala dosta polemike i zamjerki. **Paljetkov** "Hamlet" govori da je za pisce, a i za teatar postalo zanimljivo upravo ono što je i **Ristiću** bilo zanimljivo u njegovoj redateljskoj koncepciji Hamleta, odnosno, "tko je Fortinbras?" Tko je onaj koji dolazi nakon Hamleta i šta sa sobom donosi? Na to pitanje pokušava odgovoriti i **Paljetak**, ali po mom mišljenju na jedan dramaturški vrlo nezgrapan način. Premda je on vrlo dobar pisac i može puno toga dobrog napisati, ali to mu nije narečito pomoglo u trenutku kada se pojavljuje kao dramski pisac. Ima nadalje jedan tekst, koji ne znam zašto se kod nas ne igra - tekst poljskog pisca **Glovatskog** "Fortinbras se napio". Tu on pokušava na jedan pomalo buffonerijski način otvoriti situaciju na Fortinbrasovom dvoru kojemu u posjet dolazi Hamlet. Dakle, taj Fortinbras, a to se vidi i u **Juvančićevoj** koncepciji, postaje ono mjesto kamo usmjeravamo našu znatiželju. Na primjer, u splitskoj predstavi "Hamleta" **Perković** ukida Fortinbrasa. Time se htjelo reći da je *poslije Hamleta* status quo, ne dolazi nitko. Zatim, **Juvančićev** "Hamlet" ima jednu unproforsku varijantu, Fortinbras je lik engleskog časnika. On koketira, uz pomoć kostimografa, sa situacijom u kojoj smo zatečeni. Ali meni se čini da od tog davnog Ristićevog pa do današnjeg Juvančićevog i Perkovićevog Hamleta, u pogledu onoga koji dolazi tj. Fortinbrasa, cijelo vrijeme redatelji su ispod razine problema. Odnosno, svaki redatelj dolazi do njega arbitrarno. Oni ili ukidaju Fortinbrasa kao Perković, ili ga rusificiraju kao Ristić ili ga unproforiziraju kao Juvančić, ili ocrtavaju Fortinbrasa kao autoritarnog hegemona i cezara kao što je slučaj s dramom Paljetak/Dolenčić. Sigurno to nije slučaj s Müllerovom "Hamletmaschinom", jer je to jedan sasvim drukčije koncipiran Hamlet."

Izgubljena situacija

Za pretpostaviti je, pogotovo u posljednje vrijeme, da se ovim okupljanjem oko "Hamleta" nije ništa napravilo. Zašto? "Poopćimo li Hamleta, sam pojam Hamleta može držati toliko stvari u svom opsegu, a da pri tome, paradoksalno, ostaje življi od svakog živog čovjeka. I svi koriste tu "apstrakciju koja hoda" da bi iz nje izveli neke vlastite ideje o Hamletu. Međutim, kada jedno kazalište, ili čitavo glumište, kao što je hrvatsko glumište, stoji u jednoj totalno izgubljenoj situaciji - i u pogledu svojih stilskih osobina i u pogledu svojih radnika, kapaciteta i ideja - onda ne postoji to veliko mjesto europske i ine dramaturgije koje bi moglo pomoći tome kazalištu da izađe iz krize. Nego upravo obratno, onda je takvo mjesto samo u krizi. Nema nikakve veze između vrlo zanimljive postavke "Hamletmaschine" u režiji **Ivice Boban** i, na primjer, **Dolenčićeve** režije "Poslije Hamleta", premda će većina reći "kako je to slično, to je nešto postmoderno". Naše glumište je u ovom trenutku naprosto fascinirano nekim površinama. Ono nema niti naročitog interesa niti naročitog instrumenta za dublja istraživanja. Hrvatsko glumište je devastirano i pravno i sadržajno i moralno. Pravno - zbog toga jer ima zakon o kazalištu koji apsolutno nema nikakve mogućnosti realizacije. Sadržajno - zbog toga jer je orijentirano na jednu koncepciju kulture koja traži ono što je još **Rosenberg** 1933. godine nazivao "kolosalnim". To je jedna osmanoidna koncepcija kulture. Moralno - zato jer glumčeva društvena uloga uvelike ovisi o njegovoj repertoarnoj ulozi. Glumac koji je prisiljen igrati minorne uloge u jednom minornom repertoaru - a upravo to se danas događa hrvatskom glumcu - kao javna osoba se nalazi pred brojnim moralnim dilemama. Ona je ugrožena time što mora igrati besmislice", zaključuje Zuppa.

Teorijski se na to može i ovako odgovoriti: "Nije toliko važno što poslije Hamleta dolazi Fortinbras, nego što poslije Hamleta uvijek dolazi nešto drugo. A to "nešto drugo" sve više kao pitanje pritišće našu kulturnu i političku javnost. I sada se otvara pitanje "tko je onaj, i što je ono što slijedi?" Svaka prava politika oslonjena je na neki određeni vlastiti kapacitet predviđanja koji je pogotovo pripadao kulturi u njezinim najboljim razdobljima. Možda će se jednog dana i ovu našu kulturu, onako kako se oblikuje u posljednje vrijeme, najbolje moći ocijeniti po tome što nije imala nikakav kapacitet predviđanja.", zaključuje profesor **Zuppa**. Problem leži u dimenziji "poslije", i to se evidentno vidi i kod **Juvančića** i kod **Perkovića** i kod **Paljetka**. To "poslije...", uvijek je projicirano u samoga Hamleta kako bi izmjenilo njegovu strukturu. Tko je onaj koji dolazi? Je li to Fortinbras, ili nije uopće pa ga Perković skida, ili je on novi vladar nekog drugog tipa vladanja, nekog podnošljivog ili nepodnošljivog režima.

Da se danas Hamlet uglavnom čita iz Fortinbrasa - na tu, nazovimo, futurističku dimenziju koja leži u tom liku ukazuje i **Slobodan Prosperov Novak**, osvrćući se u "Vijencu" na splitsku predstavu "Hamleta" početkom ove godine koja je Fortinbrasa naprosto ukinula. **Prosperov** misli da to što je današnji Hamlet u Hrvatskoj cenzurirao Fortinbrasa i nadomjestio ga neinteligentnim Horacijem je nedopustivo i indikativno kako je u "Danskoj nešto doista trulo". Ako je Fortinbras kao čovjek budućnosti i onaj koji govori "u ovoj kraljevini imam neka prava i ta me prilika sad nuka da ih tražim", onda je pouka splitskog Hamleta kako "Hrvatskoj to novo ne treba."

Lice naše svakodnevice

Drugi mogući ključ za razumijevanje odgovora "zašto Hamlet?", ponudila je ravnateljica teatra ITD-a **Mani Gotovac**. Ona ga traži u njegovoj psihološkoj strukturiranosti kao lica naše svakodnevice. Neki čak idu i dotle da Hamleta vide kao srednjoeuropskog intelektualca. Dakle, u kontekstu one elite kojoj bi i oni sami htjeli pripadati. "To je obično najbolje obrazloženje kako bi se opravdala neka postavka u teatru, staviti je u europski kontekst", primjećuje profesor **Zuppa** i dodaje: "Ali, teško da bi to imalo što značiti estetički. Biti "srednjoeuropljanin"? Je li tome imanentno neko estetičko pitanje posebno? Što se time dokazuje?"

Unatoč svemu, glumište koje je poseglo za Hamletom moralo je imati unutrašnji osjećaj kako Hamletova kolebljivost i rezignacija, duboko dodiruje i našu zbilju za koju moramo tražiti da "onaj koji dolazi poslije" riješi naše "biti ili ne biti". Hamlet je pesimist i cinik. U njegovom metafizičkom svjetlu dobro i zlo nezaobilazno prelaze jedno u drugo, zato njegova životna filozofija nema rješenje, ali ima Fortinbras. Neki bi rekli "po staroj navici, čekamo da vidimo što će Fortinbras uraditi umjesto nas samih."

Međutim, vjerojatnije je da mi našu šansu u liku Fortinbrasa i ne dočekamo, da fundamentalno stanje stvari ostane ovakvo kakvo je sada - nerješeno i dvoznačno.

Nije toliko važno što poslije Hamleta dolazi Fortinbras, nego što poslije Hamleta uvijek dolazi nešto drugo. A to "nešto drugo" sve više kao pitanje pritišće našu kulturnu i političku javnost. I sada se otvara pitanje "tko je onaj, i što je ono što slijedi"?

Novopokrenuto autorstvo

U skladu s krilaticom "last but not least" posljednje večeri festivala, u povodu 30 godina postojanja "Teatra ITD", premijerno je prikazana predstava "Kako sada stvari stoje" u režiji **Ivice Boban**, a u suradnji s Akademijom dramskih umjetnosti. Osebujnost viđenoga nazire se u dva pravca. S jedne strane - u nedostatku gotovoga i fiksiranoga tekstualnog predloška (s izuzetkom dvije varijacije na temu "Lude djevice" B. Vujčića na kraju prvog dijela), s druge strane - u činjenici da glumačku ekipu čine isključivo studenti završne godine Akademije. Dakle, možemo govoriti o autorskom timu, jer radi se o cijelom ansamblu iniciranom i vođenom redateljskom zamisli o kolaž-predstavi čiju okosnicu čine šest likova-maski stvorenih osobnim kreacijama mladih glumaca uz, pretpostavljamo, ustrajan napor na oblikovanju lika zasnovan na sposobnosti improviziranja.

Ne treba zaboraviti da je s maskom, oskudnim dramskim zapletom, na umijeću improvizacije, zavidnoj tjelesnoj spremi i izgrađen moderni glumački zanat. Ovakvim zahtjevima umjetnici Komedije dell' Arte zauvijek su osudili pokušaje diletantskih družina na marginu kazališnog života. Novopokrenuti pluralitet autorstva i samim tim izvjesna heretičnost u odnosu na nepovredivost književnog teksta, oslobodili su prostor kako autonomiji kazališne djelatnosti tako i prodoru nepatvorenog života ulice, bez ideološkog ukrasa i bez cenzure. U modernom teatru pak, Pirandello, želeći razbiti tada vladajući kazališni iluzionizam i stvoriti novi tip teatra, dovodeći upitnost zbilje i njenog predstavljanja putem kazališnog čina do krajnjih granica, vraća se stečevinama Komedije dell' Arte - maski i improvizaciji.

Upravo na ova dva izvora (ali ne samo na njima) crpi poetika predstave "Kako sada stvari stoje" svoja tradicijska uporišta, ali i svoju novinu. Dok u "Šest lica traži autora" likovi opisuju svoju situaciju, a zatim ih glumci pokušavaju predstaviti, ovdje glumci prvo referiraju o sebi kao "stvarnim osobama" a potom uprizoruju likove-maske. No, "stvari stoje" još složenije, pa maske na scenu upadaju i usred izvedbe Čehovljeva "Višnjika", uvodeći tako još jednu dimenziju, kazališnu iluziju devetnaestostoljetne ruske zbilje. Preplitanje nekoliko razina neprestano će se odvijati, a "nered" na pozornici kulminirat će u drugom dijelu prizorom s Hrelića gdje se erupcijom riječi i pokreta sve te dimenzije stapaju u onu ključnu, kao s našeg trenutnog življenja, jer tako sada stvari stoje.

Kroz osobne, hrabro iznesene sumnje i strahove, kroz maske simpatičnih gubitnika **Tarik Filipović, Ivana Boban, Nina Violić, Alen Šalinović, Ivana Buljan** i **Saša Buneta** složit će mozaik nadanja, čežnja za mirom, frustracija i razočaranja jednog vremena koje nema sluha za pojedinca. Sudbina prolaska kroz ratnu havariju nameće se kao temeljna slika prvog dijela s upečatljivim maskama "ljudi iz naroda" (odlične interpretacije Tarika Filipovića i Ivane Boban). Otrgnuti od zavičaja, trpeći nepredvidivosti prognaničkog života, pokazuju tipično nesnalaženje u gradskoj svakodnevici. Potencirajući ljudskost kao osnovno mjerilo, tražeći sućut, ukočene maske vode gledatelje osjećaje u rasponu od smijeha do suza i u tome leži temeljni paradoks ove predstave. Drugi dio rastvara se u maskama promašenih "great expectations", težina emocija je ponešto ublažena, ali gubitnici ostaju gubitnici i završno putovanje tu činjenicu neće izmijeniti.

Navedeno jest tematska os oko koje se mnogo toga vrti, ali ni to nije cijela priča. Prelamanje kroz više razina realiteta uključuje veoma šarolik i bogat kazališni rječnik. Predstava koja u svom ishodištu polazi od ideje raznolikosti scenskog pokreta ne govori samo ustima nego i tijelom, proširivši spektar izražaja i na pantomimu, ples, marionetske kretnje, pa i na druge vidove scenske prezentacije (u prizoru modne revije). "Prazan prostor", bez kulisa i s malo rekvizita dostatno je ispunjen mladalačkom energijom, slikovitom i živom animacijom svih aktera. Svemu tome pridonosi i dobro ugođena glazba. Odabrana iz različitih izvora - Lado, J. Strauss, Enya, Vangelis - ona gradi specifičnu atmosferu svakog intermezza, a na smisaonoj razini upotpunjuje usložnjenu društvenu sliku na koju ova kazališna igra i pretendira.

Ako treba tražiti nedostatke ove izvedbe, onda oni zasigurno proizlaze iz viška, a ne manjka redateljskih ideja. Snažan ritam prvog dijela ponegdje je narušen u drugom - u želji da se zahvati totalitet trenutka, čemu ovaj, po svojoj naravi neumitno izmiče. Ipak je ova mlada generacija, kako stvari stoje, samosvjesno iskoračila na scenu, spremna na razotkrivanje čak i najintimnijeg u sebi, podarujući tako neposrednost visokog stupnja glumačkom izrazu. Da li zahvaljujući katarktičkom učinku maske?

I. S.

FOTO: LIVIO PLAVEC

Ako treba tražiti nedostatke ove izvedbe, onda oni proizlaze iz viška, a ne manjka redateljskih ideja

Vukova mračna neduhovitost

"Učini da budem vuk
Da mirno prelazim
Preko mrtvih tijela
Učini da budem vuk
Da se ne odričem
Svoga dijela
Učini da budem prorok
Da znam šta će
Protiv mene smisliti sutra..."

Prošlog tjedna u Zagrebu je otpočelo premijerno prikazivanje filma "Vuk" koji je ljetos u Americi zaradio finu svoticu od pedesetak milijuna dolara. Gore navedeni stihovi velike sarajevske grupe "Zabranjeno pušenje" poslužit će nam kao uvod za jednu crnohumornu rečenicu koju glavni junak (Jack Nicholson) izgovori glavnoj junakinji (Michelle Pfeiffer). Naime, jednog poslijepodneva Jack ispriča Michelle kakve ga neugodne nevolje počinju snalaziti otkada osjeća da se počeo pretvarati u vuka. Nakon što ona konstatira da mu u životu i nije baš najbolje, on joj odgovara: "Još uvijek bolje nego u Bosni." Ova mračna duhovitost je, nažalost, najoriginalniji i najzanimljiviji dio filma, pa ako je tako možemo konstatirati da je "Vuk" katastrofalno loše ostvarenje. Pokušamo li se k tome staviti naprimjer u kožu Urugvajca iz Montevidea, film bi nam zacijelo, zbog spomenute Bosne, bio još lošiji.

Prije nastavka negativne kritike o filmu "Vuk", nije na odmet napisati nešto o njegovoj priči. Dakle, u noći punog Mjeseca, kada je naš jedini prirodni satelit bio najbliži Zemlji, Willa Randala na povratku sa službenog puta ugrize vuk. To biva uzrokom što Will od onda mnogo bolje njuši i sluša, a za svakog punog Mjeseca pretvori se u vukodlaka, te se najede životinjskog ili ljudskog mesa, ali toga se nikad ne sjeća. Inače, Will je zaposlen u izdavačkoj kući gdje mu ne ide najbolje, supruga ga vara s njegovim kolegom s posla, a jedina svijetla točka njegovog života je direktorova kćerka (Michelle Pfeiffer) s kojom Will ostvaruje ljubavnu vezu, i koja će se nakon mnogih nerazumljivih peripetija pretvoriti u vučicu, te otići s Randalom u bolju, vučju, ljubavnu sutrašnjicu.

Osim priče, koja ne donosi ništa po čemu bi mogli reći da je scenarist bio domišljat, glavni problem filma "Vuk" leži u našim nadanjima prije gledanja filma, odnosno u određivanju "Vukovog" žanra. Po samom naslovu filma, njegovim foršpanima i fotografijama, te Jacku Nicholsonu kao poznatom filmskom vragu, nadamo se filmu iz žanra fantastike. Prvenstveno se to odnosi na horor, no kakav je to horor za čijeg se trajanja uplašimo svega jednom, i za čijeg trajanja naše srce ne lupa brže, osim muškom dijelu publike kad ugleda razgolićenu Michelle Pfeiffer. Pored toga, polovica filma je posvećena problemima glavnog junaka na radnom mjestu i oko njega, što već prelazi u osrednju dramu o sredovječnom Njujorčanu. Kad to nije upalilo, nadali smo se dobroj bajci, kao što je "Drakula" Francisa Forda Coppole - fotografija kao da nije s ovog svijeta, scenografija, kostimografija i make-up s trista čuda. No, kako se "Vuk" odvija u realističnom ambijentu, a fotografija i sve ostalo djeluju i više nego "ovlaš", sva je zgoda da smo ubrzo shvatili da nema riječi o bajci. U nekim novinama pojavio se natpis da je "Vuk" erotski triler što je izraz nečije velike gluposti. "Vuk" je po svojem žanru uvijek nešto između, nešto između dvije žanrovski neodređive krajnosti, od kojih je teško odabrati lošiju. Najbolje bi bilo da je onaj dio filma, kada Jack Nicholson šeće radnim mjestom i oko njega osluškujući i njušeći s vučjim osjetilima, snimljen u formi komedije, a onaj dio kada je glavni junak vuk, posluži nekom u svrhu videospota na pjesmu "Učini da budem vuk" grupe "Zabranjeno pušenje".

Veliki krivac za sve ovo je redatelj Mike Nichols čija je najsvjetlija točka u karijeri film "Diplomac", no film s takvim scenarijem i Dustinom Hoffmannom dobro bi režirao i Bajro Župić. Nicholsova najveća reateljska mana u "Vuku" je ritam ovog filma. Prva scena na nagoviještava FILM, narednih devedeset minuta je spora dosada, da bi u posljednjih dvadeset minuta film prerastao u totalni kaos od brzine silnih događaja, od kojih za većinu treba dobrano razmišljati zbog čega se zbivaju. Pored toga, inače vrlo dobra Michelle Pfeiffer (susrela se prije s Jackom Nicholsonom u "Vješticama iz Eastwicka" i u drugom dijelu "Batmana") u filmu "Vuk" je vrlo loša, ne zbog toga što nije neka glumica, već zbog toga što je nemoguće odigrati dobro lik koji je nevjerojatno bezličan. Samim tim, njezin je odnos s glavnim junakom neosnovan i neuvjerljiv. Što se tiče Nicholsona, njemu je bilo mnogo lakše igrati vukodlaka koji ipak ima karakter - no bilo bi perverzno potrošiti 1700 lipa samo zato da gledate kako Nicholson odlično stvara životinjske grimase na svojem licu.

Darko POHVALIĆ

Ples

Strah od straha

Kombinacija glume i sporta iskristalizirale su način rada Meg Stuart: iskušavanje granica izdržljivosti tijela i pokretljivosti udova. Ona izobličava čovjeka i oslobađa plesača osjećaja zajedništva dijelova tijela, raščlanjuje ga

Plesni svijet **Meg Stuart** predstavlja viziju o svijetu usamljene duše i psihičke ranjivosti, izobličenog čovjeka suočenog s pesimis tičkim pogledom na svijet, zapravo s njenim mračnim pogledom na svijet.

Rođena je u New Orleansu, a odrastala je u San Francisku i Los Angelesu. Inspirirana je Francis Baconom, Janis Kounellisom, Chaplinom, Beckettom, Josephom Beuysom, sjenom svojih roditelja i New Yorkom. 1992. godine na poziv Stevena Scotta radila je u Njemačkoj operi u Berlinu predstavu za deset klasičnih plesača. Kroz taj veliki izazov istraživala je mogućnosti gibljivosti tijela izvan zatvorenog svijeta klasičnih mogućnosti. nastojala je otkriti osobni izraz plesača; učila ih je svojim sistemima istraživanja pokreta. Predstave joj obiluju stanjima straha. Straha od intimnosti, otpora od prihvaćanja stvarnosti, straha od budućnosti, nasilja, mučnine. Njen rad je permanentan studij tih fenomena. I baš joj se Berlin učinio pun pritisaka, potisnute napetosti. Radeći u Berlinu stalno se suočavala s vlastitim temama. Otkrivala je djelovanje nervnog sistema u takvim stanjima.

Njen rad bitno je različit od rada njenih američkih postmodernističkih kolega koji predstave grade takozvanim cool, geometrijskim linearnim stilom. Pristup plesu Meg Stuart temelji na ideji stvaralačkog rada, istraživanja, individualnosti, a ne na pukom ponavljanju od koreografa plesaču zadanih kretnji.

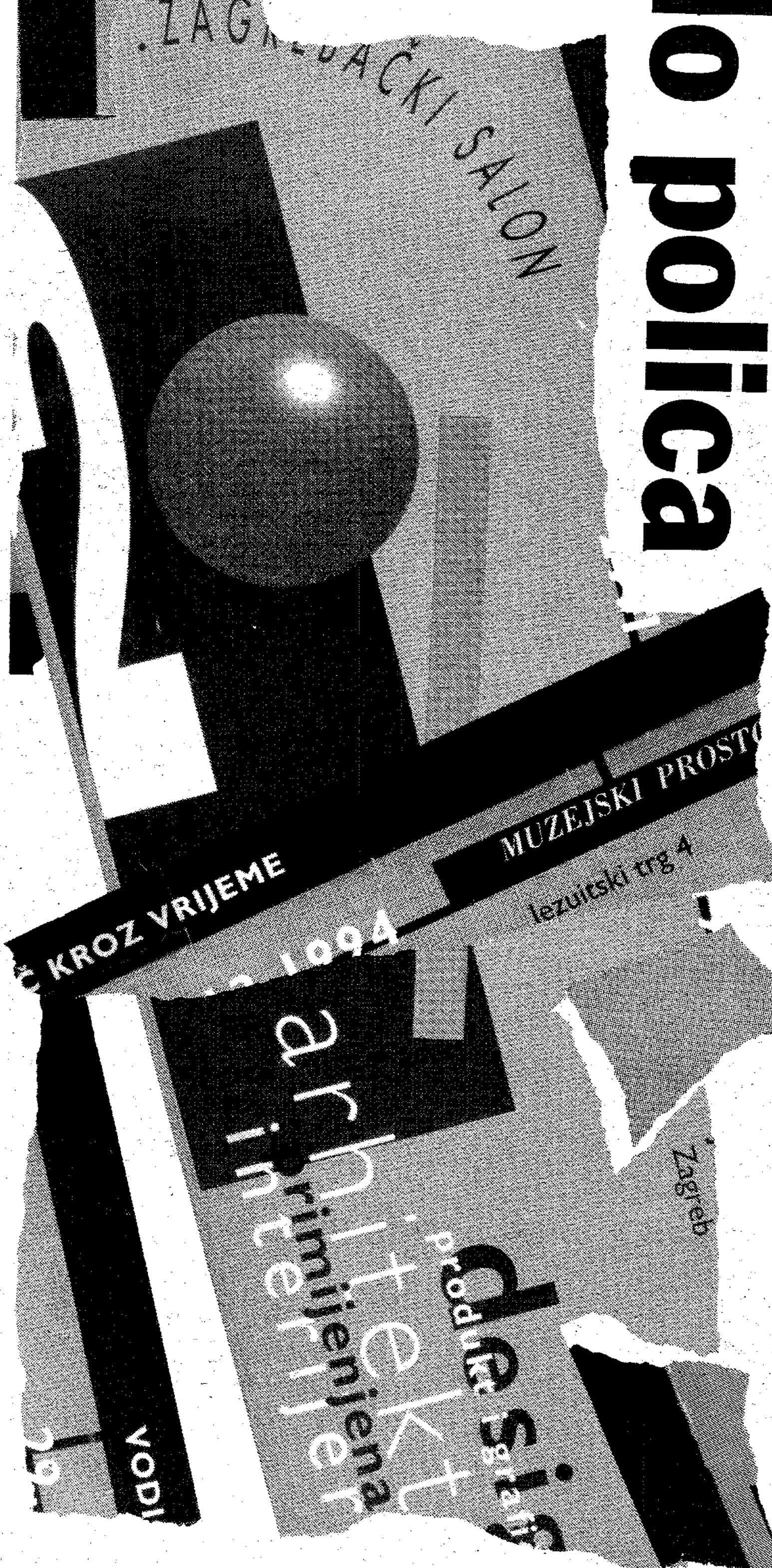
Najprije je bila trkačica, sprinterica. Tek je potom počela plesati. Bez tehnike. Naknadno je ipak prihvatila da će joj tehnika omogućiti olakšano pokazivanje konkretnih situacija koje je izmišljala za pozornicu. Plesno obrazovanje započela je kontakt-imrovizacijama i tehnikom opuštanja koju su razradili **Randy Warshaw** i **Trisha Brown**. Ali kombinacija glume (odrasla je među kazališnim daskama) i sporta (trčanje) iskristalizirale su njen način rada: iskušavanje granica izdržljivosti tijela i pokretljivosti udova. Ona zapravo izobličava čovjeka i oslobađa plesača osjećaja zajedništva dijelova tijela; raščlanjuje ga. Kroz takvu akciju pokreta stvara svoju dramu i estetiku plesa. Tako samo kretanje postaje drama.

U Belgiji je osnovala grupu "Damages Goods", smatra da je sa svojih 29 godina još uvijek vrlo mlada i tek na početku. Tek na početku otkrivanja.

Pripremile: Tanja Šimić i Ljiljana Mikulčić

Od ribica do polica

Piše: **Đurđica NOVOSEL**

Ovogodišnji Zagrebački salon ne može se baš pohvaliti nekim osobitim dostignućima. Naprotiv!

Krajem listopada u Muzejskom prostoru otvoren je 29. Zagrebački Salon. Ta "tradicionalna likovna manifestacija" ove godine je posvećena arhitekturi, urbanizmu, interijeru, primjenjenim umjetnostima te grafičkom i produkt-dizajnu. Odazvao se velik broj sudionika, privučen mnoštvom nagrada i priznanja Salona.

Veliku Nagradu Salona dobili su **Veljko Olujić** i **Tonči Žrnić** za dogradnju Osnovne škole (Dubrovčan - projekt 1991. g.) - kako u obrazloženju stoji - zato što "autori tvrdokorno ostaju na tragu najbolje arhitektonske tradicije..." (sic!). Nagrada Salona za prijedlog dodijeljena je **Kseniji Sindelić-Jegrišnik, Miroslavu Jileku** i **Ani-Mariji Jegrišnik** za Centar za osposobljavanje djece i omladine - prijedlog za park igre i hendikepirane mladeži u Špoljarovu prilazu bb.

U kategoriji grafičkog dizajna i produkt-dizajna, ocjenjivački sud u sastavu Feđa Vukić, Boris Ljubičić i Jasenka Mihalčić, Nagradu Salona za produkt-dizajn dodijelio je **Mladenu Orešiću** za oblikovanje modularnog sustava vrata za tvornicu "Polet". Njega se nagrađuje zato što je "u itekako nezahvalnoj situaciji za dizajn istinskih novih produkata" napravio "hvale vrijedno ostvarenje koje u potpunosti zadovoljava kako funkcionalne standarde tako i estetičke kriterije". To da niti jedna od ovih vrata ne bi ušla niti u katalog ponude neke prosječne inozemne robne kuće, nije bitno, jer je sve drugo bilo daleko ispod svakog oblikovnog nivoa kako stilski i estetski tako i kvalitetom izrade i materijala. Prepoznatljivim autorskim rukopisom, iznad razine prosječnog, uzdigla se **Iva Böem** svojom sobnom policom "Brasilia" - elipsoidnim eksperimentom u drvetu.

I konačno, u kategoriji primjenjene umjetnosti dodijeljene su nagrade **Branki Donassy** za "originalnu instalaciju" staklenog grudnjaka s vodom i ribicama, te **Mirjani Rajković** za keramiku "Ekološki triptih o grijehu". Nije jasno kakve veze s primjenjenom umjetnošću ima ovaj eksponat s ribama i jabukama, ali uz ekološki tekstil **Ante Tončija Vladislavića**, to je jedini primjer prisustva ekološke svijesti na Salonu. S druge strane, ako je odsjek primjenjene umjetnosti već htio naglasiti prisustvo ekološkog, zašto je nagrađen gore spomenuti grudnjak-instalacija u kojem se muče jadne ribice?

Posebno priznanje Salona pripalo je **Damiru Fabljaniću**, "za njegova izimna ostvarenja tijekom protekle dvije godine. Kao vrstan fotografski majstor Fabijanić se višekratno dokazao kako u domeni arhitektonske fotografije, ili pak u području fotografije rađene za potrebe grafičkog dizajna, tako i na polju fotografije kao samostalnog medija. Posebice treba naglasiti monografiju 'Dubrovnik' koju je autor objavio u vlastitoj nakladi, a koja nedvojbeno predstavlja uzorit primjer kako u inozemstvu promovirati Hrvatsku."Na razini provokacije, interesantno su se predstavili i studenti Studija dizajna nizom hrabrih i nekonvencionalnih rješenja s područja reklame, propagandnog materijala i predmeta svakodnevne upotrebe. Što je od toga komercijalno upotrebljivo teško je reći?

Dvadesetdeveti Salon je predstavio i ponešto od videa, scenografije, nakita, a Salonom apsolutno dominiraju brojni prijedlozi, projekti i realizacije s područja arhitekture i urbanizma. Ali, kako su već neki primjetili i zamjerili, kvantiteta niza loših reprodukcija i projekata nije nadomjestila i kvalitetu. Od obiteljske kuće nije ostalo ništa osim nekoliko interijera, a prevladale su skupe, hladne i bezlične vile. Zanimljivu prezentaciju ostvarila je paleta poslovnih kompleksa, skromnih zametaka nekih budućih Rockefellerovih Centara; projekt za urbanistički blok "Badela" na potezu Šubićeva-Martićeva-Vlaška, rješenje arhitekata **Miroslava Begovića** i **Velimira Neidhardta**, poslovna zgrada "Agrokora" u Vukovarskoj aveniji arhitekata **Marijana Turkulina** i **Božidara Tušeka**, poslovna zgrada "Hrvatske lutrije" arhitekta **Milana Šosterića**, prodajni salon "Europatradea" u Sesvetama arhitekta **Marijana Hržića**...

Ako po nečemu bude pamćena hrvatska arhitektura 90-tih, to će zasigurno biti po slijepom obožavanju mramora kao materijala, od strane naših arhitekata. S pravom se može govoriti o tendenciji "mramorizma". Salon je zabilježio i arhitektonski zamah na području crkvene arhitekture. Mada je crkvena arhitektura stoljećima dokazivala svoju vitalnost i bila odraz najnovijih arhitektonskih stremljenja, ipak začuđuje činjenica da je u trenutnoj hrvatskoj situaciji toliko upravo crkveno-arhitektonskih prijedloga a koji će zasigurno biti i realizirani, jer Crkva je in, dobrostojeća financijski i arhitekti to neće propustiti. Dobrostojeći su i stanari niza od devet kuća (urbanih vila) na Zelengaju, priskrbivši si priznanje Salona.

Rezignirani, ali ne i iznenađeni, posjetioci će se složiti s Vesnom Kusin koja u jednom od nedjeljnih "Vjesnika" primjećuje: "Hrvatska je, naime, porušena ali arhitekti nisu pozvani da kreiraju njenu kvalitetnu obnovu." Zato, da cinizam bude veći, Salon nam je dostavio dokumentaciju o tome što su sve naši arhitekti napravili po svjetskim urbanim centrima, ugrađujući svoje projekte u visoki postotak sintagme "odljev mozgova iz Hrvatske". Tržište je našim dizajnerima otvorila i "klasa u usponu" svojim brojnim narudžbama za uređenje interijera kafića, butika, shopova i inog trgovačkog arsenala. Iako je na tom području vidljivo pomanjkanje neke unutrašnje logike, stilske homogenosti, odanosti materijalu i slično, atraktivnih rješenja ipak nije nedostajalo, jer Adolfa Loosa nismo niti očekivali.

Gužvu na izdavačkom i novinarskom tržištu, Salon je tek djelomice zabilježio. Kvantitativni propust je nadoknađen dodijelom Nagrade za grafički dizajn **Borisu Maleševiću** za oblikovanje časopisa "Banka". Isti autor nagrađen je i za vizualni identitet Hrvatske poštanske banke. U društvu grafičkih dizajnera, među kojima apsolutno dominiraju prepoznatljive vizualije Doroghy Design Studia, našla se i novina koju trenutno čitate, Arkzin, grafičko djelo inventivnog majstora kompjuterskog oblikovanja **Dejana Kršića**, uz koje svi tekstovi dobijaju i specifičan, plemenit buke i aromu. Dorogijevu Studiju pripada i **Nikola Žinić**, mladi autor izvrsnog plakata 29. Salona.

Rat ZA slavu

Graffiti

Graffiti

Graffiti mogu biti nešto više od naživrljane poruke na zidu WC-a. Pregled scene i kratke povijesti graffita naši writeri započinju u njenom središtu - New York Cityju!

pišu: Krešimir Golubić & Siniša Mazulović

Sve je počelo jednim običnim potpisom, "TAKI 183". Mladić grčkog porijekla imenom Demetrius počeo se potpisivati na podzemnu željeznicu. Slavu je stekao 21. srpnja 1979. dajući intervju za "The New York Times". Lavina je pokrenuta. Pročitavši intervju, mnogi ljudi željni iste slave počeli su pisati svoja imena po ulicama i vlakovima New Yorka. Iznenada, svatko je pisao. Moglo se vidjeti na tisuće potpisa. Writeri - crtači/pisači graffita - željeli su da njihovi potpisi budu uočljiviji. Počeli su pisati sve veće i veće signature. Novi način potpisivanja društvo je upoznalo otkrićem boje u raspršivaču (spray) - writeri su mogli obojati mnogo veće površine no prije i PIECE je bio rođen! U slijedeće dvije godine novi stilovi slova te jedinstveni likovi počeli su se pojavljivati u svim dijelovima grada. Široki markeri sada su se upotrebljavali samo za tagse (tag - potpis writera) po unutrašnjosti vlakova.

U prosincu 1979. trebalo je 20 kantica spraya i šest sati posla za prvi *top-to bottom* - obojani cijeli vagon. CAINE 1 i The Fabulous Five bili su jedni od prvih, a vremenom su i ostali writeri počeli crtati cijele vagone.

Za neiskusne writere crtanje po vlaku uopće nije bio jednostavan zadatak. Trebalo je proći kroz razne podzemne tunele pune štakora, visoke žičane ograde, patrole čuvara i tračnice sa 625 V da bi se došlo do čuvanih spremišta vlakova. Čak i kad bi se sve to uspjelo postojala je opasnost od sukoba sa suparničkim bandama željnim i fizičkih obračuna. Po završetku obavljenog posla writeri počinju igru zvanu "utrkivanje". Vikendom bi se grupe skupile na željezničkim postajama i promatrale svoja imena kako prolaze. Writer s najviše potpisa dobivao je titulu "kralj linije". Borba je stalno tekla, a podzemna željeznica bila je borilište za writere željne slave od Queensa do Bronxa. Vlakovi su postali ogromna putujuća galerija koja je izlagala interesantne šarene slike čudnih slova i likova.

Od svojih početaka graffiti su bili veliki problem za grad New York. M.T.A.-Metropolitan Transit Authority je državno poduzeće koje rukovodi javnim prijevozom u New Yorku i sastoji se od 1100 km tračnica 475 podzemnih postaja, 12 spremišta za vlakove i oko 7000 vagona. Kasnijih sedamdesetih godina graffiti su dosegli tolike razmjere da su vlasti procjenjivale da će svaki vagon godišnje trebati očistiti barem tri puta. Da bi uspostavili kontrolu nad željeznicom, tadašnji gradonačelnik Lindsay a kasnije i Koch, započeli su višemilijunsku dolarsku kampanju da bi iskorijenili umjetnost i uhitili počinitelje. M.T.A. 1984. godine započinje koristiti kemijska otapala za čišćenje obojanih vagona. Do kraja osamdesetih godina graffiti su prestali postojati na vlakovima. Zadnji vagon očišćen je 1989. godine na Coney Islandu. To se čak moglo vidjeti i na ondašnjoj TV Zagreb.

Graffiti su svoju kulminaciju dosegli sredinom osamdesetih godina. Njujorški su umjetnici razvili svoje sposobnosti oslikavanja višebojnih murala na vlakovima koji postaju turistička atrakcija za posjetitelje iz cijeloga svijeta. A tada su ih otkrile i umjetničke galerije. Na svijetlo dana izbijaju mnoga imena graffiti scene kao što su: Lee, Seen, Dondi, Lady Pink, Futura 2000, Keith Haring, A-One... Oni su svoja djela izlagali na velikim platnima i panelima po New Yorškim galerijama.

No, scena nije prestala postojati. Još sredinom 80-ih preselila se u veće američke gradove kao i Europu, Japan, Australiju... Danas najbolje graffite možemo naći po europskim gradovima (München, Berlin, Amsterdam, Pariz, London, Copenhagen) te u Los Angelesu. Posljednjih godinu-dvije, nakon europskog booma graffita, stotine writera iz Europe odlazi u New York - meku graffita. Tamo crtaju svoja djela na već legendarnoj podzemnoj željeznici. Uz nekolicinu najupornijih njujorčana (Sento, Poem, Ghost, Cope 2, Bio, Nicer...) i europljani nastavljaju posao svojih prethodnika, iako svjesni činjenice da će ti vagoni biti očišćeni prije nego li izađu na svjetlo dana.

Graffiti s njujorške podzemne željeznice mogu se naći još samo na fotografijama koje writerima održavaju nadu u ponovni povratak dobrih starih vremena. Fotografi Martha Cooper i Henry Chalfant hvatali su najljepša djela da bi ih prezentirali u svojoj knjizi "Subway Arts" koja je postala Biblija i obavezna literatura za svakog writera-početnika.

Seeing themselves as "bad" or "nasty" and as outlaws is one of the great attractions that graffiti writing has for adolescents. They need adventure. Mare, a

New Yorker - lokal u Travnom

Na prvu godišnjicu smrti Dražena Petrovića - rotor (Savski most)

Postolar - cipela - Ilica 220

Rječnik writera

The Bench - mjesto na kojem se sastaju writeri
Black Book - ukoričena mapa za crtanje u kojoj writeri skiciraju radove
Bite - kopirati rad nekog drugog writera
Bomb - izrađivati piece/tag sprayem ili markerom
Buff - čišćenje graffita sa zidova, vlakova...
Burn - prestići konkurenciju, napraviti nešto mnogo bolje
Burner - najbolje djelo nekog writera
Character - nacrtani lik
Crew - organizirana grupa writera
Def - vrlo dobro
End to end - više pieceva nacrtanih ispod prozora od jednog do drugog kraja vagona
Going over - kada writer crta djelo preko rada nekog drugog writera
Hit - napisati svoj tag, potpisati se
Kill - pretjerivati u potpisivanju
King - najbolji writer
Lay up - mjesto gdje su vagoni podzemne željeznice parkirani preko noći ili vikendom
Piece - zidna slika writera na kojoj se vidi njegovo ime ili tag
Rack - krasti pribor (sprayeve, markere)
Rack spots - trgovine u kojem writeri mogu ukrasti svoj pribor
Tag - writerov potpis
Throw-up - na brzinu nacrtan piece u dvije boje gdje kvaliteta nije toliko bitna koliko kvantiteta
Top to bottom - nacrtani piece od vrha do dna vagona
Writer - crtač graffita, graffiter

Ranko Amadeus, instruktor jedrenja

Čovek bez gaća pored kazana punog para

Interview

"Mi pravimo intervju za 'Vreme zabave' a meni ništa nije zabavno. Prestalo je bilo šta da mi bude zabavno", kaže Ranko Amadeus. I pri tom deluje veoma ubedljivo. Retko izlazi. suzio je krug ljudi s kojiam se druži. Telefon mu je isključen 23,5 sata dnevno. "Sekretaricu" ne koristi, a pejdžer je izbacio iz upotrebe. Jedva je pristao da razgovara i početne nelagodnosti se oslobađao tek na trenutke. Odgovori su neuobičajeno kratki, iako veći deo rečenica, tamo gde sagovornik očekuje tačku, ima "no" i/ili "međutim". Kao nikad ranije, zabavljen je sobom više nego nama. Pre će biti da smo mu dosadili nego da smo ga razočarali. Bulevarska štampa bi pakosno-radosno napisala: "Odlazak". Što bi, naravno, bila laž. On se jednostavno odmara. a mi mu smetamo. Ili nas zajebava. A mi mu opet verujemo.

Da li si, kad pogledaš ovih šest godina karijere, zadovoljan sobom? Kako se osećaš ovih dana?

Ne znam. I ja sam, kao i sva poštena sirotinja i napredna inteligencija, moralno i materijalno unazađen događajima koji su nas zadesili. Tako da se sad osećam i gluplji, i nesposobniji, i umorniji, i istrošeniji... Osećam se kao neki auto koji je zreo za otpad, jebi ga. Spašava me jedino odsustvo ozbiljne konkurencije.

Ipak, izgradio si prilično zahvalnu poziciju - možeš sebi da dozvoliš da istovremeno praviš muziku za ozbiljne pozorišne projekte i da se pojaviš na novoj ploči Vesne Zmijanac, a da zbog toga nema neke negativne reakcije...

Pojavljivanje na ploči Vesne Zmijanac je, kako bi rekao, jedan stari račun. Kad sam svojevremeno napravio *Neću da budem intelektualac/'oću da opalim Vesnu Zmijanac*, dosta su me osuđivali zbog toga u PGP. Bila se digla velika dževa, međutim Vesna Zmijanac se jednom prilikom zatekla u kancelariji gdje se to događalo i vatreno mi skočila u zaštitu, rekavši: "Pustite, bre, dečka da radi, to je, uostalom, i meni reklama." Tako da sam ja sad, praktično, njoj vratio jednu staru uslugu.

A to da mene sad interesuje da radim ozbiljnije stvari... interesuje me... jednako kao i da radim neozbiljne stvari. I ozbiljne i neozbiljne stvari mogu da budu jednako interesantne. A ovaj posao je dosadan kao i svaki drugi. Jedini je problem što, kad radiš na način na koji ga ja radim, imaš mnogo više publiciteta nego prihoda. Tako da ti, kad ostaneš bez love, niko ne veruje da ti se to desilo. A mislim da je ostajanje bez love, ovog momenta, pitanje morala, jebi ga. Jednostavno, ispred mene je, u svakom trenutku, mogućnost da dobro zaradim. Međutim, grozno mi je nekako da zavučem ruke u taj kazan pun para po kome se šetaju i zmije otrovnice. Ne znaš nikad da li ćeš, sa svežnjem para, u ruku da uhvatiš i neku kobru.

Samim tim se pravi i neka selekija šta ćeš da radiš, tako da se otvara čitava lepeza poslova koji su bolji. To je pravljenje muzike za pozorište, pomaganje drugima u studijima, i sviranje živih klupskih svirki.

Sve sam više ubeđen u to da rock'n'roll živi samo u salama u koje staje do petsto ljudi. Preko toga, pretvara se u šou biznis, a šou biznis je otprilike jednako gadan posao kao i biti trgovac oružjem. I tu moraš da lažeš sve vrijeme.

Koliko se osećaš kao manipulator?

Nimalo. Ja radim stvari koje su mi interesantne, pustim ih u medije i uvijek se zaprepastim kad vidim da su drugima mnogo interesantnije nego što sam ja pretpostavljao. Sve vrijeme idem tom linijom undergrounda i obraćam se nekom manjem krugu ljudi, a na kraju se ispostavi da to mnogo širi krug primi, shvati i zavoli. To je dobro. A uvijek kad sam probao da nešto radim sa predumišljajem, sa idejom da se to nekom dopadne, to nije valjalo ništa.

Da li, kad to kažeš, misliš na film "Slatko od snova"?

Ne. Nisam imao nikakvih predrasuda što se tiče tog filma.

Zašto se ovaj živi materijal, KPGS, pojavio samo na kaseti? Ti si, svojevremeno, recenzirajući ga za "Vreme zabave", najavio i izlazak kompakt diska.

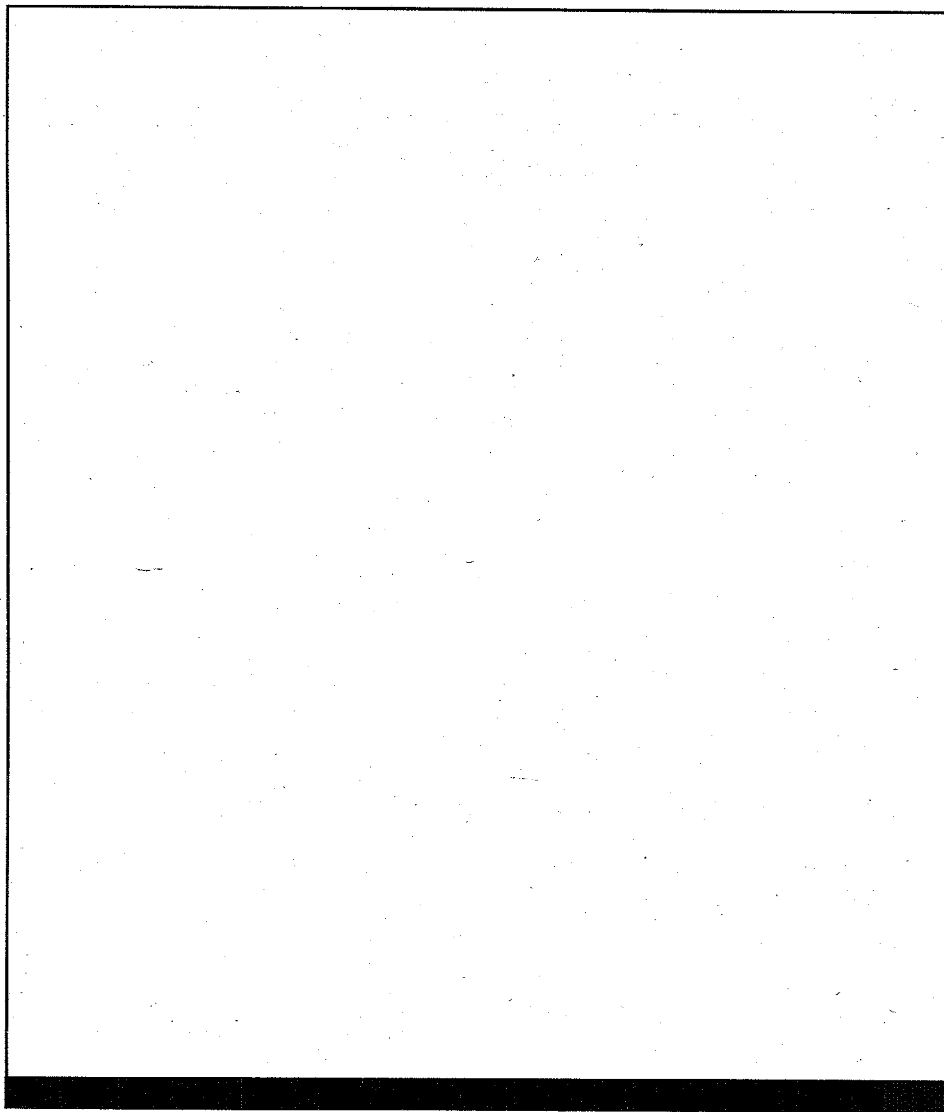
Izdavač je, po dogovoru, trebao da objavi kasetu i kompakt-disk. Meni je CD trebao programski i insistirao sam da se i on objavi, a ne da se samo drmaju pare od kaseta. Međutim, kasete se prodaju, a CD nigdje nema. Ja sam prava svojevremeno prodao za neku sitnu lovu, tako da nemam uvid šta se s tim radi, a CD, na bruku izdavaču, još nema. Inače, bio sam ubijeđen da ta kaseta neće biti ni primjećena, da će to, s obzirom na malog izdavača i malu reklamu, kupiti nekih hiljadu opskurnih ljubitelja Ramba Amadeusa. No, koliko vidim i čujem, mediji to bjesomučno vrte. Bez obzira što ništa ne valja!

Šta ne valja? Zašto misliš da ne valja?

Zato što je izbačeno iz konteksta. To je dobro ako imaš tri Rambova studijska albuma i, eto, jednu kasetu s koncerta. Ljudima koji se tako prvi put sretnu s mojim radom ništa nije jasno. To je jasno samo kao nastavak nekog dosadašnjeg rada. Drugačije ne funkcioniše.

Ovo bi, pretpostavljam, trebalo da bude završetak jedne faze?

Sigurno. Da. Ono što će ljude možda da zbuni, od samog naslova, jeste to što sam riješio da promijenim ime. Ja se od sad zovem Ranko Amadeus. I promijenio sam ime zato

Primijetio sam da je, otkad sam uzeo nadimak Rambo, mnogo ljudi uradilo isto. I da ne bi došlo do zbrke, a i zato što mi je naše "Ranko" nekako milije i narodnije nego "Rambo", odlučio sam da promijenim ime. Zato molim sve da me od sada zovu samo - Ranko Amadeus. A ovaj razgovor ima biti objavljen bez ikakve slike

što sam promijenio život, promijenio sam logiku, promijenio sam shvatanja... Vratio sam se na svoje stavove iz vremena kad sam imao sedamnaest godina. Vratio sam se nekim osnovnim životnim postulatima.

Shvatio sam da su publicitet, slava i mediji - đavolje rabote. Nada se da ću uspjeti da nastavim da se bavim muzikom, a da, pri tom, nemam nikakve veze sa publicitetom, estradom i šou biznisom.

Kao George Michael?

Nisam čuo da i njega to interesuje, a baš mi je drago. Drago mi je zbog kolege.

Kuda ćeš dalje? Šta ćeš da radiš?

Ne znam. Ne znam. Razmišljam... Znaš šta je problem? Problem je što čovjek mora da jede, i da pije, i da kupi gaće kad ostane bez gaća. Mora nešto da se radi da bi se zaradilo. A postoji samo nekoliko zanimanja koja bi ja sa guštom mogao da radim. Mogao bih da budem instruktor jedrenja, ali ono je kod nas zamrlo kao sport, tako da bih morao da idem negdje u inostranstvo, što me mrzi. Sad ja da putujem, da se upoznajem sa nekim novim dosadnim ljudima?! dosta su mi stari dosadni ljudi, ne trebaju mi novi dosadni.

Drugo bi bilo da nešto mrčim i prčim, da pravim neku eksperimentalnu muziku, a ne znam da li bi to, osim mene, još neko htio da čuje...

A ako ne može ni jedno ni drugo, onda bilo šta treće, samo da nije neki posao đe se sa zakonom sukobljavaš, tako da možeš mirno da spavaš.

U principu:

Zbog burnih političkih događaja, pao sam u psihološku tenziju

Molim boga i slavnog suda da mi odobre dobru državnu penziju

Otprilike je sve u ta dva stiha.

Čime se trenutno baviš?

Pokušavam da stvorim zvuk dvijehiljadite godine. Bendovski zvuk. Pokušavam da shvatim kako bi to trebalo tri čovjeka da sviraju, a da bi mogli slobodno u bazi na Marsu, gdje će biti prvo ljudsko naselje, da sviraju u nekom klubu, a da to ovima koji slušaju ne bude dosadno. I došao sam do toga da je to jedan potpuno ogoljeni zvuk, lišen bilo kakve produkcije i sranja. Potrebno je da to bude jedna stroga muzika, pošto je svijet, bar ovaj koji ja poznajem, zapao u jedan moralni bezdan. Potrebno je sad neke strogosti u umjetnosti, koja će pokušati da nađe u čovjeku razlike između njega i životinje. Ta se razlika u posljednjih sto godina, a pogotovo u posljednjih dvadeset, strašno smanjila. I sad opet treba naći nove razlike.

Mada, pravo da ti kažem, nisam načisto šta i kako dalje. Problem je u tome što sam postao mnogo popularan i prema meni gravitiraju saradnici željni lake zarade. A od svih koji imaju ozbiljnih pretenzija da nešto urade u umjetnosti, zbog informativne blokade ne mogu da dođem. S obzirom na to da ja, kao Ranko Amadeus, živim u informativnoj blokadi. Oko mene su poltroni koji mi odobravaju, tapšu me po ramenu i dostavljaju mi samo filtrirane informacije koje samo njima čine dobro. Naravno, čast izuzecima, ali problem je ozbiljan.

Da li imaš nameru da uskoro praviš ploču?

Ne znam. Kao imam neke tekstove, nešto, ali me je, pravo da ti kažem, najviše strah užasnog publiciteta koji bi se istog momenta stvorio. PGP je moćna mašinerija koja računa na visok tiraž svakog mog novog izdanja. I oni bi odmah tu bjesomučno krenuli. Razumiješ, ovaj intervju koji ja tebi dajem, dajem jednostavno zato što Lukovića i tebe ne mogu da odbijem, jer ste me zadužili u životu. Inače mi nije ni najmanje stalo do toga da neko sluša šta ja prdoklačim. Meni je toga preko glave. U ovoj zemlji ima mnogo ljudi koji bi imali šta da kažu ovog momenta, no, eto, ja sam kao neka faca, pa se od mene očekuje da neprekidno kenjam. Nije mi ni najmanje do toga.

Šta bi trebalo da se desi da dobiješ želju za radom?

Konkurencija! Da se pojavi neko na čijem ću koncertu da se userem šta se svira i kako se radi i gdje ću da vidim da je sve mnogo bolje nego što ja mogu u ludom bijesu. I onda bi to mene natjeralo da radim.

Da li nešto takvo postoji?

Pa, ne. Čini mi se da ništa nije dovoljno kvalitetno. Sve što se gleda na MTV - to sve klinci prave da bi zaradili pare i to je bez veze. A alternativa je inteligentna, ali nemuzikalna. Problem je što su ti ljudi inteligentni i obrazovani, ali mahom netalentovani, i tu uvijek nešto škripi, lupa i nema mnogo veze s muzikom. A sistem je, izgleda, toliko blokiran da neki pravi, gladni talenti ne mogu ni da dođu do izražaja. Sve su busije zauzete.

Pre pet godina si na OK kanalu vodio kviz "Znanje-imanje". Šta očekuješ da ćeš raditi za pola decenije?

Nadam se da neću biti voditelj nekog kviza. Nadam se da neću radit neki pošten pos'o.

Ima tri motiva u životu koji te tjeraju da radiš: prvi je da zaradiš pare. Drugi je da se nametneš svojom kvalitetom, da to pokažeš drugima i da im podigneš kvalitet - to je neki prosvetiteljski fazon. I treći je da jednostavno nemaš način da spriječiš stvari da izlaze iz tvoje glave-znači, jednostavno ono kad moraš da radiš.

Ja sam shvatio da para ima mnogo, ali leže užasno nisko. Mora čovjek mnogo da savije kičmu i mnogo da se sagne da bi ih uzeo. I koliko god se ja trudio, tu će vazda netko bit vještiji i radit to bolje od mene. Znači, za to nisam.

Motiv da se nametnem svojim kvalitetom, nemam više. To sam već uradio. A stvari koje izlaze iz mene bi' vrlo rado radio, ali to ne interesuje nikoga. Ja bi' vrlo rado sad napravio jednu instrumentalnu ploču koja bi se našim etnom bavila, ili već ne znam čime, ali niko ne želi da obezbijedi studio i radne uslove za to. To nikoga ne interesuje. Nego, ako može Džemo voli džem - može! A ako ne može - jebi se ti, burazeru! Ima da pjevaš i da nas zabavljaš, a ne ti tu da filozofiraš nešto!

Inače, sad bi mi mnogo interesantnije bilo da organizujem fiš piknike, da vodim turiste do Žanjica i da ih zabavljam sa akustičnom gitarom nego da sviram u Centru "Sava" ili već ne znam gdje.

Je l' to poziv zainteresovanima da se jave?

Zainteresovani mogu ovoga ljeta da dođu u Meljine, kod mene i mog prijatelja Saše Kekovića, koji ima jedan mali jedriličarski klub. Tu mogu da dobiju neku instruktažu oko jedrenja, na mjestu đe ih čekaju sami stručnjaci!

Šta bi rekao za kraj?

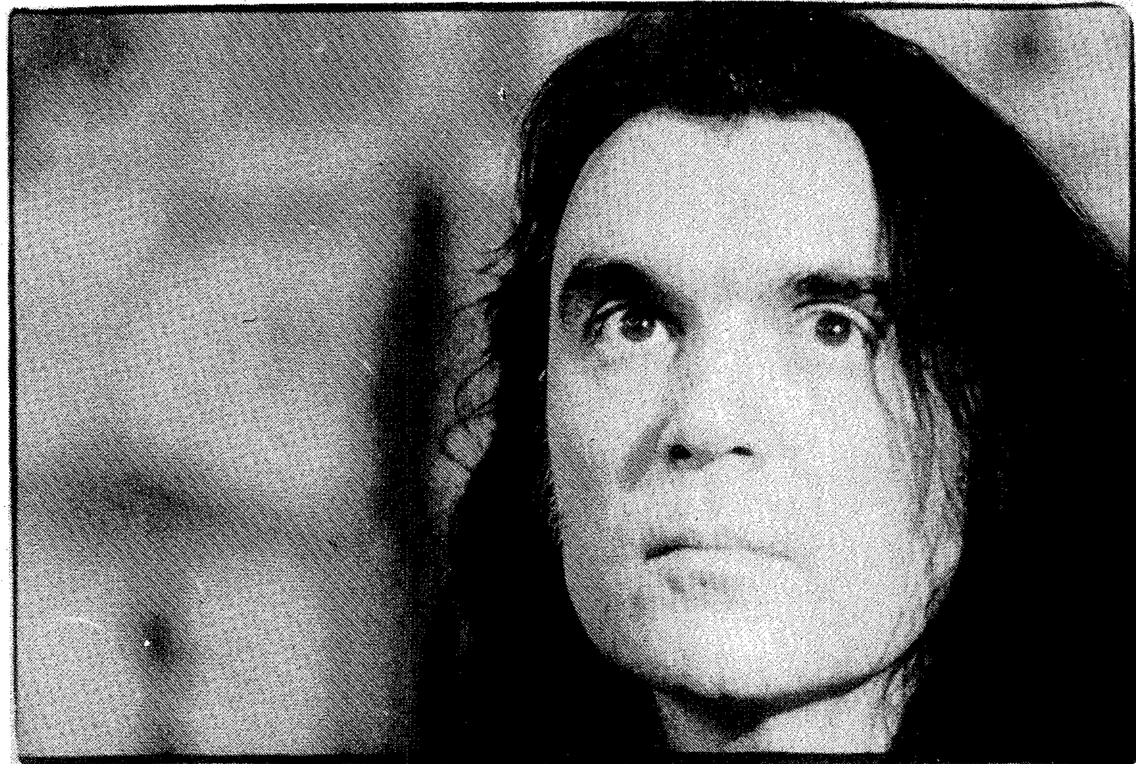
Evo, za kraj, jedan recept: U ekspres lonac bacio sam pet kobasica. I stavio vode do pola kobasica. Znači, one do pola da se brčkaju, a od pola da vire i da se sunčaju. Ona sam ga zaklopio i, od momenta kad je propištao, pustio sam ga deset minuta. Otvorio sam ga i stavio krtolu, krompir - prim.prev. - samo opr'o, nisam je gulio, malo ruzmarina, kašiku maslinovog ulja i česna. Zatvorio i pustio još šest minuta. I onda smo to otvorili i u slast pojeli.

Vladimir STAKIĆ

(Vreme Zabave, N° 12, Novembar 1994.)

INFO

njegov svijet

Nakon vrlo uspješnog gostovanja new age glazbenika **Paul Winter consorta**, upriličenog u proljeće ove godine, "Društvo za unapređenje kvalitete življenja" iz Zagreba, u sklopu projekta "Koncerti za mir i okoliš" organiziralo je koncert **Davida Byrnea**, glazbenika i bivšeg frontmena "Talking Headsa".

Projekt "Koncerti za mir i okoliš", pružajući vrhunske muzičke doživljaje, želi publiku potaknuti ne samo na uočavanje problema, nego i na aktivno sudjelovanje u njihovom rješavanju. Osim toga, koncertima se nastoji prikupiti novac kojim bi se omogućila realizacija programa i projekata nevladinih organizacija za zaštitu okoliša i poduku iz nenasilja, tiskanje edukativnih materijala koji se dijele na koncertima, te projekt "Ekoteka" - stvaranje kompjuterske mreže nevladinih organizacija za zaštitu okoliša. Uz ovaj koncert posjetitelji su dobili maleni zeleni priručnik "U ravnoteži s okolišem" ilustriran stripom **Danijela Žeželja**, kao podsjetnik za preispitivanje odnosa prema iscrpivim prirodnim bogatstvima Planeta Zemlje, upotrebi hrane te korištenju moderne tehnologije.

David Byrne i svojim načinom života i prehrane - vegetarijanac je, blizak makrobiotičkom pristupu, podržava nastojanja na zaštiti okoline i kvalitete življenja, te je rado pristao na suradnju. U programu koncerta napisao je: "Čini mi se da lako kritiziram svjetske vođe a opet shvaćam da se ni ja sam često ne slažem sa svojim susjedom, s ljudima na ulici. Također vjerujem da pokret za zaštitu prirode, a na njezinu kontrolu, počinje upravo kod kuće... Male promjene pridonose velikim promjenama te posljedičnim političkim akcijama i svjetskim pokretima... No osobna promjena je ponekad najteža od svih... Ali i najdublja."

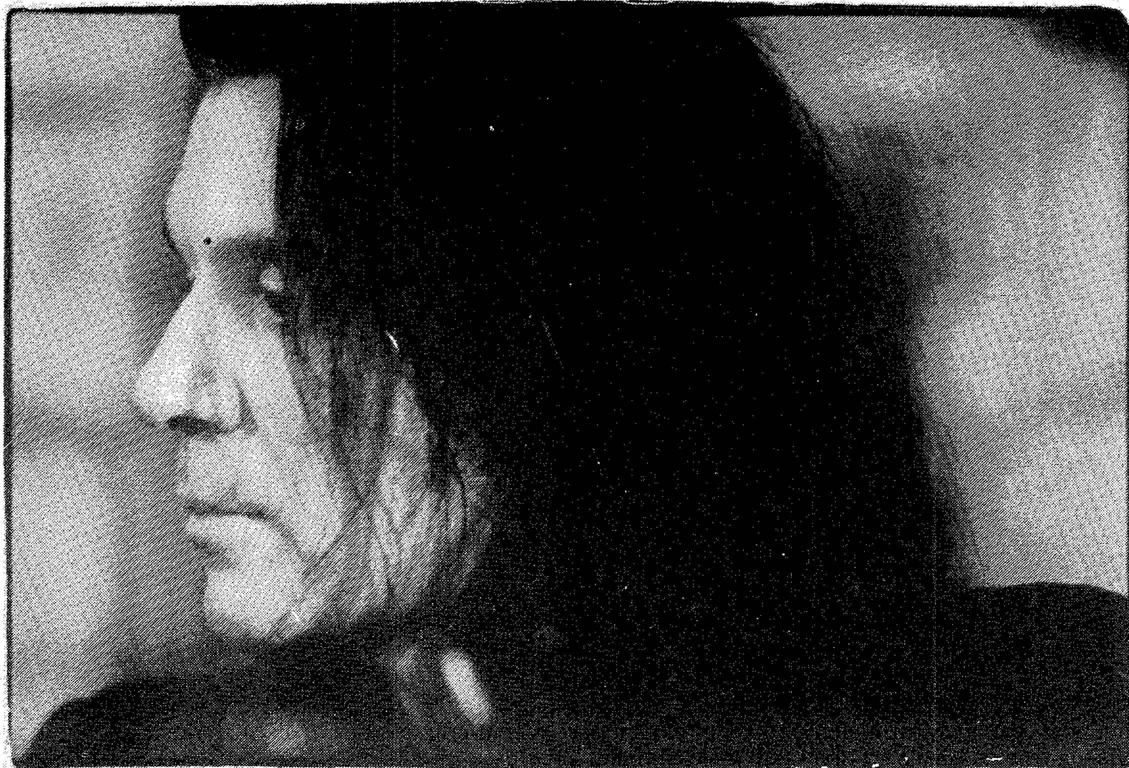
Činjenicu da sada radi samostalno, s pratećim bendom, promatra kao prirodni slijed svojih nastojanja. Čak i u trenucima najveće popularnosti, negdje 1985. "Talking Headsi" sebe nisu doživljavali kao mainstream band, uvijek su bili negdje po strani. **Byrne** kaže da se svijet popularne muzike i njegov svijet ponekad susreću, ali i razilaze. Zbog toga se osjećao slobodnim osim s "Talking Headsima" raditi i sa drugim muzičarima, pisati glazbu za filmove i kazališne predstave, snimati igrani film i dokumentarac, te se baviti umjetničkom fotografijom. (Uz malo sreće, moglo bi se goditi da i zagrebačka publika uskoro dobij prilike pogledati izložbu Byrneovih fotografija.)

Byrne smatra da muzika ipak ne može promijeniti svijet, ali može snažno emocionalno utjecati na ljude. Upravo je to i želio napraviti posljednjim albumom "David Byrne" kojeg je promovirao na zagrebačkom koncertu. O njemu, u interviewu s Kim Green kaže da je drukčiji od onoga što je do sada radio. "Muzika koju sam stvarao, govorila je o idejama, ili sam ja pjevao sa stanovišta neke druge osobe. Uglavnom nije donosila moju dušu ili samu emociju o kojoj govorim. To je za mene izazov, i jako mi je značajno."

Aneksiozni sramežljivi senzibilac uspio je progovoriti o sebi i na koncertu je uz pomoć sjajnih instrumentalista **Todda Turkishera** na bubnjevima, **Paoula Socolowa** na basu i **Maura Rofosca** na vibrafonu, marimbama i udaraljkama, izvodeći dobro poznate i omiljene pjesme "Talking Headsa", te svoje nove radove, zaista uspio dirnuti publiku. Sputani stolicama u "Lisinskome" slušatelji su jedva dočekali da ih se oslobode i zaplešu na tri dugačka bisa koja su im darovali **Byrne** i kompanija. Izuzetan koncert koji će biti zapamćen po silnoj osjećajnosti koju nam je **Byrne** poklonio, podsjećajući nas na to koliko smo svi nježni i ranjivi, pa čak i ako to ne želimo priznati.

Ana JANJATOVIĆ-ZORICA

FOTO: NINO ŠOLIĆ

CD

the essential fripp & eno (Venture/Virgin 94) nova je kompilacija radova roberta frippa i briana enoa a sadrži čitav album "no pussyfooting" iz 73, dvije kompozicije - wind on water i evening star s albuma "evening star" iz 75 te četiri verzije nove kompozicije healthy colours. dok su prve četiri kompozicije na albumu napravljene na način procesualne odnosno sistemske glazbe (upotreba frippertronics sistema + enoovske manipulacije zvukom), healthy colours građene su na minimalističkoj repetitivnoj osnovi - ritam mašina, ponavljanje fraza basa i gitare na što su u svakoj od verzija dodavane samplovske i gitarističke neuroze pri čemu se glasovi kreću od narativnih do pretvaranja glasa/sempla u šum/melodiju. esencijalno za svakog fana.

if i were a carpenter (A&M) - tribute album duetu carpenters. obzirom da su carpentersi uglavnom smatrani middle of the road kuruzom ili pop ljigom, zadivljuje emocionalna unesenost i entuzijazam sonic youth, the cranberries, redd kross, shonen knife, babes in toyland, grant lee buffalo... karen bi se vjerojatno zagrcnula da ih čuje! što ste mi uradili od pjesme...

djelomični st-squat

DUJE MAKES HIS SPACE

Izložba uradaka Rina Efendića, Milana Brkića, Sanje Jona, Marina Zorića Zorgea i Tonija Meštrovića (svi iz Splita), Jsipa Baće (cijeli iz Dubrovnika) i Zagrepčanina Bruna Kokota, Kristine Babić i Grainera & Kropilaka — samo je početak! Slijedi performance ne samo FFT-a, FIL-a, "Penjača i "Tatanke" (odmah se vidi da su iz Splita), nego i Zagrepčana: Gotovca i "Legena". Ovo posljednje unazočit će se i na koncertu, na kojemu su još splitski VIS-ovi "Sveto Dalmatinski", "No comment", "Rapa Nui", "Bića sa slika" zapravo su sa otoka Murtera, "Nula" je šibenska, a na koncu je osječki "Leave".

E, ali ni to nije sve: u petak je tribina o svjetskoj (tzv.) recentnoj umjetnosti, a u nedjelju okrugli stol istoj umjetnosti, ali u hrvatskim okvirima. Sudjeluju zaslužni umjetnici i neumjetnici, npr. Tomislav Gotovac, Gorki Žuvela, Zlatko Gall... "Saturday night fever" počinje u 23.00. Pod geslom "Make my space" raveriranje je po diktatu DJ Molocha, Genna i gosta iz dalekog Zagreba — Space Aggressora.

Predugo — valjda od posljednjih Dioklecijanovih bahanalija, ili barem od štafete 1979. — splitskoj omladini nije se spremalo ovako nešto što će se moći iskusiti od 11. do 13. studenoga! Pravu aromu događajima daje činjenica što je politechnoturbodomjenak zakazan u prostorima Doma omladine, koji se gradi već petnaestak godina, zgradurine s kojom Grad sad ne zna što će.

Ovaj djelomični squat ima i političku dimenziju. Naime, na nedavnom utemeljiteljskom skupu ovdašnji su bujaneci obećali urediti Dom i da će biti spremni u njega nepuštati one koji se drogiraju. Ipak, Hrvoje, Stevo Pankeri drugi najbolji predstavnici onih koji se u pravilu smatraju "drogašima" prvi su zabili svoj stijeg u zapušteni i prazni Dom, dogovarali su se s Gradom, doveli struju itd. Sad još samo da se weekend produži na sedam dana, tokom svih mjeseci.

M.V. MLACKARY

ŽIVOT I UMJETNOST...

This used to be my disco.

Kakve veze **Byrne** ima s ekologijom, zaštitom okoline, unapređenjem kvalitete života? Nije riječ samo o njegovim privatnim, osobnim stavovima koje u intervjuima može iznijeti javnosti, niti o pukoj činjenici da u svojim pjesmama spominje te teme. On to čak često niti ne radi. Njegove pjesme su tematski duboko uronjene u tehnološki svijet, svijet medijski posredovanih međuljudskih odnosa, svijeta u kojem je tradicija nestala, u kojem se ljudi stalno sele i ne poznaju osjećaj povezanosti s jednim mjestom - svijeta u kojem su svi McDonaldsi isti, u kojima se osjećaš uvijek isto ugodno otuđeno...

Byrne, kao i **Laurie Anderson** uostalom, često govori o politici tijela - o shvaćanju i doživljavanju tijela u vremenu masovnih komunikacija, automatiziranog transporta...

Važna su dva strukturalna elementa - **Byrne** je čovjek duboko uronjen u suvremenu pop tradiciju ali s naglašenom sviješću da postoji i nešto drugo i da je to vrijedno pažnje. Naziv albuma **Talking Headsa** "Speaking in tongues" izražava to metaforom parapsihološkog medija. Izraz "speaking in tongues" označava čovjeka opsjednutog duhom/duhovima koji se kroz njega izražavaju govoreći različitim tuđim i stranim glasovima. Tako odrasli muškarac kao medij počinje govoriti piskavim dječjim ili visokim ženskim glasom, ili na jeziku koji "ne zna". To je pozicija **Byrnea** oduševljenog, opsjednutog, afričkom ili latino etničkom i pop glazbom. On nikada ne pretendira na "autentičnost", potpuno uranjanje u stranu tradiciju (za koje dobro zna da je nemoguće), ali i čuva se kulturnog imperijalizma, nasilnog podređivanja svega vlastitoj kulturi i viziji.

Vrlo je važna i poučna struktura gledanja često prisutna u konstrukciji **Byrneovih** tekstova. Riječ je o izvježbanom načinu gledanja u kojem se istovremeno vide i čovjek koji gleda i ono što se promatra i svijest o samom činu gledanja; pojedinac (recimo čovjek kako stoji na polju), i njegove misli, i prirodni okoliš, rast žitarica na polju, oblaci koji prolaze nebom... ali izražava i svijest o društvenim i političkim procesima koji se u tom istom trenutku, kontinuirano odvijaju u svijetu: globalno kretanje kapitala, razvoj vojno-industrijskog kompleksa, donošenje političkih odluka... čitav taj čudni ritual medija, politike i kulture. **[D.K.]**

recenzije

Gin Mill, "Patroon", (Wreck-Age)
Najbolje izdanje Mudhoneya iz '89. cijepljeno udarnim njujorškim noiseom početka osamdesetih i ritmičkim Killdozer-dionicama. Po jednu pjesmu pomažu odsvirati Steve Moses, trombonist Alice Donut, i gitarist Norman Westburg, ex-Swans. Prema tome, "Wreck-Age" je apsolutni favorit za labelu, a Gin Mill za debitante godine.

Die 116, "Damage Control", (Wreck-Age)
Band je uzeo ime prema 116. ulici u NY Cityju poznatoj po preprodaji ubojitih droga, a glazba im odgovora imenu - vrlo snažna HC kombinacija Henry Rollins vokala uz prateći band Fugazi i produkciju NoMeansNo, sve uz veliku dozu autentičnosti i štih New Yorka. Uskoro dolaze u Europu - probajte ih potražiti.

Children On Stun, "Tourniquets Of Love Desire", (Cleopatra)
"Hollow" je naziv jedne od pjesama na ovom disku, a jednako je trebalo nazvati i preostale pjesme, disk, sve članove banda te band.

X-Legged Sally, "Killed By Charity", (Sub Rosa)
Ako ste specijalizirali slušanje isključivo rocka, punka, HC-a, metala, klasike..., mrzite jazz u svakom obliku, nemate vremena, ili ste uvjereni da ne "razumijete" glazbu, nema veze jer ćete ovaj band sigurno vrlo dobro podnijeti u najmanje jednom agregatnom stanju - uživo, na disku, u teatru... Njihov će vas živi nastup očarati u istoj mjeri kao i svaki koncert najdražeg vam banda, na disku ćete ponovo otkriti Frank Zappu iako avangardnijeg i sretno utopljenog u moru free-jazza i besprijekornoj produkciji Billa laswella, a za poimanje njihove kompetencije u kreiranju "zvučnih slika" u modernim plesnim koreografijama dovoljno je reći da ih angažiraju Anna Teresa De Keersmaeker i Wim Vandekeybus.

Chop Coy Shaggies, "Housewive's Favurite Daydream", (Sing Mary)
Sasvim solidan crossover iz Belgije uz očigledan napredak u odnosu na ranije radove kad im je zvuk bio blizak RHCP. Korektna Luc Van Ackerova proukcija funky verzije Rage Against The Machine. Dovoljno nepretencionzni da uz malo više prakse postanu više nego dobar klupski fun-band.

Warzoone, "Old School To New School", (Victory Europe)
Glazbeno neaktuelno, a produkcijski na granici podnošljivosti, no ipak vrijedno pažnje fanova budući da se radi o disku posvećenom cjelokupnj New York City punk/HC sceni unatrag petnaest godina, uključujući Bad Brains, stare Beastie Boys, Reagan Youth. Pored nekoliko vlastitih pjesama, tu je i par obrada Abused, Urban Waste, Cause For Alarm, Youth of Today.

Wardance, "We're All Niggas... But Not Your Boys", (Manifesto)
Band opsjenut Bad Brainsima glazbom, a vlastitu vjerodostnjost kreira delikatnom dozom anglo-punk ugođaja. Nažalost, belgijski producent prije ulaska u studio kao da nije pretjerano pažljivo slušao ni Brainse niti Wardance pa se stvarnu vrijenost bana otkriva tek na koncertima. Privatno, Spikey podučava bubnjeve pri akademiji, Junior (gtr) je porijeklom s Jamaice, a Andy provjereno spada među ponajbolje engleske punk basiste.

Nemo, "She Loves Animals", (Brinkman)
Prilično kvalitetan belgijski band kojeg bi mogli podnijeti i pop-o-mrsci ukoliko su im podnošljivi rani Pixies s vokalom Lou Reeda iz VU početaka, ali bez njegove ouobičajene doze depresije i prepotencije.

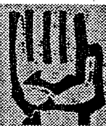
Girls Against Boys, "Cruise Yourself", (Touch & Go)
Iako redovito hvaljeni, G vs. B ovdje ne daju utisak da se radi o bandu izvornog i mjerodavnog izraza. Koncept cijelog diska je sprčkan - malo skidaju Fall iz melodičnog razdoblja (Hey! Luciani!, Kurius Oranj) malo se furaju na Pixies, a najsuvisliji su u dionicama u kojem se drže Jesus Lizard, tj. Touch & Go obrazaca.

Alien Sex Fiend, "Drive My Rocket", (Cleopatra)
Kompilacija radova 1983-1992. Ovo je valjda gothic rock.

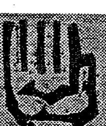
Dražen KRSNIK

Adresar:

"Wreck-Age", 451 West Broadway 2N, New York, NY 10012, USA
"Cleopatra", 8726 S. Sepulveda Blvd Suite D-82, L.A., CA 90045, USA
"Manifesto", Kloosterstraat 117, B-3920 Lommel, Belgija
"Victory Europe", Goenninger Str 3, D-72793 Pfullingen, Njemačka
"Touch & Go", C/O Southern S., P.O. Box 59, London N22 1AR, Engleska

ARK-DOGAĐANJA

• Povodom obilježavanja Kristalne noći i Međunarodnog dana borbe protiv fašizma i antisemitizma, ove godine posvećenog statusu Roma u Europi, 9. studenog u zagrebačkom Europskom domu održala se tribina pod naslovom i problematikama: "Europa i antifašizam danas - Borba za prava manjinskih zajednica - Status Roma u Hrvatskoj i Europi". Tribinu su organizirali Antiratna kampanja i Savez udruženja Roma Hrvatske uz pomoć Zagrebačkog Anarhističkog Pokreta (ZAP).

• 10. studenog u 12h u prostorijama Muzeja "Mimara" održat će se PROMOCIJA KNJIGE "BUDIMO PRIJATELJI". Nakon kratkog uvoda recenzenata autori knjige **Maja Uzelac, Ladislav Bognar i Alda Bagić** izabrat će primjer iz knjige i pozvati Vas u radionicu nenasilne komunikacije.

• 12. studenog u Bjelovaru održat će se RADIONICA: "NENASILNA KOMUNIKACIJA & TEHNIKE KREATIVNOG MIŠLJENJA" Ovu će radionicu voditi: Maja Uzelac, Karmen Ratković i Zdravko Bokulić.

ANTIRATNA KAMPANJA Tkalčićeva 38, 41000 Zagreb tel: 041/422-495 fax: 041/271/143

Poziv na dijalog

U Velikoj dvorani Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, u petak 18. studenoga s početkom u 16 sati, Hrvatski institut za pokret i ples organizira međunarodnu tribinu "Komunikacija - osnovna pretpostvka suradnje". Tribina će okupiti umjetnike, producente, djelatnike u kulturi, organizacije u kulturi kao i stručnjake za komunikaciju i management. Diskusija će biti usmjerena ka utvrđivanju i analizi gorućih problema kao i iščekivanja u svezi daljnjega razvoja i mogućnosti međunarodne i međuregionalne suradnje u području kulture. Tribini će prisustvovati i **Ide van Heiningen**, predsjednik Europske federacije mime te prof. **Edmund A. von Trotsenburg**, profesor na sveučilištu u Klagenfurtu, a pored njih tu će se naći i mnogi domaći gosti. Za vrijeme trajanja tribine osiguran je simultani prijevod, službeni jezici su hrvatski i engleski, a prisustvovanje je besplatno.

PUBLIKACIJE

HEARTATTACK #2
P.O. Box 848
Goleta, CA 93116, USA
- 48 c/b A4 str. Sadržajno i izgledom nalik "Maximum Rock'n'rollu", ali preglednji - kolumne, recenzije sedamdesetak fanzina i više od stotinu ploča, mali oglasi, interviewi "Iconoclast" i "Los Crudos", ali premalo fotki i ilustracija.

OUT OF STEP #6
c/o Martin Pollak
Postlagernd
D-53177 Bonn, Njemačka
- 68 c/b A4 str. Tipičan njemački zin u kategoriji "Trusta", no sprčkan i zamrljan. Stotinjak recenzija, inervjui "D.I.", "Toxic Reasons", "Phallacy", "...But Alive"...

RIOT GRRRL FASTZINE
BOX 14
52 Call Lane
Leeds, LS1 6DT, Engleska
- Umjesto klasičnog feminizma koji je s prvih linija prešao u laganu defenzivu i nastupa s više-manje "akademskih" pozicija, riot grrrl pokret ima underground korijene i stoga je humaniji i prihvatljiviji. Iako je u imenu sadržan poziv na pobunu, ne radi se toliko o akcija na socio-političkom planu koliko o angažmanu svjesnih djevojaka da konkretno pomognu ostalima da shvate kako nisu nemoćne te kako na rock'n'roll sceni ima puno prostora za samodokazivanje. Poneki koristan savjet ovdje može naći i muški dio populacije budući da je dobar dio tekstova za do-it-yourself uporabu. Ukoliko niste pretjerano skloni establishmentu javite se na gornju adresu za dodatne pouzdanije informacije.

ROCK VIBE #5/6
P.P. 10
65000 Nova Gorica, Slovenija
(za HR: Berislav Sabolić, Možđenec 1, 42220 Novi Marof)
- 68 c/b A4, color cover. Dvojna jesenska številka kvalitetom štampe i lay outa nadmašuje prethodne brojeve, ali i mnoga slična svjetska indie-izdanja. Iako još nisu potpuno ovladali CAD tehnologijom, Slovenci će, nadam se, uskoro otisnuti još bolji i pregledniji sedmi broj, a dotad čitajte o "2227", "IN4S", "Walkabouts", "Mule", "Bad Brains", "Urge Overkill", "Barkmarket", "Anthrax" i još nekim metalcima.

SQUALL #7
2 St. Paul's Rd
London N1 2QN, Engleska
- 36 c/b A4 str. Pokretači ovog magazina sasvim ozbiljno rade na informiranju svih struktura na Otoku ("saborski zastupnici", mediji, agencije, grupe, organizacije, pojedinici...) o događajima vezanim uz ljudska prava, ekologiju, travellere, squattere, beskućnike... Autori tekstova nisu promatrači ili novinari već ljudi koji žive i sudjeluju u svemu o čemu pišu. Želite li otkriti što se dešava u Engleskoj na socio-ekološkom planu, a ne vjerujete dnevnoj štampi, "Squall" je vjerojatno jedan od kompetentnijih izvora informacija i kontakt-adresa.

Dražen KRSNIK

STRIP NJUZ

Pretprošlog je četvrtka u prostorijama "Školske knjige" održana promocija nove knjige stripova **Ivice** "ruke-gore-tko-ne-zna-za-njega" **Bednjanca**. Knjiga "Jasna i osmoškolci" sadrži tucet epizoda istoimenog serijala, godinama objavljivanog "Modroj lasti", i kronološki je nastavak stripova sabranih prije nekoliko godina i knjizi "Osmoškolci" - s tim da je ovo novo izdanje (izdavač "Bubigraf" d.o.o.) opremljeno mnogo bolje. Na promociji su govorili dr. stjepko Težak (preko pola sata nostalgičnog prisjećanja na svoje radne pobjede uz tek povremeno spominjanje Bednjanca), izdavač Bubi (bivši Bednjančev učenik, simpatično ganut ostao bez riječi) i Duško Gačić (u ime HDAS-a), uz Bednjanca samog. Kad ovo budete čitali, knjiga će se već nalaziti u prodaji. Stranica ima preko stotinu i dvadeset, a koštat će, čujem, otprilike isto toliko.

Novi je "**Patak**" u pripremi! Svi koji imaju materijale za koje vjeruju da su vrijedni da se u njemu pojave neka nazovu Gorana na 041/211-956.

Prije tjedan dana u knjižnici "Vladimir Nazor" u Ilici 532 otvorena je izložba "Četrdeset godina stripa u Modroj lasti". Izložbu je priredio prof. Zlatko Stanzer, a ostat će otvorena do kraja studenog, nakon čega seli po drugim knjižnicama. U "Nazoru" je možete pogledati radnim danom po cio dan, a subotom u ranijoj polovici.

Za one koji ne mogu bez takvih podataka, naklade roto-izdanja "**Slobodne Dalmacije**" kreću se između 12 i 20 tisuća primjeraka, dok je naklada "Comic stripa" između prva dva boja narasla sa četrnaest na petnaest somova. "Nipper" ide bolje od svih. Ove informacije razotkrio je Boris Talijančić, urednik spomenutog "Comic stripa", koji je priopćio još štošta. Sadržaj "Comic strip", doznajem tako, uređen je ugovorom s francuskim izdavačima za dvadeset i četiri broja unaprijed. Materijali u njemu bit će isključivo "Dupuisovi" i "Dargaudovi", a i razne druge stvari, poput ritma izlaženja i naslova revije, također su uvjetovani željama stranih partnera. Od novih stripova u budućim brojevima možemo očekivati "Ramiroa" te "Mladog Spiroua" (Yaay!)... Da ne bi sve bilo tako određeno, "Dalmacija" priprema još jedno kolor-izdanje, nešto deblje i nešto rjeđe. Moguće je da će krenuti već oko Božića, a od autora o kojima se pregovara, Boris spominje Bourgeona i Pratta. Drugi noviteti kojima bi se zasad bezimena revija (možda "Novi Cak") razlikovala od "Comic stripa" bili bi tekstualni prilozi i eventualno, kad se stvar uhoda, domaći stripovi (i do 30% sadržaja). Živi bili...

Izašao je i četvrti album **Torpeda**. Epizode kod nas do sada nisu objavljene, a cijena mu je crno-bijelom kao drugima u boji.

Na zapadu nešto novo: još domaćih autora u Ameriki! Krajem listopada se, naime, u izdanju "Dark Horsea" i u okviru serije "Matt Wagner's Grendel Tales" pojavio prvi dio dvodjelne priče "Devils and Deaths", scenarista **Darka Macana** i crtača **Edvina Biukovića**. Strip je opremljen i naslovnicom Matta Wagnera te sjajnim kolorom Matthewa Hollingsworthа. Dok ovo čitate, Eddy radi na trećem dijelu četverodijelnog nastavka ove priče, a Macan planduje...

Još o Ameriki. Igor je **Kordej** (via Rustemagić) dobio džob na Marvelovoj seriji "Marvels". Igor će oslikati (fuli pejntid kala, rekli bi Ameri) dva 29-tabloidna sveska po scenariju bračnog para Abnett. Zatim se, možda, ponovo primi "Tarzana".

Ovaj put, sa Salonom je kao i s mačkama: ništa nova.

Cecile QUINTAL

HAUSTOR U SRBIJI

U novom broju magazina "Vreme zabave", objavljen je oglas za prodaju CD-a sa snimcima zagrebačke grupe **Haustor**. Prvi CD sadrži "Prvi album" (81) i "Treći svijet" (84) a drugi pak ploče "Bolero" (85) i "Tajni grad" (88). Nigdje nije navedeno ime izdavača, a sve informacije mogu se dobiti na telefone 011/699-329 (od 10 do 16 sati) te 011/615-950 (od 16 do 22). Sve navodi na tvrdnju da je riječ o besramnim piratskim izdanjima za koja **Rundek**, **Sacher** i društvo nisu dali ni suglasnost niti dobivaju tantijeme. "Croatia Records" vjerojatno nije dala ni prodala licencu tajanstvenom srpskom poslovnom partneru, pa je stoga još čudnije da časopis "Vreme" daje, makar i plaćeni, prostor za takve lopovluke. Piratizam još uvijek ne pripada načinima održavanja kulturne komunikacije! A nasuprot svemu i uprkos potražnji, u Hrvatskoj se ne mogu kupiti CD-i Haustora, pa je zgodno primjetiti kako srpski pirati imaju više smisla za biznis od hrvatskih diskografskih kuća!

POVIJEST MOSTOVA
IDEJIZIRAO: PROF. VLADIMIR GUDAC
REALIZIRAO: NIKO I NIŠTA IVAN BAN '93.
ANTE, KRIVI GUMB SI STISO, BOGATI!
PIIIP...
BICIKLJIN SANJIJO
?!
BROOKLYN, NEW YORK LJETA GOSP. 1993. I REČE BOG: "NEK' BUDE BRUKA!" I BI BRUKA! GENGOVI SE UTO POVADIŠE OKO MOSTA TE OTAD' KRUŽE PRIČE PO CIJELOME SELU DA JE MOST PAO!
SMRKLJIN
BRUKLJIN

A JELI MOST PAO? PROMATRAČI KAŽU:
MI DE FACTO, NIŠTA U BITI, JAMAČNO, NIJE DA ZNAMO. SUTRA KADA DOĐE IZVIJEŠĆE... E ONDA MOŽDA! ZNATE NAŠE RADNO VRIJEME JE DO TRI! UOSTALOM...

DOK SELOM KRUŽE RAZNE PRIČE. RECIMO:
A VIDI OVU DVOJICU UMJETNIKA! ZATO I PADAJU MOSTOVI KAD IH OVAKVI GRADE!
HI HI HI
ALI, PAZI VLADO, TI SI NETKO I NEŠTO U HRVATSKOJ!
MA, ZNAM, ALI JA KNJIGU NE MOGU KUPITI, A UNUTRA SAM!

ILI...
MA NE KAŽI MI TO SRANJE! KAŽEM TI DA MOSTA NIJE NI BILO!
MA, ŠTA NIJE KREPILU JEDAN DEBILNI; EVO TI DOKAZA! ŠTO ME PROVOCIRAŠ? U GLAVU ĆU TE POGODIT, ZNAŠ!?
TAXI
TAXI
BROO
CHEWING GUM

ISTINA! SA BROOKLYN ŽVAKOM MOŽE SE SVAŠTA!
MA, NEĆE ME VALJDA NITKO VIDJETI! UOSTALOM JEDNA ŽVAKA VIŠE MANJE...
NPR. MOŽE SE NEPRIMJETNO LIJEPITI ISPOD STOLA...! ILI...

...ILI SE ZA VRIJEME JELA MOŽE DISKRETNO STAVITI NA KRAJ TANJURA!

MOŽE SE ČAK I PRENAPREGNUTI KAO ŠTO JE PRENAPREGNUT I BROOKLINSKI MOST!
ŽVAK
ŽVAK
IDIOTE! NE MOGU KRENUTI ZBOG TVOJE ŽVAKE!!!
TAXI
VROOM... ŽLAJDR!
VROOO... ŽLAJDR!

UOSTALOM, POVIJEST MOSTOVA JE VRLO DUGA, KAŽE GRADITELJ RUDIN IBN BRUKLJIN! ON TVRDI DA JE IZGRADIO MOST, ALI NIJE VIŠE SIGURAN JELI BAŠ U OVOM SELU!
ZAŠTO JA NJIH GRADIM?! PA ĐE ĆU SPAVAT BOGATI!!!

KAO I SVI UMJETNICI, ON SPAVA POD MOSTOVIMA UZ SEINU, U SUSJEDNOM SELU PARIZERU. PO NJIMA JE DOBIO IME! JEDAN MOST. PONT DES ARTS — ŠTO BI REKLI LJUDI ŠTO SE RAZUMIJU U UMJETNIČKU FOTOGRAFIJU.
Jos. Račić

A ČUO JE RUDIN I ZA NEKOG CRISTOA KOJI KAO PAKIRA MOSTOVE.
HAJ, RUDINE, MOSTARU STARI! DOĐI VIDI KAKO SAM TI MOST SPAKIRO!
?!

A? ŠTA KAŽEŠ? SAĆE I RASPAKIRAVANJE!
PA, NEZNAM...
SRETAN 427. ROĐENDAN
BOOM!
MA, ŠTA...
AJME, RUDINE ŠTA DOČEKA!

ŠTA ĆU JA SAD PAKIRATI?!
JOK! OVAJ MOST JA NISAM GRADIO! MOJ BI IZDRŽO I BOMBARDOVANJE

A UMJETNIKE ŠTO SPAVAJU POD MOSTOVIMA IONAKO NITKO NIŠTA NE PITA! OSIM MOŽDA POKOJI ZUBAR?
JA RADIM NAJTRAJNIJE MOSTOVE!
O, DA! DA NE ZABORAVIMO! NA SVIM KIOSCIMA (OD SUTRADAN) MOŽETE KUPITI NOVE KAUGUME — MO-STAR!
10 KOM.
MO STAR
CHEWING
JEDINA KAUGUMA NA TRŽIŠTU KOJA NEĆE ŠTETITI VAŠIM PLOMBAMA I MOSTOVIMA!
CRY!
Ban '93.

TOP MAG & arkzin PRESENTS

FRactal

not-so-distant-future

virtual reality

computer hacking

rave parties

nootropics

smart drugs and smart drinks

high-tech low-lifes

'The sky above the port was the color of television, tuned to a dead channel'

opening lines of Neuromancer

PO DEFINICIJI U BIROKRACIJI, SVAKA OSOBA KOJA MISLI SVOJOM GLAVOM SMATRA SE HULIGANOM, ILI PAMETNJAKOVIĆEM, ILI SVEZNALICOM ILI NEKIM TKO IZAZIVA NEPRILIKE. KREATIVNO DIJETE JE IZAZIVAČ NEPRILIKA. SVAKA INOVATIVNA OSOBA, OSOBITO U KOMPJUTERSKOJ TEHNOLOGIJI, SVATKO TKO KOMPJUTERE KORISTI U VLASTITE SVRHE, PO DEFINICIJI JE HULIGAN ILI PANKER.

Izraz cyberpunk prvi je put upotrijebljen kao opis novog žanra u znanstvenoj fantastici. Inauguriran je izlaskom romana "Neuromancer" **Williama Gibsona**, dobitnika nagrada Hugo, Nebula, Locus i P.K. Dick. Gibsonove knjige "Burning Chrome", "Neuromancer", "Count Zero" i "Mona Lisa Overdrive" prevedene su na mnoge jezike, a svakog ih se dana prodaje tisuće primjeraka u cijelom svijetu. Uspjeh te knjige za sobom je povukao "nuspojave" poput stripova i kompjuterskih igara.

Glavni lik u "Neuromanceru", Case, lukav je momak koji živi na periferiji ne baš nepoznatog, tehnološki visoko razvijenog društva i njegovih zakona. Zvuči poznato? Ipak, to je društvo s implodiranim gradovima, mutantnim podkulturama i umjetnom stvarnošću. 'Nebo iznad luke bijaše boje televizora podešenog na mrtav kanal... Noćno je nebo bilo poput suludog eksperimenta u društvenom darvinizmu, što ga je, iz dosade, smislio istaživač koji je cijelo vrijeme držao prst na tipki za brzo premotavanje.'

Može se reći da je cyberpunk postmoderna znanstvena fantastika. Mnogo je više postmodernistički od starog SF-a koji je tradicionalno, a naročito u američkoj industriji, vrlo reakcionarna literarna forma u kojoj te ne ohrabruju da postaneš veliki stilist ili da istražuješ bilo koju od stvari koje se događaju u literarnom svijetu. Jedna od stvari koju su tzv. cyberpunk pisci učinili jest da su, svjesno ili podsvjesno, bacili pogled na vanjski svijet, na umjetnost, i "uvezli" sve što su mogli iskoristiti u taj literarni geto SF-a, jer to je područje koje donosi najviše novaca.

Nigdje u Gibsonovim knjigama nećete naići na tradicionalnu vladu. Prava je moć u rukama Zaibatsua - multinacionalista koji su oblikovali ljudsku povijest, koji su prešli stare barijere. Košnice kibernetičke memorije, ogromni jedinstveni organizmi, njihova DNA kodirana u silikonu... Ključne osobe u toj industriji bile bi istovremeno i više i manje od ljudi... Postepena i voljna akomodacija stroja, sustava, organizma roditelja.

Čini se da idemo prema svijetu u kojem će se svi potrošači do određene dobi vjerojatno više identificirati sa svojim potrošačkim statusom, s proizvodima koje konzumiraju, nego sa zastarjelom koncepcijom nacionalnosti. Ljudi sve više postaju "međusobno zamjenjivi". Kad su Gibsonove vizije objavljene, zapalile su iskru u stvarnom svijetu - znanstvenici i hakeri su pronašli budućnost za koju su jedva čekali da je počnu graditi, da u njoj žive, da je prodaju. **William Gibson**, "kum" cyberpunka, našao se u situaciji da on zapravo programira budućnost. Nikad prije nije SF literatura odredila način na koji će ljudi razmišljati i govoriti o novoj tehnologiji; taj je spoj fantastike i činjenica dokazao da je vrijedan i za jedno i za drugo, a cyberpunk je sada pokret koji će ući u slijedeći milenij.

"U jednom trenutku cyberpunk je od literarnog opisa postao opisom nečega u stvarnom svijetu. Čak je i "The New York Times" upotrijebio taj termin u naslovu jednog članka. Tekst je govorio o ilegalnim hakerima koji su provalili u nečiju banku podataka. I u "Time magazinu" upotrijebili su taj izraz, u istom kontekstu. Sretan sam što je taj izraz počeo živjeti sam za sebe, možda više neću biti toliko "osedlan" njime", kaže Gibson.

A CONVERSATION BETWEEN WILLIAM GIBSON AND BRUCE STERLING:

Bruce Sterling: Bruce Bepkie, who wrote a short story called 'CYBERPUNK' [coined the term]; he's a moderately known science fiction writer. But the use of Cyberpunk as a literary critical term started by a guy called Gardner Dozois, the editor of Isaac Asimov's Science Fiction magazine now. He's also a well-known critic. He wrote an article in the Washington Post about Cyberpunk which mentioned my name and GIBSON, JOHN SHIRLEY, RUDY RUCKER, some of our crowd - that stuck. This was around 1983 or so.

[...]

BS: We've had lots of names. I had a list of like a dozen once; Radical Hard, SF, Techno Punk, 80's Wave, Outlaw Technologists...

WG: They've used them all up, so now people in England are starting to come up with new names. They have like Techno Goths, Techno Goth fiction.

FAD [magazine]: How would you define Cyberpunk?

BS: I always thought it was the realm where the computer Hacker and the Rocker overlap.

FAD: [to Gibson] And how would you define it?

WG: (Long pause) I can't. (Laughs) Somebody once asked Jimmy Page what he thought of Heavy Metal, and he said, I didn't call it that when I invented it.

FAD: What did you call it?

WG: I didn't call it anything.

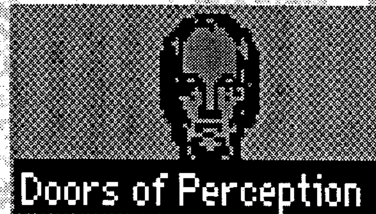
hackers

Cyberpunker je osoba koja preuzima navigacijsku kontrolu nad kibernetičkom-elektroničkom opremom i koristi je - ne za vladu, ne za vojsku, ne za Lufthansu, već u osobne svrhe. Zajedničko svim cyberpunkerima je užitak u upotrebi napredne tehnologije protiv onih koji je žele ograničiti, usmjeriti ili kontrolirati. Možda su cyberpunkeri zato na rubu zakona. U nekim slučajevima zakoni koji bi ograničili njihove aktivnosti nisu još ni napisani, u drugima zakoni postoje, ali ih cyberpunkeri potpuno zaobilaze. Naravno, identitet takvih osoba mora biti skriven. Jedna od fascinantnih stvari u vezi s ovim kibernetičkim ili elektronskim univerzumom koji stvaramo jest to da mnoga od etničkih ili moralnih pravila, ili čak i zakonskih ograničenja materijalnog svijeta, više ne vrijede.

Gibsonova vizija kompjuterskih kauboja koji vode parazitski post humanistički život na novoj tehnološkoj granici dala je hakerima i tehnofilima identitet i osjećaj pripadanja. Nakon čitanja "Neuromancera" hakeri su shvatili da su, i da su uvijek bili, zapravo **cyberpunkeri.**

"Rovarim po tuđim **bazama podataka**, trgujem softwareom ili ga razmjenjujem. Još ne probijam zaštite, nisam tako dobar u tome, ali njuškam po tuđim bazama podataka, igram se telefonima... Besplatno telefoniram u Europu, Aziju, Ameriku, Kubu... Jednom sam nazvao Rusiju, ali nije im se baš svidjelo. Počeo sam tek toliko kako bih telefonirao, ali sad to radim kako bih mogao ući u nečiju bazu podataka, tako da mogu prodavati softver. To jednostavno dodaje još jedu dimenziju. Ne moram platiti telefonski račun, ne plaćam softver, ne plaćam ulaz u bazu podataka, a to mi olakšava mnoge druge stvari. Činim to radi izazova. To je poput velike igre. Vlasnici sistema unajme tzv. profesionalce koji postave zaštitu koja sprječava ljude poput nas da uđu u bazu. To je igra. Želiš vidjeti koliko su pametni. Ako ih uspiješ pobijediti u njihovoj vlastitoj igri i ući unutra, maio prošvrljaš naokolo, a ako je dosadno izađeš. Većina ljudi izađe, ali postoje maliciozni tipovi koji vole ući i zeznuti sve. Ja ulazim radi izazova. Zabavno je", priča jedan mladić.

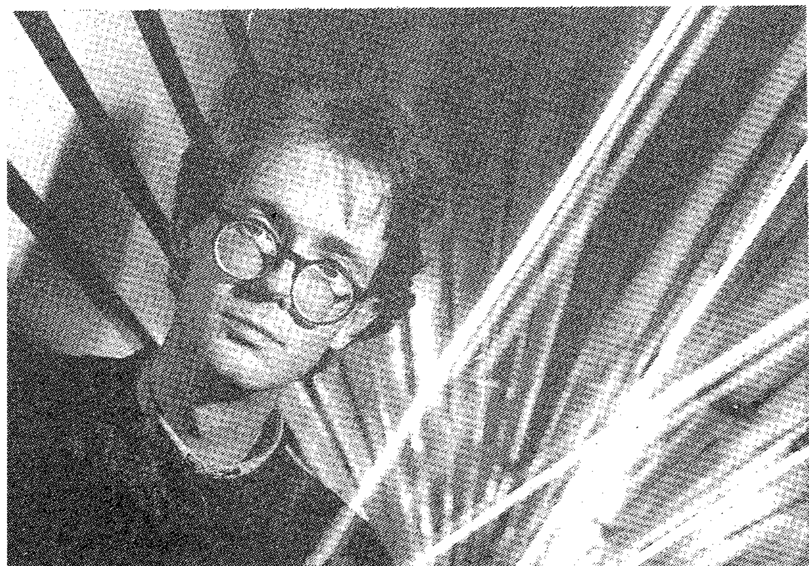
Klinci su imali 14-15 godina i razmjenjivali software. Imali su neku vrst kompjuterske oglasne ploče na kojoj bi ostavljali kodove za besplatno telefoniranje, ili brojeve baza podataka, i netko je ostavio broj baze podataka tvrtke AT&T. Jedan od klinaca koji je znao provaljivati u sistem uspio je ući i dobio neku vrst menija za koji nije znao što je. Malo je prčkao po njemu, sve dok se pred njegovom kućom nisu pojavili uzbuđeni federalni agenti i rekli mu da je pomaknuo telekomunikacijski satelit iz orbite! S 14 godina! Roditelji su mu padali u nesvijest, kuća puna federalaca - usrao se od straha. Zaplijenili su mu kompjuter i svu opremu, i nasmrt ga prestrašili. Mislio je da će ostatak svog života provesti u zatvoru, pa je otkucao sve ostale.

heroes

Cyberpunk se sastoji od klinaca, otkačenjaka ili opsesivnih tehnofila, ali cyberpunk ima i svoje zvijezde. **Michael Synergy** je priznati cyber-heroj. On kaže: "Mislim da sam jedan od najotvorenijih u tzv. cyberpunk umjetnosti. Kad se govori o politici, uvijek sam smatrao jako važnim nikoga ne napadati. Mnogi se upuštaju u to i pokušavaju se ne inkriminirati ili biti lukavi. Ja to nikada nisam radio. Svaki put kada netko želi nešto znati ja sam vrlo otvoren. Prvi sam počeo otvoreno govoriti o virusima, terorizmu i njihovu značaju. To baš nije popularno među stanovništvom 'glavne struje', ali podzemlje me smatra herojem, zato što sam iskren a oni to žele. Moja slava vjerojatno proizlazi iz činjenice da imam određena mišljenja i tehničko umijeće da sam ih spreman dijeliti sa svima. Imam ono što zovem svojom MNO policom osiguranja - ako sam mrtav, ili nestanem, ili me onesposobe - znači ako me neko napadne, ako sam u komi ili nešto slično - postoji 'prekidač' koji svakog tjedna treba mijenjati. Ako se to ne učini, stvari postaju malo kompliciranije za sve ostale. Postoje sigurnosne mjere - ako mi se nešto dogodi prirodnim putem, postoje drugi koji to mogu zaustaviti. Neću reći kako, ili tko ili o kakvom se mehanizmu radi, jer to bi bilo riskantno. Lijepo je znati da će se, ako me strpaju u zatvor, vrlo polako početi događati neke stvari koje će postajati sve veće, poput lavine, a kad se to dogodi, mislim da neću još dugo biti u zatvoru. Prije mnogo godina nismo imali kompjutere, ali sada su prisutni i postaju sredstvo osobne moći. U ovom trenutku ja sam, radi načina na koji su kompjuteri povezani u mrežu, moćan koliko i neka vladina agencija, recimo Ministarstvo obrane. Možda ne zarađujem toliko, ali jednako sam moćan. Za nekoliko godina bit ću i moćniji od njih, jer oni funkcioniraju na lokalnoj razini. Kompjuterski virusi ne poznaju granice, mene ne ograničavaju kompjuterske mreže. Hakerima, korisnicima kompjutera, faxeva itd., udaljenost ne znači ništa. Ona više nije važna. Mogu biti gdje želim. Kompjuterski virusi su predivna poluga. Daj mi polugu i pomaknut ću Zemlju, točno? Za mene je virus način izgradnje vlastite umjetne inteligencije koja može ući bilo gdje, kopirati samu sebe milijun puta i činiti što mora. Nedavno su me pitali: 'Sigurno bi mogao napraviti virus koji bi mogao uništiti bankovni sustav, ali bi li to učinio?' Rekao sam prije i reći ću opet: bih, ako bih mislio da je potrebno. Netko me pitao što bi se dogodilo da dobijemo fašističku vladu, bih li bio voljan srušiti je. Što više postaju kompjuterizirani, to sam moćniji, to sam spremniji učiniti takvo nešto."

William Gibson, author and inventor of cyberpunk, lives in Vancouver

CYBERPUNK

The future has already happened

William Gibson

WILLIAM GIBSON

Za Williama Gibsona se može reći da je sve započeo. Čovjek čije maštarije danas duboko utječu ne samo na subkulturu, već i na cijelo društvo. Taj isti William Gibson jedan je od najmanje tehnološki orijentiranih ljudi koje možete zamisliti. Živi u skromnoj kući u Vancouveru, a svoje je romane napisao na mehaničkoj pisaćoj mašini.

¶ Neki od mojih čitatelja pretpostavljaju da pišem na nečemu što izgleda poput Stealth bombardera s prebrušenim serijskim brojem, ali ja zapravo koristim vrlo primitivan, zastarjeli kompjuter. Prije toga sam pisao na mehaničkoj pisaćoj mašini. Počeo sam pisati cyberpunk, a da nikad prije nisam ni taknuo kompjuter. Mislim da mi je to dalo određenu slobodu mašte, u smislu da nisam bio opterećen onim što je moguće. Kad sam konačno kupio moj mali Apple kompjuter, donio ga doma, složio ga i uključio, ispuštao je čudan zvuk, poput nekakvog struganja. Odmah sam nazvao prodavača i ljutito mu rekao: ‘Čujte, kad učinim to i to, on ispušta ovakav zvuk...’ On mi reče: ‘Gospodine, to je disc drive’. Ja upitah: ‘A što je to?’ Objasnio mi je, ali time sam izgubio nešto što sam imao. Ja sam na neki način mislio da su kompjuteri nečujni strojevi kristalne strukture. Nisam razmišljao o tome kako rade. Toga sam dana shvatio da je to zapravo komad nespretne, viktorijnske tehnologije koji vrti plastičnu ploču. Tad sam izgubio nešto. Prošle godine, kada sam u jednoj knjižari u San Franciscu potpisivao knjige, došla su dvojica tipova na motorima, odjevena u crnu kožu od glave do pete, vrlo kratke kose. Umarširali su u knjižaru, i dok su se približavali stolu za kojim sam sjedio, vidio sam kako im izraz lica postaje sve razočaraniji kad su shvatili da sam ja Gibson. Pogledali su me vrlo tužno, a jedan od njih je izvukao ofucanu knjigu i rekao: ‘Pa, možeš mi svejedno dati autogram’.

Gibson nije stručnjak za kompjutore, a zasigurno ne cyberpunker. On je vizionar, romanopisac, stručnjak samo za ideje. Ono što je neobično i zapanjujuće, jest da je utjecao i na sama znanstvena istraživanja. Pri posljednjem brojanju bilo je osam različitih tvrtki i akademskih institucija koje pokušavaju ostvariti Gibsonovu glavnu ideju - društvenu tempiranu bombu zvanu cyberspace-kiberprostor.

Informacija želi biti slobodna.

Gibsonovi ROM Wrangleri i stvarni cyberpunkeri ponekad nam izgledaju kao obični hakeri sa blistavim novim igračkama, a ipak, oni udaraju političku partiju utopijskim programom, što nameće ozbiljno pitanje: **kome pripada budućnost i tko je kontrolira?**

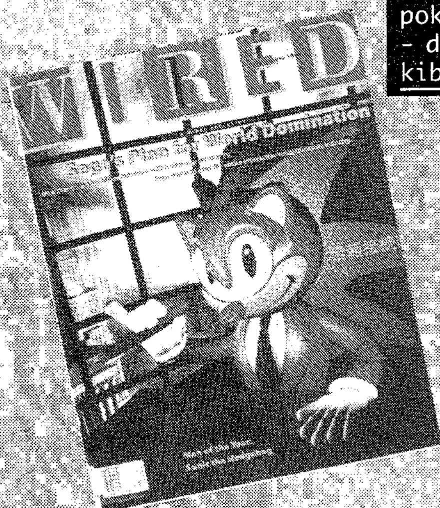
ETIKA CYBERPUNKA

Objelodaniti dosjee, učiniti čuvare korporativnih tajni iskrenima, promatrati promatrače, gerilski rat protiv multinacionalista s osobnim računalima - za te je potrebno nešto više od stila i politički ispravnih pogleda. Potreban je hardware. Prosječni cyberpunker nema sredstava za kupovinu zamršene i napredne opreme. Kako se riješava taj problem?

Vincent je mladić za kojega su njegovi prijatelji zaključili da bi mogao proći za običnog čovjeka. Ono malo novaca što je imao potrošio je na odijelo i šišanje. Cyberpunker u poslovnom odijelu. Zatražio je podršku velikih kompanija.

“U osnovi, ovo što imamo ovdje jesu krajnosti suvremene kompjutorologije. Imamo jedan Apple Macintosh, jedan AT&T Pixel Machine, što je ogroman paralelno-procesni super-kompjuter. Njih u ovom trenu povezuje Sun Microsystems 3-2-60, koji prevodi podatke i prenosi ih u Pixel Machine. Imamo i nekoliko doista lijepih monitora, 19-inčnih, s visokom rezolucijom za tekst. To je poklon AT&T-a. Ovo ovdje je brže od kompjutera koji su lansirali raketu “Apollo”. Mi smo u “brzoj traci”. Rastegnimo malo pojam vlasništva, pokušajmo povjerovati da je nešto od ovog naše. Možda je to način na koji možemo dijeliti nešto od toga što se događa, od tih čuda o kojima čitamo da se događaju na Istoku. Proširimo definiciju vlasništva”, kaže on.

Postoje čipove koji će za deset godina sadržati milijarde tranzistora, a koštati tek nekoliko dolara. To znači da će gradski klinci hodati naokolo s više potencijala za obradu i prijenos podataka nego što ih ABC ili CBS imaju danas, a sve to za manje od cijene para “Nike” tenisica za kojima su klinci trenutno ludi. Decentralizacija će značiti konačnu demokraciju. Onaj tko kontrolira medije kontrolira ljude, a u budućnosti ćemo sami kontrolirati svoje ekrane i slati poruke. Cyberpunkeri, po našoj i Gibsonovoj definiciji, često su politički orijentirani do te mjere da za njih informacija predstavlja moć, a moć mora biti decentralizirana radi opće sigurnosti. Kompjuterski kauboji iz Gibsonovih romana očito su kriminalci, opsjednuti pričom o Robinu Hoodu; njihove su elektronske provale isključivo radi profita, iako ne uvijek monetarnog. Ipak, cyberpunker iz stvarnog života provaljuje u sisteme ne nadajući se nagradi, već samo da bi došao do informacija i, ponekad, da napravi štetu. Doslovno, došli smo do točke kada onaj tko ima informaciju, ima i moć. I dok čitamo cyber-knjige, na strani smo razbojnika. Na strani “Gospodina Gubitnika.”

DISTOPIJA

Dok cyberpunkeri grozničavo planiraju i grade svoju budućnost, mnogi se prosječni ljudi boje svijeta kojim vladaju strojevi i upravljaju našim životima, ili još gore - toga da možda više nećemo ni biti potrebni. Ta je tehnofobija prilično raširena. Ono što je jednome najdraža fantazija, drugome je najmrskija noćna mora.

Uvijek smo pomalo zapanjeni kad naletimo na ljude koji misle kako je tehnologija nešto što je izvan pojedinca, nešto što možeš ili prihvatiti ili odbiti. To jest točno u nekom pogledu, ali o ovoj fazi igre mi JESMO tehnologija. U nekom vrlo stvarnom smislu jedan dio svjetske populacije je već postao post-ljudski. Razmislite, primjerice, o zdravstvenim opcijama milijunera iz Beverly Hillsa nasuprot onima čovjeka koji umire od gladi na ulicama Bangladeša. Čovjek iz Beverly Hillsa si teorijski može kupiti komplet novih organa. Čovjek u Bangladešu je još uvijek čovjek, ljudsko biće s poljoprivredne planete. Čovjek iz Beverly Hillsa je nešto drugo. Možda još uvijek jest čovjek, ali je na neki način i post-ljudski. Čini se da se budućnost već dogodila.

Postoje i dublji strahovi. Ljudi se boje da će ih tehnologija učiniti manje slobodnima, manje osobno moćnima, a to je posve moguće. Zapravo, ima primjera gdje se to već dogodilo - glavni je obrambena industrija. Tehnologija može i dati moć. Ovaj se argument može odvući natrag do samog početka i reći da je prvi majmunoliki humanoid koji je upotrijebio neko oruđe bio taj koji nam je zabio prvi čavao u mrtvački sanduk. “O, Bože, ovo nije moja ruka, nego čekić!” Znači li to da je on izgubio moć u korist čekića ili to znači da može sagraditi katedralu? Je li čaša napola puna ili napola prazna? Ne postavlja se pitanje je li medij zao ili zastrašujući, pitanje je ima li naše društvo dovoljno kulture i grupu umjetnika koji se mogu prilagoditi situaciji i upotrijebiti taj medij na način koji donosi napredak.

“Tvoje djelo” - to je značenje cyberpunka.

Individualna moć promjene vlastitog tijela, upravljanja svojim vlastitim mozgom, sve dok to nije na štetu drugih. Siguran je da ćemo u budućnosti imati plastičnu kirurgiju kojom ćemo moći promijeniti izgled, lijekove za pomlađivanje, a nesumnjivo i mozgočipove. To je zastrašujuće ali tu nema utopije. Ljudska priroda ima svoju mračnu stranu. Uvijek će biti zlih ljudi, gladnih moći, koji će pokušati sve zeznuti. Bit će mnogo zahtjevnije, ali postajemo pametniji, bolji. Učimo se biti dobri jedni prema drugima. Uvijek će biti onih koji idu predaleko, bit će ljudi s umjetnim rukama koji će pobijeđivati na natjecanjima o obaranju šake. Čovjekov natjecateljski duh dovest će do mnogih čudnih stvari.

Styles

- . Telepresence
- .. Dataism
- ... Hypertext
- .... Teledildonics
- ..... Smart Drugz
- ...... Technocore

Jeste li ikad čuli izraz: “Informacija želi biti slobodna”? to je slogan kompjuterskog podzemlja.

Informacija želi biti slobodna.

Pristup kompjuterima i sve ostalo što vas može naučiti nešto o načinu na koji funkcionira ovaj svijet, trebalo bi biti neograničeno i potpuno. Sve informacije trebaju biti besplatne! Ne vjerujte vlastima! Promovirajte decentralizaciju.

weird scenes are happening along the digital highway...

TOUCH

cyborg

Jedini način na koji cyberpunkeri mogu zadovoljiti svoju radoznalost glede potpunijeg spajanja sa strojevima - u ovom slučaju to je postajanje kiborgom - jest da slijede znanstvena istraživanja usmjerena pomaganju hendikepiranima. Došlo je do velikog porasta zanimanja za najnovija dostignuća u protetici. U Americi se provode mnoga istraživanja kako bi se vrlo hendikepiranim ljudima omogućilo priključivanje na kompjutore. To je još jedno područje iz kojeg će jednog dana izaći svi ti "priključci za mozak". U Kanadi se trenutno radi na projektu koji će potpuno slijepim ljudima, kojima su optička vlakna teško oštećena, omogućiti da gledaju TV. Elektronski će se stimulirati vidni centar u samom mozgu, tako da će potpuno slijepi ljudi moći gledati TV, ili hodati naokolo s mini-kamerama i više ne biti potpuno slijepi.

Slijedeći eksperimentalne radove polumitske "UTAH grupe", rad dr. Josepha Rosena s invalidima učinio ga je cyberpunk herojem. On će možda biti prvi koji će doista ugraditi čipove u ljude.

"Kad u današnje vrijeme 'obnavljamo' nekoga, mi popravljamo nastalu povredu, plastičnom kirurgijom uklanjamo ožiljke, nadomiještamo dijelove koji nedostaju. Prirođeni deformitet poput zečje usne - mi spojimo. Ako pacijent ima tumor, odstranimo ga. Popravljamo prirođene ili stečene defekte. U estetskoj kirurgiji često srećemo normalnog, zdravog pacijenta koji želi promijeniti svoj izgled. U budućnosti možemo zamisliti pacijenta čiji su udovi normalni i zdravi, ali s njima ne može raditi ono što bi želio, recimo skakati onoliko visoko koliko bi to želio. Možemo zamisliti mijenjanje funkcije pojedinih udova. Pogledajte klokane - oni su tijekom godina promijenili funkciju svoje noge, mijenjajući određeni mišić i oblikujući ga u obruč, nešto slično gumici za vezanje. Oni se nagnu i rastegnu taj obruč, i upotrijebe to kao odraz koji im omogućava da skoče. Možemo zamisliti primjenu nečeg sličnog na ljude, na nekog tko skače više i bolje od drugih. Uzmemo mišić iz noge i promijenimo ga. Možemo takvo nešto zamisliti ne samo s našim vlastitim dijelovima, već i dodatnim, stvarajući na taj način neku vrst hibrida. Možemo dodati neki mehanički dio koji bi im omogućio izvođenje nečeg što prije nisu mogli. Spoj robotičkog i pravog uda. Robotički udovi imaju neke prednosti pred pravima. Njih se može dizajnirati da osjete opasnost prije nego se nađu u njoj. Ako robotički ud približimo vatri, on bi mogao osjetiti toplinu s udaljenosti od nekoliko stopa i maknuti se na vrijeme, dok bi se ljudski ud mogao približiti dovoljno da se opeče prije no što bi se stigao maknuti. To je posebno točno u ovom industrijskom dobu kad naprave i strojevi postaju sve brži. Recimo, udarna preša može pasti na ruku i smrskati je prije no što se ruka stigne maknuti. Robotička bi ruka osjetila micanje preše i povukla se dovoljno brzo da se zaštiti. A i robotičku ruku bi bilo mnogo lakše nadomjestiti nego oštećenu ljudsku ruku. Kada bi nam se obratio pacijent koji želi da mu na leđima napravimo krila, kako bismo to izveli? Iako nam se to još nije dogodilo, mi smo upoznati s tehnikama koje bi nam omogućile da od dijelova tijela napravimo krilo-uzimanjem mišića iz nogu, promjenom strukture grudnog koša mogli bismo napraviti krila. Doduše, pacijent ipak ne bi mogao letjeti, jer bi njegova težina u odnosu na površinu krila ipak bila prevelika. Uz dodatne hibridne materijale vjerojatno bismo mogli napraviti i dovoljno velika krila koja bi nam omogućila da klizimo na zračnoj struji, nešto poput leteće vjeverice ili sličnih stvorenja, iako ne bismo imali snagu potrebnu za uzlijetanje. U našim laboratorijima radi se na napravama koje bi nam omogućile spajanje s perifernim sistemom kao sredstvom rehabilitacije. Postoje robotički udovi koji bi se mogli primijeniti na pacijentima koji su izgubili ruku ili nogu, ali zasad ne postoji način kako bi se takav robotički ud spojio s našim živčanim sustavom. Razvijamo neke naprave, poput silikonskih čipova, koje bi mogli implantirati u periferne živce i tako otvoriti komunikacijski kanal između živčanog sustava i robotičke ruke. Čak i takve naprave su još uvijek 10 ili 20 godina u budućnosti. Ova istraživanja financira društvo veterana, jer bi se na taj način moglo pomoći veteranima invalidima koji su izgubili neki od udova ili su paralizirani. Mogla bi se prenijeti informacija iz gornjih ekstremiteta koji rade, do donjih koji ne funkcioniraju."

Sve ovo neke će ljude možda ponukati na razmišljanja o Frankensteinu iz 21. vijeka, ali ipak, etika se mijenja kao i moda, i možda za 20 godina nitko neće imati primjedbe na mehaničke ili elektronske izmjene ljudskih bića. Možda nam se sama ideja o umetanju elektronskih naprava u čovjeka čini stranom, ali već 20 godina ugrađujemo vrlo komplicirane naprave poput pacemakera, a u novije vrijeme i slušnih pomagala, koja se ne spajaju direktno na živce nego na slušne dlakaste stanice u cochlei. Provode se i mnoga istraživanja vidnih pomagala, dakle razne se naprave ili već koriste, ili ih se istražuje. Još uvijek smo daleko od ugradnje takvih naprava u zdrave ljude u svrhu poboljšanja njihovih vještina, iako ne treba isključiti takvo nešto u budućnosti. Vjerojatno će to biti vrlo komercijalno. Moglo bi se završiti s vrlo skupom TV reklamom koja se ubacuje direktno u korteks.

U Gibsonovim romanima kompjuterski kauboji direktno su povezani sa svojim kompjuterima, preko elektroda priključenih na središnji živčani sustav. Cyberspace postaje vidljiv. Cyberspace se definira kao konsenzualna halucinacija. Apstrakcija baze podataka postaje vidljivom u takozvanoj matrici, u obliku geometrijskih arhitektonskih likova, vizije koje postoje samo u umu promatrača. Kompjuterski džokej koristi programe kako bi svoju bestjelesnu svijest micao po kiberprostoru. Za legitimnog korisnika to je način obavljanja svakodnevnog posla. Milijuni zaposlenih kreću se u kiberprostoru, radeći u neizmjernim poljima podataka. Te su baze podataka zaštićene opasnim zaštitnim poljima, poznatim pod akronimom ICE, "led". Cilj kompjuterskih kauboja je probiti se kroz taj "led" pomoću virusa i programa-napadača kako bi dobili pristup do informacija koje baza sadrži.

CLOSE YOUR EYES

AND TRY

MIND MACHINES

"Mind-machines" su još jedan fenomen koji se razvio iz cyberpunk kulture. Te mašine direktno upravljaju EEG-om mozga tako da nameću "prijateljske" moždane valne dužine. Produžena uporaba navodno korisnika čini trajno pametnijim, smirenijim i budnijim. Neki kažu da je to poput elektronske droge. Ako je tako, onda je to droga koja odgovara i rekreativnom narkiću i menadžeru pod stresom. Jednostavne verzije tih mašina postale su popularan cyberpunk rekvizit na tulumima. "Naučite kako steći prijatelje, utjecati na ljude, naći djevojku..."

∞Holistički orijentirani cyberpunkeri su razvili hranu i vitamine koji daju umnu i tjelesnu fleksibilnost i proširuju valne duljine mozga. U probijanju jakih sistema i stvaranju RAM-a (memorije s nasumičnim pristupom), cyberpunker mora biti prilično budan. I najmanja greška pri ulasku može značiti katastrofu. Ove nekontrolirane supstancije potječu iz psihotropskih eksperimenata iz 60-tih. Zakonski dopuštena droga koja vas čini pametnijima? Može li si itko priuštiti da kaže "NE"? **Hoće li "mind-machines" i vitamini zamijeniti heroin i crack?**

Ilegalna droga budućnosti će vjerojatno na neki način odražavati bit budućeg društva. Ako netko izmisli drogu koja te čini pametnijim, koja ti povisi kvocijent inteligencije za 50 bodova, možeš li si priuštiti da je ne uzimaš? A jednom kad je uzmeš, bi li se želio vratiti natrag i biti 50 bodova gluplji? To je jedna od mogućnosti, nešto što bi ubrzalo sinaptički tijek i jednostavno te učinilo oštroumnim. To bi bilo zanimljivo, nešto poput stereoida za burzovne mešetare.

Cyberpunk pokret neumorno radi na ostvarenju obećanja Gibsonovih vizija, sve otkad su publicirane. Cyberpunkeri su konkretizirali te koncepte, provodeći to oštro, ubojito, odsječno. Ipak, ima još nekoliko stvari koje nam tehnologija još uvijek ne može dati. Npr., Gibsonov koncept mikrokirurških implantanata ili "bio softova". Neki od likova u knjizi imaju male utičnice iza ušiju, za čipove koji ih obdaruju vještinama ili sposobnostima koje inače ne bi imali.

Bit mikrosoft tehnologije je recimo da neka osoba želi popraviti auto, a ne zna ništa o tome. Daš si napraviti ulaz na jednoj strani vrata, uzmeš bio-soft program, ubaciš ga unutra i znat ćeš sve o popravljanju auta. Ili cijeli komplet De Berlitz čipova za učenje stranih jezika.

Gotovo svi od gibsonovih likova kirurški su izmijenjeni. Npr. Molly, nešto tradicionalnija, herojska protuteža Caseu, koja mu se svida. Ona gleda svijet kroz trajno ugradene neuro-načale s integralnim očitavanjima. Njen je živčani sustav izmijenjen kako bi se ubrzale njene reakcije na vanjski svijet. "Ispružila je ruke, s dlanovima prema gore, bijelih prstiju tek malo raširenih, i uz jedva čujan klik, deset skalpelskih dvostrukih oštrica, dugih 4 cm, isklizne iz svojih kućišta ispod noktiju boje vina. Nasmiješila se, a nokti se polako povukoše."

Gibsonovi radikali se podvrgavaju najbizarnijim mogućim kirurškim zahvatima kako bi osigurali svoju jedinstvenost. "Njegovo je lice bili jednostavan nekalemljen komad tkiva, izraslog od kolagena i polisaharida iz hrskavice morskog psa, gladak i nakazan. bijaše to jedan od najjezivijih primjera izborne kirurgije koji je Case ikada vidio. Kada se Angelo nasmiješio, otkrivajući očnjake neke velike životinje, oštre poput žileta, Caseu je laknulo. Transplantacija zubnog zametka. To je već vidio."

V i r t u a l r e a l i t y

U kibernetičkom svemiru sve je moguće. U kiberprostoru individualni sensorij postaje dijelom kompjutera. Stvara se iluzija stvarnog boravka u kompjuterski generiranom svijetu. Nalazi se oko tebe. Ti si u njemu. Gotovo kao embrionička vrsta informacijskog gela. Kalifornijski NASA Ames Research Center je jedan od prvih laboratorija koji je počeo eksperimentirati s virtualnom stvarnošću.

¶ Naša nova tehnologija dio je nečega što nazivamo radnom postajom za virtualnu okolinu. Zadnjih pet godina bavimo se razvojem čovjeku prilagođenog načina spajanja s kompjuterom, načina da se doslovno uđe u slike, interaktivno, da se šećemo njima, da kompjuteru domaćinu možemo davati vrlo prirodne komande. Fundamentalno dostignuće ove postaje je kaciga. Na prednjem dijelu su dva mala TV ekrana, po jedan za svako oko kako bi se dobila stereo slika, koju se gleda kroz dvije leće vrlo širokog kuta. Na taj smo način pokušali oponašati ljudsko vidno polje. Oni nam daju vidni kut od oko 120 stupnjeva. Na vrhu je magnetski senzor koji vama i sistemu govori gdje se nalazite u virtualnom prostoru. Tu su i mikrofoni pomoću kojih možete davati usmene naredbe kompjuteru kao da govorite s drugom osobom. Slušalice daju povratnu slušnu informaciju. Koristimo dvije vrste zvukova - jedan je direktno iz sintesajzera, pa kad želite taknuti virtualni predmet dobijate zvučni signal koji vam govori da mu se približavate, ili se od njega udaljavate. Na drugoj razini imamo trodimenzionalno ozvučenje koje dobijamo pomoću naprave koju nazivamo "convolvatron", i pomoću kojega možete čuti zvukove izvan svoje glave, na određenoj udaljenosti i lokaciji, a možemo postići i to da ti zvukovi ostanu na istom mjestu čak i ako pomaknete glavu. Dakle, virtualni predmeti mogu se ponašati kao izvori zvuka, baš kao u stvarnom svijetu. Drugi komad opreme nazivamo data-glove, informacijska rukavica. Opremljena je senzorima od optičkih vlakana, tako da pomak vaše ruke upravlja kompjuterski generiranim modelom u virtualnoj okolini. Vi je ne vidite kao pravu ruku, jer ste potpuno okruženi cyber-prostorom, pa kad pomaknete ruku vaša virtualna ruka će oponašati te pokrete i možete uzeti neki predmet u ruku. Ako napravim pokret, to će pomaknuti moju točku gledišta kroz virtualni prostor - pojašnjava njihov stručnjak.

NASA bi mogla koristiti virtualnu stvarnost kako bi tehničarima omogućila rad na svemirskoj postaji, a da nikad ne moraju otići sa Zemlje. U virtualnoj stvarnosti osoba ima dojam da sama obavlja posao, čak i kada je udaljena milijune kilometara. Primjerice, dvoje se dogovore o virtualnom mjestu sastanka. Mogu se susresti u nekom alternativnom svemiru, ili možda u imitaciji stvarnog prostora, zajedno istraživati taj novi prostor, igrati golf ili bilo što u čemu dvoje ljudi može uživati. Ne iznenađuje podatak da je nedavno priznata doktorska teza na temu virtualnog seksa. Najteži dio tog procesa moglo bi biti dogovaranje o mjestu sastanka, ili odluka o tome u kojem se obliku pojaviti. Ući u virtualnu stvarnost znači biti u mogućnosti kontrole svog izgleda. Danas kao predivna žena, sutra kao opaki punker, slijedećeg dana kao jastog...

Želite li biti više od ruke ili programski generiranog lika, morate odjenuti informacijsko odijelo, koje istovremeno dopušta animaciju u realnom vremenu. San animatora ograničenih na animaciju pojedinačnih slika.

Zamislimo da ćemo za 10 godina imati poseban par naočala i posebnu rukavicu. Staviš ih na sebe i odjednom si u drugoj sobi, sličnih dimenzija, ali promijenjenoj. Na jednom zidu je niz polica. Na svakoj od njih je jedan akvarij, ali u njemu nisu ribice, već minijaturni ljudi zauzeti raznim aktivnostima. Neki su okupljeni oko modela mosta koji grade, drugi igraju košarku, treći rade u velikom polju koje izgleda kao statističko polje s mnogo točaka... Vi možete jednostavno staviti ruku ili gurnuti glavu u jedan od tih akvarija i naći se unutar njega, s tim malim ljudima. Jedan od akvarija bi mogao biti za rad, drugi za igru, treći za naobrazbu...

Za 10 ili 15 godina nećemo ujutro odlaziti na posao. Umjesto toga, odjenut ćemo informacijsko odijelo, staviti naočale i u trenu biti u Parizu, ili Tokiju, ili se naći s prijateljem na Havajima. Naša tijela neće napuštati domove kako bismo išli na posao.

FREE YOUR MIND

"SOME WEIRD SHIT"
SAID AFRICA BAMBAATAA ON HEARING
KRAFTWERK'S 1977 MEISTERWERK
TRANSEUROPEEXPRESS

Na koji će god način virtualna stvarnost utjecati na našu budućnost, bilo da nas oslobodi ili nam pruži zadovoljstvo, ili da stvori generacije koje robuju strojevima koji im omogućuju da potpuno pobjegnu od stvarnosti, cyberpunk generacija jedva čeka da se dokopa te tehnologije. Neki već sad razmišljaju o filozofskim implikacijama tog medija. Nikad prije u povijesti čovječanstva nije postojao alternativni svemir u kojem bi čovjek mogao doista boraviti. Sad kad ih svatko može doživjeti, alternativni svemiri više nisu samo domena fizičara, teologa i parapsihologa. Riječ je o stvoritelju i njegovoj kreaciji. Interakcijom između te dvije stvari, vi kreirate treću. Ono "drugo" o kojem se raspravljalo u psihoanalitici i psihologiji. Sveprisutna stvar. Matrica je poput alternativne dimenzije. Matrica je metafora za Boga. Ona na neki način postaje svijesna sebe, a to je vrlo moćno.

TO READ

Tehnologija virtualne stvarnosti, i druge radikalne tehnologije, zasigurno će promijeniti našu budućnost na nepredvidljive načine. Oslobođeno bivanjem radnim strojem, hoće li tijelo opet postati hramom duše? Iako zastrašujuća mnogima, tehnologija cyberpunk generacije više ne predstavlja silu otuđenosti, već prije transcendentalnu elektronsku stvarnost, kraljevstvo nestvarnosti, ali i višu razinu postojanja - konačno oslobođeni granica materijalnog svijeta, kroz znanost, tehnologiju i maštu.

Hoćemo li se moći, kao, umno ševiti? Voditi ljubav umom?

sublime hissing of digital lawns

TEHNOLOGIJE VIRTUALNE REALNOSTI DANAS

A gdje je prozor sad?

PIŠE: REGINA CORNWELL

Prozor kao kulturalna metafora poznata nam je barem od renesanse. Tada se o slici mislilo kao o prozoru koji predstavlja neki vanjski svijet ili svijet mašte, u svrhu obožavanja, učenja ili užitka. O filmskom platnu često se govori kao o prozoru koji se otvara prema svijetu i čak prema drugim svjetovima. Televizija prenosi svijet na ekrane u našim dnevnim sobama i spavaonicama.

Dok kompjuterski ekran izgleda kao sljedeći najlogičniji nasljednik "prozorske metafore", nekako izgleda da je taj prozor zasjenjen recentnim razvojem kompjuterske tehnologije i aplikacija onoga što se naziva virtualnom realnošću. Članci o tom fenomenu s nazivima poput »S one strane ogledala«, »Kroz ogledalo virtualne realnosti«, s uvodnim citatima iz Alise u zemlji čudesa ukazuju na slom metafore koju smo poznavali, iznenada suočene s logikom kompjutera i digitalnog svijeta koji priziva. Kao i u slučaju toliko drugih starih mašina, skloni smo antropomorfizirati kompjuter, učiniti ga produžetkom naših tijela, da smanjimo radne napore i povećamo užitke. Obraćamo se ekranu ‡ stupamo s njim u interakciju. Tastatura, miš, električna, svjetlosna olovka, dodir, glasovne komande načini su našeg "interfejsa" s kompjuterom. Najobičnije i najpotpunije antropomorfne figure su umjetna inteligencija kao um, i robot kao tijelo, što porađa istraživanje i debatu o post-biološkom životu.

Znanstvenik **Hans Moravec** pruža nam sliku ljudske kulture kao ljudske svijesti ‡ ona sadrži mozak i misli - daunloudane, što će reći digitalno kopirane u pokretnog robota. Za Moraveca to predstavlja sljedeći korak u ljudskoj evoluciji, koji će doći već u prvoj trećini 21 stoljeća. Književnost i film znanstvene fantastike predstavljaju androide i kiborge, dok mi već iskušavamo koristi proteza kao što su umjetni organi, pacemakeri i implantirani mikročipovi... Polako postajemo "kiborzi".

Taj hiper-rast, promjena, i svi ti radikalni zahtjevi i ciljevi događaju se u tehnologiji svega pedeset godina staroj. Čak i svjetlucajući video terminal koji uzimamo zdravo za gotovo i s kojim možemo interfejzirati, kroz kojeg možemo stupati u odnos i razgovarati s kompjuterom relativno je skori pronalazak, zamjena za **teletype** terminale, bušene kartice i trake iz prošosti.

Tako antropomorfizirajući, pokazujemo tendenciju da hvatajući se u koštac s kompjuterima i načinima na koje ih koristimo miješamo svoje metafore. Ekran postaje stol, ured, izdavačka kuća, grafički studio, sala s igrama, oglasna ploča, klub usamljenih srdaca... A i sama industrija je razvila Windows, "prozore", izvrsno softversko sredstvo kojim se tekst, brojke, grafike, zvuci oblikuju te guraju u kompjuter i vade iz njega. To, igre i trodimenzionalna grafika kompjuterskog dizajna koja se nalazi s onu stranu površine ravnog ekrana, ponovo sugeriraju ideju prozora u svijet.

Ali i to su sasvim skromni, čak šaljivo oskudni, prozori u usporedbi s rastućom kompjuterskom snagom i mogućnostima evociranja drugih prostora, ustvari, čini se da nas uvodi u drugo polje: prostor virtualne realnosti (VR), također poznate pod nazivima virtualni okoliš, cyberspace ili artificijelna realnost. A to je ono gdje se prozorska metafora slama.

I umjetnost i znanost sudjelovali su u krštenju te pojave... Sami nazivi vode različita porijekla, od softverske kompanije VPL Research s njihovim medijski upečatljivim šefom **Jaronom Lanierom** na čelu; od NASA Ames Research Centra; od "Cyberpunk" pisca **Williama Gybsona**; i od umjetnika **Myrona Kruegera**, čija "artificijelna realnost" nije sinonim ostalima ali je spominjemo zbog njegovih pionirskih projekata. Krueger je 1973 skovao termin a 1983. objavio kao knjigu svoju doktorsku disertaciju iz 1974. pod naslovom Artificial Reality (Addison-Wesley). Novo izdanje knjige objavljeno je krajem 1990. Njegovi kompjuterizirani okoliši ne simuliraju iskustvo uronjenosti u prostor. Ipak, bez upotrebe tastature ili miša u realnom vremenu grafičkim displayom kompjuter odgovara na pokrete.

Kreator softvera John **Walker** dao je direktnu definiciju virtualne realnosti u tekstu »Through the Looking Glass« u kojem preferira riječ koju je skovao **Gibson**: »Cyberspace označava trodimenzionalni prostor u kojem se javljaju kibernetski feedback i kontrola. Definiram cyberspace sistem kao onaj koji korisniku pruža trodimenzionalno interaktivno iskustvo koje uključuje iluziju da ne gleda sliku vec da je unutar jednog svijeta..«

Baš ta iluzija bivanja unutar svijeta je ključna u različitim projektima kao što su NASA-in VIEW (Virtual Interface Environment Workstation) projekt, avionskom simulatoru leta, programu VPL Reserach, ili "Cyberspace in briefcase" Walker`s AutoDesk Inc. Korisnik postaje učesnik u svijetu kompjutera. Esencijalna sprava za VR je trodimenzionlni display. Obično je u obliku kacige odnosno vizira s parom malih kolor monitora koji potpuno pokrivaju vidno polje, povezanih s aparatom koji prati pokrete i podatke šalje kompjuteru. U skladu s kretanjem glave pomjera se i slika u virtualnom trodimenzionalnom prostoru.

Dok su današnji virtualni okoliši još uvijek prilično jednostavni i grafički sirovi, tehnološke mogućnosti da učesniku pruže osjećaj potpune okruženosti i uključenosti dovode do simulacije realnosti. Ako se kaciga poveže s senzorskom rukavicom intenzivira se iskustvo. Senzori u optičkim vlaknima rukavice prepoznaju pokrete ruke dok drugi otkrivaju njen prostorni položaj. Podatke očitava kompjuter i kako se rukavica pomiče među virtualnim objektima, rukuje njima, u skladu s gestama prave ruke. Još je veći stupanj osjetilnosti kad se korisnik uvuče u kompjuteriziranu odjeću, baziranu na istim principima. Moćni kompjuter izračunava promjene u slici u realnom vremenu i učesniku održava osjećaj kontinuiteta u prostoru sobe...

Virtualni okoliši stvoreni pomoću kompjutera i spremljeni u digitalnoj memoriji mogu biti oblikovani po narudžbi ili višenamjenski, poput onih za demonstracije. U jednom VR-u učesnik može pokazati na nebo i poletjeti, uzeti oblik životinje ili isprobati veličinu sobe. Razvijeniji okoliši imaju binauralni zvuk koji odgovara trdimenzionalnoj slici i pokretima, dok drugi imaju **force-feedback** koji izražava otpor virtualnih objekta koji je jači od pukog osjećanja dodira površine. Dok NASA-in VIEW projekt može ugostiti šest ljudi a VPL ima simulaciju za dvoje, VR je još uvijek uglavnom *one-to-one experience*, mada će se i to ubrzo promijeniti, dovodeći do "teleprisutnosti" i "telekolaboracje", kako se o tome piše i govori u kompjuterskoj branši.

Prema mišljenju **Scotta Fishera**, istraživača i prijašnjeg direktora NASA View Projekta, može proći nekoliko godina prije nego što se digitalizira slika fotografskog kvaliteta i stavi u službu dizajnera komercijalnih virtualnih environmenta. Od NASE i vojske do univerzitetskih istraživanja, industrijskih odjela za razvoj i istraživanje, do malih tvrtki, odvija se trka da se riješe različiti problemi hardwarea i softwarea, razviju aplikcije i stvori stvarno tržište. Fisher sugerira da se, ovisno o VR aplikaciji, današnji troškovi kreću od najmanje 5.000 preko 100.000 do iznad milion dolara.

Dok pionirski poziv Myrona Kruegera za upotrebu "artificijelne realnosti" datira iz 1973. godine, **Ivan Sutherland**, zaslužan za važne doprinose kompjuterskoj grafici, izumio je 1968. godine vizir koji je, kako Walker tvrdi, bio 20 godina ispred mogućnosti kompjutera. Druga VR kaciga napravljena je 1981. i pod nazivom "Super Cockpit" upotrijebljena kao simulator leta za američku avijaciju. Kada se pokazala preskupom i za NASU, Fisherov AMES tim je konstruirao vlastitu kacigu i sklopio ugovor s VPL **Research** da konstruiraju rukavicu, koja je od tad poznata pod nazivom **DataGlove**. Sada je tvrtka VPL, najpoznatiji poduzetnik na polju VR, razvila vlastiti stereo display i kompjutersku odjeću sa sofisticiranijom rukavicom.

Dok su arhitekti i dizajneri počeli koristiti VR da svojim klijentima omoguće da prošetaju mogućim zgradama i interijerima, većina aplikacija je još uvijek u stadiju razvoja. Za znanstvenike fantazije građenja molekularnih modela i kretanja kroz njih ubrzo mogu postati virtualne realnosti, otvarajući čitavo novo polje istraživanja. Gradeći na uspješnim lekcijama VR simulacije leta, sudeći prema NASA-inim scenarijima, razvijaju se kirurške simulacije za studente medicine kao i "električni leševi" za "planiranje kirurških zahvata i analizu pacijenata". Tehnologija pruža nadu hendikepiranima koji će biti u mogućnosti da nauče nove oblike kretanja i načine snalaženja u virtualnim prostorima. U sasvim drugoj grani, na Carnegie Mellon Univerzitetu odjeli za umjetnu inteligenciju i kazališni odjel surađuju na eksperimentima, testirajući kazalište i improvizaciju kao modele za rad u virtualnim okolišima. A Lanier, iz VPL Research, govori nam da u svjetovima fantazije, ugode i umjetnosti, možemo biti ono što želimo, oblikovati što želimo, ogrničeni jedino svojom imaginacijom.

~~VR možemo shvatiti i kao novi oblik, instrument koji dovodi u pitanje kako definiramo realnost, gdje povlačimo linije, ako su linije uopće potrebne! Kad je VR dostupna kao kulturalna, umjetnička i društvena arena, virtualni svjetovi će biti tu da ih stvaramo i dijelimo. Bilo da je kibernetička matrica metafora ili realnost, ona je već tu. Samo u ovom trenutku izgleda kao da nadilazi našu maštu!~~

Ulazimo li u kompjuter? Gdje je prozor? Dok naočale i rukavica zamjenjuju ekran, miša i tastaturu, ne postoji potreba da se govori o interfejsu ili konverzaciji, da bi se antropomorfizirao prostor. Sada smo u prostoru, u virtualnom prostoru.

VR neće nestati pa je pitanje kako će utjecati na našu kulturu s one strane radnog mjesta? Mediji su je već proglasili psihodelijom 90-ih i telepornografijom budućnosti.

Naravno, postoji strah da će VR preuzeti industrija zabave kao još jedan oblik bijega u veće i bolje Disneyworldove. I da bi VR mogla postati instrument status quoa, s VR dvoranama koje će zamijeniti video igre, VR robnim kućama koje u stanove dolaze staklenim optičkim vlaknima telefonskih linija, hraneći potrošačke stvarnosti gradeći i kreirajući veće i još bolje...

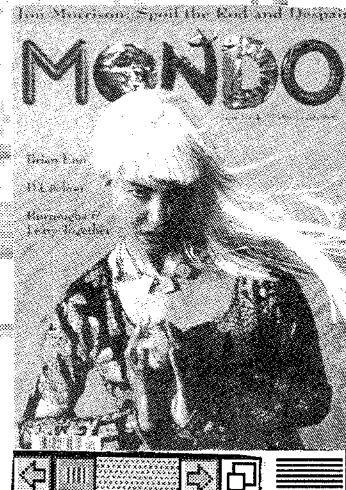
VR možemo vidjeti i kao još jedan korak u evoluciji prema udaljenju od tijela. Kao što gradimo telerobote da bi radili poslove koje mi ne želimo, kao što je kolonizacije svemira, ili koji su previše opasni, poput čišćenja radioaktivnog i kemijskog otpada. Možda ćemo ih koristiti i za uzbuđenja do koji smo previše lijeni da dođemo vlastitim trudom, kao što je osvajanje planinskih vrhunaca koja bi mogi iskusiti preko njih.

Ma kako elegantan i precizan termin kiberprostora bio, još uvijek se možemo pitati zašo je baš on postao sinonim za svijet virtualnih enviromenta, pošto je posuđen iz SF distopije, Gibsonovog "Neuromancera" iz 1984. U toj noveli proteze se uzimaju za gotovo i likovi često preuzimaju odvratne izglede i pojavnosti, iskakajući i uskakajući u svoje kompjutere, u i iz matrice jedne "konsenzualne halucinacije", kako se iskustvo kiberprostora naziva, u drugu, kako se razlike između "konsenzualne halucinacije" i "konsenzualne stvarnosti" magle. Svakako oni uključeni u rad na tom području ne koriste taj termin s tako mračnim i uznemirujućim konotacijama.

A onda, možda se uklapa u logiku simuliranih svjetova da baš termin kiberprostor bude usvojen, jer nakon svega može biti transformiran u bilo što i preokrenut iz digitalne more u digitalne snove. Kiberprostor "realne" tehnologije pruža dalje, šire vizije širokih matrica raširenog elektronskog svijeta u kojem kros-kulturalne komunikacije, globalne informacije, stvarna teleprisutnost i telekolaboracija može upravljati/navigirati...

Ali VR možemo shvatiti i kao novi oblik, instrument koji dovodi u pitanje kako definiramo realnost, gdje povlačimo linije, ako su linije uopće potrebne. Kad tehnologija omogućuje da preuzmemo oblik ribe ili psa, to također znači da pomoću teleprisutnsti možemo zauzeti druge točke gledišta u kiberprostoru, da više nismo ograničeni na jedno mjesto ili pogled. Kad je VR dostupna kao kulturalna, umjetnička i društvena arena, virtualni svjetovi će biti tu da ih stvaramo i dijelimo. Bilo da je kibernetička matrica metafora ili realnost, ona je već tu. Samo u ovom trenutku izgleda kao da nadilazi našu maštu.

Bespotrebno je reći, simulacija nije dostigla vrhunac i zatim nestala s **Baudrillardom** i medijskim svijetom 1980-ih kao što bi mnogi voljeli vjervati, mrtva s Postmodernizmom čije je ime otisnula preko svega. A onima koji, poput **Fredrica Jamesona**, drže da smo ušli i živimo u periodu povijesti koji se naziva Postmodernizam a ne tek na kraju stilskog razdoblja koje zovemo Post-Mod ili PoMo, "hiperreprezentacije" virtualne realnosti pružaju potvrdu. Virtualna realnost je ovdje i obećava da neće tako lako otići, nudi vizije utopija i distopija, otvarajući čitav univerzum pitanja. To je novi oblik predstavljanja, onaj koji dovodi u pitanje same korijene onoga kako definiramo stvarnost, prisutnost, točku gledišta, čak i identitet.

REALITY SUCKS - GET VIRTUAL

Nove kompjutorske igre u SAD, i njihovu vezu sa zbiljom, opisuje naš stalni dopisnik Ivica ŠKORIĆ

BATTLETECH

NAKON DESET MINUTA VRLO INTENZIVNE AKCIJE NA PLANETI SOLARIS VII, ČOVJEK POTPUNO ZABORAVI NA DOSADNU PLANETU ZEMLJU (UKOLIKO, NARAVNO, NIJE U NEKOM OD NJENIH UZBUDLJIVIJIH KUTAKA)

U kasarni Fort Benning u Američkoj državi Virginia, vojnici vježbaju kompletno ratovanje na video simulatorima. Senzori nataknuti na njihove zglobove šalju informaciju kompjuteru o njihovom položaju u prostoru, smjeru i brzini kretanja, te položaju u kojem drže svoje oružje. Rukovođen tom informacijom kompjuter kreira ispred njih sliku njihove zamišljene okoline u odnosu na njih. Obavljanjem vojnih manevara u podrumu štedi se na municiji i gorivu, a smanjuje se i broj povreda.

Izmišljanje novih svjetova

Virtual Reality dostupna je i za civilnu upotrebu. Za sada samo na zapadnoj obali - Silikonska dolina je pored San Francisca, *MicroSoft* se nalazi u Seattleu. Zapadna obala (od Seattlea do San Diega) je ona posljednja granica do koje je čovjek zapadne civilizacije u svojoj neumornoj težnji kroćenja svoje okoline dosegao. Dalje se nije moglo u "stvarnom svijetu". Budući da zapadna obala Sjeverne Amerike završava u Pacifičkom oceanu i prvo slijedeće kopno (Hawaii) je nekoliko tisuća kilometara daleko, Kalifornija je u bukvalnom smislu kraj zapadne civilizacije. Dio te civilizacije je na svom kraju napokon našao mir u muzici, travi, jednostavnosti života, postavši ekološki i socijalno osvješten - šezdesetosma je počela u San Franciscu, *grunge* je došao iz Seattla. Dio te civilizacije nastavio je sa osvajanjem novih svjetova - no kako njih više nije bilo u "stvarnosti", trebalo ih je - izmisliti. Tako je stvoren *Hollywood* - planeta sa tisućama novih svijetova u stvarnosti filmskog platna. Kompjuterska zamišljena stvarnost nastavlja tu ideju, omogućujući "gledateljima" da i sami sudjeluju kao "glumci" u "filmu". To načelo omogućuje vojne manevre u podrumu kasarne, kao i neke od najluđih mogućih igara. Ovdje u San Diegu postao sam član *Virtual Geographic League*, koju su, kako prospekt kaže, 1895. osnovali **Graham Bell** i **Nikola Tesla**. Revolucionarnom odlukom upravnog odbora VGL 1990. otvoreno je nekoliko *Virtual World* mjesta na upotrebu lokalnim smrtnicima. Priča, na kojoj osnivači tvrdoglavo inzistiraju, je da igrači, kad sjednu u svoje sanduke sa kompjuterskim ekranima, bivaju translocirani u razne zamišljene svjetove (kao u Zvjezdanim Stazama). Istina je, bar što se mene tiče, da nakon deset minuta vrlo intenzivne akcije na planeti Solaris VII, čovjek potpuno zaboravi na dosadnu planetu Zemlju (ukoliko, naravno, nije u nekom od njenih uzbudljivijih kutaka). U promotivnom letku za igru BattleTech, gdje igrači voze oklopna vozila, koja izgledaju kao golemi oklopni vitezovi, i bore se jedan protiv drugoga, piše slijedeće:

"Godina je 3050. Čovjek je kolonizirao svemir. Nekad veličanstvena Zvjezdana Liga degenerirala je u korumpirano feudalno društvo rastrzano nevažnim rivalitetima. Život je jeftin. Rat je konstantan. Plaćenici opremljeni futurističkim dvonožnim tenkovima BattleTech putuju od planete do planete boreći se za onoga tko ponudi najviše gotovine. Kao stari viteški turniri, rat u 31. stoljeću postao je sportski ritual. Mehanizirani ratnici iz daleka skupljaju se na pustoj planeti Solaris VII da se oprobaju protiv najboljih u svemiru. Sada im se i ti možeš pridružiti."

Za one kojima se ne da čekati 31. stoljece ili putovati čak na Solaris VII, uvijek postoji Bosna. Nažalost, za razliku od BattleTecha, u Bosni imaš samo jedan život. U BattleTechovih deset minuta za sedam dolara imaš života koliko hoćeš i iz sanduka izlaziš neogreban, ma koliko puta da su te protivnici ubili. Sad pročitajte promotivni letak još jednom. Uz male izmjene mogao bi izgledati ovako: *"Godina je 1995. Čovjek je kolonizirao Zemlju. Nekad veličanstvena O.U.N. degenerirala je u korumpirano feudalno drustvo rastrzano nevažnim rivalitetima. Život je jeftin. Rat je konstantan. Plaćenici opremljeni kevlar vestama, nocnim snajperima i protuoklopnom municijom putuju od zemlje do zemlje boreći se za onoga tko ponudi najviše gotovine. Kao stari viteški turniri, rat je krajem 20. stoljeća postao sportski ritual. Ratnici iz dalekih zemalja skupljaju se u opustošenoj zoni jugozapadne Bosne da se oprobaju protiv najboljih na planeti. Sada im se i ti možeš pridružiti."*

Brže od stvarne stvarnosti

Druga igra - *Red Planet* (Crvena Planeta) - tehnički je vrlo slična BattleTechu, samo je priča drugačija. Čovjek je kolonizirao Mars i otkrio plavu rudu, koja je izazvala nešto slično zlatnoj groznici. S vremenom monopol na iskopavanje pripao je Kolosalnoj Rudarskoj Korporaciji ciji se profit bazira na jeftinoj - gotovo ropskoj - radnoj snazi u Marsovskim rudokopima. Totalno otkačeni i izbezumljeni rudari svake večeri organiziraju utrke sa svojim glomaznim lebdećim transporterima u uskim hodnicima Marsovskih skladišta za oklade. Tko pobijedi zaradi dovoljno novca da napusti svoj ropski posao. Ostali uglavnom poginu u nesrećama. Brzine su velike - budući da si rudari prikače rakete na svoje hoverkrafte. Moje vozilo u "zamišljenoj stvarnosti" je uspjelo dostići brzinu od preko 1100 km/h, što je bilo pravo osvježenje, obzirom da u većem djelu "stvarne stvarnosti" SAD-a ne smiješ voziti brže od 90 km/h (kazne su vrlo visoke). Ideja interaktivne zamišljene stvarnosti na američkoj zapadnoj obali postoji međutim duže od njenog digitalnog ostvarenja u BattleTechu. Za današnje uvjete relativno low-tech Magično Kraljevstvo Disneyland otvoreno je 17. srpnja 1955., kada je sa svojim roller-coasterima, 1/100 kopijom Matterhorna, podmorničkim izletom i jednotračnom željeznicom, Disneyland vjerojatno bio veća atrakcija nego *Virtual Reality* danas. Disneyland je od početka zastupao ideju zamišljene stvarnosti. Na ulazu piše: "Ovdje prestaje zemlja od danas, a počinju zemlje od jučer, sutra i mašte." Disneyland danas (moderniziran posljednjim tehnologijama) i sam pruža jedan *Virtual Reality* izlet (Star Tours), gdje se nađeš usred Ratova Zvijezda, no, Disneylandove glavne atrakcije su još uvijek u domeni Stvarne Stvarnosti. Izuzetno napravljenim lutkama i kulisama Disneyland međutim uspjeva stvoriti dojam zamišljene stvarnosti i bez kompjutera. Na kraju krajeva, sve je u mašti, kompjuterska zamišljena stvarnost samo pojeftinjuje i olakšava izvedbu.

Gle tko to govori!

Jaron Lanier

JARON LANIER, JEDAN JE OD ZAČETNIKA IDEJE I REALNOSTI VIRTUALNE REALNOSTI, OSNIVAČ KOMPANIJE VPL RESEARCH, KREATOR DATAGLOVE.

Q: Svjedoci smo slamanja, rasapa konsenzusa o stvarnosti, koncepta realnosti u /vanjskom eksternom svijetu danas. Političke reperkusije mogu biti zastrašujuće, čitavi segmenti društva nemaju zajedničke teamelje, pretpostavke o prirodi stvarnosti. Da li će virtualna realnost dalje potkopati konsenzusnu stvarnost?

Lanier: To je kompleksno pitanje na koje postoje mnogi načini gledanja. Idealistički govoreći, mogu se nadati da će virtualna realnost pružiti iskustvo ugodnosti snalaženja s mnogostrukim realnostima, iskustvo koje inače mnogi ljudi u Zapadnoj civilizaciji odbacuju. Većina društava na zemlji ima neki metod kojim ljudi doživljavaju život kroz drastično različite realnosti u različitim vremenima, kroz različite rituale i slične stvari. Zapadna civilizacija pokazuje tendenciju da odbacuje takva iskustva, ali zbog toga što je virtualna relnost *gadget*, tehnološka igračka, ne vjerujem da će biti odbačena. To je ultimativna igračka. Vjerujem da će Zapadnom iskustvu donijeti odnosno vratiti nešto što smo izgubili, zaboravili. Vratiti će osjećanje zajedničkog mističkog osjećanja, izmijenjenog osjećanja realnosti koje je tako važno u svakoj drugoj civilizaciji i kulturi prije dominacije patrijarhalne moći. Nadam se da će nas to usmjeriti osjećanju tolerancije i razumijevanja. Ali ima i nešto drugo. Često se brinem da li je to dobra ili loša tehnologija. Imam malo mjerilo koji koristim za to. Vjerujem da je svaka tehnologija koja povećava ljudsku snagu, moć ili čak ljudsku inteligenciju, i to je njen jedini doseg, jednostavno zla, loša tenologija već u samom začetku. Već smo dovoljno snažni i moćni da postgnemo puno toga. Svi naši problemi u ovom se trenutku sami porađaju iz toga. Ali ako tehnologija ima mogućnost da povećava mogućnosti ljudske komunikacije, djeljenja zajedničkog iskustva, tada je to dobra tehnologija čak i ako se može iskoristiti u neke zle svrhe. Moji stalni primjeri su da je televizija "loša" ali da je telefon "dobar". Nadam se da će virtualna realnost omogućiti više ljudskih susreta. Ima tendenciju da potiče suosjećanje i smanjuje agresivnost, mada sigurno nije panacea.

Q: Slika koja me proganja je odrastanje gledajući Toma i Jerrya, alternativnu realnost crtića u kojima vidiš nekoga koga spljeska parni valjak a on skoči i nastavi jurcati. Mislim da nas je konzumiranje prevelike količine takvih slika otupilo. Postali smo neosjetljivi na bol drugih!

Lanier: Virtualna realnost je sasvim različita od televizije. Filmovi i TV su prije svega masovno distribuirani mediji, što znači da jedan pogon generira slike koje gledamo. Dalje, vrlo je skupo proizvoditi takve programe pa malo ljudi ima mogućnost da to radi. Tako materijal postaje natprirodno udaljen i univerzalan. Ima zatupljujući efekt na ljude i umanjuje suosjećanje. Televizija smanjuje suosjećanje jer ljudi žive u svijetu u kojem ne mogu djelovati, nemaju nikakvu odgovornost i ne susreću druge ljude. Prestaju funkcionirati kao odgovorna i društvena bića dok promatraju program medija. Virtualna realnost će dozvoliti širenje, razvoj različitih oblika. Bazično, u virtualnoj realnosti svega ima neiscrpno, osim jedne misteriozne stvari - kreativnosti. I vremena i zdravlja i ostalih stvari koje su naravno još uvijek u vašem tijelu. U virtualnom svijetu nema razlike između 1000 dolara i jednog dolara, to su jednostavno dva različita grafička dizajna.

Sada smo na istom mjestu gdje je 58. ili 60. bila kompjuterska tehnologija. Izgrađeni sistemi su još relativno glomazni i napravljeni za specijalne namjene. Samo si ih velike institucije mogu priuštiti. Ali to će se promijeniti ito mnogo brže nego što je bio slučaj s kompjuterima.

Sve osnovne komponente postoje, mada u još tvrdom, krutom, kabastom obliku. Za tri do pet godina biti ćete u mogućnosti da iskušavate virtualne realnosti, na boljim univerzitetima, spektakularnim zabavnim parkovima za koje mislim da ipak neće biti vrijedni truda... Još uvijek će biti preskupe da ih imate kod kuće ali već će puno ljudi biti u mogućnosti da ih iskuša, doživi kroz različite institucije i posao. Mislim da ćete ih negdje na prelazu stoljeća moći imati i u kući.

it's more fun to compute...

4 3 2 1

William Gibson:

Uživanje televizije

Vjetrovi Santa Ane lijepe se za sovjetsku UV foliju što je Helseyina majka lijepi na prozore njihove hotelske sobe.

Vjetar pronalazi druge putove da uđe u zgradu; huči kroz suhe odvode za prozračivanje i hodnike, prosijava slapove blijede prašine sa stropnih opeka. Kroz titravu opnu ruske plastike, Helsey promatra grad kako zlaćano bukti u smeđem zraku, visoke iskrzane trupce mrtvih palmi kako se gube u daljini avenije.

Iza nje, na podu, Trev uživa televiziju, meko mrmlja dok ga tamni prsluk omotan oko grudnog koša udara za vrijeme borbenog prizora. On televiziju uživa po cijeli dan; navlači prsluk, rukavice, crne naočale i neprekidno se zadubljuje u isti program, "Gladijatorovu lubanju". Helsey mrzi "Gladijatorovu lubanju", mrzi način na koji te vibrotaktilni grudnjak drma u rebra samo ako im dozvoliš da te uhvate. A dozvoljavaš im uvijek.

Program u koji se ona ponekad zadubljuje zove se "Prirodni svijet"; jašeš konja uzduž plaže. "Prirodni svijet" ne udara u rebra. U "Prirodnom svijetu" ti čak ni sunce ništa ne može.

U parku na kraju avenije vidi kako ljudi leže nauznak umotani u srebrnkasto odsjevnu plastiku, ljude koji nemaju kamo otići.

Trev ponovno promrlja; pokreću mu se usne. Kad uživa televiziju, razgovara sam sa sobom, a ona se i ne trudi da sazna što to on govori. On vjerojatno ni ne zna da ga ona čuje.

Vjerojatno je zaboravio da za tri dana sele u Darwinovu zonu slobodnih orbita - DZSO, kako ju je majka nazvala, onako zadubljena u emisiju o putovanjima; Helsey natakne crne naočale pa prošeta dijelom trgovačkog centra kao da je to ma koja robna kuća, presječena eksterijerskim snimcima narančastih teretnih helikoptera koji na ravnicu neobrađene zemlje spuštaju kuće-module, u ušima joj odjekuju otvoreni australski samoglasnici mladog kineskog najavljivača.

Povlači noktom niz UV film, ostavljajući najblaži mogući trag grebanja.

Više joj se dopada kad žive u Moskvi, topao miris juhe i stanice podzemne željeznice poput starih palača, ali oni žive tamo gdje njezinoj majci naloži kompanija. Majka ima posao, ali Helsey ne zna kakav. Nešto kao televizija sa brojevima. Kad majka govori o svojoj kompaniji, Helsey zamišlja neku veliku životinju. Majka se smije, kaže joj da je u pravu. Kaže da kompanija ima urede u svim velikim gradovima, ali da sama nije nigdje, ni u Los Angelesu, ni u Moskvi, niti u Singapuru; kaže da su sada važne kompanije i gradovi, ne države.

Helsey nije baš sigurna što su to države. Crte na zemljovidu. Boje. Pojam nejasan kao i aristokracija.

Helsey ima dvije putovnice, jednu su izdale Sjedinjene Američke Države, drugu mamina kompanija. Ljudi koji na aerodromima pregledavaju putovnice zanima samo kompanijski. Mamina druga putovnica izdana je u državi koja se zove Quebec.

Helsey promatra mrtve palme vani. Nešto iz Meksika bilo se proširilo po cijeloj obali i sve ih ubilo. Vidjela je i žive - u "Prirodnom svijetu".

Zlatno-smeđom pozadinom u ravnini njezinih očiju protutnji crno jato helikoptera bez prozora, trbuha nakićenih senzorima i oružjem. Noću s istoka dopire pucnjava. Bljeskovi u zraku. Zvuk helikoptera.

Hotelski televizor sa zidnim ekranom govori joj da se to policija bori sa bandama. Nešto u vezi sa drogama. Ovo su droge, kaže zidni ekran dok pokazuje mliječnobijela zrnca, svijetlozeleni prašak, nešto krvavocrvenosmeđe i grumenasto u maloj plastičnoj tubi. Ne uživajte te droge, kaže zidni ekran. Trev im zna imena: led, plesač, smeđa.

Zidni ekran prebacuje se na prognozu vremena, na seroanalitičke prosjeke za Kaliforniju-Oregon, na faktoide EBV mutacijskih stupnjeva istok-zapad, specifične translokacije pri točki loma uz c-ovski onkogen.

Isključuje ton. Prepušta se zvuku vjetra koji puše zapadno, iz pustinje.

Zatvara oči, pred sobom vidi Shibuyu u noći, svjetinu pod svjetlima, tamo je njen otac, biološki otac, lice što ga zna sa slika, on je hvata za ručicu, objašnjava joj da je njezina mama njezina genetska majka, ne biološka, da je pak Trevova neka druga, još jedan surogat; da su on i njezina majka sada razdvojeni, ali da ugovori i dalje ostaju valjani.

Još uvijek zatvorenih očiju, čvrsto skutrena, žudi da joj se majka vrati iz grada tornjeva oplošenih zrcalima, kojem su zidovi u razini ulice prazni, punog stražara, upornih ubojitih akcija njihovih bezočnih ratnih brodova.

Iz zlaćanobuktava grada.

Njezin brat blago kune, mehanički, jer gubi igru, a ona priželjkuje da je već u Darwinu i da miljama šeta trgovačkim centrom.

Kao svakim trgovačkim centrom.

Kao kad uživa televiziju.

[S engleskog preveo Borivoj Radaković]

IN THE 80'S THE BOUNDARIES BETWEEN ENTERTAINMENT AND POLITICS, OR BETWEEN THE SIMULATED AND THE REAL, FIRST BECAME MORE PERMEABLE AND THEN AT LEAST ACCORDING TO SOME THEORISTS OF THESE EVENTS COLLAPSED ENTIRELY. WHETHER WE WERE READY OR NOT, THE POSTMODERN AGE WAS UPON US.

...

ALONG WITH NEUROMANCER, BLADE RUNNER TOGETHER SET THE BOUNDARY CONDITIONS FOR EMERGING CYBERPUNK: A HARD-BOILED COMBINATION OF HIGH TECH AND LOW LIFE. AS THE FAMOUS GIBSON PHRASE PUTS IT, "THE STREET HAS ITS OWN USES FOR TECHNOLOGY." SO COMPELLING WERE THESE TWO NARRATIVES THAT MANY PEOPLE THEN AND NOW REFUSE TO REGARD AS CYBERPUNK ANYTHING STYLISTICALLY AND THEMATICALLY DIFFERENT FROM THEM.

...it would all be done with keys on alphanumeric keyboards that stood for weightless, invisible chains of electronic presence or absence. If patterns of ones and zeroes were "like" patterns of human lives and deaths, if everything about an individual could be represented in a computer record by a long string of ones and zeros, then what kind of creature would be represented by a long string of lives and deaths? It would have to be up one level at least - an angel, a minor god, something in a UFO. It would take eight human lives and deaths just to form one character in this being`s name - its complete dossier might take up a considerable piece of history of the world. We are digits in God`s computer, she not so much thought as hummed to herself to a sort of standard gospel tune. And the only thing we`re good for, to be dead or to be living, is the only thing he sees. What we cry, what we contend for, in our world of toil and blood, it all lies beneath the notice of the hacker we call God."

Vineland, Thomas Pynchon 1990.

Gravity's Rainbow, one of the ur-texts of cyberpunk

OVAJ BROJ FRACTALA PRIREDILI SU: MILIVOJ ĐILAS, JASNA KOKOT, DEJAN KRŠIĆ, IGOR MARKOVIĆ, RUTTA, IRENA ŠĆURIĆ...
E-MAIL: ARKZIN_ZG@ZAMIR-ZG.ZTN.ZER.DE

Cyberpunk came into being just as information density and complexity went critical: The supersaturation of The planet with systems capable of manipulating, Transmitting, and receiving ever vaster quantities of information has just begun, but it has begun. Cyberpunk is The fictive voice of That process, and so long as The process remains problematic — so long as it Threatens To redefine us — The voice will be heard.

DIGITAL HIGHWAY GOES ON FOREVER